جۇ يىڭۇ

مىللەتلەر نەشرىياتى

ئۇمۇر ئۇچقۇنلىرى

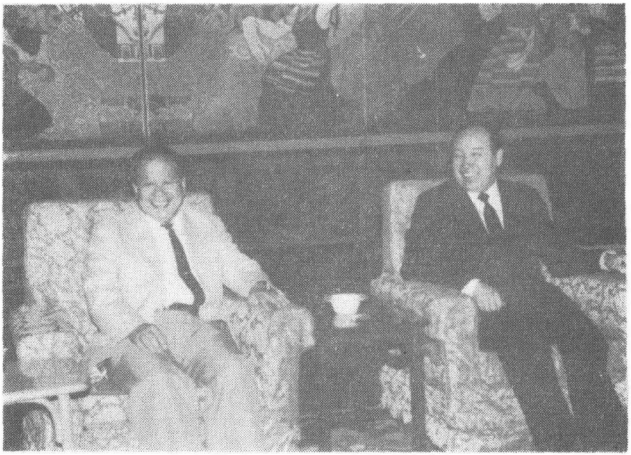
جۇ يىڭۋۇ

ئۇيغۇر ئوچقۇنلىرى

مىللەتلەر نەشرىياتى

ئاپتور جۇ يىگۈۋ.

جۇيىڭۇ ئىسمائىل ئەھمەد بىلەن بىللە.

مۇندەرىجە

ئۆمۈر گۈلخانىدىن چاقنىغان ئۇچقۇنلار
—— «ئۆمۈر ئۇچقۇنلىرى»غا كىرىش سۆز
ئىسمائىل ئەھمەد ..... (1)
گېنېرالنىڭ پاراستى
—— ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەنلىكى توغرىسىدا ..... (1)
گۈلخانغا قاراپ ئالغا
—— جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەنلىكىنىڭ
40 يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن ..... (9)
ساسلىقتىكى تەنتەنە
—— خەلق ئارمىيىسى خەلقنى كۆزلەيدۇ ..... (17)
ئەزىزانە گۈزەل قەشقەر ..... (35)
مەڭگۈ توزماس دوستلۇق گۈلى
—— شياڭشياڭ بىلەن ئۇيغۇر بوۋاي ھەققىدە ھېكايە ..... (49)
كۆڭۈللۈك مەشرەپ ..... (56)
69 ـ ۋە 70 ـ قېتىملىق يولۇچىلار پويىزىدا ..... (64)
پەرۋاز قىل، تەڭرىتاغ بۇركۈتى!
—— تەڭرىتاغ بۇركۈتى ـــ ھەسەنجان ھەققىدە ھېكايە ..... (86)
قەلب دەريا‌سى مەۋج ئۇرۇپ شادلانىدى، ئېشەك مىنىپ
پايتەخت بېيجىڭغا ئاتلاندى
—— قۇربان تۇلۇمنىڭ بېيجىڭغا بېرىپ ماۋجۇشى بىلەن كۆرۈش-

گەنلىكى ھەققىدە ھېكايە..... (99)
يول ئاچقۇچىنىڭ تۆھپىسى..... (114)
خۇنۇك بۇلۇڭدىكى توساق..... (122)
ئېھ، قەدىرلىك لېنىن گۈڭۈپي
ـــــ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 70 يىللىقىنى
خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن..... (130)
ئالتايغا سەپەر ..... (143)
مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ئوقۇلغان يېڭى مەدھىيە
ـــــ باھارگۈلنىڭ جىنەندە 85 كۈن داۋالانغانلىقى توغرىسىدا.....(196)
بوران ـ چاپقۇن ئېغىزىدىكى باشلامچى..... (233)
ئىشنىڭ يولى توغرىسىدىكى ھېكىمەتلىك سۆزلەر..... (249)
قەدىمىي قارىغاي..... (259)
رەسىم سىزىش..... (265)
بەش گۈ ئەپەندىنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى (بەش مەسەل)..... (271)
مەڭگۈ ئۆچمەس شانلىق ئوبراز..... (311)

ئۆمۈرگۈلىخانىددىن چاقنىغان ئۇچقۇنلار

——«ئۆمۈر ئۇچقۇنلىرى»غا كىرىش سۆز

ئىسمائىل ئەھمەد

ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسى 56 مىللەتتىن تەركىب تاپقان، دۆلىتىمىز كەڭ ۋە ئالاھىدە ماكان. نۇرغۇن كىشىلەر گۈزەل غايىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ۋەتەنىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، يۈرت ـ ماكان ۋە ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ، ۋەتەنىنىڭ چېگرا رايونلىرىغا، قېرىنداش مىللەتلەر رايونلىرىغا بېرىپ، شۇ يەردە يىلتىز تارتىپ، چېچەكلەپ مېۋە بېرىپ، ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولىدۇ، ئۆزىنىڭ ئانا يۇرتىغا بولغان ئىشقى ـ مۇھەببىتى ۋە چوڭقۇر ھېسسىياتىنى ئىككىنچى يۇرتىغا ۋە قېرىنداش مىللەتلەرگە بولغان چەكسىز ئىشقى ـ مۇھەببەتكە ئايلاندۇرىدۇ. مۇشۇ كىتابنىڭ ئاپتورى جۇ يىڭۈۇ ئەنە شۇنداق كىشىلەرنىڭ بىرى.

يولداش جۇ يىڭۈۇ شىنجاڭغا يۇرۇش قىلغان ئازادلىق ئارمىيە تەركىبىدە، 1949 ـ يىلنىڭ ئاخىرلىرىدا شىنجاڭغا كىرگەن. شۇنىڭدىن كېيىنكى نەچچە ئون يىل ئىچىدە، ئۇنىڭ تەكرىتاغىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىدىكى تاغۇدەريا ۋە يېزا ـ قىشلاقلاردا قەدەمىي يەتمىگەن يېرى قالمىغان. ئۇ ھەر مىللەت كادىرلىرى، زىيالىيلىرى، دېھقان ـ چارۋىچىلىرى ۋە دىنىي زاتلىرى بىلەن كەڭ ئەسرالاشقان ۋە

نۇرغۇن دوست تۇتقان. قەشقەرنىڭ سەمەن، تازغۇن، خانبرىق قاتارلىق جايلىرىدا ئىجارە كېمەيتىش خىزمىتىگە قاتناشقان چاغلىرىدىلا، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تولىمۇ ئىشچان، باتۇر، سەممىي، ئاق كۆڭۈل، قىزغىن ۋە مېھماندوست خەلق ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىپ، ئۇيغۇر تىلىنى ئۆگىنىش نىيىتىگە كەلگەن. ئامما بىلەن تەرجىمە ئارقىلىق ئەمەس، بىۋاستە ئۇچرىشىپ، ئۇلارنىڭ دەرد-ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇش، دەردىگە داۋا، رەنجىگە شىپا بولۇش ئىرادىسىگە كەلگەن، ئۇزاق يىل تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق، ئاپتور ئۇيغۇر تىلىنى پىششىق ئىگىلىگەن، كۆپلىگەن ئۇيغۇرچە روماناللارنى ئوقۇغان ۋە بارا-بارا ئۇيغۇرچە ماقالە-شېئىرلارنى يازالايدىغان بولغان. ئاپتور نۇرغۇن يىللىق ئەمەلىي خىزمەت داۋامىدا، ئۆزىنىڭ كۆرگەن، ئاڭلىغان ۋە چوڭقۇر تەسىر پەيدا قىلغان ئىشلىرىدىن ئۈدۈللۇق خاتىرە قالدۇرىدىغان ئادەتنى شەكىللەندۈرگەن، بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بۇگۈنكى كۈندە «ئۆمۈر ئۇچقۇنلىرى» دېگەن كىتابنى يېزىشى ئۇچۇن مول مانېرىيال توپلانغان.

ئۇنىڭ ئەسەرلىرىدە ئۇلۇغ ۋەتەنىمىزنىڭ تاغ-دەريالىرىغا، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە بولغان قېرىنداشلارچە ئوتتەك قىزغىن مۇھەببەت يالقۇنجاپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ كىتابنى ئوقۇغىنىمىزدا ئەزرانە قەشقەرنىڭ قەدىمىي كوچا-رەستىلىرىنى كېزىۋاتقاندەك، ئۇ يەردىكى غايەت زور ئۆزگىرىشلەرنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن كۆرگەندەك، بەشكېرەمنىڭ خۇش پۇراق باغلىرىنى ئايلىنىپ، شېرىن مېۋىلەرگە ئېغىز تەگكۈزگەندەك، قەشقەرنىڭ زىبا قىزلىرى، مەردانە يىگىتلىرى بىلەن ھېيتگاھ جامەسى ئالدىدا ئۇسسۇلغا چوشكەندەك

بولمىز، قۇربان تۇلۇم بوۋايىغا ھەمراھ بولۇپ، يۇرتىدىن ئايرىلىپ، يىراق ئەمما قۇتلۇق سەپەرگە ئاتلانغانىدەك بولمىز، بوۋاينىڭ ئىچ - ئىچىدىن ئېتىلىپ چىققان، مىليونلىغان دېھقانلارنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرى مۇجەسسەملەنگەن جاراڭلىق سادانى ئاڭلىغاندەك بولمىز. ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغىنىمىزدا، گۈل - چېچەكلەرگە پۈركەلگەن پايانسىز گۈزەل ئالتاي يايلاقلىرى كۆز ئالدىمىزدا نامايان بولىدۇ، ئاقنىلارنىڭ (قازاق خەلق شائىرى، ناخشىچىسى) يېڭى ھاياتنى كۈيلىگەن مۇڭلۇق ناخشىلىرى قۇلقىمىز تۆۋىدە ياڭرايدۇ. ۋەتىنىمىز چوڭ ئائىلىسىدىكى ھەر مىللەت قېرىنداشلىرىنىڭ قولىمۇقول تۇتۇشۇپ، زەپەر مارشىنى ياڭرىتىپ، ئورتاق بىر نىشانىنى كۆزلەپ باتۇرلارچە ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقانلىقىنى كۆرگەندەك بولمىز... شۇنىڭغا ئىشىنىمەنكى، ئاپتورنىڭ قەلىمىدىن تامغان سەمىمىي ھېسسىيات كىتابخانلارنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈرىدۇ، ئۇنىڭ ئۆمۈر گۈلخانىدىن چاقنىغان ئۇچقۇنلار روھىي جەھەتتىن قانائەت ھاسىل قىلىشىمىزغا ئىمكان بېرىدۇ، بىزنى تەپەككۇر ئاسمىنىدا پەرۋاز قىلىشقا ئۇندەيدۇ.

مول مېۋە جاپالىق ئەجىر قىلىشتىن كېلىدۇ. بۇ توپلامغا كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەرنىڭ ۋەقەلىكى ئەنە شۇنداق رېئال تۇرمۇشتىن، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قېرىنداشلارچە دوستلۇقىدىن كەلگەن، ئۇنىڭغا ئاپتورنىڭ كۆچلۈك ھېسسىياتى ۋە يېڭى دەۋر روھى سىڭدۈرۈلگەن، شۇڭا ئۇ كۆچلۈك بەدىئىي تەسىرلەندۈرۈش كۈچىگە ئىگە. مەن ئاپتورنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن تۇرمۇشقا داۋاملىق چوڭقۇر چۆكۈپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىنتىپاقلىقى ۋە دوستلۇقىنى تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن كۈيلەپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئارزۇ - ئىستەك-

لىرىنى چىنلىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغان نادىر ئەسەرلەرنى تەرىشىپ ئىجاد قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن.

1992 ـ يىل 1 ـ ماي، بېيجىڭ.

گېنېرالنىڭ پاراستى

——ئازادلىق ئارمىيىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەنلىكى توغرىسىدا

"كېزى كەلگەندە ئۇر ياۋنى سۈرۈپ شىددەت بىلەن، تىنماي، ئۆزەڭنى بۇلغىما شۆھرەت ئۈچۈن دوراپ چۈباۋاڭنى."

1949 ـ يىل 4 ـ ئايىنىڭ 21 ـ كۈنى رەئىس ماۋ زېدۇڭ، باش قوماندان جۇ دې جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە پۈتۈن مەملىكەتكە يۈرۈش قىلىش توغرىسىدا بۈيرۇق چۈشۈردى، باھار شامىلى بىر كىچىدىلا يەر ـ زېمىننى كۆكەرتكەندەك، ھەممەيلەننىڭ قەلبىي شادلىقىغا چۆمدى. ئارىدىن بىرقانچە كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ھەيۋەتلىك قوشۇن چاڭجياڭ دەريياسىدىن ئۆتۈپ، نەنجىڭنى ئازاد قىلىپ، جياڭ جيېشىنى قوغلۇۋەتتى، شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقى ئاغدۇرۇپ تاشلاندى. باشقا ھەرقايسى ئازادلىق ئارمىيە قوشۇنلىرىمۇ شەرقىي جۈڭگو، جەنۇبىي جۈڭگو ۋە غەربىي شىمالغا شىددەت بىلەن ئاتلىنىپ، دۈشمەنلەرنى كۈز شامىلى غازاڭ سۈپۈرگەندەك ئۈجۈقتۇرۇپ، ئارقا ـ ئارقىدىن غەلبە قىلىپ، تېز ئارىدىلا نۇرغۇن مۇھىم بازار ۋە كەڭ زېمىننى ئازاد قىلدى، بارغانلا يېرىدە غەلبە قازانماي قالمىدى. جەنۇبتا گومىنداڭ قاچقۇن ھۆكۈمىتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئۈۋۈسى گۇاڭجۇ، شىمالدا لەنجۇنىڭ غەربىدىكى زېمىنلا قالدى.

غەربىي شىمال مەمۇرىي ئەمەلدار مەھكىمىسى ۋە ئۇنىڭغا قاراشلىق

50 مىڭغا يېقىن ئادەمنىڭ شىنجاڭغا قېچىپ بېرىپ، شىنجاڭنى تىنچ يول بىلەن ئازاد قىلىشقا توسقۇنلۇقنى كۆپەيتىپ قويماسلىقى ئۈچۈن خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ 1 ـ بىڭتۈەنىگە قاراشلىق 2 ـ ۋە 6 ـ كورپۇس ۋاڭ جېن، ۋاڭ ئېنماۋ، لو يۈەنفا، جاڭ شىيەنيۆ قاتارلىق گېنېرالالرنىڭ باشلامچىلىقىدا 8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى لەنجۇنى ئېلىپ، 9 ـ ئاينىڭ 6 ـ كۈنى شىنىڭنى ئازاد قىلغاندىن كېيىن چاقماق تېزلىكىدە 100 كىلومېتردىن ئارتۇق ساپلىقنى بىسىپ ئۆتۈپ، يىل بويى قار ـ مۇزلار ئېرىمەيدىغان، ھاۋا شارائىتى، دېڭىز يۈزىدىن نەچچە مېتر ئېگىز بولغان چىلىەنشەن تېغىدىن ئېشىپ ئۆتۈپ، جاڭيېڭا تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، جيۇچۈەن شەھرىنى قورشاۋغا ئېلىپ، گومىنداڭنىڭ 50 مىڭ ھەربىي ۋە مەمۇرىي خادىمىنىڭ چېكىنىش يولىنى كېسىپ تاشلاپ، ئۇلارنى قورالىنى تاشلاپ، خەلق تەرەپكە ئۆتۈشكە مەجبۇرلاپ، "ئىشكىنى ئېتىۋېلىپ ئىتنىڭ ئەدىبىنى بېرىش"، "تۆت تەرەپكە تور تاشلاش" تەدبىرىنى ئىشقا ئاشۇردى. بۇ تەدبىرنىڭ پايدىسى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، بىرىنچىدىن گومىنداڭنىڭ جانلىق كۈچلىرى يوقىتىلدى؛ ئەكسىيەتچىل نەرسە-لەرنى سەن يوقاتمىساڭ، ئۇ يوقالمايدۇ، ئەكسىيەتچى قورالنى كۈچلەرنى قانچىلىك يوقاتساڭ، شۇنچىلىك ئازىيىدۇ. چۈنكى ئۇ يوقىتىشقا تېگىشلىك، بىز ئۇنى چوقۇم يوقاتتۇق. ئىككىنچىدىن كەڭ خەلق ئازاد قىلىندى؛ كەڭ خەلق بىزنىڭ ئازاد قىلىشىمىزنى كۈتۈۋاتاتتى، بىزنىڭ مەقسىتىمىز خەلقنى ئازاد قىلىش، خەلق مەنپەئىتىنى كۆزلەش ئىدى. ئۇچىنچىدىن شىنجاڭنى ئازاد قىلىشقا بولغان توسقۇنلۇق ئازايتىلدى؛ شۇ چاغدا شىنجاڭدا گومىنداڭنىڭ نەچچە 10 مىڭ كىشىلىك قوشۇنى بار ئىدى، ئەگەر گەنسۇدىكى 50

مەك كىشى قېچىپ بېرىپ، ئۇلار بىلەن بىرلىشىۋالسا، ئىش بىرقەدەر تەسكە چۈشەتتى. تۆتىنچىدىن زور قوشۇن چېگرىغا يېقىنلاپ كېلىش ئارقىلىق زور تەھدىت كۆچى شەكىللەندۈرۈلدى. شۇ چاغدا پارتىيىمىز گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى مۇھىم ئەمەلدارلىرىغا بىرلىكسەپ توغرىسىدا نۇرغۇن خىزمەت ئىشلەپ، ئۇلارنى ھەقىقەتكە قايتىپ، قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە دەۋەت قىلدى. بۇ ئىشنىڭ بىر تەرىپى. يەنە بىر جەھەتتىن ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ھەيۋەتلىك قوشۇنى دەرۋازا ئالدىغا يېتىپ كېلىپ، ئۇرۇش ھالىتىدە تۇرۇپ، ئۇلارنى ماماتلىق ۋە ھايا تلىق ئوتتۇرىسىدا تېزلىكتە سەگەكلىك بىلەن يول تاللاشقا مەجبۇر قىلدى. بۇنى ئاقىلانە تەدبىر دېيىشىمىزدىكى سەۋەب مانا مۇشۇ يەردە.

چىلىيەنشەن تېغىدىن ئۆتكەنىدە جەڭچىلەر ھېلىغىچە يالاڭ كىيىملەر بىلەن بولۇپ، پاختىلىق كىيىم ۋە ئۇزۇق ـ تۇلۇك ئېلىۋېـ لىشقا ئۇلگۈرەلمىگەنىدى. شۇڭا يۇگۇرۇپ مېڭىشقا توغرا كەلدى. شۇنداق قىلىپ تاغ باغرىدا ئۇستىبېشىمىز قارا تەرگە چۆمۈلدى، تاغ قاپتىلىغا كەلگەندە توكۇپ تىترىدۇق، تاغ چوققىسىغا چىققاندا كىيىملىرىمىزمۇ توڭلاپ تاراڭگىغا ئايلانىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە تاغ چوققىسى دېگىز يۈزىدىن ناھايىتى ئېگىز بولغاچقا ھاۋا ئىنتايىن شالاڭ ئىدى، بۇنى ئاز دېگەندەك يېمەك ـ ئىچمەكىمىزمۇ تۈگەپ قالغاچقا ئاچۇزارلىقنىڭ دەردىنى تازا تارتىتۇق، سەل ـ پەل توختاپ قالىدىغان بولساقلا ئورنىمىزدىن تۇرالمايتىتۇق. نۇرغۇن يولداشلار مۇشۇ يەردە قىممەتلىك ھايا تىدىن ئايرىلىپ، قاتمۇقات تاغلار ئارىسىدا مەڭگۈلۈك ئۇيقۇغا كەتتى. "جانپىدا قىلغاچقا مەردلەر، ئۆستى مەردلىك ئۇلغىيىپ، دەۋرى چاقى چۆگىلىدى بولغان ئۇچۇن

جۇرئەت پـۇتـۇن" نەقەدەر ئۇلۇغـۋار روھـەھ! شۇڭا بۇ قېتىمقى چىلىەنـشـەن تېغـدىن تۈيۈقـسـز ئۆتۈپ، جيـۇچۈەن شەھىرىـنى قورشاۋغا ئېلىشنىڭ غەلىبىسـىنى قولـغا كەلتـۈرۈشـنى دانا تەدبىر، قەھرىمانانە كۆرەش قىلىشنىڭ نەتىجىسى دېيىشكە بولىدۇ، شۇنداقـلا ئۇنى قانۇتەر ۋە ھـاياتـلىق بەدىـلـىنىڭ جەۋھـرى دېيىشكـمۇ بولىدۇ.

9ـ ئاينىڭ 25ـ كۈنى ئارمىيىمىز يۈيمىنگە يېتىپ كېلىپ، شىنجاڭنىڭ دەرۋازىسىنى قاقتى. شۇ كۈنى گومىنداڭـنىڭ شىنجاڭـدا تۇرۇشلۇق مۇھاپـزەت ئارمىيىسىنىڭ باش قومانـدانى تاۋ سـيۆ بىلەن شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتىنىڭ رەئىسى بۇرھـان شەھـىدى پارتىيـمىز سىياسـىتىنىڭ تەسىرلەندۈرۈشى ئارقىسىدا قىسىملىرىنى باشـلاپ ھەقىقەتكە قايتتى. شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭغا ھەيۋەت بىلەن يۈرۈش قىلىندى.

شىنجاڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزدىكى بىر ياخشى جاي، زېمـىنى كەڭ، بايلىقى مول، مەنزىرىـسى گۈزەل، ئىقـتـىدارلـىق خادىمـلار كۆپ، چېگرا سـىزىقـى ئۇزۇن، بۇ يەر ئوتـتۇرا تۈزلەڭلىكـتىن ناھايىتى يىراقتا بولۇپ، موڭـغۇلـيە، سوۋېـت ئىتـتىپاقـى، ئافغانـسـتان، پاكىستان، ھىندىستان بىلەن چېگـرىـداش، ئەزەلـدىن شەرق بىلەن غەرب ئوتـتۇرىـسـىدىكى ئالاقـىدا مۇھـىم يول بولۇپ كەلـگەن، ئىلىمىزنىڭ قەدىمكى يېپەك يولـى مانا مۇشۇ يەردىـن ئۆتەتـتى، بۇ يەرنىڭ دۆلەت مۇداپىئەسـىدىكى ئورنىمۇ ئىنتايـىن مۇھـىم بولۇپ، ئىلىمىزنىڭ غەربىي دەرۋازىسى ھېسابلىنىدۇ.

شىنجاڭ يەنە كۆپ مىللـەت ئولـتۇراقـلاشـقان رايون، بۇ يەردە ئۇيغۇر، خەنزۇ، قازاق، موڭغۇل، شىبە، قىرغىز، ئۆزبېك، تاجىك، داغۇر، تاتار، مانجۇ، خۇيزۇ، رۇس قاتارلىق 13 مىللـەت ئولتۇراق-

لاشقان. كۆپ ساندىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ، بەزى مىللەتلەر بۇددا دىنىغا، لاما دىنىغا ۋە خرىستىئان دىنىغا ئېتىقاد قىلىدۇ. شۇڭا بۇ يەر مىللەت ۋە دىن كۆپ بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە.

شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن باشقا جايلاردىكى خەلق بىرلىكتە ۋەتىنىمىزنىڭ ئۇلۇغ-ئۇلۇغ تارىخىي داستانىنى يېزىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ بىرلىكى، پۈتۈنلۈكى، ئىجتىمائىي، ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ راۋاجلىنىشى ۋە خەلقنىڭ قەد كۆتۈرۈپ ئازاد بولۇشى ئۈچۈن ئاجايىپ جاپالىق كۈرەشلەرنى ئېلىپ بېرىپ، ئۇنۇملۇك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. شۇنداقلا ئۇلار جاھانگىرلىك، فېئودالىزم، بيۇروكرات كاپىتالىزمنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقى ئاستىدا ئۇزاق مۇددەت سىنىپىي زۇلۇمغا ئۇچرىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە مىللىي زىددىيەت ۋە دىنىي ساھەدىكى يۇقىرى قاتلامنىڭ ئېزىشىگە، قاقتى-سوقتى قىلىشىغا ئۇچراپ، تۈرمۈش ۋە روھىي جەھەتتە جاھالەتنىڭ دەردىنى تازا تارتىپ، ئەجەل گىردابىغا بېرىپ قېلىپ، ئازادلىققا ئېرىشىپ قەد كۆتۈرۈشكە كېچە-كۈندۈز تەشنا بولۇپ كەلگەن ئىدى. مانا مۇشۇنداق ۋەزىيەت ۋە ئەھۋال ئاستىدا خەلق ئازادلىق ئارمىيىمىزنىڭ 1-بىكتۈەنگە قاراشلىق 2-ۋە 6-كورپۇسىدىكى كەڭ كوماندىر-جەڭچىلەر شىنجاڭغا كىرىپ، ھەقىقەتكە قايتقان قوشۇننى ئۆزگەرتىپ تۈزەش، ئۇچ ۋىلايەت مىللىي ئارمىيىسى بىلەن ئۈچىرىشىش ۋە ئىتتىپاقلىشىش، شىنجاڭنى ھەقسىز تۈردە ئازاد قىلىش ئۇچۇن تۆھپە قوشتى.

شۇ چاغدا سىياسىي كومىسسار ۋاڭ ئېنىاۋ: "بىزنىڭ شىنجاڭغا كىرىشتىكى يېتەكچى فاكتورىمىز شىنجاڭ خەلقىنى قىزغىن سۆيۈش،

مىللىي ئارمىيە بىلەن ئىتتىپاقلىشىش، مىللىي سىياسەتنى ئىجرا قىلىش، خەلقنىڭ بەختلىك تۇرمۇش يارىتىشىغا ياردەم بېرىش؛ ھەقىقەتكە قايتقان قىسىملارغا سەمىمىي قىزغىن مۇئامىلە قىلىش، ئۇلارنىڭ خەلق ئارمىيىسى قىلىپ ئۆزگەرتىلىشىگە ياردەم بېرىش؛ ئىنقلابىي ھوشيارلىقنى ئۆستۈرۈپ، ئىچكى ـ تاشقى دۈشمەنلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش: ئارمىيىمىزنىڭ خەلقنى سۆيۈش ۋە ئىنتىزامغا بويسۇنۇشتەك شانلىق ئەنئەنىسىنى جارى قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت" دېگەنىدى.

شەرەپلىك خەلق ئارمىيىسى پارتىيىنىڭ يولىورۇقىغا مانا مۇشۇنداق ئەمەل قىلىپ، شىنجاڭنى ئازاد قىلىشتەك ئىغىر ۋەزىپىنى زىممىسىگە ئېلىپ ۋە ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سەمىمىي ئۇمىدىنى قەلبىگە پۈكۈپ، 1949 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 12 ـ كۈنى نۆلدىن تۆۋەن 20 ـ 30 گىرادۇس سوغۇقتا قارىماي، يۈيمىندىن يولغا چىقىپ، شىكىشىيادىن ئۆتۈپ، بىر تەرەپتىن يول يۇرسە، يەنە بىر تەرەپتىن توپىلاڭنى تىنجىتتى، ئۇرۇش داۋامىدا سەپىرىنى داۋاملاشتۇردى، ئۇندىن باشقا يەنە ھاكىمىيەت قورۇلۇشى ئۈچۈن كادىرلارنى قالدۇرۇپ ماڭدى. كۆپىنچە كىشىلەر ھەر كۈنى ئوتتۇرا ھىساب بىلەن يۈز نەچچە چاقىرىم يولنى پىيادە بېسىپ ئۆتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇچ ئايدىن كېيىن 2 ـ كورپۇس ئاخىرى جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا يېتىپ باردى، 6 ـ كورپۇس شىمالىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا يېتىپ باردى، شۇنىڭ بىلەن يۇرۇش قىلىش، توپىلاڭنى تىنجىتىش، ھاكىمىيەت قورۇش ۋەزىپىسى ئورۇنلاندى.

ئىسمەدە قېلىشچە، قىسىملىرىمىز قۇمۇلغا يېتىپ بارغاندا يېرىم كېچە بولۇپ قالغانىدى، گومىنداڭنىڭ 178 ـ بىرىگادىسى 533 ـ

پولکىدىكى بىر قىسىم ئوفتسىبىر ـ ئەسكەرلەر قاتىلىق، ئەسكىلىك قىلىپ، بانكىنى بۇلاپ، پۇقرالارنى بوزەك قىلىپ، ھەمىلا يەرگە ئوت قويۇپ، كىشىلەرنى زار ـ زار قاقشىتۇاتقان ئىكەن. ئازادلىق ئارمىيە بۇنداق ئەھۋالنى كۆرۈپ، بىرەر ئوتلام سۇ ئىچمىشكىمۇ، بىرەر كاپام تاماق يېيىشكىمۇ ئولگۈرمەي، دەرھال جەڭگە ئاتلىنىپ، ۋەھشىلىك قىلىۋاتقان گومىنداڭ قوشۇنلىرىنى تېزلىك بىلەن قوغلىۋېتىپ، ئۇلارنى قورالسىزلاندۇردى، بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىنغان نەرسىلەرنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بەردى ھەمدە ئۇلاردىن ھال سورىدى.

ئۇندىن باشقا 10 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىن 28 ـ كۈنگىچە بۈگۈردە تۇرۇشلۇق سابىق گومىنداڭ ئارمىيىنىڭ 128 ـ بىرىگادىسى 382 ـ پولكىنىڭ 1 ـ باتالىئوندىكى ئۇچ روتىسى ئازادلىق ئارمىيە تەخى يېتىپ كەلمىگەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، شۇ جايدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ھە دەپ قىرغىن قىلغان، ئۆيلەرگە ئوت قويغان، مال ـ مۇلۈكلەرنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلغان، خوتۇن ـ قىزلارنىڭ نومۇسىغا تەگكەن، چوڭ ـ كىچىكلەرنى ئۆلتۈرگەن، 20 نەچچە كۈن ئىچىدىلا ئاممىدىن 23 كىشىنى كۆيدۈرۈپ ئۆلتۈرگەن، 150 دىن كۆپرەك كىشىنى يارىلاندۇرغان، 5 مىڭدىن كۆپرەك قوي، 4 مىڭ 500 دىن كۆپرەك كالا، 580 دىن كۆپرەك ئات ۋە نۇرغۇن مال ـ مۇلۈكلەرنى بۇلاپ كەتكەن. ئارمىيىمىزنىڭ 2 ـ كورپۇس 4 ـ دىۋىزىيىسىدىكى قىسىملار بۇ يەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن دەرھال جەڭگە ئاتلىنىپ، توپىلاڭچى ئۇنسۇرلارنى تېزلىك بىلەن قورالسىزلاندۇرۇپ، بۇلاپ كېتىلگەن مال ـ مۇلۈكلەرنى قايتۇرۇۋالدى ھەمدە ئامما قايتۇرۇپ بەردى، زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىلاردىن ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تەۋەلە ـ

رددن هال سوردی، باشلامچی ئۇنسۇرلارنی جازالدی.

خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىزنىڭ شىنجاڭغا كىرگەن قىسملىرى بارغانلىكى يېرىدە ھەر مىللەت خەلق ئامىمىسىنىڭ بىردەك كەنت چېتىگە چىقىپ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. بەزىلەر بىزگە قوغۇن-تاۋۇز، مېۋە-چېۋە بەردى، بەزىلەر چاي-پاي ئەپكەلدى، بەزىلەر داپ چالسا، بەزىلەر سۇناي چالدى، بەزىلەر ئۇسسۇل ئويناندى، بەزىلەر ناخشا ئېيتتى، قىسقىسى، ئۇلار تۇرلۇك شەكىللەر ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ خەلق ئارمىيىسىگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىنى، جۇڭگو كومىمۇنىستىك پارتىيىسىگە بولغان مىننەتدارلىقىنى بىلدۇردى. شۇ چاغدا قەشقەردە مۇنداق بىر ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى تارقالغان ئىدى:

چۆللەردىمۇ بۇلبۇللار سايرار بولدى زوقلىنىپ،
باھار كېلىپ خۇش پۇراق گۈللەر كەتكەچ ئېچىلىپ،
بۇگۈن ئاخىر بەرىلدى دەرد-ئەلەمگە خاتىمە،
ماۋجۇشىنىڭ يېنىدىن ھەيۋەت قوشۇن تارتىلىپ.
قىزىل قۇياش نۇرلىرى قارلىق تاغقا چېچىلىپ،
ئېتىزلاردا مايسىلار سۇغا ئاندى ياشىرىپ.
ئېچىپ بەردى پارتىيە بىزگە پارلاق داغدام يول،
تەقدىرىنى قولىغا ئالدى نامرات شادلىنىپ.
ياشا-ياشا پارتىيە!
ياشا-ياشا ماۋجۇشى!
ياشا-ياشا ئارمىيە!

1991-يىل 5-ئاي، بېيجىڭ.

گۈلخانغا قاراپ ئالغا

ـــ جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا كىرگەنلىكىنىڭ 40 يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن

ـــ "ئالغا! ئالغا! ئالغا! قوشۇنىمىز باقار قۇياشقا!" ئازادلىق ئارمىيىنىڭ بۇ جاراڭلىق مارشىنى ئېيتىپ كېلىۋاتقىنىمىزغا 40 يىل بولغان بولسىمۇ، ئۇ ماڭا يەنىلا شۇنداق يېقىملىق ۋە تەسىرلىك ئاڭلىنىدۇ. ھەر قېتىم بۇ مارشىنى ئاڭلىغىنىمدا، چوڭقۇر خىيال دېڭىزىغا غەرق بولۇپ، ئەينى چاغدىكى جەڭگىۋار تۇرمۇشىنى ئەسلەيمەن.

1949 ـ يىلىنىڭ قىش پەسلىدە خەلق ئازادلىق ئۇرۇشى ئاخىرلىشىپ قالغاندى، قىسمىمىز لەنجۇدا دەم ئېلىش، رەتكە سېلىش بىلەن بولۇپ، يېڭى ۋەزىپىنى كۈتۈۋاتاتتى. دەل شۇ پەيتتە شىنجاڭنىڭ تىنچ يول بىلەن ئازاد بولغانلىقى جاكارلاندى. ماۋجۇشى ۋاڭ جېن سىلىكيۈەنگە 1 ـ بىكتۈەننىڭ 2 ـ ، 6 ـ جۈنلىرىنى باشلاپ تېزلىكتە شىنجاڭغا كىرىشكە بۇيرۇق بەردى.

ئەينى چاغدىكى شىنجاڭ نۇرغۇن كىشىلەر ئۈچۈن سىرلىق ماكاندى. بەزىلەر شىنجاڭنى قار ـ مۇز قاپلىغان، ئېقىپ چۈشۈۋاتقان سۇ تامچىسى شۇ زامان مۇزغا ئايلىنىدىغان ئاجايىپ سوغۇق ماكان دەپ تەرىپلەيتتى. كېيىن شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى پۈختا بىلىدىغان بىر كىشى بىزگە ئەھۋال تونۇشتۇردى. ئۇ مۇنداق دېدى: "سىلەر

مەكتەپتە ئوقۇغانىدا قەدىمكى شېئىرلارنى ئوقۇغانمۇ؟ شىنجاڭ دېمىسمۇ ياخشى جاي. خۇددى قەدىمكى شېئىردا ئېيتىلغىنىدەك: بېپايانىدۇر ئاسمىنى، ياپيېشىلدۇر دالىسى، تەۋرەنسە چىغ شامالدا، كۆرۈنەر قوي ـ كالىسى. دېمەك، شىنجاڭ سۇپسۈزۈك ئاسمىنى، ياپيېشىل يايلاقلىرى، مېۋىلىك باغلىرى، يايلاقلاردا يايلاپ يۈرگەن قوي ـ كالىلىرى بىلەن داڭ چىقارغان ئاجايىپ گۈزەل ماكان. بولۇپمۇ ئۈيغۇر خەلقى ناخشا ـ ئۇسۇلغا ماھىر، بەك مېھماندوست كېلىدۇ." بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىزدە شىنجاڭنىڭ سىرى ھەققىدە ئىزدىنىش ئارزۇسى تېخىمۇ كۈچەيدى.

بىر ئاي يۈرۈش قىلغاندىن كېيىن، ئالدىدىن يۈرەر قوشۇنىمىز، يەنى 15 ـ تۈەن قاتمۇقات قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، كارامەت تېز سۈرئەت بىلەن تەكلىماكان قۇملۇقىنى كېسىپ ئۆتۈپ، خوتەنگە غەلىبە بىلەن يېتىپ باردى. قالغان قىسىملارمۇ ھەربىي يۈرۈش ۋەزىپىسىنى ئورۇندىپ، باردىغان جايلارغا يېتىپ بېرىپ، باندىتلارنى تازىلاش، زومىگەرلەرنى باستۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىش، ھاكىمىيەت قۇرۇش ئىشلىرىنى باشلىۋەتتى. بىز ــ بۇاستە قارا‌شلىق تۈەن ـ دۈيلەر تېخى سەپەر ئۈستىدە ئىدۇق. ئەينى چاغدا ئاپتوموبىل بەك ئاز ئىدى: جەڭ قىلغۇچى قوشۇنىنىڭ ئېھتىياجىنى قامداشقا ئىشلىتىدىغان ئاپتوموبىللاردىن سىرت باشقا تۈەنلەردە تەمىنات توشۇشقا، ئاغرىقلارنى سېلىۋېلىشقا ئىشلىتىدىغان ئاران بىردىن ئاپتوموبىل بار ئىدى. پۈتكۈل قوشۇن پىيادە يۈرەتتى.

بىركۈنى تاڭ ئاتمىغان، پۈتۈن كائىنات تېخى ئۇيقۇدا ياتقان قاراڭغۇ كېچىدە قىسىمىز كورلىدىن بۇگۇرگە قاراپ يولغا چىقتى. بەك ئەتىگەن يولغا چىققان ۋە جەڭچىلەر تېخى ئۇيقۇسىغا قانمىغان

بولغاچقا هېچكىم لام-جىم دېمەيتتى. ئادەتتە تەشۋىقات ئىشىنى ئىشلەيدىغان تەشۋىقات ئەترىتىدىكىلەردىنمۇ سادا چىقمايتتى. ئاياغ تاۋۇشىلا ئاڭلىناتتى. ئۇ چاغدا ناھايىتى جاپالىق دەشت-چۆلدىن ئۆتۈشكە، كۆزلىگەن جايغا ۋاقتىدا يېتىپ بېرىشقا توغرا كەلگەچكە، جىددىي ھەربىي يۇرۇش قىلغانىدۇق. شۇڭا تاك سەھەردە يولغا چىقماي بولمايتتى. ئەتراپ بەك قاراڭغۇ بولۇپ، ئاسماندا يۇلتۇز دىدارىمۇ كۆرۈنمەيتتى. بىز بىر-بىرىمىزنىك يۈك-تاق تاڭغان شوينىلىرىنى تۈتۈپ ماڭدۇق. بىز 40 نەچچە چاقىرىم يول يۈرگەندىن كېيىن، تاك ئېتىشقا باشلىدى. ئۇپۇق سىزىقىدا قۇياش كۆتۈرۈلۈپ ئالەمگە نۇر چاچقانىدا، ئۆزىمىزنىك دەشتى چۆلدە كېتىۋاتقانلىقىمىزنى كۆردۇق. بۇ چۆلنى يەرلىك كىشىلەرنىك نېمە دەيدىغانلىقىنى بىلمەيتتۇق. چۆلنىك خۇسۇسىيىتىگە قاراپ، ئۇنى "قارا جاڭگال" دەپ ئاتىدۇق. بىز پاختىلىق چاپان كىيگەن، نەچچە ئون جىك كېلىدىغان يۈك-تاق يۈدىگەن بولساقمۇ قىشنىك ئاخىرقى سوغۇقلىرى بەدەنلىرىمىزدىن ئۆتۈپ كېتەتتى. بىردەم توختاپ قالساق بەكمۇ توڭۇپ كېتەتتۇق.

چۈش بولاي دەپ قالدى. قوشۇن تېخى قارا جاڭگالدىن چىقالمىدى. ھەممەيلەن ھېرىپ چارچىغان بولغاچقا قەدىمىمىز ئاستىلاپ قالدى. چۆل-جەزىرىنىك ھاۋاسى بەك ئۆزگىرىشچان ئىكەن. بىز بۇ سەپەردە "ئەتىگەنلىكى جۈۋا كېيسە، چۈشتە كۆڭلەك-چان يۈرۈيدۇ، كەچتە ئوچاق ئالدىدا ئولتۇرۇپ تاۋۇز يەيدۇ" دېگەن گەپنىك مۇبالىغە ئەمەسلىكىنى ھېس قىلدۇق. شۇ تاپتا بىزنىك ئويلايدىغىنىمىز سۇ ئىدى. بىر يۇتۇم، ھېچ بولمىسا بىر تامچە سۇ بولسىمۇ قالتىس رازى بولۇپ كېتەتتۇق. بىراق ئىنسى-

جىن كۆرۈنمەيدىغان بۇ قارا جاڭگالدا سۇ نەمە قىلسۇن؟ ئالغا! پەقەت ئالغا ئىلگىرىلىگەندىلا غەلىبە قىلغىلى بولىدۇ. شۇ چاغدا ۋاڭ لىيەنجاڭ: "يولداشلار، ئالدىڭلارغا قاراڭلار، ئالدىمىزدا ئون كىلومېتر كېلىدىغان جايدا بىر كۆل كۆرۈنىدى. ئەنە، سۇپىسۇزۇك كۆل سۈيىدە بېلىقلار پىلتىڭلاپ يۈرىدۇ! نېمىدېگەن چوڭ كۆل! يولداشلار چاققان يۈرۈڭلار، كۆل بويىغا بېرىپ دەم ئالايلى!" دەپ ۋارقىرىدى. لىيەنجاڭنىڭ ۋارقىرىشى بىلەن تەڭ، ھەممەيلەننىڭ كۆلەقەلبلىرى ئېچىلىپ، غەيرىتى ئېشىپ قەدىمى تېزلەشتى. قاچا-قۇمۇچ يۈدۈڭالغان ئاشپەزلەرمۇ غەيرەتلىنىپ، يۈگۈرگەن پېتى ئالدىدىكىلەرگە يېتىشۋالدى. ماڭە-ماڭ، قانچە چاقىرىم ماڭغان-لىقىمىزنى بىلمىدۇق، ئەمما كۆلنىڭ يېنىغا بېرىش ئۈ ياقتا تۇرسۇن، كۆلنىڭ قارىسىنمۇ كۆرمىدۇق. كۆل بولۇپ كۆرۈنگەن جايغا بارساق، ئۇ گىياھمۇ ئۆسمەيدىغان قاقاسلىق ئىكەن، جەڭچىلەر قورام تاشلارغا قاراپ ھاكۇبقىپلا قالدى. ئەسلىدە، قورام تاشلار كۈن نۇرىدا قىزىپ، يەر ئاستى سۇلىرىنى پارغا ئايلاندۇرغاندا ھاسىل بولغان ئالۇۇنغا ئوخشاش چايقىلىۋاتقان كۆل، دېگىز سۈيى بولۇپ كۆرۈنگەن ئىكەن.

سۇ تۈگىدى. كۆلدىن دېرەك بولمىدى. جەڭچىلەرنى ئۇمىدسىزلىك باستى. بىردىنلا پۈتۈن بەدەنلىرىمىز كۆيۈپ، ئاغزىمىزدىن ھور چىقىۋاتقاندەك قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدۇق. كۆزىمىزگە ھەممە نەرسە ئوت ئۆچقۇنى بولۇپ كۆرۈنۈشكە باشلىدى. پۈتۈن قوشۇن-دىكىلەر بەك چارچاپ كەتكەنىدى. بۇ چاغدا ئۈزاق تۇرۇشقا بولمايتتى، قانداق قىلىش كېرەك؟ مۇشۇ ھالقىلىق پەيتتە، كۆپچىلىك ئادەت بويىچە پارتىيە ۋەكىلى دەپ ئاتايدىغان يېتەكچى پەيدا

بولۇپ قالدى. ئۇمۇ باشقىلاردەكىلا ھېرىپ چارچىغانىدى. ئۇنىڭ يېرىلغان لەۋلىرىدىن قان ئېقىۋاتاتتى، شۇنداقتىمۇ ئۇ بوشۇشۇپ كەتمىگەن ئىدى. ئۇنىڭ تونۇش ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىدى.

ــ يولداشلار، جاڭگالدىن چىقىشنىڭ ئۆزى غەلىبە! كومۇنىستلار، ئىتتىپاق ئەزالىرى، ئىنقلابىي جەڭچىلەر! پارتىيە بىزنى سىنايدىغان پەيت كەلدى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىزنى كۈتمەكتە. مەملىكەت خەلقى بىزنىڭ يېڭى غەلىبە خەۋىرىمىزنى كۈتمەكتە، ماۋجۇشى بىزنىڭ غەلىبە خەۋىرىمىزنى كۈتمەكتە!

ھەممىمىز ئۈستىمىزدىكى يۈكنىڭ ئېغىرلىقىنى يەنە بىر قېتىم ھېس قىلدۇق.

ماڭە ــ ماڭە، قىسىم قۇملۇققا يېتىپ باردى. بۇ بىپايان قۇملۇقتا جىگدە، يۇلغۇن، يانتاق، قومۇش، ياۋا كەندىر ئۆسىدىكەن. ئۇنىڭدىن باشقا مەن ئىسمىنى ئۇقمايدىغان بىرمۇنچە چاتقال ۋە دەل-دەرەخلەر بار ئىكەن. شۇنداقتىمۇ بۇ يەرنىلا باش ــ ئايىغى كۆرۈنەمەيدىغان چۆل، قۇملۇق ئىدى. قىسمىدا سۇ ئۇزۇلۈپ قالغان بولسىمۇ، ئۆسۈۋاتقان دەل ــ دەرەخ، ئوت ــ چۆپلەرنى كۆرۈپ كۆڭلىمىز خېلىلا ئېچىلىپ قالدى.

كەچ كىرگەندە قىسىم چۆل ــ جەزىرىدىكى قورام تاشلاردىن قوتۇلۇپ يەنە قۇملۇققا كىردى. كۈن ئولتۇرۇپ قاراڭغۇ چۈشتى. ئاسماندا ئاي ياكى يۇلتۇز كۆرۈنمەيتتى. نىشانىنى پەرق ئېتىش تەس ئىدى. ماڭە ــ ماڭە ئاخىرى يەنە ئەسلى يولغا چىققان جايغا كېلىپ قالدۇق. ئامالسىزلىقتىن شۇ جايدا توختاپ دەم ئالدۇق. بەزىلەرنىڭ بېشى قايسا، بەزىلەرنىڭ كۆكرىكى سقىلىپ قېينىلىناتتى. بەزىلەرنىڭ لەۋلىرى يېرىلىپ كەتكەن ئىدى، بەزىلەرنىڭ نەپىسى قىسىلاتتى.

بەزىلەر قۇملۇقتا ئۆزىنى تاشلايتتى.

كادىرلار "لىيەندۇي شتابى"غا مەجلىسكە كەتتى. بۇ شتاب بىر قۇم دۆۋىسى تۇۋىدە ئىدى. كۆپچىلىك بىر يەرگە جەم بولۇپ، بۇ قېيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلۇش ھەققىدە غۇلغۇلا قىلىشتى. ئاخىرىدا بىرنەچچە تەجرىبىلىك كونا جەڭچىنى يول تېپىشقا ئەۋەتىش قارار قىلىندى. بۇ جەڭچىلەر ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشنىڭ سىناقلىرىدىن ئۆتكەن بولۇپ، ھەممىسى كومپۇنىست ئىدى. ئۇلار قىلچە ئىككىلىنمەي بۇ شەرەپلىك ھەم جاپالىق ۋەزىپىنى زىممىسگە ئالدى. كىمدۇ بىرسى (ئېھتىمال بىر پىشقەدەم 8 ـ ئارمىيە جەڭچىسى بولسا كېرەك) ئوت ـ چۆپنىڭ يىلتىزىنى چاينىشنى، قۇمنى كولاپ نەم قۇم چىقىرىپ پۇراشنى، بۇنداق قىلسا ئۇسۇزلۇق قانىدىغانلىقىنى كۆپچىلىكنىڭ ئېسىگە سالدى. دېگەندەكلا بۇ ئۇنۇم بەردى. ئوتنىڭ يىلتىزى ئاچچىق، چۈچىمەل بولسىمۇ، ئۇسۇزلۇق، ئاچلىققا ئاز ـ تولا ئارام بەردى.

قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى ئېسىمدە يوق، بىرچاغدا يەنە يولغا چىقتۇق. ئالدىمىزدا گۈلخان يورۇقى كۆرۈندى. لىيەنجاڭ گۈلخان يېقىلغان تەرەپكە قاراپ ئىلگىرىلەش بۇيرۇقىنى بەردى، چۈنكى ئوت ئۈمىد بېغىشلىغانىدى. ئۇزاق جاپالىق يۈرۈشتىن كېيىن، ئاخىر گۈلخان يېنىغا يېتىپ باردۇق. ئالدىمىزغا چىققان ئۇيغۇر دېھقانلارغا مىڭبىر رەھمەت ئېيتتۇق، ئاندىن ئۇلارنىڭ باشلامچىلىقىدا داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلىدۇق.

ئاساندا ئاي كۆتۈرۈلۈۋىدى، ئوت ـ گىياھ، دەل ـ دەرەخلەرنى، ئېرىق ـ ئۆستەڭلەرنى ئېنىق كۆرەلىدۇق. جەڭچىلەر دەريانىڭ سۈپسۈزۈك سۈيىنى ئىچكەندە، دۈنيادا ئەڭ لەززەتلىك نەرسە سۇ

ئىكەن دەپ ھېس قىلىشتى.

بىز داۋاملىق ئىلگىرىلىدۇق. يول بويىدىكى دەرەخلەر قۇيۇقلىشىغا باشلىدى. مەھەللە كۆرۈندى. قارشى ئالغىلى چىققان نۇرغۇن كىشىلەرنى كۆردۇق. "ئارمىيە (ئازادلىق ئارمىيە) ياخشى"، "ياشىسۇن ماۋجۇشى!" دېگەن شوئارلار ساداسى ئىچىدە ئامما بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتۇق. بۇ كىشىلەر ئارىسىدا چاچىلىرى قارىدەك ئاقارغان، قوللىرىدا ھاسا تۇتقان بوۋايلار، سۆمبۈل چاچىلىرىنى ئۇششاق ئۆرۈۋالغان قىزلار، باشلىرىغا لېچەك ئارتقان ئايالىلارمۇ بار ئىدى، كىشىلەرنىڭ كۆپىچىلىكى چاپان كىيگەن، بەللىرىگە پوتا باغلىۋالغان ياش يىگىتلەر ئىدى. ھەممە ئادەم كەنت سىرتىغا چىقىپ بىزنى قىزغىن قارشى ئالدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى يۈمشاق يېقىلغان بۇغداي نېنى، بەزىلىرى چەينەكتە سۈتلۈك چاي، بەزىلىرى تۈخۈم، قۇرۇق ئۈزۈم، بەزىلىرى ھەتتا ئەتىيازغىچە ئاۋايلاپ ساقلىغان قوغۇنلىرىنى ئېلىپ چىققانىدى. ئۇلار بىزنى ئاشۇنداق نازۇنېمەتلەر بىلەن قىزغىن كۈتۈۋالدى... ئۇيغۇر خەلقى نېمىدېگەن بەلەن مىللەت! نېمىدېگەن ئاق كۆڭۈل خەلق ـ ھە! بىز تەسىرلىنىپ كۆزلىرىمىزگە ئىسسىق ياش ئالدۇق. شۇ تاپتا پۈتۈن سەپەردىكى ھارغىنلىق ۋۇجۇدىمىزدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. شۇ ئەسنادا مۇڭلۇق راۋاب ساداسى ئاڭلانىدى: ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇيغۇر قىز ـ يىگىتلىرى لەرزان ئۈسسۈلىغا چۈشتى ـ دە، ھەممە يەرنى شادلىق قاپلاپ، بۇ جاي مېھر ـ مۇھەببەت دېگىزىغا ئايلاندى. "مەزەگە بېقىڭلار"، "چايغا بېقىڭلار"، "چاپا چەكتىڭلار"، "سىلەرنىڭ بۇرۇنراق كېلىشىڭلارنى تەشنالىق بىلەن كۈتكەنىدۇق"، "رەھمەت سىلەرگە!" ياشىسۇن ماۋجۇشى!" "ياشىسۇن خەلق

ئازادلىق ئارھىيە!"، "ياشسۇن ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز!" دېگەن سۆزلەر ۋە شوئارلار ئۇزاققىچە ئۇزۇلمىدى...

بۇ ئىشلارغا نەچچە ئون يىل بولدى. بۇ ئونتۇلماس كۆرۈنۈشلەر ھازىرقىدەكلا ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. ئاشۇ كۈنلەرنى ئەسلىسەم، ھاياجان ئىچىدە خىيال دېڭىزىغا غەرق بولۇپ كېتىمەن!

ئەگەر شۇ چاغدىكى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى شىنجاڭنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن سېلىنغان ئۇل تېشى ئىدى دېسەك، ئۇنداقتا، 40 يىلدىن بۇيان شەكىللەنگەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى چوڭقۇر دوستلۇقنى بۇگۈنكى شىنجاڭنىڭ گۈللىشى ۋە راۋاجلىنىشىدىكى شانلىق مېۋە دېيىشكە بولىدۇ. بۇ نېمىدېگەن كىشىنى روھلاندۇرىدىغان تۆھپە ـ ھە!

1989 ـ يىل 10 ـ ئاي، بېيجىڭ.

ساسلىقتىكى تەنتەنە

ـــــ خەلق ئارمىيىسى خەلقنى كۆزلەيدۇ

1950 ـــ يىلى ئەتىيازدا، قوماندان ۋاڭ جېن جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا: "شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ يۈكسىنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن بارلىق ھەربىيلەر ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىڭلار!" دەپ چاقىرىق چىقاردى. شۇنىڭ بىلەن، پۈتۈن شىنجاڭدىكى قىسىملاردىن بىر بۆلۈكى ۋەتەننى قوغداش، شىزاڭغا يۈرۈش قىلىش، باندىتلارنى تازىلاش، ئامانلىقنى ساقلاش ۋەزىپىلىرىنى ئۈستىگە ئالغاندىن باشقا، قالغان 100 مىڭدىن كۆپ ئادەم قاينام تاشقىنلىق ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتىگە ئاتلاندى. قىسىملار ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ قاقاس چۆللەرگە كىرىپ، ئىككى قولىغا تايىنىپ ئىگىلىك ياراتتى، بوز يەر ئېچىپ، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللاندى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، تەكرىتاغنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىدىكى ئەسىرلەردىن بۇيان غەرق ئۇيقۇدا ياتقان ئېچىلمىغان يەرلەردە تۇنجى قېتىم خەلق جەڭچىلىرىنىڭ ئىزى پەيدا بولدى، خەلق جەڭچىلىرىنىڭ خۇشال ۋە ياڭراق ئەمگەك ناخشىسى تۇنجى قېتىم ياڭرىدى، قەدىمكى قاقاسلىقلار خەلق جەڭچىلىرىنىڭ قولىدىكى كەتمەن بىلەن ئويغىتىلدى.

بىزنىڭ ـــ 1 ـ جۇن تەربىيىچىلەر تۈەنىنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئورنىمىز قەشقەر يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ سوخۇ دېگەن يېرىدە ئىدى،

5 ـ لیەنتك ئورنی سوخۇنتك ئوتتۇرىسىدا ئىدى. بۇيرۇق چۈشۈپ 3 ـ كۈنى قىسىم سوخۇغا يۇرۇش قىلىدى. بۇ باش باھار، يەنى 2 ـ ئايىنتك ئوتتۇرىلىرى ئىدى، شۇ كۈنى قىسىم تاڭ سۈزۈلۈشىگىلا يولغا چىققانىدى. يول بويلىرىدىكى ئۇيغۇرلار جوتۇ كۆتۈرۈۋاتقان بۇ قىسمنى كۆرۈپ ئىنتايىن ھەيران قېلىشتى، ئۇلار بىر ـ بىرىگە كۆسۈرلىشىپ، بىرنېمىلەرنى دەيتتى. ئۇلار قىسىم دېگەن ئەزەلدىن مىلتىق كۆتۈرۈپ ئۇرۇش قىلىدۇ، ھەربىي دېگەن مىلتىق، زەمبىرەك ئېلىپ يۈرۈشى كېرەك ئىدى، بۇ قىسىم جوتۇ كۆتۈرۈۋاپتۇ، نېمىشقا شۇنداقتۇ؟ نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ؟ دەپ ئويلاشقان بولسا كېرەك. يۈزىكى تومراق ياشلار جەڭچىلەرگە يېقىنراق كېلىپ سورىدى:

ـــ ھوي، ئازادلىق ئارمىيە، نەگە بارسىلەر؟

ـــ سوخۇغا.

ـــ نېمە قىلغىلى؟

ـــ ئىشلەپچىقىرىشقا.

ـــ ئىشلەپچىقىرىش دېگىنىڭلار نېمە ئۇ؟

ـــ بوز يەر ئېچىپ، ئاشلىق تېرىشچۇ.

ـــ ئوھوي، ئازادلىق ئارمىيىمۇ بوز يەر ئېچىپ، ئاشلىق تېرىمدۇ؟

ـــ خەلقنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىمىز دەيمىز ـ دە.

ـــ كومپارتىنىڭ ئارمىيىسى پۈتۈنلەي سىلەردەكمۇ؟

ـــ ھەئە، ھەممىسى مۇشۇنداق،

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئامما: "ئازادلىق ئارمىيە بىز دېھقانلارنىڭ يۈكىنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن ئۆزى بوز يەر ئېچىپ، ئاشلىق تېرىيدىكەن، بۇنداق ئارمىينى ئۆمرىمىزدە تۇنجى قېتىم كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز، ھەقىقىي خەلق ئارمىيىسى دېگەن مانا مۇشۇدە!" دەپ

خۇشاللىق بىلەن بىر - بىرىگە خەۋەر يەتكۈزۈشتى.

سوخۇ قەشقەر يېڭىشەھەر ناھىيىسىنىڭ جەنۇبىدا بولۇپ، شەھەر رايونى بىلەن تازغۇن يېزىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىدى، سوخۇنىڭ تۆت ئەترايىدا كەنتلەر، ئوتتۇرىسىدا 60 چاقىرىمچە ئۇزۇنلۇقتىكى، 40 چاقىرىمچە كەڭلىكتىكى قومۇشلۇق بار ئىدى، بۇ يەردە ئولتۇراق- لىق ئائىلە يوق ئىدى، بىر ئۆستەڭ غەربتىن شەرققە قاراپ ئېقىپ، قومۇشلۇقتىن ئۆتەتتى، قومۇشلۇق بويلىرىغا قىسمەن ئوتۇنچىلارنىڭ كېلىپ تۇرىدىغانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كەنت ئاھالىلىرى كەمدىن- كەم ئۇچرايتتى، بۇ يەر ھەقىقەتەن ئىنسى جىسمغا لايىق قومۇش- لۇق ئىدى، ئېتى سوخۇ (چۆپلۈك كۆل) بولغىنى بىلەن، كۆل يوق ئىدى، باشقا دەل - دەرەخلەرمۇ يوق ئىدى، قومۇشلۇقنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىكى كىچىك دۆڭدە نەچچە ياشقا كىرگەنلىكى نامەلۇم بولغان بىر تۈپ قېرى سۆگەتلا بار ئىدى، بۇ سۆگەتنىڭ غوللىرى قۇرۇپ كەتكەن بولسىمۇ، شاخلىرى كۆكىرىپ تۇراتتى، بۇ سۆگەت گويا قومۇشلۇقنىڭ بىردىنبىر تارىخىي شاھىدى ۋە بۇ يەرنىڭ بىردىنبىر گىگانت پاسبانى ئىدى. تاسادىپەن بۇ يەردىن ئۆتۈپ قالدىغان يولۇچىلار سۆگەتنىڭ بېشىدا توختاپ، سەگدەپ ھاردۇق ئالاتتى - دە. يولىنى داۋاملاشتۇراتتى. بۇ يەردە ئوت - چۆپلەرمۇ بەك ئاز ئىدى، قۇرۇپ قالغان قومۇشلاردىن باشقا يانىتاق ۋە يۇلغۇنمۇ ئانچە - مۇنچە ئۇچراپ قالاتتى، يول بويىدا بىرەر تۈپ چىغىرتماق ئۇچراپ قالدىغان بولسا، بۇ بىر مۆجىزىدەك تۇيۇلاتتى. قومۇشلۇققا نەزەر تاشلىغىنىڭىزدا، باشقا رەڭ ۋە ئاۋازلارنى بىر خىللا سارغۇچ رەڭ يالماپ يۇتۇۋەتكەندەك، چېتىگە كۆز يەتمەس بۇ قومۇشلۇق تامامەن سارغۇچ كۆرۈنەتتى.

هاۋانىڭ ئىسسىقىغا ئەگىشىپ، بۇ يەردە جان ـ جانۋارلارغا جان كىرىشكە باشلىدى. يەردە ھەر تەرەپكە ئۆملەپ، ئۆز تىرىكچىلىكى بىلەن بولۇۋاتقان چۈمۈلىلەر ناھايىتى كۆپىيىپ كەتتى. بىردەم ئۆۋۈسىدىن بېشىنى چىقىرىپ قارايدىغان، بىردەم پەرتاخشىپ قاچىدىغان، تۇرۇپ قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپ ئەتراپتىكى تەۋشىلارغا دىققەت قىلىدىغان، تۇرۇپ ئۆۋۈسىغا كىرىۋالىدىغان، مۇشۇنداق غەلىتە ھەرىكەتلىرى بىلەن ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان ھىيلىگەر كەسلەنچۇكلەرمۇ بار ئىدى. ئاساندىكى قۇش گويا بۇ يەردە نېمە ئىش بولغانلىقىنى، يەردە كىشىلەرنىڭ نېمە ئىش قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەكچى بولغان رازۋېتچىكلاردەك، يۇرۇش قىلىۋاتقان قوشۇننىڭ ئۇستىدە ئۇچاتتى.

بىزنىڭ لېگەن چۇش مەزگىلىدە مەنزىلگە يېتىپ باردى، بىز ئۆستەڭ بويىدىكى پاسىل تۆپلىكىتە توختىدۇق. كۆچمىلىك بىرەر يۇتۇم سۇ ئىچىۋېلىش، پۇتنى بىردەم سۈنۈۋېلىشنىمۇ يادىغا كەلتۈرمەي، كۈدە ـ كۆرپىسىنى يەرگە قويۇپلا ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. لېگەن بويىچە ئاران تۆت چېدىر بار ئىدى، بىردەمدىلا چېدىرلار تىكىلىپ بولدى، ئېگىزرەك بىر جايغا تىكىلگەن چېدىرنىڭ تۆپىسىگە قىزىل بايراق قادالدى. شامالدا لەپىلدەپ تۇرغان قىزىل بايراق بۇ چۆللىنى كۆركەملەشتۈرۈۋەتتى، بوز يەر ئاچقۇچىلارغا چەكسىز كۈچ ـ قۇۋۋەت بېغىشلىدى.

لېگەندىكى 120 نەچچە ئادەم تۆت چېدىرغا ھەرقانداق قىلغان بىلەنمۇ سىغمايتتى، كۆپ دېگەندىمۇ ئادەمنىڭ يېرىمى ئاران سىغاتتى، شۇڭا ئىككى دۆڭ يەرگە گەمە كولىدۇق. گەمە دېگەن ئادەتتە يەرنى كولاپ، ئالدى تەرەپتىن ئىشىك ئېچىپ، ئۇستىنى

شاخ ـ شۇمبىلار بىلەن يېپىپ، ئۇنىڭ تۆپىسىگە ئوت ـ چۆپ تاشلاپ، توپا ياتقۇزۇش بىلەنلا پۈتتۈرۈلەتتى. بۇ يەردە يامغۇر ناھايىتى ئاز ياغقاچقا گەمە ياساش تېخىمۇ ئاسانغا چۈشەتتى، توپا ياتقۇزۇش- نىڭ ھاجىتى يوق ئىدى، شاخ ـ شومبا ئۈستىگە ئوت ـ چۆپ تاشلاپ قويۇشلا كۇپايە قىلاتتى. چىراغ ياقىدىغان چاغدا گەمە پۈتتى، كەچلىك تاماقتىن كېيىن كۆپچىلىك بىر كۇنلۇك ئىشىدىن قىسقىچە خۇلاسىسە چىقىرىشتى. كادىرلار لىيەنبۇغا يېغىنغا ـ ئەتىكى ۋەزىپىنى ئېلىشقا كەتتى، باشقىلار بېتىپ ئارام ئالماقچى بولغاندا يەنە بىر مەسىلە كېلىپ چىقتى، يەنى ھەربىي يۇرۇش ۋە ئۇرۇش قىلغاندا جەڭچىلەر كاتتا ئۇخلايتتى، ئۆگىنىش قىلغاندا ۋە بىرەر جايىنى مۇداپىئە قىلىپ تۇرغاندا كارىۋاتتا ياتاتتى، لېكىن ھازىر ئەترايتىن بىرەر باغلام قۇرۇق ئوت ـ چۆپىمۇ تېپىلمايتتى، مۇشۇنداق ئەھۋالدا بۇ سوغۇق قۇمساز يەردە قانداقمۇ ئۇخلىغۇلۇق؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇ چاغدا ھەربىر ئادەمنىڭ بىردىن نېپىز يوتقىنىلا بار بولۇپ، ئاستىغا سېلىپ ياتقۇدەك تۇزۇككىنە كۆرپىسىمۇ يوق ئىدى، داق يەردە بىر يوتقانىنلا يېپىنىپ ياتساق، يەر ناھايىتى سوغۇق بولغاچ، ئادەمنىڭ سۆڭەك ـ سۆڭەكلىرى ئاغرىپ كېتەتتى. ئاخىر بىر ئامال تاپتۇق: ئۇچەيلەن بىر گۇرۇپپا بولۇپ، ئىككى يوتقانىنى سېلىنچا قىلىپ، بىر يوتقانىنى يېپىنچا قىلىپ، بۇگۈن بىر كېچىنى ئۆتكۈزۈپ تۇرايلى، ئەتە قومۇش ئەكىلىپ ئاستىمىزغا سالارمىز، دېيىشتۇق، مۇشۇنداق جاپالىق شارائىتتىمۇ ھېچكىم ۋايسىمىدى، بۇ كېچە ئاشۇنداق ئۆتتى.

بوز يەر ئېچىپ زىرائەت تېرىش تېرىلغۇ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇل- لىنىدىغان دېھقانلار ئۇچۇن ۋە نەنىۋونده كەڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەربىكىتىگە قاتناشقان پېشقەدەم يولداشلار ئۈچۇن ھېچقانىچە ئىش

ئەمەسلىكى تەبىئىي، ئۇلار بۇرۇن ئۆزىگە تونۇشلۇق بولغان ئىشنى قايتا تەكرارلايدۇ، ياكى ماھارىتىنى تېخىمۇ ئاشۇرىدۇ، ئىشنى تېخىمۇ بەلەن قىلىدىغان بولىدۇ، خالاس، ئەمما، بىزنىڭ لېيەندۇيدە-كىلەرنىڭ لېيەن، پېيى كادىرلىرىدىن باشقىلىرى يېڭى يولداشلار ئىدى، يەنە كېلىپ شۇ زامانلاردا ئۇششاق زىيالىيلار دەپ ئاتالغان ئوقۇغۇچى ئەسكەرلەر ئىدى، ئۇلار بوز يەر ئېچىش، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىش دېگەنلەرنى پەقەتلا بىلمەيتتى. ھەممە ئىشنى كادىرلارنىڭ ئۇلۇغ كۆرسىتىپ ئۆگىتىشىدىن باشقا چارە يوق ئىدى، ئۇلارغا ئىشلەپچىقىرىش مەسلىھەتچىسى قىلىپ يەرلىك ئاھالىدىن تەكلىپ قىلىنغان روزاخۇن يېتەكچىلىك قىلاتتى، ئۇ چاغلاردا بۇ ياش ئوقۇغۇچى ئەسكەرلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تېخنىكىسىنى ئۆگىنىۋېلىشى ئانچە تەسكە چۈشمەيتتى، بىرنەچچە كۈندىلا ئۆگىنىۋالاتتى، ھەممىدىن تەس ئىش ئىدىيىۋى جەھەتتىكى قەتئىيەتسىزلىك ئىدى، كۆچمنى ئايماسلىق جەھەتتە تېخى مەسلە بار ئىدى، يەنى ئۇلار ئەمگەك ئۆتكىلىدىن تېخى ئۆتمىگەندى، تازىلىق قىلىش، خىزمەتكە سىرتقا ئېرىش قاتارلىق ئادەتتىكى ئىشلارنى قىلىۋېتىش ناھايىتى ئاسان ئىش ئىدى. ئەمما بۇ قېتىم-قىسى بوز يەر ئېچىش، زىرائەت تېرىش ئەمگىكى بولۇپ، ۋەزىپە مۇشكۈل ئىدى، ئىشقا سۈپەت ۋە سۈرئەت جەھەتلەردە تەلەپ قويۇلاتتى، مەسىلەن، بىر ئادەم ئېيىغا 28 مو بوز يەر ئېچىش، بىر ئادەم كۈنىگە ئوتتۇرا ھېساب بىلەن بىر مو يەرنى 20 سانتىمېتر چوڭقۇرلۇقتا ئاغدۇرۇشى، يەردە قومۇش يىلتىزلىرىنى قالدۇرماسلىقى، يەرنى ئاق تاشلاپ قويماسلىقى كېرەك ئىدى. دەسلەپتە ئىش راستلا بەك تەس كەلدى، بەزى يولداشلارنىڭ قوللىرى قاپىرىپ، جوتۇنىڭ

دەستىسنى تۇتالماس بولۇپ قالدى، بەزىلەرنىڭ بىلەكلىرى ئىششىپ، جوتۇنى كۆتۈرەلمەي قالدى، جوتۇنى كۆچەپ چاپمە-غاندا، قومۇش يىلتىزىنى ئۇزۇۋەتكىلى بولمايتتى، چىشنى چىڭ چىشلەپ، ئاغرىقتا چىداپ، جوتۇنىڭ سىپىنى مەھكەم تۇتۇپ، جوتۇنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، كۆچەپ چاپقاندىلا، ئىشنى تەلەپ بويىچە قىلغىلى بولاتتى. ئىش مۇشۇنداق جاپالىق بولسىمۇ، كۆپچىلىك كۆڭلىدە: "ئىنقلابىي جەڭچى پارتىيىنىڭ سۆزىنى ھەممىدىن بەك ئاڭلايدۇ، پارتىيە نېمە ئىش قىل دېسە، شۇنى قىلدۇ، خەلقنىڭ يۈكىنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن قېينىچىلىق ھەرقانچە زور بولسىمۇ، ياخشى نەتىجە يارىتىش كېرەك" دېگەننىلا ئويلايتتى. شۇڭا، ھەممەيلەن قان - تەر ئاققۇزۇشتىن يانمای، پۈت - قوللىرىنىڭ سقىراپ ئاغرىشىدىن قورقماي، چوقۇم ئاخىرىغچە بوشاشماي ئىشلەيمز دېگەن قەتئىي نىيەتكە كەلدى. ئۇ چاغدا ئەتىسىنى سائەت ئالتىدە ئورنىمىزدىن تۇرۇپ ئىشقا ماڭاتتۇق، كەچ سائەت ئوندا ئىشتىن قايتاتتۇق، ئەتىگەنلىك ۋە چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا جەمئىي ئىككى سائەت ئارام ئالغان ۋە بىر سائەتتىن كۆپرەك يول ماڭغاندىن باشقا، قالغان ۋاقتىتا ئېتىزدا ئىشلەيتتۇق، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن كۈنىگە 12 سائەت ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى، ھەقىقەتەن قاتتىق ئىشلەيتتۇق. شۇ چاغدا قانچىلىك ھېرىپ كېتىدىغانلىقىمىزنى تەسەۋ-ۋۇر قىلمىغا بولاتتى، بەزى يولداشلار تۇرالغۇغا يېتىپ كەلگەندىن كېيىن كەچلىك تامىقىنى يېمەستىنلا، ئولتۇرغان يېرىدە ئۇخلاپ قالاتتى. ھەممىدىن بەك جاپا چېكىدىغانلار لېيەن، پەي كادىرلىرى ئىدى، بۇنىڭ سەۋەبى: ئۇلار جەڭچىلەر بىلەن بىللە بوز يەر ئېچىپ قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاۋۋال كېسەللەرنى يوقلايتتى، تاماقتىن

كېيىن مەجلىس ئېچىپ شۇ كۈنكى ئىشلەپچىقىرىش ئەھۋالىدىن خۇلاسە چىقىراتتى، ئەتىكى ۋەزىپىنى مۇزاكىرە قىلىپ ئورۇنلاشتۇراتتى. يەنە تېخنى جەڭچىلەر بىلەن سۆھبەتلىشەتتى، سىياسىي ئىدىيىۋى خىزمەت ئىشلەيتتى، كېچىسى پوست تەكشۈرەتتى، جەڭچىلەرنىڭ ئۇخلاش ئەھۋالىنى تەكشۈرەتتى... ئۇلار ھەقىقەتەن مېھرىبان ئانىلاردەك ئىدى.

ئۇ چاغلاردا جەڭچىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قىزغىنلىقىغا ئىلھام، بېرىش ئۈچۈن بىرمۇنچە تەشۋىقات شوئارلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلغانىدى. بۇگۈنكى كۈندە ئويلايدىغان بولساق، بۇلارنىڭ بەزىلىرى ناھايىتى چۈشىنىشلىك، مەسىلەن، "بەكرەك ئۇرسام ئۆزەمنى چاپا- مۇشەققەتكە، خەلقىم ئېرىشەر بەختـ سائادەتكە" قاتارلىقلار، ئەمما، كۆلكىلىك تۇيۇلىدىغانلىرىمۇ بار ئىدى، شۇ چاغدىكى ئىشنى بېشىدىن ئۆتكۈزمىگەنلەر بۇلارنى ئاسان چۈشىنەلمەسلىكى مۇمكىن. مەسىلەن، "يوقتىمەن دېسەڭ قولدىكى قاپارچۇقنى، ئىسسىق سۇغا تىقىقىن قولۇڭنى"؛ "بىلەكنىڭ ئىششىمقى ئانچىكى ئىش، كاللا ئىلغار بولسا بۇرۇلار ئىش"؛ "قومۇشلۇق بىزنىڭ دۇشمىنىمىز، جوتۇ بىزنىڭ قورالىمىز، جوتۇنى بىر شىلتىپ بىر دۇشمەنىنى يوقىتىمىز، خەلق ئۈچۈندۇر دۇشمەننى يوقاتمىقىمىز". ئۇندىن باشقا يەنە، قورساقنى ئوبدان توقلاپ، ئۈيقۇنى قانغۇچە ئۇخلىغاندىلا، بوز يەر ئېچىشتا ماغدۇر ـ مادار بولىدۇ، دېگەن مەنىدىكى "ئاش يېيىشىمىز خەلق ئۈچۈن، ئۇخلىشىمىزمۇ خەلق ئۈچۈن" دېگەن شوئارمۇ بار ئىدى.

ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتۈپ كەتتى، جەڭچىلەر ئەمگەك ئۆتكىلىدىن ئاخىر ئۆتتى، جەڭچىلەرنىڭ قوللىرى ئاغرىمايدىغان بولدى، ئالقانلىرىدىكى قاپارچۇقلارمۇ قاتتى، ھارغىنلىقتىن گېلىدىن تاماق ئۆتمەي-

دىغان، ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمىغانلىقتىن قاپاقلىرى چۈشۈپ كېتىدىغان ئەھۋال تۇغدى، ھەممەيلەن روھلىنىپ، قىزغىن كەيپىياتتا ناخشا ئېيتىپ يۇرىدىغان بولدى. شۇ چاغدا "ئاكا-سىڭلىنىڭ بوز يەر ئېچىشى" ۋە "نەغمىنى ھەدھىيە" دېگەن ناخشىلار ھەممىدىن بەك تارقالغان ئاساسلىق ناخشىلار ئىدى. قومۇشلۇقتىن ياڭراق ناخشا سادالىرى، خۇشال-كۈلكە ئاۋازلىرى پات-پات ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان بولدى.

ھاۋانىڭ ئىسسىق بىلەن، يەنە بىر يېڭى مەسىلە كېلىپ چىقتى: پاختىلىق كېسىم ئېغىر كېلىدىغان بولدى. يازلىق كېسىم ئالماشتۇرۇش كېرەك ئىدى، ئەمما، يازلىق كېسىم يوق، قانداق قىلىش كېرەك؟ شىنجاڭغا كىرىدىغان چاغدا، پىيادە يول مېڭىشتا توغرا كەلگەنلىكتىن، يەڭگىل بولۇش ئۈچۈن جەڭچىلەرنىڭ تولىسى ئازراقلا ئېچ كېسىم ئېلىۋالغانىدى، مانا ھازىر بۇ كېسىملەر يىرتىلىپ كەتتى. باھارنىڭ باشلىرىدا تارقىتىش پىلانلانغان ئېچ-تاش يازلىق كېسىملەر يىلىلىق قوشۇمچە پۇل بىلەن بىللە زاۋۇت قۇرۇشقا ئىئانە قىلىنغانىدى. باشقا ئامال بولمىغانلىقتىن، كۆپچىلىك پاختىلىق كېسىمنىڭ پاختىسىنى ئېلىۋېتىپ كېيىدى، كېيىن ھاۋا ئىسسىپ كېتىپ ئەستەرلىك كېسىمنىمۇ كىيگىلى بولمايدىغان بولۇپ قالغاندا، چاپاننى سېلىۋېتىپ يالاڭتۆش ئىشلىدى، كەينىدە چۆپ يېغىدىغان ئايال جەڭچىلەر يوق بەنلەردە، ھاۋا بەك ئىسسىپ كەتكەن چاغلاردا، جەڭچىلەر ئىشتانلىرىنىمۇ سېلىۋېتىپ، يالىڭاچ پېتى ئەمگەك قىلدى. بىزنىڭ بەندە ئايالار پەيىنىڭ قىزلىرى ئارقىمىزدىن چۆپ يىغىپ كېلىۋاتقاچقا، ھاۋا ھەرقانچە ئىسسىپ كەتسىمۇ، ھەرقانچە تەرلەپ كەتسەكمۇ، ئىشتاننى سېلىۋەتمىدۇق. ھازىرمۇ ئېسىمدە. بىر

كۈنى بەنلەر بويىچە بوز يەر ئېچىش مۇسابىقىسى قىزغىن كېتىۋاتاتتى، تۇيۇقسىز يىراقتىن بىر جىپ كەلدى، كۆپچىلىك بىرەر باشلىق كەلگەن بولسا كېرەك دەپ قىياس قىلىشتى، بىزنىڭ بەندىكى يولداشلارغۇ تەمتىرمەي ئۆز ئىشىنى قىلىۋەردى، قىپىالىڭاچ بولۇپ ئىشلەۋاتقان يىگىتلەر پاتپاراق بولۇپ كەتتى. ئۇلار دەرھال جوتۇ-لىرىنى تاشلاپ، كىيىمىنى سىلىپ قويغان يەرگە يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىشتانلىرىنى كىيىۋالدى ـ دە، يەنە يۈگۈرۈپ كېلىپ بوز يەر ئېچىشنى داۋاملاشتۇردى. باشلىقلار جىپتىن چۈشكەندىن كېيىن، كۆپچىلىك جۈن باشلىقلىرىنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلدى. كەلگەن باشلىقلارنىڭ ئېگىزرەكى سىياسىي كومىسسار ۋاڭ ئېنىۋاڭ يەنە بىرى جۈنجاڭ گو پېڭ ئىدى، بىزنىڭ تۈەننىڭ سىياسىي كومىسسارى يولداش خۇاڭ يۈيچېن قاتارلىقلارمۇ بار ئىدى. باشلىقلار يېڭى ئېچىلىغان بوز يەرلەرنى كۆرۈپ، بىر سەمىدىن توپا ئېلىپ پۇراپ باققاندىن كېيىن، كېتىۋېتىپ پاراڭلىشاتتى، نېمىندۇ مۇزاكىرىلىشەتتى. كېيىن بىزنىڭ بەندىكىلەرنىڭ يېنىغا كېلىپ، كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشتى. سىياسىي كومىسسار ۋاڭ ئېنىۋاڭ مۇنداق دېدى: "ئەسسالام يولداشلار! ھارمىغاي-سىلەر. ھەربىي ئوزۇش ۋەزىپىسىنى ناھايىتى ياخشى ئادا قىلدىڭلار، ھازىر ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىسىنمۇ ناھايىتى ياخشى ئادا قىلۋاتىسىلەر. ئۇرۇش قىلىشمۇ، خىزمەتمۇ، ئىشلەپچىقىرىشمۇ خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى مەقسەت قىلىدۇ. يولداشلار، سىلەر ھازىر ئىشلەپ-چىقىرىش ئارقىلىق خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىۋاتىسىلەر. ھەممەڭلەر-نىڭ داۋاملىق تىرىشىپ، تېخىمۇ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈ-شۈڭلارغا تىلەكداشىمىز." باشلىقنىڭ سۆزى بىزگە غايەت زور كۈچ ۋە ئىلھام بېغىشلىدى، نۇرغۇن جەڭچىلەر ھاياجانلىنىپ يىغلاپ

تاشلىدى. ھەممەيلەن قىزغىن چاۋاك چالدى ۋە بىر ئېغىزدىن: "باشلىقلارنىڭ غەمخورلۇقىغا رەھمەت!" دېيىشتى. باشلىقلار كېتىپ تۇرۇشىغا، ھەممەيلەن بىردىنلا خۇشاللىق تەنتەنىسىگە چۆمدى، كۆپچىلىك بىر-بىرىنى قۇچاقلايتتى، تەبرىكلىشەتتى. كۆپچىلىك ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتكەنلىكى، غەيرىتى ھەسسىلەپ ئاشقانلىقى ئۈچۈن، شۇ كۈندىكى ۋەزىپە تېزلا نورمىدىن ئاشۇرۇپ ئورۇندالدى. گەزەرمىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىنمۇ يولداشلار ھاياجىنىنى بېسىۋا-لالمايى، بەزىلەر ناخشا ئېيتاتتى، بەزىلەر خۇشال كۇلۇپ پاراڭ سالاتتى، "يىلپىز" لەقەملىك يولداش شىياۋجاڭ تېخى كۆپچىلىككە چامباشچىلىق ھۇنىرىنى كۆرسەتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىنمۇ يولداشلار ئۆزلۈكىدىن بىر يەرگە يىغىلىپ زوق-شوق بىلەن پاراڭغا چۈشتى، بەزىلەر لەنجۇنى ئازاد قىلىش ئەھۋالىنى سۆزلىدى، بەزىلەر شىنجاڭغا كىرىش يولىدا كۆرگەن-ئاڭلىغانلىرىنى سۆزلىدى، بەزىلەر نۆۋەتتىكى ئىشلەپچىقىرىش توغرىسىدا پاراڭ سالدى، ئىشقىلىپ ھەركىم ئاغزىغا كەلگەننى سۆزلىدى. بۇ چاغدا، ئۇششاق زىيالىي-لاردىن بولغان بۇ جەڭچىلەرنىڭ شېئىر-قوشاق توقۇغىسى كېپىقالدى (بۇ تەبئىي ھال ئىدى)، ئۇلار ھېسسىياتىنى باسالماي، شېئىر دېكلاماتسىيە قىلىشقا باشلىدى. بەي فامىلىلىك بىر يولداش: "سۇئ سۇلالىسى دەۋرىدە يېزىلىغان بىر شېئىر مېنىڭچە ھازىرمۇ ئورتاق ھېسسىيات قوزغايدۇ" دېدى ۋە تۆۋەندىكى شېئىرنى يادقا ئوقۇدى:

پىژغىرىن ئاپتاپتا ئوت ئوتار دېھقان،
چېپىلداپ ئاققان تەر يەرنى سۇغارغان.

ئاسانغا كەلمىگەن قاچاقدىكى ئاش،
ئۇنىڭ ھەر دانىسى تەردىن يارالغان.
جاڭ فاملىلىك يەنە بىر يولداش مۇنداق دېدى:
ــ بۇ راست گەپ، بېشىڭدىن ئىش ئۆتمىگۈچە ئەقىل تاپالمايسەن، بۇرۇن ھەربىي يۇرۇش، ئۇرۇشنىڭ نىملىكىنى بىلمەيتتۇق، ھازىر يۇرۇش قىلىشنى، ئۇرۇش قىلىشنى ئۆگىنىۋالدۇق، بۇرۇن بۇز يەر ئېچىپ، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشنى بىلمەيتتۇق، ھازىر بۇز يەر ئېچىپ ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىشنى بىلىۋالدۇق، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى راستىنلا چوڭ مەكتەپ جۇمۇ، مەنمۇ بىر قوشاق ئوقۇپ بېرەي:

بىر مو يەرنى ئۆزلەشتۇرۇپ بولغۇچە،
پۈت ــ قول ئاغرىسىپ، تەنىدە مادار قالمايدۇ،
دېھقانلارنىڭ جاپاسىنى ــ ئەجرىنى،
ئەمگەك قىلىماي چۈشەنگىلى بولمايدۇ.

بۇنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن بارىكاللا ئېيتىشتى:
ــ بەللى، بەللى، ئوبدان قوشاق ئىكەن. بۇرۇن كۆپىنچىمىز ئەمگەك قىلىشنى بىلمەيتتۇق. ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە قاتنىشىش دەرسىنى ئوبدان تولۇقلىۋالمىساق بولمايدىكەن.

ئارقىدىن شادىياچاق شياۋلى مۇنداق قوشاق توقۇدى:

قومۇشلۇققا باھار كەلدى، سايرىدى بۈلبۈل،
ياشناپ، كۆلۈپ نازى بىلەن تولغاندى سۈمبۈل.
ساپ تەر تۆكۈپ بوز يەر ئاچتۇق پايانسىز چۆلدە،
كۆز كەلگەندە سىنالغۇسى مەردانە ئوغۇل.

ئۇنىڭدىن كېيىن شاۋۇاڭ مۇنداق قوشاق توقۇدى:

بوز يەر ئاچتۇق سەھەر قوپۇپ كەچ يېتىپ،
ئۇماچ ئىچتۇق ئاشلىق ۋە ياغ ئىشىنىپ.
قاتتىق ئىشلەپ نى ـ نى زاۋۇت قۇرىمىز،
چىقتۇق جەڭدە پولات بولۇپ چىنىقىپ.
ئاندىن كېيىن شاۋشىڭ مۇنداق قوشاق توقۇدى:
روزى ئاخۇن بەڭ كىلىشكەن، شىر سۈپەت،
بەڭ بىلىملىك، ئۇ بىلىمىس ئىش يوق پەقەت.
خەلق ئۇچۇن بوز يەر ئاچسا ئارمىيە،
ئارمىيىگە خەلقمۇ قىلدى كۆپ خىزمەت.

ئادەتتە كەم سۆز شياۋپەنمۇ باشقىلارنىڭ قوشاقلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، شېئىرىي ھېسسىياتى ئۇرغۇدى ـ دە، ئورنىدىن شاققىدە تۇرۇپ، ھەربىكەت بىلەن بىرلەشتۇرۇپ تۆۋەندىكى قوشاقنى ئوقۇپ بەردى:

تۇنۇگۈن يوقاتقان بۆرە ـ قاۋاننى،
ھە، بۈگۈن ئالىمىز ئاشلىق ـ خاماننى.
دۈنيادا يوقتۇر بىز قىلالماس ھېچ ئىش،
جان تىكىپ قوغدايمىز ئەلنى ـ بوستاننى،

قوشاق توقۇش قىزىپ كېتىۋاتقاندا، لىيەنبۇغا مەجلىسكە بىرىپ قايتىپ كەلگەن ا ـ بەنسىڭ بەنجاڭى تۈيۈقسىزلا قىزىقچىلىق قىلىپ مۇنداق بىر قوشاق توقۇدى:

باربىكالا شائىرلارنىڭ قوشاقلىرىغا،
ئەپسۇس، ئۇيقۇ ئالدى مېنى قۇچاقلىرىغا.
باردۇر ۋاقىت يەنە قوشاق توقۇشقىمۇ،
ئەمدى ھەركىم قايتىۋۇن ئاستا ياتاقلىرىغا.

ـــ ها...ها...ها...، ـــ بۇ قوشاق هەممەيلەنـنى پاراققىدە كۆلـ
دۇرۇەتتى. هەممەيلەن مۇشۇ چاغدىلا خېلى بەك كەچ بولۇپ كەتـ
كەنلىكـنى، ئەمـدى ئارام ئالىدىغان ۋاقـت بولۇپ قالغانلىقـنى
تويـدى ـ دە، خـۇشال كەيپياتـتا بىر ـ بىرلەپ تارقىلىـشتى، ئەمما
هەممەيلەننىڭ قەلبى تېخىچە دولقۇنلىناتتى، شېئىر ـ قوشاق ئوقۇش
كەيپياتى هەممەيلەننىڭ يۈرەك تارىنى چېكىۋاتقاندەك قىلاتتى.

* * *

يەتتە ئاي جاپالىق جەڭ قىلىـش ئارقىسـىدا سوخۇنىڭ قىياپىتى
يېڭىلانـدى، سالا ـ سالا ئېـتىزلارنىڭ ئۇچ ـ چېـكى كۆرۈنـمەيتتى،
يوللار تەرەپ ـ تەرەپكە تۇتاشقانىدى، خامانىدىكى دۆۋە ـ دۆۋە قوناغـ
لار ئاپتاپـتا گويا ئالتۇنـدەك ۋاللـداپ كۆزنى قامـاشـتۇراتـتى، مانا
بۇلاردىن جاپالىق ئەمگەكنىڭ مېۋىـسى بىلىنـىپ تۇراتتى. كۆپكۈك
شاللىقلاردىكى شال باشاقلىرى كۆڭلەك كىيىپ، ئاپئاق رومال ئارتـ
ۋالغان قىزدەك كۆرۈنەتتى، كىشىلەرگە هايات تېخىمۇ جۇش قۇرۇپ تۇر ـ
غان كېلەچەكنى كۆرسىتىپ بېرىۋاتقاندەك قىلاتتى. جەڭچىلەرنىڭ پولاتـ
تەك ئىرادىسى ۋە خەلققە سادىق چوغدەك قەلبى، ئاققۇزغان قان ـ
تەرلىرى، قولىدا ئويناتقان جوتۇلىرى ئاخىر تەبىئەتنى باش ئەگـ
دۈردى، تەبىئەت ئاخىر جەڭچىلەرگە ئۆزىنىڭ سىرلىق خەزىنىسىنى
ئېچىپ، سىكىدۇرگەن ئەجرىگە مۇناسىپ سوۋغاتلىرىنى تۇتۇشقا مەجبۇر
بولدى. جەڭچىلەر ئۆزىنىڭ ئەمگىكى بەدىلىگە كەلگەن غەلىبە مېۋە ـ
لىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەندىن باشقا، مۇهىمى، ئەمگەكتە چېنىقتى،
بەدەن، ئىرادە جەهەتـتىـردە چېـنىقـتى، بۇنىڭـدىنمۇ مۇهىمى شۇ
بولدىكى، جەڭچىلەر ئۆز ۋۇجۇدىدىكى ئەمگەكچى خەلقە يات كىر ـ
داغلارنى يۇيۇپ تازىلاپ، ئالىيجاناب ئەخـلاق ـ پەزىلەت ۋە روهقا

ئېرىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن جەڭچىلەر يېڭى تارقىتىلغان كىيىم كېيىدى، ئۆزلىرى تېرىغان كۆكتات - ئوتىياش، قوغۇن - تاۋۇزلارغا ئېغىر تەگدى. لېيەندە نەچچە ئون قوي بوردالىدى، تۇزلۇق سەي يەپ، داغ سۇ ئىچىدىغان كۈنلەرگە خاتىمە بېرىلدى، تاماق خېلى ياخشىلاندى، مەدەنىيەت ئىشلىرىغا مەسئۇل، جەڭچى نەلەردىندۇ بىر دانە غىجەك تېپىپ كەپتىكەن، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ھەر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن شىمالنىڭ "كىچىك پادىچى" دېگەن داڭلىق مۇزىكىسىنى ئاڭلايدىغان بولدۇق. "جان ئانامغا بېغىشلايمەن ناخشامنى"، "جەڭچىنىڭ قەلبى پارتىيىگە تەلپۈنىدۇ" دېگەنگە ئوخشاش جەڭچىلەر ئۆزى يېزىپ، ئۆزى ئېيتقان ناخشىلار ۋە ئۆزى ئويناپ چىققان تىياتىرلار كۆپەيدى. مانا مۇشۇ چاغدىلا، ھەممىمىز، ماۋجۇشىنىڭ "تەبىئەت بىلەن كۈرەش قىلىش چەكسىز ھۆزۈر ئىش" دېگەن سۆزىنىڭ مەنىسىنى ھەقىقىي ھېس قىلدۇق.

تاۋۇز چاغلىرىنىڭ ھارپىسىدا، بىزنىڭ لېيەنگە يېڭى جەڭگىۋار ۋەزىپە تاپشۇرۇلدى، سوخۇدىن كېتىدىغان بولدۇق، ھەممەيلەن ئۆزىنىڭ تەرى بىلەن سۇغۇرۇلغان بۇ يەردىن كېتىشكە قىيمايتتى، بەزىلەر ئۇرۇقلىقچە ئون - تېنىسىز يېراق - يېراقلارغا نەزەر تاشلاپ، خاسىيەتلىك كەچۈرمىشلىرىنى جەم تۇرۇپ ئەسلەشمەكتە ئىدى؛ بەزىلەر ئاسماندىكى ئاق بۇلۇتلارنىڭ ھالىتى ۋە يۆتكىلىشىدىن بۇنىڭدىن كېيىنكى جەڭگىۋار ۋەزىپىنى تەھلىل قىلىپ چىقىدىغاندەك، ئېتىز قىرىدا يېتىۋېلىپ، ئاسماندىكى ئاق بۇلۇتلارغا كۆز تىكەتتى؛ بەزىلەر ئۆزى كۈرەش قىلغان بۇ يەرلەرگە يەنە كېلىشنى ئارزۇ قىلىۋاتقاندەك، ئېتىز قىرلىرىغا بېرىپ، ئۆزىنىڭ ئايىغ ئىزى بىلەن خوشلاشماقتا ئىدى؛ بەزىلەر قويلارغا ئاخىرقى قېتىم ئوت - چۆپ بېرىپ

قويۇش ئۇچۇن، ئوت ئورۇپ كېلىپ قوتانغا ئاپارماقتا ئىدى...

چۇش ۋاقتىدا قىسمەن ئۇزىتىپ قويۇش ئۇچۇن يەرلىك مۇتەخەسسىس روزاخۇن ئايالى، بالىسى ۋە نەچچە ئون ئۇيغۇرنى باشلاپ سوخۇغا ئېشەكلىك يېتىپ كەلدى. ئۇلار داپ، دۇمباق، سۇناي، ناغرىلىرىنى چېلىشىپ، ئارمىيىنى ھمايە قىلىش مەزمۇنىدا قىزىل قەغەزگە ئۇيغۇرچى يېزىلغان بىر پارچە خەتنى ئىككى قوللاپ ئوتقىنىچە، سازلىرىنى يانغرىتىپ، قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە بىزنىڭ لېيەن تۇرۇشلۇق جايغا كېلىشتى، بىزنىڭ لېيەندىكىلەر ئۇلارنى سەپ تۇزۇپ قارشى ئالدى. مېھمانلار بىلەن ساھىبخانلار ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، يېتەكچىمىز بىلەن روزاخۇن قىزغىن سۆز قىلدى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئامما بىزگە ئۇيغۇرلارنىڭ شوق-شوق ئۇسۇللىرىنى ئويناپ بەردى، بىز ئۇلارغا ھەممىگە تونۇشلۇق ئازادلىق ئارمىيە مارشىنى ئېيتىپ بەردۇق. كەچتە ھەممىمىز روزاخۇن ئايالى بىلەن بىللە ئەتكەن ئۇيغۇر تائاملىرىنىڭ سۇلتانى پولۇنى تويغۇچە يېدۇق، جەڭچىلەر پولۇنى ئىشتها بىلەن يېگەچ "بەك ئوخشاپتۇ، ئوخشاپتۇ!" دەپ ماختاشتى. تاماقتىن كېيىن، ئايرىلىش ۋاقتى يېقىنلاپ قالغان چاغدا، روزاخۇن بىلەن ئايالى چوڭ ئوغلى يۇنۇسنى لېيەنجاڭ بىلەن يېتەكچىمىزنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ، يۇنۇسنى ئەسكەرلىككە ئېلىشنى تەلەپ قىلىپ چىڭ تۇرۇۋالدى. روزاخۇن مۇنداق دېدى: "كومپارتىيە بولمىغان بولسا، يېڭى جۇڭگومۇ بولمىغان بولاتتى، يېڭى شىنجاڭمۇ، يېڭى قەشقەرمۇ بولمىغان بولاتتى، مېنىڭ ئائىلەممۇ بولمىغان بولاتتى. يۇنۇسنى ئېلىپ كېتىڭلار، ھەربىيگە كىرىپ تەربىيە كۆرسۇن، سەلەر بىلەن بىللە خەق ئۇچۇن خىزمەت قىلسۇن، ۋەتەنىنى قوغدىسۇن، شۇنداق بولسا، خاتىرجەم بولىمىز..." لېيەنجاڭ بىلەن يېتەكچىمىز

تەڭقسىلقتا قالدى. روزاخۇن ئائىلىسىدىكىلەر ئاساسىي ئاما، يەنە كېلىپ ئۇلار سەممىيەت بىلەن تەلەپ قىلىۋاتسا، قوبۇل قىلماي مۇمكىنمۇ؟ ئەمما قوبۇل قىلايلى دېسە، بۇ ئۇيغۇر بالىسى خەنزۇچە ئۇقمايدۇ، تۇرمۇش ئۆرپ ـ ئادەتىمۇ ئوخشاش ئەمەس، قىسمدا قانداق تۇرمۇش كەچۈرىدۇ، تۇمن باشقىلارىدىن يولىورۇق سورىغاندىن كېيىن، قىسىم يۇنۇسنى ھەربىيلىككە ئېلىشقا ماقۇل بولدى، ئەمما، قىسمدا ھازىرچە ئاز سانلىق مىللەت جەڭچىلىرى تۇرمۇش كەچۈرۈشكە قولايلىق شارائىت ھازىرلانمىغاچقا، لەندۇي بىلەن بىللە ھەربكەت قىلمايدىغان، دۆلەت بايرىمىدىن كېيىن، تۇمندىن ئادەم كېلىپ، ئۇنى يېڭى تۈزۈلگەن ئۇيغۇر لىيەندۇيىگە ئۆگىنىشكە ئېلىپ كېتىدىغان بولدى. مۇشۇنداق كېلىشكەندىن كېيىن، روزاخۇن ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن ئاما ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي، كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىشىپ، قىسىم بىلەن خوشلىشىپ ئۆيلىرىگە قايتىشتى.

ئاخىردا، بۇ چمن ھېكايىمىزنى بىرنەچچە سانلىق مەلۇمات بىلەن ئاخىرلاشتۇرايلى: 1950 ـ يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايونى جەمئىي 830 مىڭ مو بوز يەر ئاچتى، بۇ يەردىن 65 مىليون جىڭدىن كۆپ ئاشلىق ئالدى، 670 مىڭ جىڭدىن كۆپ پاختا ئالدى، دېھقانلارغا ۋەكالىتەن 2 مىليون جىڭ غەللە ـ پاراق تاپشۇردى. قىسىم ئىشلەپچىقىرىشقا قاتنىشىش ۋە ئىقتىسادچىلىقنى يولغا قويۇش ئارقىلىق خەلقنىڭ يۈكىنى كۆپ يېنىكلىتىپلا قالماي، ئاياپ كېيىپ، تېجەپ يېيىش، قوشۇمچە ياردەم يۈلى تارقاتماسلىق، سەرپىياتنى تېجەش قاتارلىق ئۇسۇللار بىلەن نوغۇن سەرمايە توپلاپ ۋە ئىنئام قىلىپ، ئۇزۇمچىدە بىرنەچچە چوڭ زاۋۇت قۇردى. ئەھمىيەت خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئۇرۇشىمۇ قىلالايدىغان، ئىشلەپچىقىرىش بىلەنمۇ شۇغۇللىنالايدىغان

دىغان، ھەر مىللەت خەلقى ئۇچۇن ساداقەتلىك بىلەن خىزمەت قىلىدىغان قەھرىمان ئارمىيە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

بۇ ئىشقا نەچچە ئون يىل بولغان بولسىمۇ، ئارمىيە خەلقىنى سۆيىدىغان، خەلق ئارمىيىنى سۆيىدىغان ئەنئەنە ھېلىھەم مەۋجۇت. بۇنداق ئۇلۇغ دوستلۇق ۋە روھ ئەۋلادىمۇئەۋلاد مەڭگۈ داۋاملاشقۇسى.

1989 ـ يىل 7 ـ ئاي، بېيجىڭ.

ئەزىزانە گۈزەل قەشقەر

شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئۇيغۇرلار جەنۇبىي شىنجاڭ-دىكى بىرقانچە شەھەر توغرىسىدا ئېغىز ئاچقىنىدا "ئەزىزانە قەشقەر، ئاشىقانە يەركەن، مەشھۇرانە ئاقسۇ، غېرىبانە خوتەن" دېيىشىدۇ. باشقىنى قويۇپ تۇرۇپ، شىنجاڭدا 40 يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت خىزمەت قىلىپ، تەكرىتاغنىڭ شىمالى ۋە جەنۇبىدىكى ھەرقايسى جايلىرىغا قەدىمىم يەتكەن مەن ئۇچۇن قەشقەر ھەقىقەتەنمۇ قەدىرلىك ۋە گۈزەل جاي ھېسابلىنىدۇ.

قەشقەر ــ شىنجاڭنىڭ غەربىي جەنۇبىغا، پامىر ئېگىزلىكىنىڭ شەرقىي شىمالىي ئېتىكىگە، تارىم ئويمانلىقىنىڭ غەربىي تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ شىمالىي قىسمى گۈما تېغىغا يانداشىپ، جەنۇبىي قىسمى قىزىل دەرياسىغا تۇتۇشىدۇ. ئۇ خۇددى ئاق لىباسلىق قارلىق تاغ ۋە چۆل ـ جەزىرىنىڭ ئوتتۇرىسىغا نەقىشلەپ قويغان يېشىل ياقۇتتەك كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرىدۇ.

بەزىلەر "قەشقەر"نىڭ ئەسلى مەنىسىنى يەشكەندە "كاھىشلىق يەر" دەپ تەرىپلىسە، بەزىلەر "قاشتېشى ماكانى" دەپ چۈشەندۈرىدۇ. بەزىلەر "قىرغاقىقا سېلىنغان كاتتا شەھەر" دېسە، يەنە بەزىلەر "باھادىر ـ قەيسەرلەر يۇرتى" دەپ تەبىر بېرىدۇ. مەيلى قانداق دەپ ئاتىلىشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنىڭ ھەممىسى بۇ جاينىڭ ئاجايىپ بايلىقات، مۇھىم، گۈزەل ۋە ياخشى جاي ئىكەنلىكىنى بىلدۈرىدۇ.

تارىختىن قارىغاندا قەشقەر ئېلىمىزنىڭ قەدىمكى دەۋرىدىكى يىپەك يولىنىڭ مۇھىم نۇقۇنى، يىپەك يولىنىڭ جەنۇبى ـ شىمالىدىكى ئىككى تارمىقىنىڭ كېسىشىش نۇقتىسى بولغان. شۇنداقلا ئاسىيانىڭ مەركىزى دىكى ئەڭ بۇرۇنقى يىپەكنى توپلاپ تارقىتىش ئورنى بولغان. تارىخىي خاتىرىلەرگە قارىغاندا، بۇ جاي مىلادى 2 ـ ئەسىردىن 15 ـ ئەسىرگىچە بولغان ئارىلىقتا كوكارتنىڭ شەرقىدىكى سودا مەركىزى بولۇپ كەلگەن. مىلادىدىن ئىككى ئەسىر بۇرۇن جاڭ چيەن غەربىي دىيارغا كەلگىنىدە بۇ جايىنىڭ ئىسمى "سۇلې" دەپ ئاتىلاتتى. سۇلې-نىڭ مەنىسى توغرىسىدا، بەزىلەر ئۇنى تۈركي تىلىدىكى "سۇلۇق" دېگەن سۆز بولۇپ، سۇ ئىنتايىن جىق دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ؛ دېيىشىدۇ. كېيىنچە تارىخىنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇ "قەشقەر"دەپ ئاتىلىدىغان بولغان. شۇ زاماندا ئېلىمىزنىڭ غەربىي دىياردا 36 بەگلىك ئۆتكەن. ئۇنىڭدا سۇلې بەگلىكىنىڭ مەركىزى شۇ جايغا تەسىس قىلىنغان. غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ شىنخۇ 2 ـ يىلى سۇلې بەگلىكى غەربىي خەن سۇلالىسىنىڭ يۈگەنجاڭ 16 ـ يىلىدىن كېيىن يىراقنى تىنچلاندۇرغۇچى بەگ بەنچاۋ سۇلىنى ئۆزىنىڭ قوماندانلىق شتابى قىلىپ، غەربىي دىيارنى 30 نەچچە يىل ئىدارە قىلغان. قەشقەردە لەشكەر تۇرغۇزۇپ ئۇنى 17 يىل باشقۇرغان. بەنچاۋنىڭ "چوڭ ئىشلاردا دانىشمەن بولۇش، كىچىك ئىشلاردا گالۋاڭ بولۇش" دېگەن مەشھۇر ھېكمەتلىك تۇزۇش تەجرىبىسى ئەنە شۇ جايدا يەكۈنلەنگەن. خەن ۋە ۋېي سۇلالىسى دەۋرلىرىدە يەنە بۇ جايغا سۇلې تۇتۇق ھىراۋۇل مەھكىمىسى تەسىس قىلىنغان. قەشقەر مىلادى 9 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرىدىن مىلادى 12 ـ ئەسىرنىڭ باشلىرىغا قەدەر قارىخانىلار سۇلالىسىنىڭ پايتەختى بولغان. يۇەن سۇلالىسىغا كەلگەندە چاغاتاي خانلىقىنىڭ

مؤهم هەربىي-مەمۇرىي ئورنى قىلىنغان. مىللەت سۇئالىسىنىڭ ئوتتۇرا-لىرىدا يەكەن خانلىقىنىڭ مۇهىم هەربىي شەهىرى قىلىنغان. چىڭ سۇئالىسى دەۋرىگە كەلگەندە مەنچىڭ هۆكۈمىتى بۇ يەردە هەربىي مۇئەسسەسلەر مەهكىمىسى تەسىس قىلىپ، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى سەككىز چوڭ شەهەرنىڭ ئىشلىرىنى ئومۇميۇزلۈك باشقۇرغان. گۈاڭ-شۈيىنىڭ 10-يىلى شىنجاڭ ئۆلكىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن قەشقەر كونسۇلخانىسى تەسىس قىلىنغان. ئومۇمەن قىلىپ ئېيتقاندا، "قەشقەر" ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە بولۇپ، قەدىمدىن بېرى ئۆتە-كەن سۇئالىلاردا ئېلىمىزنىڭ مۇهىم شەهىرى بولۇپ كەلگەن.

"قەشقەر" يەنە ئوتتۇرا تۇزلەڭلىك مەدەنىيىتى ۋە غەربىي رايون مەدەنىيىتى، شۇنىڭدەك هىندىستان، پارس مەدەنىيىتى مەركەزلەش-كەن جاي. بۇ يەردە قەدىمكى شەرقىي ئېرانلىقلار، قەدىمكى غەربىي دىيارلىقلار، بولۇپمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ مەدەنىيىتى روناق تېپىپ داۋام-لاشقان، شۇنداقلا شۇ مەدەنىيەت ۋارىسلىق قىلىنىپ راۋاجلانغان. قەدىمدىن بېرى بۇ جايىنىڭ مەدەنىيىتى ئىنتايىن تەرەققىي قىلغان، بولۇپمۇ مۇزىكا، ئۇسسۇل نەققاشلىق، بىناكارلىق ۋە قول هۈنەر سەنئىتى كۆزگە كۆرۈنەرلىك تەرەققىي قىلغان.

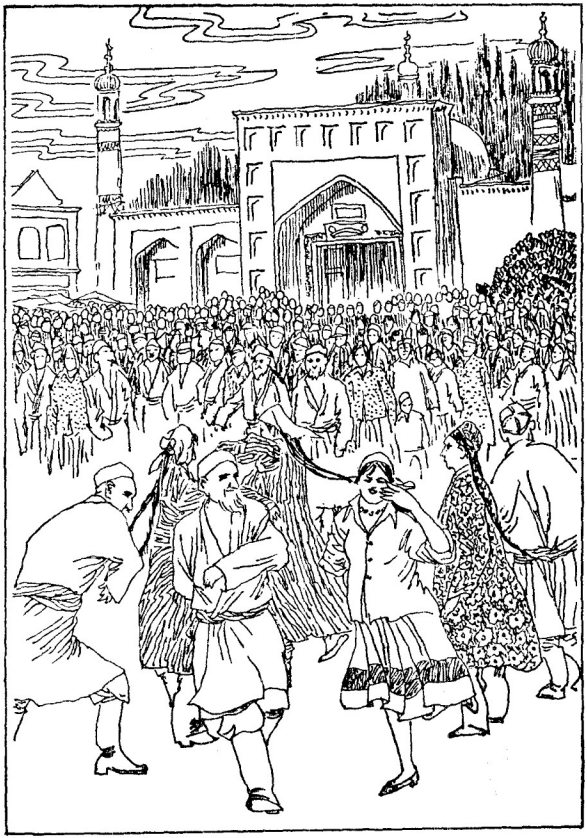
"قەشقەر" يەنە دىن ئومۇمىيلاشقان جاي. قەدىمكى "قەشقەر"دە كۆپ خىل دىن تارقالغان. بۇددا دىنى شەرققە تارقالغاندا، قەشقەر ئېلىمىزنىڭ ئەڭ بۇرۇن بۇددا دىنىغا ئېتىقاد قىلغان جايلارنىڭ بېرى بولغانىدى. "غەربكە سايا‌هەت"تە ئېيتىلغان تاڭ سىڭ، شۇمەن زاڭ غەربتىن بۇددا نوملىرىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن بۇ جايدىن ئۆتكە-نىدە "بۇ يەردە خىتايانا دىنى نوملىرى تولۇق ئىگەن" دېگەن. بۇنىڭدىن شۇ زامانلاردا بۇ يەردە بۇددا دىنى كەڭ تارقالغانلىقىنى

كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. كېيىنكى زامانلاردا ئىسلام دىنى ئەۋج ئېلىپ، رونىق تېپىپ، بۇ دىن پامىر ئېگىزلىكىنىڭ شەرقىي قىسمىنى ئۆزىنىڭ بازىسى قىلغان. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، قەشقەردە بىرىنچى بولۇپ ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلغان كىشى شۇ زاماندىكى قارىخانىلار سۇلالىسىنىڭ خانى ــ سۇلتان سۇتۇق بۇغراخانىكەن.

مەشھۇر "ھېيتگاھ جامەسى" شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭ قۇرۇلمىسى كۆركەم، ھەشەمەتلىك، ھۈنەر سەنئىتى كامالىغا يەتكەن بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇ ئۇيغۇر مىللىتىگە خاس مىللىي تۈس ئالغان. ھېيت ۋە جۈمە كۈنلىرى 16000 كۋادرات مېتر كېلىدىغان بۇ جاينىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا 30 ــ 40 مىڭغا يېقىن كىشى بىرلا ۋاقىت ئىچىدە نامازغا ئوقۇيالايدۇ. ھەيۋەتلىك بۇ سورۇن غايەت داغدۇغىلىق بولۇپ، ئادەمدە ھەممە كىشى بىر نېمىتتە تەڭ ھەرىكەتكە كەلگەندەك كارامەت تەسىر قالدۇرىدۇ. بۇمۇ دىنىنىڭ ئامىۋىلىق ۋە جەلپ قىلىش كۈچىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدۇ.

ھېيتگاھ جامەسى 1942 ــ يىلى سېلىنغان بولۇپ، 1798 ــ يىلى دىندار ئايال گۈلرەنا كۆپ مەبلەغ ئىئانە قىلىپ كېڭەيتىپ سالدۇرغان. 1876 ــ يىلىدىن باشلاپ ھېيتگاھ جامەسىنىڭ ئىچىدە مەدرىس تەسىس قىلىنىپ، تالىپلار ياتىقى، سەرراپ، پەشتاق، مېھراب قاتارلىقلار بەرپا قىلىنغان. شۇنىڭ بىلەن بۇ جامە ئىسلام دىنىي مەكتىپىگە ئايلانغان.

"قەشقەر" يەنە مەدەنىيەت خەزىنىسى بولۇپ، 11 ــ ئەسىردە ئۆتكەن مەشھۇر ئۇيغۇر شائىرى ۋە ئالىمى يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ھاياتى مۇشۇ جايدا ئۆتكەن. تاڭ شىيەنزۇڭ يۈەنخې 10 ــ يىلى

قەدىمكى ئۇيغۇر چوڭ شائىرى كەكمەنبرنىڭ خەنزۇچە يازغان شېئىرىدا:

"بەگ غۇجامىلار چىلبۆرىدەك بەك قەبىھ- يامان، بۆلاپ يەيدۇ ئاش- نېنىمنى ھەم ئىچىدۇ قان. ئېلىنماستا تېخى خامان، توقۇلماستا رەخت، بۇغداي- قوناق بەگنىڭ بولۇر، كىيەر ھەم چاپان. يورۇق جاھان ئاچار قۇچاق ماڭا ئاخىرى، يەر يۈتكۈسى چىلبۆرىنى كېلىپ بىرزامان" دەپ چىلبۆرىلەر ئۇستىدىن شكايەت قىلىنغان: مانا يىلنىڭ ئالدىدا بۇ يەرنىڭ ناخشا، ئۇسسۇلى ئوتتۇرا تۇزلەڭلىككە تارقالغان.

سۈي ۋە تاڭ سۇلالىلىرى دەۋرىدە سۇلىنىڭ مۇزىكا، ئۇسسۇلى چاڭئەندە داڭ چىقارغان. خەلق ئارىسىغا كەڭ تارقىلىپ، ھازىرغىچە داۋاملىشىپ كەلگەن ئۇيغۇر خەلقنىڭ داڭلىق كلاسسىك مۇزىكىسى "ئون ئىككى مۇقام" ۋە سەنەم ئۇسسۇللىرى ئۆلمەس مەدەنىيەت جەۋھەرلىرىدۇر.

"قەشقەر"دە ئىقتىسادىي جەھەتتىن تېرىقچىلىق ئاساس قىلىنىپ، ئومۇمىيۈزلۈك ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىلغاندىن سىرت باغۋەنچىلىك ئىشلىرىمۇ ناھايىتى تەرەققىي قىلغان. ئۇنىڭ قوغۇن- تاۋۇزلىرى ۋە شاپتۇل، ئانار، نەشپۈت، ئالما، ئەنجۈر قاتارلىق مېۋىلىرىمۇ ناھايىتى كۆپ، ئۇ داڭلىق يەل- يېمىش ماكانى ھېسابلىنىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىغىچە يىلىرىدا شاۋ شيۇڭ ئىسىملىك ئالىم ئۆزىنىڭ شېئىرىدا:

"قەد كۆتۈرۈپ تۇرار ھەيۋەت چېگرادا سۇلى، سۈيى ئەلۋەك، ھوسۇلى مول، بايلىقات ماكان؛ بىر پەرىزات ياتار ئۇندا شېرىن ئۇيقۇدا؛ توپ- توپ كارۋان مۇكا كەبى ئۆتۈشەر ھەر يان" دەپ

يازغان. ئازادلىقىتىن ئىلگىرى قەشقەرمۇ مەملىكىتىمىزنىڭ باشقا جايلىرىغا ئوخشاش ئۇچ چوڭ تاغنىڭ تەييارتاپىلارنىڭ ئېكسپىلاتاتسىيىسى ۋە ئېزىشىگە ئۇچراپ، ئىشلەپچىقىرىش ئېغىر دەرىجىدە ۋەيرانچىلىققا يولۇققان. ئىقتىسادىي ئىنتايىن ئاجىزلىشىپ، خەلقنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى نامراتلىشىپ كەتكەن. يۇز مىڭلىغان خەلق قاتتىق ئازاب ـ ئوقۇبەت ئىچىدە جان تالىشاتتى. شۇ زامانىدا ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا مۇنداق بىر ناخشا تارقالغان ئىدى:

"بايلارنىڭ قولىدا بار ئالتۇن تاۋاق،
باقىدۇ چىلبۆرە ـ يىرتقۇچ ھايۋاننى؛
يەنە بىر قولىدا قامچا ۋە تاياق،
ساۋايدۇ بىچارە يوقسۇل دېھقاننى.
نامراتلار كەتمەننى چاپىدۇ تىنماي،
بايلارغا يەر ئېچىپ تېرىيدۇ ئاشلىق.
قورسىقى تويمايدۇ، يۈرەر ئاچۇزار،
دەرد ـ ئەلەم دەستىدىن خازاندۇر ياشلىق"

بۇ ناخشىنى كونا جەمئىيەت ئۇستىدىن توقۇلغان شىكايەت شۇنداقلا كونا جەمئىيەتنىڭ ئەينەن تەسۋىرى دېيىشكە بولىدۇ.

1949 ـ يىلى كومپارتىيە كەلدى، قەشقەر ئازاد بولدى. كەمبەغەللەرقەد كۆتۈردى، ھەممە جەھەتتە ئۆزگىرىش بولدى. كونا جەمئىيەتتىكى قۇللار خوجايىن بولدى. ئۇلار يەر ـ زېمىن، دەل ـ دەرەخ، سۇ، ئۆي ـ ئىمارەت قاتارلىقلارغا ئىگە بولدى، ئۇلار بۇنىڭدىن شادلانماي تۇرالايدۇ دەمسىز؟ ئەلۋەتتە شادلاندى، تەنتەنە قىلدى.

50 ـ يىللارنىڭ باشلىرىدىكى بىر قۇربان ھېيتىنىڭ ھارپىسىدا

جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق پارتكوم قەشقەردە ھەرقايسى ساھەلەر-نىڭ زاتلىرىنى چاقىرىپ سۆھبەت يېغىنى ئاچقانىدى. يىغىن ھېيتگاھ جامەسىنىڭ ئوڭ تەرىپىدىكى زالدا ئېچىلدى. رەئىس سەھنىسىگە رەئىس ماۋ زېدۇڭ بىلەن باش قوماندان جۇ دېنىڭ سۈرىتى ئېسىلغان-لىقى زالنىڭ تاملىرىغا برمۇنچە لوزۇنكا، شوئارلارمۇ چاپلانغانىدى. سورۇن ناھايىتى تەنتەنىلىك ۋە ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. بۇنداق يىغىن قەشقەر ئۇچۇن تولىمۇ يېڭى تۈيۇلاتتى. جۈڭگو كومپارتىيىسى شىنجاڭ شۆبە بيۇروسىنىڭ بىرىنچى شۇجىسى ۋاڭ جېن ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق پارتكومنىڭ بىرىنچى شۇجىسى ۋاڭ ئېنماۋ مۇھىم سۆز قىلدى. يىغىندىن كېيىن كۆپچىلىك قىزغىن مۇزاكىرە ئېلىپ باردى. يېزىدىن كەلگەن كەمبەغەل دېھقانلارنىڭ بىر ۋەكىلى: "مېنىڭ ئېتىم روزى، ئۆزۈم قەشقەرلىق، بۇ يىل ئەمدى 30 ياشقا كىردىم، قارىماققا 50 ـ 60 ياشلىق قېرىدەك كۆرۈنەمەن، نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق بولۇپ قالدىم؟ بىز ئۇيغۇرلاردا: "كەمبەغەل-لەر ئۈچۈن كونا جەمئىيەت مازار، يېڭى جەمئىيەت بازار" دېگەن بىر تەمسىل بار. مەن ئەنە شۇنداق مازاردا مۇكچىيىپ قېرىپ كەتتىم، بايىغا 20 نەچچە يىل يىللىقچى بولۇپ ئىشلەپ نۇرغۇن ئاشلىق ئىشلەپچىقاردىم، بۇ ئاشلىقلارنىڭ ھەممىسى بايلار ئېلىپ كېتىپ يەپ تۈگەتتى. ئۇلار چوشقىدەك بوردىلىپ، گۈلدەك ياسىنىپ يۈرۈشتى. مەنچۇ؟ قورسىقىغا تويغۇدەك تاماق يېيەلمەي، ئۈچامغا تۇزۇككىنە كىيىم كىيەلمەي يۈردۇم. ئاچ ـ يالىڭاچلىق دەستىدىن ياپياش تۇرۇپلا بىر تېرە ـ بىر ئۈستىخانىدىن باشقا ھېچ نەرسىسى قالمىغان قۇرۇق قورايدەك ۋجۇك بوۋايغا ئايلىنىپ قالدىم، ئۆيۈ ـ ماكانسىز، خوتۇن-سىز قالدىم. ئۇ زامانلاردا ئۆزەمنىڭ جېنىنى ئالالمايۋاتسام، خوتۇن

ئالغـلى پۇل نەدە تۇرۇپـتۇ؟ مانا ئەمـدى ياخـشى بولـدى، ئازاد بولدۇق، قەد كۆتۈردۇق، مازاردىن قۇتۇلۇپ، بازارغا چىقتۇق، مەن ھەقىقىي خوجايىن بولدۇم، ئەمدى لايىق تېپىـپ ئۆيلىـنىمەن، ئۆي تۇتىمەن. كومپارتـيە بىز كەمبەغەللەرنى قۇتۇلـدۇردى. بىز مەڭگۈ كومپارتىيـگە ئەگـشـىپ، ئەڭ بەخـت ـ سائادەتلىك جەننەتكە ـ كومموئنىزم يولىغا قاراپ ماڭمىز" دېدى. يەنە ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان ئابـلىز مەخـسۇم ئىسمىلىك بىر ۋەكـىل مۇنـداق دېدى: "مېنىڭ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقىنىمغا بىرقانچە يىل بولدى، بىز گومىنداڭ ئەكسىيەتـچـىلىرىـگە قارشى نۇرغۇن جەڭـلەرنى ئېلىپ باردۇق، غەلىبە قىلغان چاغلىرىـمىزمۇ بار، مەغلۇبـىيەتـكە ئۇچرىغان چاغـلىرىـمىزمۇ بار، تارتـقان جاپالىرىـمىز ئاز ئەمەس، مەسلىـنىڭ ئاچقۇچى شۇ يەردىكى، بىز كومـپارتىيـىنىڭ بىۋاسـتە رەھبەرلىكىدە بولمىغاچقا، لۇشيەن، فاڭجېن، سىياسەت ۋە چارە ـ تەدبىرلىرىمىزنىڭ مۇكەممەل، تولۇق بولۇپ كېتەلمىـگەن يەرلـىرى بار ئىـدى. ھازىر ئىش ئوڭـغا تارتـتى، بىز خەلق ئازادلىـق ئارمىيـىنىڭ بىر قىـسمىغا ئايلاندۇق، كومپارتىيىنىڭ بىۋاسىتە يېتەكچىلىكىدە ئىنقىلاب قىلىدىغان بولدۇق. بىز چوقۇم پارتىيىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، خەلق ئىنقىلابىنىڭ مېۋىسىنى جان تىكىـپ قوغـداپ ۋە راۋاجلانـدۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن تېخىمۇ ياخشى خىزمەت قىلىپ، شىنجاڭنى قۇرۇش ۋە گۈللەندۇرۇش يولىدا ئىنقىلابـىنى ئەڭ ئاخىرغىچە ئېـلىپ بارىمىز". ئۇنىڭ كەينىـدىنلا بېـشىغا سەللە ئورىغان بىرقانـچە ئاخۇنۇم پىكىر قىلدى، ئىسمىدە قېلىشچە، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىمىن موللىۋاي دامۇللا، سوپى خوجا، ئىمىن مەخـسۇم بارىـدى ئۇلار قەشـقەردىـكى يۇز ـ ئابرويلۇق دىنىي زاتلار ئىدى ئۇلار مۇنـداق دېيىشتى: "بىز دىنىي

زاتلار، هەم دىنىي ساھەدىكى ئۇقۇمۇشلۇق دامواللىلار، يېشىمىز 50 دىن ھالقىدى، بېشىمىزدىن نۇرغۇن دەۋرلەرنى ئۆتكۈزدۇق، جاھاد- دىكى ئىسسىق - سوغۇقنىڭ تەمىنى تېتىدۇق، بىزنىڭچە كومپارتىيە ئەڭ ياخشى، ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ توغرا پارتىيە، ئۇلارنىڭ مەقسىتى ئالىلاتائالانىڭ پەيغەمبەرگە چۈشۈرگەن ۋەھيىسى بىلەن ئوخشاش بولۇپ، ئادالەتلىكىنى، ئىنسانلارنى ئازاب - ئوقۇبەتتىن قۇتۇل- دۇرۇشنى ۋە ياخشى كۈنگە ئېرىشتۈرۈشنى تەرغىپ قىلىدۇ، كۆپ يىللاردىن بېرى دىنغا ئېتىقاد قىلىپ ئەمەلگە ئاشۇرالمىغان ئارزۇيە- مىز كومپارتىيىنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا ئىشقا ئاشتى. پومېشچىك، بايلارنىڭ زامانى مەڭگۈ ئايانغلاشتى، يېڭى باراۋەرلىك، ئازادلىق، بەخت - سائادەتلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتۇق، ھەي مۇسۇلمانلار، ھەرگىزمۇ بايلارنىڭ تارقاتقان پىتنە - ئىغۋاسىغا ئىشەنمەڭلار! بايلار: "كومپارتىيە خوتۇنىنى، مال - مۈلۈكنى كوللېكتىپلاشتۇرۇۋېتىدۇ. مىللەتنى، دىننى نابۇت قىلىدۇ" دەپ جۆيلۈۋاتىدۇ. بۇنىڭ ھەممىسى ئۇلارنىڭ كەمبەغەل- لارنى ئېزىش ئىمتىيازىنى ۋە ئۆزىنىڭ جېنىنى ئامان ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن توقۇپ چىققان سەپسەتىسى. بايا ئىككى سىياسىي كومىسسار - ۋاقىڭ جېن بىلەن ۋاقىڭ ئېنىماۋۇ: "كومپارتىيە مىللىي باراۋەرلىكنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تەرغىب قىلىدۇ. ھەر مىللەت خەلقى ئۆزئارا ھۆرمەت قىلىشى، بىر - بىرىگە كۆيۈنۈشى، ئۆزئارا ئۆگىنىشى، ئۆزئارا ياردەم بېرىشى ۋە ئورتاق ئالغا ئىلگىرىلىشى لازىم" دەپ ناھايىتى ئېنىق سۆز قىلىدى. بۇ سىياسەت خۇددى جەننەتتەك ئىۋەنسىز، مۇقەددەس سىياسەت ئىكەن، ئۇلار يەنە "ھەربىر كىشە- نىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئەركىنلىكىمۇ، ئېتىقاد قىلماسلىق ئەركىنلە-

كىمۇ، ئۇ دىنغا ياكى بۇ دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئەركىنلىكىمۇ، بۇرۇن ئېتىقاد قىلغان بولسا ھازىر ئېتىقاد قىلماسلىق ئەركىنلىكىمۇ، بۇرۇن ئېتىقاد قىلمىغان بولسا ھازىر ئېتىقاد قىلىش ئەركىنلىكىمۇ، قايسى مەزھەپكە ئېتىقاد قىلىمەن دېسە شۇ مەزھەپكە ئېتىقاد قىلىش ئەركىنلىكىمۇ بولىدۇ، كۆپچىلىك پەقەت ۋەتەنىمىزنىڭ بىرلىكىنى، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئورتاق قوغداپ ۋە سوتسىيالىزم يولىدا مېڭىپ، ئىنتىزامغا رىئايە قىلىپ، قانۇنغا بويسۇنۇپ بەرسىلا بولىدۇ. ھەقسىز نورمال دىنىي پائالىيەتلەرنى قوغدايمىز" دېدى. بۇ ئەزەلدىن كۆرۈلمىگەن ئىش، بۇ پەقەتلا ئۇلۇغ كومپارتىيە ۋە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ زامانىدىلا يولغا قويۇلغان دانا سىياسەت. بىز ئۇنى قەتئىي ھمايە قىلىمىز". ئىمىن مەخسۇم يەنە مۇنداق دېدى: "بىر دىنغا ئېتىقاد قىلغانلارنىڭ ھەممىسلا ياخشى ئادەم بولۇپ كېتىشى ناتايىن، باشقا دىنغا ئېتىقاد قىلغانلارنىڭ ھەممىسلا يامان ئادەم بولۇپ كېتىشمۇ ناتايىن، مەسىلەن، قادىر چوڭنى ئالساق، ئۇمۇ ئىسلام دىنغا ئېتىقاد قىلىدۇ، مەن بىلەن بىرگە نامىز ئوقۇيدۇ، قۇرئان ئوقۇيدۇ. لېكىن ئۇ زومىگەر، پومپىچىك، ئۇ كەمبەغەللەرنى ئۇرىدۇ، تىللايدۇ، ئېزىدۇ، ئايالىلارنى ئاياغ ـ ئاستى قىلىدۇ، باشقىلارنىڭ يەرلىرىنى، ئۆيلىرىنى، مال ـ مۈلكىنى زورلۇق بىلەن تارتىۋالىدۇ، ئۇ ياخشى ئادەم ئەمەس، خۇاڭ شىرىندەك بۇزۇق بىر نەمە. خەنزۇ، موڭغۇل، شىبە قاتارلىق مىللەت پۇقرالىرى باشقا دىنغا ئېتىقاد قىلىمىغۇ، ئەمما ئۇلار بىزنىڭ نامرات دوستلىرىمىز، بىزنىڭ قېرىنداشلىرىمىز. يەنە ئالساق، كومپارتىيە ۋە ئازادلىق ئارمىيە دىنغا ئېتىقاد قىلمايدۇ، ئەمما ئۇلار بىزنىڭ نىجات يۇلتۇزىمىز، باش پاناھىمىز، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز چوقۇم پارتىيىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ،

پارتىيىگە ئەگىشىپ، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە ئازاب ـ ئوقۇبەت چەككەن كىشىلەرنى ئۇزۇل ـ كېسىل ئازاد قىلىپ، ياخشى تۇرمۇشقا ئېرىشتۇرۇشىمىز لازىم. شۇنىڭ بىلەن ئۆز دىنىمىزغا ئوبدان ئېتىقاد قىلىپ، ئۇنى ئوبدان باشقۇرۇپ، دىنىي ئەقىدىمىزنى ئىشقا ئاشۇرۇـ شىمىز كېرەك.

زۇنۇن ئىسمىلىك بىر ناخشىچى شېئىردەك گۈزەل تىل بىلەن ئۆزىنىڭ ئارزۇسىنى مۇنداق دەپ ئىپادىلىگەنىدى: "ئۆزەڭ قوزا بولىماي تۇرۇپ، تونۇمايسەن چىلبۆرنى، ئۆزەڭ نامرات بولماي تۇرۇپ، بىلىمەيسەن چايان بەگ ـ تۆرىنى. زىمىستان كۆرمىگەن بۇلبۇل باھارنىڭ قەدىرىنى بىلمەس، جاپا ـ دەرد چەكمىگەن ئادەم بېكنى دەۋران قەدىرىگە يەتمەس، ئادەم دېگەن ھەقىقىي ئادەم بولۇشى كېرەك. دۇلدۇل بولىدىكەن، ھەرقانداق توساقلادىن بۆسۈپ ئۆتەلەيدۇ؛ تىرىكتاپ بولىدىكەن، گومىنداڭنىڭ ئارقىسىدىن چاپىدۇ. ئەمگەكچى بولىدىكەن، كومپارتىيىنى ياقلايدۇ، سوتسىيالىزملا جۇڭگونى قۇتقۇزالايدۇ، كومپارتىيىلا خەلقنىڭ ھەقسىقى ياخشى رەھبىرى بولالايدۇ، پەقەت خەلق ئويغىنىپ، ئىتتىپاقلىشىپ كۈرەش قىلغاندىلا، ئاندىن خەلق بەيىدۇ، ئەل قۇدرەت تاپىدۇ".

ئۇ ئاخىردا: "مېنىڭ مۇنداق ناخشا بىلەن ئۆزەمنىڭ ھاياجانلىق ھېسسىياتىمنى ئىپادىلىشىمگە ئىجازەت بەرگەيسىلەر" دېدى ـ دە، ناخشىسىنى باشلۇۋەتتى:

تارىم سۈيى تۇگىمەس،
كېچە ـ كۈندۈز ئاققانغا.
كومپارتىيە شەپقىتى،
پۈتمەس قوشاق قاتقانغا.

بىرهازا داۋاملاشقان قىزغىن ئالقىشتىن كېيىن ئۇ يەنە ناخشىسىنى داۋاملاشتۇردى:

سىياھ بولسا دېڭىز - ئوكيان،
قەلەم بولسا دەرەخ ئورمان.
قەغەز بولسا زېمىن - ئاسمان،
بولۇپ شائىر جىمى ئىنسان.
ئەي ئۇلۇغ كومپارتىيە،
ئادا بولماس سېنىڭ شەنىڭ،
يېزىلسا بىھىساب داستان.

يىغىن ئايىغىلاشقاندا ئازادلىق ئارمىيە ۋەكىلى ۋە كادىرلار تۆۋەندىكى ئىنقىلابىي ناخشىنى بىردەك ياڭراتتى:

كومپارتىيە بولمىسا يېڭى جۇڭگو بولمىغان بولاتتى،
كومپارتىيە سەممىي نىيەت بىلەن خەلقنى كۆزلەيدۇ،
كومپارتىيە بىر نىيەتتە جۇڭگونى قۇتقۇزىدۇ،
ئۇ خەلققە ئازادلىقنىڭ يولىنى كۆرسىتىدۇ،
ئۇ خەلقنى پاراڭ يولغا يېتەكلەيدۇ...

بىرقانچە ئون يىل ئۆتۈپ كەتتى، قەشقەر ھازىر پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپتۇ. ھېيتگاھ جامەسى ئەسلىدىكى قىياپىتىنى ساقلاپ قالغاندىن سىرت، ئەينى چاغلاردىكى پاكار - پاكار ئۆيلەر گۈزەل مىللىي تۈس ئالغان ئېگىز بىنالارغا ئايلىنىپتۇ. تار پاتقاق كوچىلار ئاسفالتلىق داغدام يولغا ئۆزگىرىپتۇ، كەچلىكى پىلىلداپ تۇرىدىغان جەن چىراغلار ئورنىنى تاڭ ئاتقۇچە يېنىپ كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرىدىغان رەڭگارەڭ چىراغلار ئاپتۇ، مەپىلەر ناھايىتى سەلتەنەتلىك ۋە نەپىس بېزىلىپ، تېخىمۇ ھەيۋەتلىك تاراقلاپ، تۇرلۇك ئاپتوموبىللار

بىلەن بەس - بەستە چېچىشدىغان بوپتۇ....

كوچىدىكى ئۇنۇۋېرسال دۇكانلار، يايمىچىلار خىلىلا ئازىيىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا نۇرغۇن كەسپىي خاراكتېرلىك چوڭ دۇكانلار سېلىنىپتۇ. ئۇنىڭدىكى مالنىڭ كۆپلۈكىدىن ئادەمنىڭ كۆزلىرى قامىشىپ كېتىدە-كەن. بۇ يەردە توخۇ سۇتىدىن باشقا ھەممە نەرسە تېپىلىدىكەن، بازار يەنىلا ناھايىتى ئاۋات، قىزىپ كېتىدىكەن. تۇرلۇك مۇزىكا ئاۋازى، ئېلېكترونلۇق مۇزىكا ئاۋازى، ھۆپىگەرلەرنىڭ خېرىدار چاقىرغان ئاۋازى، زەگەر، تۆمۈرچىلەرنىڭ جاراڭ-جۇرۇڭ، تاراڭ-تۇرۇڭلىرى، ناخشا ساداسى، كۈلكە ئاۋازى، يەنە ئۇششاق بالىلار-نىڭ خۇشال - كۈلكە ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن...

ھازىر قەشقەردىن ھەرقانداق مېۋە - چېۋە تېپىلىدۇ، مېۋە - چېۋە، قوغۇن - تاۋۇز دېگەن شۇنداق كۆپكى، كوچا - كوچىغا دۆۋىلىۋېتىل-گەن قوغۇن، تاۋۇز، كاۋا، مانتا كاۋىسى، تەرخەمەك، قاپاق، يەنە تۇرلۇك كۆكتات، شاپتۇل، ئانار، ئالما، نەشپۈت دېگەنلەرگە قاراپ ھەيران قالمىسز، ئىشقىلىپ، نېمە دېسىڭز شۇ تېپىلىدۇ. تۇرلىرىنىڭ كۆپلۈكى، سۈپىتىنىڭ ياخشىلىقى ھەقىقەتەنمۇ شىنجاڭدىكى بىر "ئەڭ" بولالايدۇ. كىشىلەرنىڭ كېيگەن كىيىم - كېچەكنىڭ سۈپىتى ياخشى بولۇپلا قالماسدىن، بەلكى خىلمۇخىل ۋە يېڭى، ئۇلارنىڭ كىيىملىرىدىن مىللىي ئالاھىدىلىك، يەرلىك ئالاھىدىلىك، شۇنداقلا ياشانغان، ئوتتۇرا ياشلىق ۋە ياشلارنىڭ ئالاھىدىلىكى ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ... ئۇنى مىللىي تۇسكە زامانىۋىلىك قوشۇلغان دېسەكمۇ بولىدۇ. بۇ خىل گىرەلىشىش جۇشقۇن ھاياتنى كۆچۈرگەندۇرگەن.

ھازىر ھەممە ئادەم شىنجاڭ بىر ياخشى ماكان، قەشقەر بولسا شىنجاڭنىڭ پەخرى - غۇرۇرى دەپ ماختىشىدۇ، لېكىن ئۆز كۆزى

بىلەن كۆرەڭ تۇرۇپ، ئۇنى چۈشىنىپ يېتىش ئاھايىتى قىيىن. شۇنداقمۇ زادى قانداق ياخشى ئىكەنلىكىنى بىلمەن دېسەڭمۇ، قەشقەرگە بېرىڭ. مانا ئاڭلىغان بىر كۆرگەنگە يەتمەيدۇ، بېرىپ تەڭرىتاغنى كۆرۈڭ، تارىم دەرياسىنى كۆرۈڭ، شەھەر قۇرۇلۇشىنى كۆرۈڭ. دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىنى، شاھمات تاختىدەك تېزىلغان زاۋۇتلارنى كۆرۈڭ. يەنە شۇ جايدىكى نېفىتلىكنى، نېفىت قۇدۇقىنى، يەر ئاستىدىكى تۆگىمەس بايلىقنى كۆرۈڭ!

داۋاملىق ئالغا باسقىن ئەي گۈزەل، سوتسىيالىستىك ئەزىزانە قەشقەر!

1991 ـ يىل 6 ـ ئاي، بېيجىڭ.

مەڭگۈ توزماس دوستلۇق گۈلى

——شياڭشياڭ بىلەن ئۇيغۇر بوۋاي ھەققىدە ھېكايە

1965 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ مەلۇم بىركۈنى تاڭ يورۇشىغىلا ئۇرۇمچى شەھىرى "ئىتتىپاق" يولىدىكى بىر قورۇدىن تېخى ئىككى ياشقىمۇ تولماس بىر قىزچاق چىقىپ كەلدى، يوغان كۆزلۈك، قاپقارا چاشلىق، كۆز قارچۇقلىرى ئويناق بۇ قىزچاق ئۇچىسىغا مايكا ۋە كالتە ئىشتانلا كىيگەن، يالىڭاياغ بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى تال ئۆرۈمە چېچى دىڭگەيىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ يۈقىرى تەرەپكە سەل ـ پەل كۆتۈرۈلگەن، كۈلكە يېغىپ تۇرغان لەۋلىرى، ئۇماق چىرايى، تەقىـ تۇرقى ۋە كىيىنىشى ئادەمنىڭ مەسلىكىنى كەلتۈرەتتى. ئۇ ئۇيقۇدىن يېڭىلا ئويغانغانىدەك قىلاتتى، روھىي كەيپىياتى كۆتۈرەڭگۈ ـ جۇشقۇن بولۇپ، خۇددى ئۆزىگە ئىنتايىن ئىشەنچ قىلىدىغان، قۇيرۇقىنى دىڭگايتىۋالغان توشقانغا ئوخشاش بىخىرامان كېتىۋاتاتتى، توختىماي ئۇ ياق ـ بۇ ياققا قارايتتى، كوچىنىڭ ھەممىلا يېرى ئۇنىڭغا يېڭىچە تاجايىپ تۇيۇلۇۋاتاتتى. ئۇ بەزىدە ئەمدى بالقىغان كۈنگە قاراپ كۈلۈپ قويياتتى، بەزىدە دەل ـ دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىدىكى قۇشقاچىلارغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتاتتى، بىر تۈرۈپ سومكىلىرىنى يۇدۇپ مەكتەپكە كېتىشىۋاتقان كىچىك دوستلارنى ئۆزۈتۈپ قويۇۋاتقانىدەك، ئۇلارغا قاراپ قولىنى ئۆزۈۋاتاتتى. بىر تۈرۈپ ۋېلىسىپىتلارنىڭ جىرىڭلاشلىرىدىن قورققانىدەك ئۆزىنى چەتكە تالاتتى، ئۇ ئەنە شۇنداق تەرىزدە

توختىماي مېڭىپ، توختىماي قاراپ دېگەنـدەك كېسىشمە يولـنىڭ تۈگىنىگە كەلگەندە بىئاراملىق ھېـس قىلىپ قالدى. يولنى كېسىپلا ئۆتۈپ كېتەي دېسە، پىيادىلەر، ۋېلىسىپىت ۋە ماشىنىلار ناھايىتى كۆپ ئىـدى، شۇڭا يولنى كېسىپ ئۆتۈشتىن قورقۇپ ئۆز جايىدا توختاپ ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرنى تاماشا قىلغـىلى تۇردى. كۆكتات دۇكانلىرى ئېچىلغانىدى، دۇكانلاردا بەسەي، سەۋزە پۇرچاق ئۇندۇرمىسى، پىياز دېگەندەك كۆكتاتلاردىن نېمە دېسە شۇ تېپىلاتتى، ئاچچىق سۇ، جيائېيۇ، تۇز، مايى دېگەندەك نەرسىلەرمۇ، خىلمۇخىل دورا ـ دەرمەك، تېتىتـقۇلارمۇ بار ئىدى... بولۇپمۇ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغىنى قۇيـماق سالىدىغان دۇكان بولۇپ، ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئادەملەر ئولۇشۇپ كەتكەنىدى، قۇيماقنىڭ مەززىلىك پۇرىقى دىماغقا گۇپۇلدەپ ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. دۇفۇ، دۇجياڭ، قوي گۆشى شورپىسى، نان، سامسا ۋە ئۇنىڭدىن باشقا ھەر خىل يېمەكلىكلەرنى ساتىدىغانلار ئۆز نېمىلىرىنى ماختاپ خېرىدار چاقىرىپ بازارنى بېشىغا كىيىشكەنىدى، بازار راستـتىنلا قالتىس قىزىپ كەتكەنـدى. قىزچاق كۆڭلـدە: "بۇنـداق يەرلەرنىڭمۇ بارلىقىنى نېمىشقا بۇرۇنراق بىلمىگەندىـمەن، نېمىدېگەن قىزىقارلىـق ـ ھە! بۇگـۈن تازا ئوبـدان ئويىنىـۋالاي، كۆرۈۋالاي جۇمۇ! ئەتىگەندىن كەچكىچە باققۇچىنىڭ ئۆيىدە تۇرىدىغىنىمغا زېرىـكىشلىك بولىدىكەن، بۇگۈن مەن راستتىنلا چوڭ بولۇپ قاپتىمەن، ئۆزۈم كوچىغا چىقالىدىم. ئۆيگە بارغاندا ئانام بىلەن دادامغا بۇنىڭـدىن كېيىن مۇشۇ يەرگە كېلىـپ ئويناپـمەن، دەپمەن" دېگەنلەرنى بىر ـ بىرلەپ خىيالىدىن ئۆتكۈزدى.

قانچە ۋاقىتنىڭ ئۆتكەنلىكىنى بىلىـپ بولمايىتتى، قۇياش خېلى بەكلا ئۆرلەپ قالغانىدى. مانا ئەمدى قىزچاق قورسىقى ئاچقانلىقىنى

سەزدى ـ دە، ئۆيىگە قايتىش لازىملىقىنى ئېسىگە ئالدى ئاپلا، ئۆيۈم، ئۆيۈم نەدە قالغاندۇ؟ ئەمدى ئۆيۈمگە قانداق قايتارمەن؟ ئەجەبمۇ چاتاق بولدىغۇ؟ ئۆيۈمنىڭ نەدىلىكى ئېسىمدە قالمىغىنى نېمىسى؟ ئۇ ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە، بىردىنلا پاڭگىدا يىغلاپ تاشلىدى. "دادا، سەن نەدە؟" ھى...ھى...ھى...ئانا، سەن نەدە؟... ھى...ھى...ھى...ئۆيۈمگە كېتىمەن...

شياڭشياڭنىڭ يىغىسى بىر ئۇيغۇر بوۋاينىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى، بۇ بوۋاي قارىماققا 60 ياشلاردىن ھالقىغانىدەك قىلاتتى، ئۇ بېشىغا بادام دوپپا كىيگەن بولۇپ، قاشلىرى قويۇق، كۆزلىرى يوغان، قاڭشارلىق ئىدى، يۈزلىرىنى قويۇق ساقال بېسىپ كەتكەن، كېينىشىدىن ئىشچىغا ئوخشىسىمۇ، بىلىگە بەلباغ باغلۇۋالغانىدى، بۇ بوۋاي ناھايىتى ئېگىز، بەستىلىك، تەمبەل بولسىمۇ، چىرايىدىن مېھرىبانلىق ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ شياڭشياڭنىڭ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يېنىغا كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ بېشىنى مۇلايىملىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ خەنزۇچە راۋان سۆزلىدى:

ـــ يىغلىماڭ، قىزىم! سىزنى ئۆيىگىزگە ئاپىرىپ قويايى، بولامدۇ؟

شياڭشياڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ بوۋايـنىڭ مېھرىبان، يېقىملىق چىرايىنى كۆرۈپ، ماقۇل دەپ بېشىنى لىڭشىتتى. بوۋاي سورىدى:

ـــ ئېتىگىز نېمە؟

ـــ شياڭشياڭ!

ـــ دادىگىزنىڭ ئېتى نېمە؟

ـــ دادام.

ـــ ئانىگىزنىڭ ئېتى نېمە؟

ـــ ئانام.

ـــ ئۆيىڭىزنىڭ نەدىلىكىنى بىلەمسىز؟

ـــ ئۆيدە.

شياڭشياڭنىڭ جاۋابلىرى ئۈيغۇر بوۋاينى تەمتىرىتىپ قويدى.

قىزچاق ئۆيىنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەيتتى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئىتىنمۇ بىلمەيتتى، بۇنداق ئەھۋالدا ئۇنىڭ ئۆيىنى قانداق تېپىپ، ئۇنى قانداق قىلىپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇش كېرەك؟ بوۋاي شياڭشياڭغا قاراپ بىردەم ئويلىنىۋالدى. قىزچاقنىڭ كىيىملىرىنىڭ يېلىڭلىقىغا قاراپ، ئۇنىڭ يېزىلىق ئەمەس، شەھەرلىك ئىكەنلىكىنى ئۆزى يالغۇز تالاغا چىققىنىغا قاراپ، ئۆيىنىڭ يېقىن ئەتراپتا ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۈردى. ئاندىن كۆڭلىدە "ئۇنىڭ ئۆزى يالغۇز چوڭ بولدىن ئۆتەلىشى مۇمكىن ئەمەس؛ ئۇنىڭ ئۆستىگە خەنزۇ بالىكەن، ئارقىغا بۇرۇلۇپ بىرقانچە ھويلىدىكىلەردىن سوراپ باقسام، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تاپالىشىم مۇمكىن" دەپ ئويلىدى. شۇنىڭ بىلەن بوۋاي يەنە سورىدى:

ـــ ئوبدان بالام، سىزنى كۆتۈرۈپ ئۆيىڭىزگە ئاپىرىپ قويايى، بولامدۇ؟

ـــ ماقۇل، ـــ دېدى شياڭشياڭ.

شۇنداق قىلىپ بوۋاي شياڭشياڭنىڭ ئاغزىغا بىر تال كەمپۈت سېلىپ قويۇپ، ئۇنى كۆتۈرگىنىچە ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى ئىزدەپ يۈرۈپ كەتتى.

ـــ بوۋاي قىزچاقنى كۆتۈرۈپ ئۇ ھويلىدىن بۇ ھويلىغا كىرىپ دېگەندەك، تالاي ھويلا ـ قورۇلارنى ئارىلاپ سۈرۈشتۈرۈپمۇ قىزچاقنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تاپالمىدى. لېكىن بوۋاي قىلچە بوشاشماستىن.

ئۆزىنىڭ ئىشىنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، ئۆيمۇئۆي كىرىپ ئىزدەپ تېپىش نىيىتىگە كەلدى. بەزى ھويلىدىكى كىشىلەر ھەيران بولدى، بەزىلىرى ھېسداشلىق قىلىشتى، بەزىلىرى تەسىرلىنىشتى، يەنە بەزىلىرى بولسا ئۆزلۈكىدىن بوۋايغا ياردەملىشىپ ئىزدەشكە باشلىدى. بوۋاي ئەنە شۇنداق ئىزدە ـ ئىزدە، ئاخىرى چۈش ۋاقتى سائەت 12 بولۇپ قالغاندا ئاندىن بىر قورۇدىن شياڭشياڭنى باقىدىغان ئايال ـ نىڭ ئۆيىنى تاپتى ھەمدە بۇ ئايال ئارقىلىق شياڭشياڭنىڭ ئاتا ـ ئانە ـ سىنىڭ تۇرۇشلۇق جايىنى بىلىۋالدى. باققۇچى ئايال شياڭشياڭنى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قېشىغا كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ قالغان؛ ئاتا ـ ئانىسى بولسا بالىسىنى باققۇچى ئايالنىڭ ئۆيىدە دەپ ئويلاپ قالغان، شۇڭا ئۇلار زادى نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي قالغان ئىدى. بالا باققۇچى بىلەن بالىسىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى شياڭشياڭنىڭ ئۆيدىن چىقىپ يىراققا كېتىپ قېلىپ، قايتىپ كېلەلمىگەنلىكىنى كوچىدا يىغلاپ يۈرگەندە بوۋايغا ئۇچراپ قالغانلىقىنى، بوۋاينىڭ بىرمۇنچە ۋاقىت سەرپ قىلىپ ئۇنى كۆتۈرۈپ ئۆيمۇئۆي سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق تەسلىكتە بۇ يەرنى تېپىپ كەلگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن قاتتىق تەسىرلەندى، ئۇلار ئىختىيارسىز كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئالدى، شياڭشياڭنىڭ ئانىسى ئۇنى قۇچىقىغا ئېلىپ تويماي سۆيگىلى تۇردى، شياڭشياڭنىڭ دادىسى ئۇيغۇر بوۋاينىڭ قوللىرىنى چىڭ سىقىپ چەكسىز مىننەتدارلىق بىلدۈردى ھەمدە بوۋاينى ئۆيىدە مېھمان بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇلار چىڭ تۇرۇۋالغاچقا بوۋاي ئاخىرى ئۇلارنىڭكىگە بېرىشقا مەجبۇر بولدى.

ئەسلىدە شياڭشياڭنىڭ دادىسى پېشقەدەم كادىر بولۇپ، مەلۇم دوختۇرخانىنىڭ مەسئۇلى ئىكەن، ئانىسى بولسا بىر مېھمانخانىدا

تېلېفونىست ئىسكەن، ئۇلار خىزمەتىنى تېرىشىپ ئىشلەيدىغانلاردىن بولغاچقا تاك سەھەردە ئىشقا كېتىپ، كەچتە قايتىپ كېلىدىكەن، شياڭشياك ھەمىشە باققۇچىنىك ئۆيىدە تۇرىدىكەن، بەزى چاغلاردا باققۇچىنىك ئۆيىدە قونۇپمۇ قالىدىكەن. كۈنلەرنىك ئۆتۈشى بىلەن شياڭشياك خېلى يۈرەكلىك بولۇپ قاپتۇ، ئۆزىنى باشقۇرۇش ئىقتىدارىمۇ ئېشىپتۇ، كۆپ ۋاقىتلاردا ئۆزى ئورنىدىن تۇرىدىكەن، كېيىملىرىنى ئۆزى كىيىدىكەن، يۇز-كۆزلىرىنى ئۆزى يۇيىدىكەن، ئۆزى تاماق يەپ، ئۆزى ئويناپدىكەن، مەجبۇرى چۈس، يۈرەكلىك بولغاچقا ئۆيدىن ئۆزى يالغۇز چىقىپ كەتكەن ئىكەن.

ئۇيغۇر بوۋاي قۇربان ئاخۇن ئۇرۇمچىنىك ئېلېكتر سىستېمىسىدا ئىشچى بولۇپ ئىشلەيدىكەن، ياشىنىپ قالغانلىقتىن دەم ئېلىشقا چىقىقانىكەن. بۇگۈن ئۆزىنىك نەۋرىسىنى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن يولغا چىققانىكەن، يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانىدا شياڭشياڭنىك يىغلاپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ ئۇنىك ئاتا-ئانىسىنى تېپىۋېلىشىغا ياردەم قىلمەن دەپ، ئۆزىنىك نەۋرىسىنى يوقلاپ بارالماي قاپتۇ. لېكىن ئۇ خۇشال ھالدا مۇنداق دېدى: "شياڭشياڭمۇ مېنىك نەۋرەمگە ئوخشاش، ئۇنى سىلەر بىلەن تېپىشتۇرۇپ قويۇپ ئۆز نەۋرەمنى كۆرگەندەك بولۇپ قالدىم. قىزىڭلارنىك ئىسمى شياڭشياك ئىكەنغۇ؟ بۇ سۆز ئۇيغۇرچىدا "ئىپار" دېگەن بولىدۇ، توۋا، بۇ ئىشىنىك ئېپىدە كېلىپ قالغىنىنى دېمەمدىغان! مېنىك نەۋرە قىزىمنىك ئىسمىمۇ ئىپارگۈل! شياڭشياڭمۇ، ئىپار گۈلمۇ ئوخشاشلا بىزنىك ئوماق باللىرىمىز، ھەممىسى ۋەتىنىمىزنىك ياخشى ئەۋلادلىرى، ئۇلار چوڭ بولغاندا تېرىشىپ ئۆگىنىپ، بىزگە ئوخشاشلا شىنجاڭنى كەلگۈسىدە بىرلىكتە گۈللەندۈرىدۇ! شياڭشياڭنىك دادىسى بىلەن ئانىسىمۇ: "راست دېدىلە، ھەممىز بىر

پىلەكنىڭ خەمەكلىرى، بىر دەريانىڭ بېلىقلىرى، بىز ھازىر شىنجاڭنى گۈللەندۈرۈش يولىدا كۆچ چىقىرىۋاتىمىز، كەلگۈسىدە باللىرىمىز چوڭ بولغاندىمۇ بىرىنىڭ ئىشلىرىمىزغا ۋاربسلىق قىلىدۇ!" دېيىشتى.

ئۇلار بىللە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشتى. تاماق يېيىشتى، ئۇزاققىچە پاراڭلاشتى، ئاددىن كېيىن كۆز قىيمىغان ھالدا خوشلىشىشتى.

ئاردىدىن 20 نەچچە يىل ئۆتۈپ كەتتى. ھازىر شياڭشياڭمۇ چوڭ بولۇپ قالدى، ئالىي مەكتەپكە كىردى، كادىر بولدى، مەلۇم كۈتۈۋېلىش ئورنىدا شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئۆچۈن خىزمەت قىلماقتا. ئۇ ھەر قېتىم ئۇيغۇر يولداشلارنى كۆرگىنىدە قۇربان بوۋاينى ئېسىگە ئالىدۇ. ئىپارگۈلمۇ چوڭ بولۇپ قالدى، ئۇمۇ بوۋىسى ئىشلىگەن ئېلېكتر سىستېمىسىدا يېڭى شىنجاڭ قۇرۇش يولىدا تىرىشىپ ئىشلىمەكتە. ئۇلارنىڭ قەلبىدە، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە كىشىلەرنى تەسىرلەندۈرىدىغان مۇنداق ناخشا ھامان ياڭراپ تۇرىدۇ:

ۋەتىنىمىز ئۇلۇغ، بېپايان،
ھەممە مىللەت قېرىندىاش - تۇغقان.
قۇربان ئاكىمىز ماھىر باغۋەندۇر،
دوستلۇق گۈلى پورەكلەر ھامان.
يېڭى جۇڭگو قۇرۇش يولىدا
ئىپارگۈل، شياڭشياڭ ئاشىدۇ داۋان...

1989 - يىل 4 - ئاي، بېيجىڭ.

كۆڭۈللۈك مەشرەپ

مەركىزىي مىللەتلەر باسما زاۋۇتىدا باھار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن بىرلەشمە كۆڭۈل ئېچىش يېغىنى ئۆتكۈزۈلگەنىدى، ھەر مىللەت ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرىنىڭ بىرنەچچە يۈز ۋەكىلى ۋە ئۇلارنىڭ بايرەمنى تەبرىكلەشكە كەلگەن مېھمانلار ئۆز مىللىتىنىڭ بايراملىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ، خۇشال ـ خۇرام ھالدا بىر يەرگە جەم بولۇپ، ئۆزئارا قۇتلۇقلاشتى ۋە بىر ـ بىرىگە بەخت تىلەشتى: "باھار بايرىمى كۆز كۆڭۈللۈك بولسۇن!" "ھەممە ئىشىڭىز كۆڭلىڭىزدىكىدەك بولسۇن!" "ئائىلىڭىز بەختلىك بولسۇن!" "خىزمىتىڭىز ئۈگۈشلۈق بولسۇن!" "تېنىڭىز ساغلام، ئۆمرىڭىز ئۇزۇن بولسۇن!"... دېگەنگە ئوخشاش تەبرىكلەش ئاۋازلىرى ياڭراق مۇزىكا ئاۋازىنى بېسىپ چۈشەيلا دەپ قالدى. ئالدى بىلەن موڭغۇل مېھمان قىزغىنلىققا تولغان قەدەھ كۆتۈرۈش ناخشىنى باشلىۋەتتى:

قېنى دوستلار، قولىمىزغا ئالايلى
خۇش بۇي شاراب تولغان ئالتۇن قەدەھنى.
كۆككە يەتسۇن خۇشال ـ جۇشقۇن ناخشىمىز،
كۆيلەيلى تەڭ ئىناقلىقنى، ئۆرلەشنى.
قېنى دوستلار، قولىمىزغا ئالايلى
خۇش بۇي شاراب تولغان ئالتۇن قەدەھنى.
كۆكنى قۇچسۇن خۇشال ـ خۇرام ناخشىمىز،
ناماياں قىپ سوتسىيالىستىك گۈللەشنى!

موڭغۇللارنىڭ شاراب ناخشىسى كۆپچىلىكنى چەكسىز يېشىل يايلاقتا ئېلىپ كەتتى، ئاق بۇلۇتتەك قوي پادىلىرى، پوزنەك ـ پوزنەك كىچىك ئاق ئۆيلەر ۋە ئاتباشلىق غىجەك چېلىپ، مەدھىيە ناخشىسىنى ياڭرىتىۋاتقان چارۋىچىلار كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى. زاڭزۇ مېھمان شوخ بايرام ئۇسسۇلىنى ئويناپ، شاراب ناخشىنى ئېيتتى، بۇ ناخشىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

كۆمۈش رومكىنى ئېگىز كۆتۈردۇق،
بۇ مەيگە سىڭگەن ساپ كۆڭۈل، دوستلۇق.
دوستلارنىڭ دىلى يايرىغاي خۇشال،
يولداشلار ئىشى بولغاي ئوڭۇشلۇق.
تاتلىق سۈت ـ قايماق قالماس ئۈزۈلۈپ،
يايلاقتا ئوت ـ چۆپ ئايىنسا بولۇق.
دەريا سۈيى شوخ ئاقار ئۆركەشلەپ،
ئېگىز تاغدا قار ـ مۆز بولسا تولۇق.
قوي ـ كالا سېمىز كەڭرى يايلاقتا،
تاغ بىلەن دەريا بىرلىكى قويۇق.
خەنزۇلار بىلەن زاڭزۇ قەلبىداش،
مىللەتلەر ئىناق، ۋەتەن باي ـ كۈچلۈق.

ئارقىدىنلا قازاق مېھمان بىر خەلق ناخشىسى ئوقۇدى:

كۆچمەنچى قۇش تىنماي مۇڭلۇق سايرايدۇ،
خۇش ناۋاسى كەڭ دالدا ياڭرايدۇ.
ئۆسكەن ماكان ئالتۇن بۆشۈك ـ ئەزىز يەر،
كېتەشىگدە كۆزۈڭ ئەسلا قېيمايدۇ.

كەڭ زېمىنغا بەخش ئېتىپ گۈل باھار،
قايتقان قۇشلار كۆل ئۈستىدە ئويناپدۇ.
جەم بولۇشۇپ بۈگۈن بۈندا كۆيلەيمىز،
ئىناقلىقنى كۆيلەپ دوستلار قانمايدۇ.

ناخشا ساداسى بىزنى گۈزەل قاناس كۆلى بويلىرىغا ئېلىپ باردى، قاناس كۆلى بويلىرىدىكى قازاقلارنىڭ كىگىز ئۆيلىرىنى، ئېگىز ئارغىماقلارنى، يوغان قۇيرۇقلۇق قويلارنى، ئالتاي تېغى ۋە تاغ باغرىدىكى بۆرك ئورمانلارنى، شۇنىڭدەك زۇمرەت ئاسماندا پەرۋاز قىلىۋاتقان لاچىنلارنى كۆرگەندەك بولدۇق.

چاۋشىيەنزۇ مېھمان لەرزان ئۇسسۇلغا چۈشۈپ ناخشا باشلىدى:

قوڭغۇراقكۆل، قوڭغۇراقكۆل، قوڭغۇراقكۆل،
سەن ئۆسۈسەن چوڭقۇر جىلغا، تاغلار ئارا.
بىر ـ ئىككىنى قومارساقلا يىلتىزىڭدىن،
بىر سېۋەتنى توشقۇزىسەن، سەن بەك زىبا.
قوڭغۇراقكۆل، قوڭغۇراقكۆل، قوڭغۇراقكۆل،
سەن نېمانچە ئەركە ئۆستۈڭ، ئېيتقىنا تېز.
تاپالمىغان ئىدىم شۇنچە ئىزدەپ سېنى،
سەن ئاينىپسەن قورام تاشقا تارتىپ يىلتىز.

ئۇيغۇر مېھمان ئۇيغۇر خەلق ماقال ـ تەمسىللىدىن تۇزۇلگەن مۇنداق بىر ناخشىنى ئېيتىپ بەردى:

زىمىستان كۆرمىگەن بۇلبۇل،
باھارنىڭ قەدرىنى بىلمەس.
ئۆتمۈشتە دەرد كۆرمىگەن،
بۈگۈننىڭ قەدرىگە يەتمەس.

يول ئاچقان ئەزىز دوستلار،
قۇتلۇق بولسۇن تويۇڭلار!
كۆتۈرەيلى قەدەھنى،
ئۇتۇق يار بولغاي ھەر نەپەس.

شوخ پەردىگە چېلىنغان سازغا كەلتۈرۈپ كۆپچىلىك شادىيانە ئۇسسۇلغا چۈشتى. كۆكۈل ئېچىش بىردىنلا قىزىپ يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى. تەنتەنە تەكلىپ كۈلكە ۋە ئالقىش سادالىرى قۇلاقنى يارغۇدەك ياڭراپ كىشىلەرنىڭ يۈرەك تارلىرىنى تىترەتتى. سورۇندىكى قىزغىن ھالەت مېنى بىردىنلا 30 نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى بىر كۈنگە ئېلىپ كەتتى.

ئۇ چاغدا مەن تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىم بىر تۈركۈم كادىرنى يەرلىك ئورۇنلارغا بېرىپ يېزا خىزمىتىنى كۈچەيتىشكە ئاجراتقان ئىدى، مەن قەشقەرگە تەقسىم قىلىنىپ، خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلەنگەنىدىم. بەش كادىرنىڭ ئىچىدە مەنلا خەنزۇ، قالغانلىرى ئۇيغۇر ئىدى. بىز ناھايىتى ئىناق ۋە ئارىمىزغا قىل سىغماس دەرىجىدە يېقىن ئۆتكەندۇق.

بىر قېتىم يەرلىك ئامما بىلەن ھەربىي ۋەكىللەر بىرلەشمە كۆكۈل ئېچىش پائالىيىتى ئۆتكۈزگەنىدۇق، كۆكۈل ئېچىش يوغان بىر ئۆيدە ئۆتكۈزۈلدى، تەكچىگە تۆت جىنچىراغ قويۇلغان، تام مەشكە ئوت يېقىلغان ئىدى، ئۆي خېلىلا ئىسسىغان، ئۆيگە كىگىز سېلىنغان بولۇپ، تام ياقىلاپ چوڭ-كىچىكلەر، ئەر-ئاياللار پەۋەس ئولتۇرۇشۇپ كەتكەنىدى، ئۆينىڭ بىر بۇلۇڭىدا ئولتۇرۇشقان بىر توپ ياشىنىڭ قوللىرىدا داپ، ساپايە، چاق-چۇق، تەمبۇر، راۋاپ، غىجەك، نەي، سۇنايى قاتارلىق چالغۇ ئەسۋابلىرى بار ئىدى، يەنە

بىر كىشىنىڭ يېنىدا بىر ناغرىمۇ باردەك قىلاتتى. سازەندىلەر مەشرەپ باشلىنىشى بىلەنلا «ئون ئىككى مۇقام»دىن بىر مۇقەددىمىنى ئورۇنلىدى، ئاندىن مۇزىكىغا تەڭكەش قىلىنغان ھالدا ناخشا باشلىنىپ كەتتى، ئاۋۋال كونا جەمئىيەت ئۇستىدىن شكايەت قىلىنىدىغان مۇنداق بىر خەلق ناخشىسى ئېيتىلدى. ناخشىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

ئۆتمۈش ئىدى بىر مازا،
كەمبەغەلگە مىڭ ھازا.
تەييار تاپلار سالاتتى،
يوقسۇللارغا كۆپ جازا.
پۇتمەس ئازاب ـ ئوقۇبەت
چۈشەر ئىدى بىزلەرگە.
يۇرەكتىكى دەردلەرنى
ئېيتالايتتۇق كىملەرگە.

قايغۇلۇق مۇزىكا ئاۋازى ۋە ھەسرەتلىك ناخشا تېكستلىرى كونا جەمئىيەتتىكى ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى پاش قىلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ كۈچ-لۈك قارشىلىقىنى ئىپادىلىگەنىدى. ئاندىن مۇزىكا بىردىنلا ئۆزگىرىپ شوخ، شادىيانە پەدىگە يۆتكىلىپ، ناخشا تېكستلىرىمۇ گۈزەل تۇرمۇشقا تەلپۈنۈش ۋە يېڭى جەمئىيەتكە بولغان قىزغىن مۇھەببەتنى ئىپادىلەشكە باشلىدى. غەزەلخانلار مۇنداق دەپ ئوقۇغانىدى:

ئارمىيىنى ئەۋەتكەن
پارتىيىگە ھەشقاللا.
بىزنى ئازاد ئەيلىگەن
ئارمىيىگە ھەشقاللا.
يەرنى ئالدۇق ئىشلەيمىز،
ئاپئاق توقاچ چىشلەيمىز...

ناخشا ئېيتىش بىردەم داۋاملاشقانىدىن كېيىن ئادەملەر بىر-بىرىگە چاي تۈتۈشقا بەلباغ تاشلاشقا باشلىدى. ئەھمەلىيەتتە بۇ بىر خىل ھېيىت ئېيتىشىش ئويۇنى ئىدى. ئىككى كىشى تەڭلا ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۇنىڭ بىرسى پىيالە ياكى بەلباغنى تۈتۈپ تۇراتتى، يەنە بىرسى ئاۋۇال بىر ھېيىت ئوقۇيىتتى، يەنە بىرسى بولسا قولىنى ئۇزىتىپ پىيالە ياكى بەلباغنى ئالاشىدا بىر ھېيىت ئوقۇپ بېرەتتى. بۇنداق ئويۇن ئەرلەر بىلەن ئايالىلار ئوتتۇرىسىدا بولغاندا تېخىمۇ قىزىقارلىق ۋە ناھايىتى كۆڭۈللۈك بولاتتى.

ياشقىنا بىر چوكان بىر بەلباغنى ئىككى قوللاپ تۇتىقىنىچە بىر يىگىتكە قاراپ مۇنداق ھېيىت ئوقۇدى:

ۋەتەننىڭ ئاۋازىمەن،
كۆكتىكى پەرۋازىمەن.
ئىشىڭ ئالدى تال-تېرەك،
قىزلار گۈزەل، شوخ، زېرەك.
ماڭا كۆيگەن يىگىتلەر،
دەردكە قالسۇن مەجنۇندەك.

يىگىت ھېلىقى بەلباغنى ئىلىۋېتىپ مۇنداق ھېيىت بىلەن جاۋاب قايتۇردى:

باغۋەن بولۇپ باغنىڭ ئىچرە
تەرسەم تازا گۈللەرنىڭنى.
ئىگەم سېنى خۇش يارانمىش
كۆرۈپ يۈرسەم بويلارنىڭنى.

يىگىت ھېيىتنى كېلىشتۇرۇپ ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن بەلباغنى قولىغا ئالىدى-دە، بىر ئازادلىق ئارمىيە ۋەكىلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ

تازىم قىلىپ، ئۇنىڭ بېيىت ئېيتىشىشقا قاتنىشىشنى ئۆتۈندى. سورۇندىكىلەر قىزغىن چاۋاك چېلىشىپ كەتتى. ھېلىقى يىگىت مۇنداق بېيىت ئېيتتى:

كۆك يېپىنغان شەپەقنى،
يەر ئۇرالغان ئەتلەسكە.
ھەربىي بىلەن پۇقرالار
جەم بولۇشتى بىر يەرگە.
ئارمىيە ـ خەلق بىر نىيەتتە
گۈزەل شىنجاڭ قۇرىمىز.
پارتىيىنىڭ مېھرىنى
مەڭگۈ ئەستە تۇتىمىز.

ئازادلىق ئارمىيە ۋەكىلى سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن بىمالال ھالدا مونداق دەپ جاۋاب قايتۇردى:

ياتار ھەيۋەت سەددىچىن،
يىراقلارغا سوزۇلۇپ.
پولات قورغان قۇرىمىز،
ھەممە مىللەت ئۈيۈشۈپ.

ئۇنىڭ شېئىرىنى تەرجىمان ئۇيغۇرچىغا تەرجىمە قىلىپ بەرگەندە، پۈتۈن سورۇن قاينام كەتتى، ھەممەيلەن: "ياشىسۇن ئازادلىق ئارمىيە!" "ياشىسۇن كومپارتىيە!" دەپ شوئار توۋلاشتى. ئۇنىڭ بىلەن تەڭلا سورۇن ئەھلى پۈتۈنلەي دېگۈدەك ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ كەتتى ـ دە شوخ ئوسۇلغا چۈشتى... شۇ چاغدا مەنمۇ بۇنىڭدىن ئىنتايىن تەسىرلىنىپ، ئىختىيارسىز كۆزلىرىمگە ياش ئالدىم، ئۆزۈم ئۇيغۇرچە ئوسۇل ئوينىيالمىسامۇ، ئۆزەمنى تۇتۇۋا-

لالماي ئۇسسۇلچىلار قاتارىغا قوشۇلۇپ كەتتىم ـ دە، داپقا كەلتۈرۈپ دەسسەشكە كىرىشتىم...

مەن شەھەرنى ئەسلىمىلەر بىلەن بەند بولۇۋاتقىنىمدا كىمدۇ بىرى مېنىڭ خىيالىمنى ئۈزۈۋەتتى ـ دە، مېنى بىر ئاز 30 نەچچە يىلنىڭ ئالدىدىكى مەنزىرىدىن قايتۇرۇپ كەلدى... "يولداش لاۋجۇ بىزگە ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئويناپ بەرسە قانداق؟" دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ ئۇيقۇدىن يېڭىلا ئويغانغاندەكلا چۆچۈپ كەتتىم. ئېسىمگە كېلىپ قارىسام، مىللەتلەر باسما زاۋۇتىنىڭ باھار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزگەن كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتىگە قاتنىشىۋاتقان ئىكەنمەن. ھازىرقى بۇ كۆڭۈل ئېچىش پائالىيىتى ئەينى ۋاقىتتىكى مەھرىپتىن كاتتا ئىدى، پائالىيەت چوڭ زالدا ئۆتكۈزۈلگەن، زالغا رەڭگارەڭ چىراغلار ئېسىلغانىدى ئۇنىڭغۇ سادالىرى، سازەندىلەرنىڭ سازلىرى ياڭراپ تۇراتتى، ئۇندىن باشقا بۇ يەردە مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ھەر مىللەت مېھمانلىرىمۇ بار ئىدى... لېكىن ئىناقلىق ۋە خۇشاللىق كەيپىياتى ئوخشاشلا قىزغىن ئىدى. مەن يېنىمدىكى بىرقانچە ئۇيغۇر مېھمانىنى تەكلىپ قىلدىم، ئۇلار "شىنجاڭ ئەزەلدىن بىر ياخشى ماكان" دېگەن ناخشىنى ئوقۇپ بەردى، مەن ئۇنىڭغا تەڭكەش قىلىپ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل ئويناپ بەردىم. ئاندىن ناھايىتى ھاياجانلانغان ھالدا سورۇن ئەھلىگە: ۋەتىنىمىزنىڭ گۈللەپ ياشنىشى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى ۋە ئۇرتاق سوتسىيالىستىك ئىشلىرىمىز ئۈچۈن قەدەھ كۆتۈرەيلى! دەپ تەكلىپ بەردىم.

1989 ـ يىل 2 ـ ئاي، بېيجىڭ.

69 - ۋە 70 - قېتىملىق يولۇچىلار پويىزىدا

پويىز بىلەن ئۇزۇن سەپەرگە چىققانلار ئومۇمەن ئۇچ نەرسىدىن ئەنسىرەيدۇ: بىرىنچىدىن، ئاغزىغا تېتىغۇدەك تاماق يېيەلمەي قېلىشتىن، ئىكىكىنچىدىن، ئارامخۇدا ئوخلىيالماي قېلىشتىن، ئۈچىنچىدىن، تونۇش چىقماي يالغۇزچىلىقتا زېرىكىپ قېلىشتىن ئەنسىرەيدۇ. راست گەپنى قىلغاندا، بۇنداق ئەنسىرەشنىڭ مەلۇم ئاساسى بار. بىرىنچىدىن، ھەممە ئادەمنىڭ ئۆزىگە خاس تۇرمۇش ئادىتى بولىدۇ، ھەممە ئادەم ئۆز ئۆيىدە قانداق غىزا يېگىسى كەلسە شۇنداق غىزا يېيەلەيدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆز ئادەملىرى ئۇلارغا كۆيۈنىدۇ، ئېتىبار بېرىدۇ. مەسىلەن، شىماللىقلار ھورنان، قازان نېنى، جۇڭاۋا، سويۇقئاشقا ئوخشاش تاماقلارنى يېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ، جەنۇبلۇقلار گۈرۈچ تامىقى بىلەن بىرنەچچە خىل قورۇما قورۇپ، ئۇنىڭغا ياغدا پىشۇرۇلغان بىرنەچچە تال قىزىلمۇچنى ئارد-لاشتۇرۇپ يېيىشنى ياخشى كۆرىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا، گەنسۇلۇقلار ئۇچۇن يەنە بىرئاز تالقان، شەندۇڭلۇقلار ئۇچۇن يەنە بىرنەچچە تال سۇڭ پىياز، سەنشىلىكلەر ئۇچۇن يەنە بىرئاز ئاچچىقۇ ھازىر قىلىنسا، ئۇلار ئۆز يۇرتىنىڭ ئالاھىدە يېمەكلىك - خورۇچىلىرى ھازىر بولغانلىقىدىن قاتتىق شادلىنىپ، ئىنتايىن رازى بولۇپ، ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي ماختاپ كېتىدۇ. لېكىن، سەپەرگە چىققاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پويىز بىلەن سەپەرگە چىققاندىن كېيىن، بىرنەچچە كېچە -

كۆنـدۇز ماڭمدىـغان گەپ، يولـۇچىـلار كـۆپ تۇرسا، يەنە كېلىـپ هەر يەر ـ هەر يەردىن كەلگەن تۇرسا، ئـۆرپ ـ ئادەت، هەۋەس ـ ئارزۇلىرى هەر خىل تۇرسا، شۇنچە كۆپ يولۇچىلارنى قانداق قىلغاندا تەڭ رازى قىلغـىلى بولىـدۇ؟ بۇنىڭ بىرلا چارىسى بار، ئۇ بولسىمۇ كىچىك پەرقنى ئاساس قىلـماي، چوڭ ئورتاقلىقـنى ئاساس قىلىش. بۇنىڭدىن باشقا چارە يوق. ئىككىنچـىدىن، كىشىلەر ئۆيىدە ئەتراپىـدىكى هەمـمە نەرسە بىلەن تونۇش كېـلىـدۇ، ئۇنىڭـغا ئادەتلىنىپ قالىدۇ، كۆنۈپ قالىدۇ، ئۇخلىغاندا هېچكىـم كاشىلا قىلمايدۇ، كاشىلا قىلسىمۇ، يا جۈپتى، يا بالىـسى كاشىـلا قىلىدۇ، ئۇلارنىڭ هەممىسى ئـۆز ئادەم، مۇهەبـبەت بىلەن تولغان ئائىـلە تۇرمۇشـىدا بۇنـداق كاشىلا هېچ گەپ ئەمەس، ئۇ ئەپۇ قىلىنىدۇ، بەزىدە هەتتا ئادەمنى خۇش قىلىدۇ. لېكىن، پويىزدا، ئەهـۋال باشقىچە بولىـدۇ، پويىزدا ئادەم مىڭلىداپ تۇرىدۇ، ژاراڭ ـ چۇرۇڭ بىسـقمايدۇ، بىرى پويىز ـ دىن چۈشسە، بىرى پويـىزغا چىقىـدۇ، مۇكىدەك ئۆتۈشۈپ تۇرىدۇ، بوندىق شارائىتتا، قانداقمۇ تىنچ ئارام ئالغىلى بولسۇن؟ يەنە كېلىپ كاشىلا قىلىدىغانلار ساپىـلا ناتونۇش ئادەمـلەر، بىر ـ بىرىـدىن پەرق قىلىدىغان ناتونۇش ئادەمـلەر، ئۇنىڭ ئۈستىگە پويىز بىردەم مېڭىپ بىردەم توختايدۇ، ماڭغاندا گۈكـرەپ ئاۋاز چىقىدۇ، شۇڭا، پويىزدا گەلۈەتتە ئۆيدىكىـدەك ئارامـخۇدا ئۇخلىغـىلى بولمايدۇ. بۇنىڭدىمۇ يولۇچىـلارنىڭ كىچىـك پەرقنى تاشـلاپ، چوڭ ئورتاقلىقنى ئاساس قىلىپ، بىر ـ بىرىـنى ئەپۇ قىلىـپ، بىر ـ بىرىـگە ئېتىبار بېرىشـگە تۇغـرا كېلىـدۇ. ئۇچىنچـىدىن، سەپـەرگە چىققانـلارنىڭ مەقسـىتى هەر خىل بولىدۇ، بەزىلەر خىزمەتكە ماڭسا، بەزىلەر تۇغقان يوقلاشقا ماڭىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ هەۋەسلىـرى ئوخشاش بولمايدۇ.

بەزلەر ھەرىكەت قىلىشنى ياخشى كۆرسە، بەزىلەر جەمجىتلىقنى ياخشى كۆرىدۇ، بەزىلەر گەپ خومارى كەلسە، بەزىلەر جەمغور كېلىدۇ. ئۇلار ۋەتەنىنىڭ ھەر يەر-ھەر يېرىدىن كەلگەچكە، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى چىنچياڭ مۇقامىنى ئاڭلاشقا ئامراق بولسا، بەزىلەر خېنەن باگزا مۇقامىنى ئاڭلاشقا ئامراق، بەزىلەر كۇنمىڭ نەغمىسىنى ئاڭلاشقا ئامراق بولسا، بەزىلىرى بېيجىڭ تېياتىرىنىڭ ئاھاڭىدا چاڭچىلە ئېيتىشقا ئامراق. بەزى ئاز سانلىق مىللەت يولۇچىلىرى مىللىي مۇزىكا تەڭشاشقا ئامراق. دېمەك، كىشىلەرنىڭ ھەۋىسىنى پۈتۈنلەي بىرلىككە كەلتۈرۈش مۇمكىن ئەمەس، بۇنىڭدا پويىز خادىملىرى ئۇچۇن ھەۋىسى ھەر خىل كىشىلەرگە تەڭ ئېتىبار بېرىپ، ھەممىنى ئاز-پازدىن ئورۇنلاشتۇرۇشتىن، يولۇچىلار ئۇچۇن بىر-بىرىنىڭ ھالىغا يېتىپ، ئۆزىگە ياققىنىنى ئاڭلاپ، لەززەت ئېلىشتىن باشقا يول يوق. يۇقىرىقى مەسىلىلەرنى ئوبدان ھەل قىلىش ئاسان ئەمەس.

مەن خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن، شەرق، جەنۇب، شىمال، غەربتىكى بەزى جايلارغا بېرىش پۈرسىتىگە ئېرىشتىم، دەرۋەقە، پويىزغىمۇ كۆپ قېتىم چىقتىم، شۇنىڭ بىلەن پويىزغا چىقىش توغرىسىدا بىرمۇنچە ئەمەلىي تەسىراتقا ۋە چۇشەنچىگە ئىگە بولدۇم، مەن تۇرلۇك لىنىيىلەردە قاتنايدىغان پويىز ئۇچىدە 69-ۋە 70-قېتىملىق پويىزدا ئاشۇ مەسىلىلەر بىرقەدەر ئوبدان ھەل قىلىنىپتۇ دېگەن قاراشقا كەلدىم. بۇ پويىزنىڭ خادىملىرى ئۇزلۇكسىز ئىزدىنىپ، خىزمىتىنى ئۇزلۇكسىز ياخشىلاپ بارغان، يەنە كېلىپ بىر-مۇنچە يېڭىلىق ياراتقان، مەسىلەن، ئۇلار رادىئو ئارقىلىق يولۇچىلارنىڭ ھەرىكىتىگە قوماندانلىق قىلغان، تەشۋىقات-تەربىيە ئېلىپ

بارغان هەمدە يولۇچىلارغا ھەر جايىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي ئەھۋالى، مەدەنىيەت ئەھۋالى، تاغ ـ دەريالىرى، ئالاھىدىلىكلىرىنى تونۇشتۇرۇپ، يولۇچىلارنى سەپەر ئۇستىدە تۇرمۇشىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈش ئىمكانىيىتىگىلا ئىگە قىلىپ قالماي، نۇرغۇن بىلىم ئېلىش ئىمكانىيىتىگمۇ ئىگە قىلغان، بۇ قالتىس ئىش ئەمەسمۇ؟

بۇ قېتىم مەن سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كېلىپ، بېيجىڭغا قايتىشىمدا ئۇرۇمچىدە، 16 ـ گۇرۇپپا خىزمەت قىلىدىغان 70 ـ قېتىملىق پويىزغا چۈشتۇم، بۇ نۆۋەت سەپەر ئۇستىدە يەنە بىرمۇنچە يېڭى تەسىرات ھاسىل قىلدىم. بىز چۈشكەن بۇ پويىزنىڭ جەمئىي 16 ۋاگونى بولۇپ، پويىزدىكى يولۇچىلار ناھايىتى كۆپ ئىدى، 1300 دىن ئاشاتتى، پويىز گۇرۇپپىسىنىڭ خادىملىرى ئاران 55 ئىكەن، پويىز باشلىقلىرىنىڭ ھەر ئىككىسى ئايال ئىكەن، پويىز باشلىقى جاڭ شى، گەنسۇلۇق بولۇپ، ئوتتۇرا بويلۇق، سېمىزغىنە ئايال ئىدى، ئۇ كۆپ گەپ قىلمايتتى، ئىشنى چەبدەسلىك بىلەن قىلاتتى، سۈرلۈك كۆرۈنگىنى بىلەن ئەمەلىيەتتە قىزغىن ئىدى، كۈن بويى ۋاگونلارنى توختىماي تەكشۈرەتتى، قوماندانلىق قىلاتتى، تۇرلۇك مەسىلىلەرنى پۈختىلىق بىلەن رەتلىك بىر تەرەپ قىلاتتى. بەزىدە ۋاگونىنى توختىماي ئارىلاپ يۈرۈپ ئۇيقۇسىز قالاتتى، قاتتىق جاپا چېكەتتى، ئۇنى ئىسمى جىسمىغا لايىق ياخشى پويىز باشلىقى دېيىشكە بولاتتى. مۇئاۋىن پويىز باشلىقى جاڭ جىيەنمىن چىرايلىق ئايال بولۇپ، ئۇمۇ كۆپ گەپ قىلمايتتى، ئۇ پويىز باشلىقىنىڭ تازا ئوبدان ماسلىشىپ ئىشلەيدىغان كۆڭۈلدىكىدەك ياخشى يارەمچىسى ئىدى. پويىز ئاشخانا ـ نىسىدا ئالتە ئاشپەز، بەش مۇلازىم بولۇپ، ياش لى دېخۇا ئاشخانا ۋاگونىنىڭ مۇدىرى، 30 نەچچە ياشلىق ئاشپەز گې جيەنگو ئاشپەز ـ

لەرنىڭ مەسئۇلى ئىدى، ئاشخانا ۋاگونىدىكى ئاشۇ خادىملار كۈندە ئۈچ ۋاق تاماق تەييارلايتتى، كېچىلىك تاماقمۇ تەييارلايتتى، ھەر ۋاقلىق تاماق يەيدىغانلار مىڭدىن ئاشاتتى، دەرۋەقە، يولۇچىلارنىڭ تولىسى قاچىلىنىپ تەييارلانغان ئەبجەش تاماق يەيتتى، بىر قىسمى قورۇما قورۇتۇپ يەيتتى، قورۇمىنىڭ تۈرىمۇ كۆپ ئىدى، ئۈنىڭ ئۈستىگە ئېغىزغا تېتىغۇدەك ئىدى، شۇڭا، يولۇچىلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولاتتى. مەسىلەن، ئەتىگەنلىك تاماقتا ئومۇمەن قاچىلىنىپ تەييارلانغان سويۇق ئاش بېرىلەتتى، چۈشلۈك تاماقنىڭ تۈرى كۆپ ئىدى، قورۇمىلاردىن لازا بىلەن قورۇلغان توخۇ گۆشى، كالا گۆشى قوردۇقى، قۇرۇتۇلغان دۇغۇ بىلەن قورۇلغان گۆش، دۇملەپ پىشۇرۇلغان كالا گۆشى كومىلىچى موگۇ بىلەن قورۇلغان گۆش بېرىلەتتى، ئاساسىي ئوزۇق ئۈچۈن گۈرۈچ ئېشى بېرىلەتتى، تۇخۇم شورپىسىمۇ بېرىلەتتى. كەچلىك تاماقنىڭ تۈرىمۇ ئاز ئەمەس ئىدى، قورۇمىلاردىن قورۇلغان توخۇ گۆشى، داغ سۇدا دۇملەپ پىشۇرۇلغان قوي گۆشى، جيائېنۇ بىلەن دۇملەپ پىشۇرۇلغان كالا گۆشى كومىلىچى، ئاچچىق-چۈچۈك پىشۇرۇلغان بېلىق، قۇرۇتۇلغان دۇغۇ بىلەن پىشۇرۇلغان گۆش بېرىلەتتى، ئاساسىي ئوزۇق ئۈچۈن يەنىلا گۈرۈچ ئېشى بېرىلەتتى، كېچىلىك تاماق ئۈچۈن تۇخۇم سېلىنغان سويۇق-ئاش بېرىلەتتى، ئايرىم قورۇمىلارمۇ قورۇپ بېرىلەتتى، شۇنداقلا ئاق ھاراق، قىزىل ھاراق، پىۋا قاتارلىق ئىچىملىكلەرمۇ سېتىلاتتى. يولۇچى پويىزى ئۈچۈن ئېيتقاندا، بۇنداق تائاملارنى ئەڭ ياخشى تائام دېيىشكە بولاتتى. يولۇچىلار پويىزدا، چاپا چېكىشتىن، ھېرىش-چارچاشتىن قورقماي، يولۇچىلارنى تېتىغۇدەك ئىسسىق تاماق بىلەن غىزالاندۇرۇش يولىدا ھەر باب بىلەن تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن

ئاشۇ ئاشپەزلەرنىڭ مۇلازىمەتچىلىكىنى تولۇق، ئۇزۇل-كېسىل مۇلازىمەتچىلىك دېمەي بولمايتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، ئاشخانا ۋاگو-نىدىكى مۇلازىملار يولۇچىلار ئۈچۈن تەبەسسۇم بىلەن خىزمەت قىلاتتى، يېنىك قەدەم تاشلاپ تاماق توشۇيتتى، ھەم قاچا-قومۇچ-لارنى تاراق-تۇرۇق ئاۋاز چىقارماي يىغىشتۇراتتى، سۆزنى ئەدەب بىلەن لايىقىدا مەدەنىي قىلاتتى، بۇنىڭ بىلەن يولۇچىلار ئۆيدە غىزالانغان چاغدىكىدىنمۇ بەكرەك ھۇزۇرلىناتتى. ئۇچ يۈلتۈز دەرد-جىلىك پويىز خادىمى ۋۇجۇدلىن، ۋاگ چۈينىڭ قاتارلىقلار بىردەم ۋاگون ئىچىنى تازىلاپ، جازىغا بېسىلغان يۈك-تاقالارنى رەتلىسە، بىردەم قاينىقسۇ ئەكىلىپ بېرەتتى، ھەربىر ۋوگزالغا كەلگەندە، يولۇچىلارنى نەرسە-كېرەكلىرىگلارنى ئېلىپ پويىزدىن بىخەتەر چۈشۈگلار دەپ ۋاقىپلاندۇراتتى ھەمدە قېرى-چۈرلەرنى يۆلەپ، بالىلارنى كۆتۈرۈپ چۈشۈرۈپ قويياتتى، چوڭ ۋوگزاللارغا كەلگەندە، ۋاگونىنىڭ تېشىنى تازىلايمز دەپ ئالدىراش بولۇپ كېتەتتى، قىسقىسى، ئۇلار پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن يولۇچىلارغا قولايلىق تۇغدۇرۇشقا بېرىلەتتى.

بۇ قېتىم پويىزدا دىكتورنىڭ جانلىق، تەسىرلىك ھەم شېئىرىي ھېسسىياتقا باي ئاگلىتىشى كىشىلەرنى ھەممىدىن بەك شادلاندۇردى. دىكتورنىڭ ئىسمى جاۋ يۈيجېن بولۇپ، ئۇ يۇزى يۇپيۇملاق، ئوتتۇرا بويلۇق، ئەمدىلا 20 نەچچە ياشقا كىرگەن، قويۇق، قاپقارا كىرپىكلىرى ئاستىدىكى كۆزلىرى بۇلاقتەك ئۇيناپ تۇرىدىغان، ناھايىتى چىرايلىق قىز ئىكەن، ئەپسۇسكى، يولۇچىلارنىڭ ئۇنى كۆرۈشىگە ئىمكانىيەت يار بەرمەيتتى، ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە باھا بېرىشىگىمۇ ئىمكانىيەت يار بەرمەيتتى، لېكىن ئۇنىڭ ئادەمنى

هایاجانغا سالىدىغان ئاۋازى ۋە ئەدەبلىك، مەدەنىي سۆزىنى ئاڭلىغان كىشى ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە شەك كەلتۈرمەيتتى، ئەڭ مۇنەۋۋەر دېكلاماتسىيىچى ۋە ناخشىچىمۇ بەك بولسا شۇنچىلىك بولار. دىكتور ھەققىدە بىر يولۇچى مۇنداق بىر كۆپلىت شېئىر يازغان:

زېرىكسەڭ قالمىدى ھېچكىم سەپەردە،
شوخ بۇلبۇل خۇش ئاۋاز سايرىغاچ ھەر دەم.
بىز يايراپ شادلاندۇق، چەكتى ئۇ جاپا،
خەلق ئۇچۇن ئىشلەشكە قىلغاچقا قەسەم.

مىسال ئالايلۇق، پويىز ئۇرۇمچى ۋۇگزالىدىن ئەمدىلا چىقىشىغا دىكتورنىڭ ئاڭلىتىشى باشلاندى:

يولۇچىلار! بۇ قېتىمقى پويىزىمىز بېيجىڭ 16 - گۇرۇپپا پويىزى، بىز پويىزدا يولۇچىلار ئۇچۇن خىزمەت قىلىشقا مۇۋەپپەق بولغانلىقىمىزدىن خۇشالمىز. ھازىر پويىز ئۇرۇمچى ۋوگزالىدىن چىقىۋاتىدۇ. مەن ئۇرۇمچىنى سىلەرگە بىر تونۇشتۇرۇپ ئۆتەي: تەڭرىتاغنىڭ شىمالىي ئېتىكىگە، جۇڭغار ئويمانلىقىنىڭ شەرقى جەنۇبىي چېتىگە جايلاشقان ئۇرۇمچى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىيەت مەركىزى، بۇ يەردە ئۇيغۇر، خەنزۇ، خۇيزۇ، موڭغۇل، قازاق قاتارلىق ئون نەچچە مىللەتنىڭ ئاھالىسى ئولتۇراقلاشقان.

ئۇرۇمچى ئۇزاق تارىخقا ئىگە، 2000 نەچچە يۈز يىلنىڭ ئالدىدا، ھەر مىللەت ئەمگەكچىسى خەلقىي مۇشۇ يەردە چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان، بوز يەر ئۆزلەشتۈرگەن. ئۇنىڭ تۆت ئەتراپى تاغ، مەنزىرىسى گۈزەل، شەرق تەرىپىدە يىل بويى ئاپئاق قار بېسىپ ياتىدىغان بوغدا چوققىسى قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، جەنۇب تەرىپىدە

بىر - بىرىگە تۇتىشىپ كەتكەن ھەيۋەتلىك تەڭرىتاغ ئېتەكلىرى كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ، سۈپسۈزۈك ئۇرۇمچى دەريا‌سى جەنۇبىن شىمالغا قاراپ شەھەرنى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتىدۇ، ھەيۋەتلىك قىزىل تاغ تالاي - تالاي زاۋۇت ۋە ئېگىز بىنالارنىڭ ئارىسىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، شەھەر ئىچىدە خەلق باغچىسى، جەنۇبىي باغچە ۋە ھايۋانات‌لار باغچىسى بار. شەھەر ئەتراپىدىكى تېرەكجىلىغا (بەييا‌ڭگۆ)، گۈلتەكچە (جۈيخۇاتەي) ۋە شەرقىي شىمال تەرەپتىكى فۇكاڭ ناھىيە-سىگە جايلاشقان بوغدا كۆلى مەشھۇر سەيلىگاھلاردۇر.

(يېنىك مۇزىكا)...

ئەمدى «يولۇچىلار ئائىلىسى» دېگەن شېئىرنى ئاڭلىتىمىز...

ھەي يىگىت، يېتىلەپ ماڭاي سىزنى، مەجرۇھ ئىكەنسىز،
ھەي موما، يۆلەپ ماڭاي سىزنى ياشىنىپ قاپسىز،
ئىلىۋالاي چوڭ دادا تۇخۇم سېۋىتىڭىزنى،
كۆتۈرۈۋالاي ھامماچا سىزنىڭ بالىڭىزنى،
پويىزغا چىقتىڭىز، غەم قىلماڭ يول ئازابىدىن،
ئورۇن ئالسىز ئەمدى يولۇچىلار ئائىلىسىدىن،
سىزلەر ئۈچۈن بىز سەمىمىي خىزمەتكارلارمىز،
قىيىنچىلىقىڭىز بولۇپ قالسا بىزگە تاپىلاپ قويارسىز!
بېشىڭىز قايسا، قايغۇرماڭ دۇرا بېرىمىز،
جارائىتىڭىز ئاغرىپ كەتسە، قايتا تېڭىپ قويىمىز،
ئۈسىاپ قالسىڭىز، قاياقىسۇ تەييار، قۇيۇپ بېرىمىز،
بالىڭىز يىغلىسا، رەسىملىك كىتابلارنى ئەكىلىپ بەزلەيمىز....
ماڭارەھمەت دېگۈچى بولماڭ، ھەم ماختاپمۇ كەتمەڭ،
بىر تۇغقان تۇرۇپ، ياتلارچە گەپ قىلىپمۇ يۈرمەڭ.

خەلقنىڭ پويىزى خەلق ئۇچۇن ئىشلەيدۇ ــ بۇ بىزنىڭ
بۇرچىمىز،
سەپىرىڭىز كۆڭۈللۈك ئۆتسۇن، يەنە كېلىڭ يولۇچىلار
ئائىلىسىگە بۇ بىزنىڭ ئارزۇيىمىز.
(مۇزىكا: شىنجاڭ ئەزەلدىن بىر ياخشى ماكان...)

ئالدىمىزدىكى ۋوگزال ــ تۇرپان ۋوگزالى، تۇرپان شىنجاڭنىڭ مەركىزىي رايونى بولغان بوغدا تېغى بىلەن چۆلتاغ ئوتتۇرىسىدىكى ئويمانلىقتا جايلاشقان، ئويمانلىقتىكى ئايدىڭكۆل دېڭىز يۈزىدىن 154 مېتر پەسكە جايلاشقان بولۇپ، دۆلىتىمىزدىكى ئەڭ پەس ئويمانلىق، شۇنداقلا دۇنيادىكى ئۇچىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان ئويمانلىق. ئويمانلىقتىكى چۆل ـ جەزىرە كۆلىمى كەڭ، تېمپېراتۇرىنىڭ ئۆرلىشى تېز، ئىسسىقلىقنىڭ تارقىلىشى ئاستا، ھول ـ يېغىن مىقدارى ئىنتايىن ئاز بولغاچقا، يازِ پەسلىدە 6 ـ ئايدىن 8 ـ ئايغىچە تېمپېراتۇرا سېلىتىسىيە 40 گرادۇستىن ئاشىدۇ، ئەڭ يۇقىرى بولغاندا 47 گرادۇسقا يېتىدۇ، يەر يۈزىنىڭ ھارارىتى 75 گرادۇستىن ئاشىدۇ. شۇڭا، بۇ جاي قەدىمدىن تارتىپ "ئوت ماكانى" دەپ ئاتالغان، داڭلىق يالقۇنتاغ پۈتۈن ناھىيىنى شەرقىتىن غەربكە كېسىپ ئۆتىدۇ.

تۇرپان ئويمانلىقىدىكى بوستانلىقنىڭ تۈپرىقى مۇنبەت، تەبىئىي مەنزىرىسى گۈزەل، ئۇ يەردىن ئۈزۈم، قوغۇن ۋە ئۈزۈن تالالىق پاختا ناھايىتى كۆپ چىقىدۇ. تۇرپاندىن چىقىدىغان ئۈزۈملىنىڭ تەركىبىدىكى شېكەر مىقدارىسى 25 پىرسەنتتىن ئاشىدۇ، تۇرپاننىڭ مەززىلىك، تاتلىق ۋە چۈرۈك كېلىدىغان، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا بازىرى ئىنتىك بولغان قوغۇنلىرىنىڭ خەلقئارا بازاردا داڭقى بار. تۇرپاننىڭ ئۈزۈم چىقىدىغان ئاساسلىق ئىشلەپچىقىرىش بازىسى

بولغان بۇلیۇق ئۇزۇنلۇقى ئون كىلومېتر، كەڭلىكى يېرىم كىلومېتر كېلىدىغان يېشىل ساي. مېۋىلىك دەرەخلەر باراقسان ئۆسكەن، ئۇچار قۇشلار سايراپ، گۈل ـ چېچەكلەر خۇش پۇراق چېچىپ تۇرىدىغان، ياز ۋە كۆزدە دەل ـ دەرەخلەرنىڭ قويۇقلۇقىدىن كۈن نۇرى چۈشمەيدىغان، سۈپسۈزۈك سۇلار شارلداپ ئېقىپ تۇرىدىغان بۇ جاي ئوبدان سەيلىگاھ. تۇرپان ــ مەدەنىيەت تارىخى ئۇزۇن جاي، جوڭگۇدا ۋە چەت ئەللەردە داڭقى چىققان "يېپەك يولى" دىكى مۇھىم بازار، بۇ يەردە نۇرغۇن مەدەنىي يادىكارلىقلار ۋە ئاسارئەتىقىلەر بار. ئېدىقۇت قەدىمىي شەھىرى، يارغول قەدىمىي شەھىرى ــ دۆلىتىمىزدە ھازىرغىچە ئەڭ مۇكەممەل ساقلىنىپ كەلگەن ئىككى قەدىمكى شەھەر خارابىسى. يالقۇنتاغدا بېزەكلىك (مەڭ ئۆيى) بار، ئۇنىڭدىكى تام رەسىملىرى قىممەتلىك قەدىمىي سەنئەت ئەسەرلىرى ۋە مۇھىم تارىخى ماتېرىياللاردۇر. شەھەرنىڭ جەنۇبىدىكى قۇرۇلۇشى ئۆزگىچە بولغان ئىمىن ۋاڭ مۇنارى ۋە شەھەرنىڭ شەرقىغە جايلاشقان، مىڭ نەچچە يۈز يىلنىڭ ئالدىدا بىنا بولغان ئاستانە قەبرىستانلىقى ئېكسكۇرسىيە ـ سەيلە قىلىدىغان ئوبدان جاي.

(ناخشا: مۇز تاغقا كەلگەن مېھمان...)

ئالدىمىزدىكى ۋوگزال پىچان ۋوگزالى، ئۇ تۇرپان ئويمانلىقىنىڭ شەرقىي قىسمىغا جايلاشقان، بۇنىڭدىن 2000 يىل ئىلگىرى شەرقىي جۇ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرىدا ۋە چىن سۇلالىسى زامانىدا مەۋجۇت بولغان قەدىمكى دوللان دۆلىتىنىڭ ئورنى ھازىرقى پىچانىنىڭ جەنۇبىدىكى لوب كۆلى بويىدا ئىدى. شىنجاڭدا قېرى ـ ياش ھەممەيلەن بىلىدىغان مۇنداق بىر قوشاق بار: "تۇرپانىنىڭ ئۇزۇمى، پىچانىنىڭ قوغۇنى

ئەجەبمۇ تاتلىق، كۆچانىڭ ئەلتىرە كۆپىسى گۈلدەك چىرايلىق" بۇ جايدا ھاۋا قۇرغاق، ھۆل - يېغىن ئاز، يازدا قاتتىق ئىسسىق بولىدۇ، سۇ بايلىقى مول، بۇ جايدىن چىقىدىغان ئاساسلىق ئىقتىسادىي زىرائەتلەر: قوغۇن، ئۈزۈم ۋە كېۋەز. قوغۇنىنىڭ ئاساسلىق سورتلىرى سېرىق ناشپىكەر، قارا كۆكچە، ھوك قوغۇنى قاتارلىقلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، تېشى چىرايلىق، ئىچى ئەتلىك، چۈرۈك، تاتلىق، قەن تەركىبى كۆپ، خۇش بۇي، مەززىلىك بولۇشتەك ئالاھىدىلىككە ئىگە، ئۇ پۈتۈن مەملىكەتتە داڭقى چىققان بولۇپ، چەت ئەللەردە بازار تېپىپ، ئالقىشقا سازاۋەر بولماقتا.

(مۇزىكا، ناخشا، ئېيتىش...)

ئالدىمىزدىكى ۋوگزال قۇمۇل ۋوگزالى، قۇمۇل — تارىخى ئۇزۇن قەدىمىي شەھەر، شىنجاڭنىڭ شەرقىي قىسمىغا جايلاشقان بۇ شەھەر شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ شەرقىي دەرۋازىسى. غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە، جاڭ جىيەن ۋۇدى خانىنىڭ يارلىقىغا بىنائەن غەربىي دىيارغا ئەلچىلىككە كەلگەندە قۇمۇلدىن ئۆتكەن. شەرقىي خەن سۇلالىسىنىڭ مەشھۇر سەركەردىسى بەن چاۋ ۋە دۇۋ گۇ قاتارلىقلار مۇشۇ يەردە ئاسىيلارنىڭ توپىلىڭىنى باستۇرۇپ، قوشۇن تۇرغۇزۇپ، بوز يەر ئۆزلەشتۇرگەن. قۇمۇل بىسپايان چۆللۈكتىكى بىر نۇرلۇق مەرۋايىت بولۇپ، ئۇنىڭ بوستانلىق دېگەن نامى بار. قۇمۇلنىڭ يەرلىرى مۇنبەت، ئۇ يەردىن قوغۇن كۆپ چىقىدۇ، يۇمران بۇغا مۇڭگۈزى، بۆكەن مۇڭگۈزى، قانتېپەر، قارلەيلىسى قاتارلىق قىممەتلىك دورا ماتېرىياللىرىمۇ چىقىدۇ.

(مۇزىكا...)

"ئەمدى چېگرا رايون تۈرمۇشىدىن ئايرىلغان يولداشلارغا بېغىشلا-

لانغان ناخشا" ئاڭلىتىمىز: گۈدۈكىي ئۇزاققىچە ياڭراپ، ئۇچقاندەك كېتىۋاتقان يولۇچىلار پويىزى يۈرتىمىزدىن بارغانسېرى يىراقلاپ كەتتى، مىڭلىغان تاغۇدەريالاردىن ئېشىپ كېتىۋاتقىنىمىزدا ئۇرۇق-تۇغقان، يار-بۇرادەرلىرىمىزنىڭ ۋوگزالدا توختىماي قول پۇلاڭلىتىۋاتقانلىقى كۆز ئالدىمىزدا يەنە زاھىر بولغانىدەك، ئۇرۇق-تۇغقان، يار-بۇرادەرلىرىمىزنىڭ تاپشۇرۇقى، يولداشلىرىمىزنىڭ ئىلھامى قۇلقىمىز تۆۋىدە يەنە ياڭرىغاندەك قىلدى. شۇ تاپتا، پويىز چاقنىڭ تاراقلىغان ئاۋازى بىرمۇنچە ئۆتكەن ئىشلارنى ئېسىمىزگە سالدى...

شىنجاڭ ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان، بىز كۆپ يىل ياشىغان، ئىشلىگەن بىر ماكان، بىز ھازىرچە سېغىنىدىغان ئايرىلغان بولساقمۇ، ھەيۋەتلىك تەڭرىتاغ، چۆللۈكتىكى بوستانلىق قەلبىمىزگە چوڭقۇر ئورنىغان...

شىنجاڭ ئەزەلدىن بىر ياخشى ماكان، تەڭرىتاغنىڭ ئىككى يېقىن گۈزەل يايلاق، بىپايان، چۆل-جەزىرە گۈللىنىپ بولدى بوستان، يېرى مۇنبەت، سۈيى ئەلۋەك. سۆيۈملۈك ماكان شىنجاڭ بىزنىڭ گۈزەل ماكانىمىز، قەدىرلىك يۇرتىمىز.

يولۇچىلار پويىزى شىنجاڭ مۇزىكىسىنىڭ شوخ، قىزغىن ھەم تونۇش رىتمىغا ھەمراھ، سىزنىڭ چوڭقۇر مۇھەببەت-ھېسسىياتىڭىزغا ئىجىل بولۇپ، چېگرا شەھىرى ئۈرۈمچىدىن يىراقلاپ كەتتى... ئۇ شىنجاڭنىڭ ئالاھىدىلىكىنى، شىنجاڭنىڭ قاينام ھېسسىياتىنى، شىنجاڭنىڭ تەسىراتىنى ئېلىپ ماڭدى...، چول-جەزىرىدە قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان يۇلغۇن بىزگە باش لېڭىشتىپ ئاق يول تىلىدى، قوغۇننىڭ خۇش پۇرىقى ھەممە ۋاگونغا تارالدى، شۇ ئەسنادا، سىز ئەسلىمە دېڭىزىغا چۆكمەي قالمايسىز...

ناخشا ئاۋازى سىزنى ئاشۇ گـۈزەل ماكانغا يەتە بىر قېتىم ئېلىپ بارسۇن!

(ناخشا: داۋانچىڭنىڭ قىزى)

ھازىر پويىز گەنسۇ چېگرىسىغا كىردى، ئالدىمىزدىكى ۋوگزال لېيۈيۈەن ۋوگزالى. لېيۈيۈەن ياڭگـۈەن سىرتىدىكى بىپايان چۆللۈككە جايلاشقان بېيجىڭ شەھىر، چىڭخەي، شىنجاڭ، شىزاڭ ۋە گەنسۇغا ماڭىدىغان مۇھىم قاتناش يولى. بۇ يەردە جۇڭگوغىمۇ، چەت ئەلگىمۇ تونۇلغان مەشھۇر بۇددا سەنئەت خەزىنىسى دۇنخۇاڭ موگاۋ ئۆڭكۈرى بولۇپ، ئۇ مىڭ ئۆي دەپمۇ ئاتىلىدۇ، دۇنخۇاڭ ناھىيە بازىرىنىڭ شەرقىدىن 25 كىلومېتر نېرىدىكى مىڭشاشەن تېغىنىڭ شەرقىي ئېتىكىگە جايلاشقان، ئارىلىقى جەنۇبتىن شىمالغىچە 1600 مېتر كېلىدىغان، ئالدىنقى چىن سۇلالىسىنىڭ جىيەنيۈەن 2 ـ يىلى (مىلادى 366 ـ يىلى) بىنا بولغان موگاۋ ئۆڭكۈرى دۆلىتىمىزدە ھەممىدىن بۇرۇن بىنا قىلىنغان بۇددا ئۆڭكۈرى. ئۇ 1000 يىلدىن ئارتۇق ۋاقىتتىن بېرى بىرنەچچە قېتىم يېغىلىقتا تالان ـ تاراج قىلىنغانلىقىغا شۇنىڭدەك بوران ـ يېغىن ۋە ئاقما تۇمنىڭ ئۇزاق مۇددەت زەربىسىگە ئۇچرىغانلىقىغا قارىماي، ھازىرغىچە شىمالىي ۋېي، غەربىي ۋېي، شىمالىي جۇ، سۇي، تاڭ، بەش دەۋر، تاڭغۇت، يۈەن سۇلالىلىرى زامانىنىڭ 492 ئۆڭكۈرى، 45 مىڭ كۋادرات مېتردىن ئارتۇق تام رەسىمى، 2000 دىن ئارتۇق رەڭلىك ھەيكەل ساقلىنىپ كەلدى. 1900 ـ يىلى، مىڭ ئۆيدە بىر نوم ئۆڭكۈرى بارلىقىمۇ تېپىلىغانىدى، ئۇنىڭدا مىلادى 4 ـ ئەسىردىن سۇڭ سۇلالىسىغىچە بولغان ئون سۇلالىنىڭ تۇرلۇك تارىخىي ھوججەتلىرى، مەدەنىي يادىكارلىقلىرىدىن 30 نەچچە مىڭ ساقلانغان. موگاۋ ئۆڭكۈرى دۇنيا بويىچە

مەشھۇر بۇددا سەنئەت خەزىنىسى.

(گەنسۇنىڭ خۇاتىر ناخشىسى)

جيايۇيگۇەننىڭ جەنۇبىي تەرىپىگە قار يىل بويى ئېرىمەيدىغان چىلىەنشەن تېغى، شىمالىي تەرىپىگە تۇتاش كەتكەن ئېگىز - پەس مازۇكشەن تېغى جايلاشقان، يەر تۇزۇلۇشى جەھەتتىن ئورنى ئىنتايىن مۇھىم، كۆرۇنۇشى ھەيۋەتلىك بولغان، قەدىمكى زامانىدا "ئالەمدىكى بىرىنچى ھەيۋەتلىك ئۆتكەل" دەپ ئاتالغان جيايۇيگۇەن تارىختىكى مەشھۇر ھەربىي قەلئە، شۇنداقلا قەدىمكى زامانىدا غەربىي دىيارغا بارىدىغان قاتناش تۇگۇنى ئىدى. سەددىچىن تىلغا ئېلىنسىلا، كۆپچىلىك چەكسىز ھۇرمەت قىلىش، چەكسىز تەلپۈنۇش ھېسسىياتى بىلەن قاتتىق ھاياجانلىنىپ، پانى دۇنيادىكى بۇ ئۇلۇغ مۆجىزىگە مەدھىيە ئوقۇيدۇ. ئۇ — جۇڭخۇا مىللىتىمزنىڭ روھىنىڭ سىمۋولى، ئۇلۇغ ۋەتىنىمزنىڭ ئىپتىخارى. سەددىچىن سېپىلى شەرقتىكى شەنخەيگۇەندىن باشلىنىپ، لياۋنىڭ، خېبەي، سەنشى، ئىچكى موڭغۇل، شەنشى، گەنسۇ قاتارلىق ئالتە ئۆلكە — ئاپتونوم رايونىنى كېسىپ ئۆتىدۇ، ئۇمۇمىي ئۇزۇنلۇقى 5400 كىلومېتردىن ئاشىدۇ، غەربتىكى جيايۇيگۇەندە ئاياغلىشىدۇ.

(خۇاڭخېغا مەدھىيە...)

خەلق ناخشىسىنىڭ قىسقىچە چۈشەندۈرمىسى: ئېلېكترونلۇق مۇزىكا خېلىلا ئومۇملىشىپ قالغان يىللاردىمۇ، خەلق ناخشىسى سىزگە شادلىق بېغىشلايدۇ، لەززەت بېرىدۇ. دۆلىتىمىز ئۇزاق تارىختا ۋە ئېسىل مەدەنىيەت مىراسلىرىغا ئىگە دۆلەت، ۋەتىنىمزنىڭ گۈزەل، مۇنبەت كەڭ زېمىنىدا، ئەمگەكچان ۋە پاراسەتلىك ھەر مىللەت خەلقى يارقىن، خىلمۇخىل مۇزىكا مەدەنىيىتىنى يارىتقان. خەلق ناخشىسى

ئۇنىڭدىكى كۆزنى چاقنىتىدىغان ئەڭ چىرايلىق بىر گۈل. ئۇزاق زامانلاردىن بېرى تارقىلىپ كەلگەن يارقىن، رەڭگارەڭ خەلق ناخشىسى بىزنىڭ پۈتمەس-تۈگىمەس مول خەزىنىمىز، شىمالىي شەنشىنىڭ خەلق ناخشىسى ياڭراق، جارانگلىق كېلىدۇ؛ زاڭزۇ خەلق ناخشىسى ساددا، شوخ كېلىدۇ؛ ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى ئەركىن-شادىيانە كېلىدۇ؛ موڭغۇل خەلق ناخشىسى بىپايان ياياقلاق تۈسىگە تولغان بولىدۇ. خەلق ناخشىسى ھامان خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇشى ۋە كۆرىشىگە ئەگىشىپ پەيدا بولىدۇ ۋە راۋاج تاپىدۇ، ئۇ خەلق بىلەن تەقدىرداش، ھەمنەپەس، قان بىلەن گۆشتەك باغلىنىشلىق بولىدۇ، خەلق ئاممىسىنىڭ شاد-خۇراملىقى ۋە قايغۇ-ھەسرىتىنى ئۆزىگە سىڭدۈرگەن بولىدۇ. خەلق ئۆزىنىڭ مول ھېسسىياتى ۋە گۈزەل ئارزۇسىنى ئۆزى ئىجاد قىلغان خەلق ناخشىسىغا سىڭدۈرۈپ، ئۇنىڭغا جان كىرگۈزىدۇ، دېمەك، خەلق ناخشىسى ــ ئەمگەكچى خەلق ئەقىل-پاراسىتىنىڭ جەۋھىرى.

ئالدىمىزدىكى ۋوگزال ــ لەنجۇ ۋوگزالى، لەنجۇ ۋەتىنىمىز زېمىنىنىڭ مەركىزىگە، سېرىق توپىلىق ئېگىزلىكىنىڭ غەربىي چېتىگە جايلاشقان، ئۆركەشلەپ ئاقىدىغان خۇاڭخې دەرياسى دېڭىز يۈزىدىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 1500 مېتردىن ئارتۇق ئېگىز، جەنۇبىي ۋە شىمالىي تاغ بىلەن قاپلانغان بۇ شەھەرنىڭ شەھەر رايونىنى غەربتىن شىمالغا قاراپ ئەگرى-توقاي بويلاپ كېسىپ ئۆتىدۇ. تۆمۈريولنىڭ تۆت غول لىنىيىسى ــ تىەنشۇي-لەنجۇ لىنىيىسى، باۋتۇ-لەنجۇ لىنىيىسى، لەنجۇ-چىڭخەي لىنىيىسى، لەنجۇ-شىنجاڭ لىنىيىسى مۇشۇ يەردىن كېسىشىپ ئۆتىدۇ، ئۇ دۆلىتىمىزنىڭ غەربىي شىمال رايونىنىڭ قاتناش

تۇڭۇنى. لەنجۇ-گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى. لەنجۇ تارىخىي ئۇزاق قەدىمكى شەھەر، 2000 نەچچە يۈز يىلنىڭ ئالدىدا، خەن سۇلالىسى ھازىرقى شىنجاڭ دېگەن جايدا سېپىل سېلىپ ئۇنى جىنچېڭ دەپ ئاتىغان. سۇي سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىن تارتىپ لەنجۇ دەپ ئاتالغان. تارىختا، لەنجۇ غەربىي دىيارغا ئۆتىدىغان مۇھىم يول ئېغىزى ۋە مۇھىم شەھەر ئىدى، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 2-ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا ئېچىلغان مەشھۇر "يېپەك يولى" مۇشۇ يەردىن ئۆتەتتى. لەنجۇدا مەشھۇر يادىكارلىقلار ناھايىتى كۆپ، مەشھۇر ۋۇچۇەنشەن (بەش بۇلاق تاغ) باغچىسى مىڭ سۇلالىسىنىڭ دەسلەپكى يىللىرىدا بىنا قىلىنغان، باغچىدا بەش تەبىئىي بۇلاق بار، رىۋايەت قىلىنىشىچە، خەن سۇلالىسىنىڭ باتۇر سەركەردىسى خو چۈبىڭ غەربكە يۈرۈش قىلغاندا لەشكەرلىرىنى مۇشۇ تاغنىڭ ئاستىدا تۇرغۇزغانىكەن، ئات سۇغىرىدىغان سۇ تاپالماي، قىلىچ بىلەن يەرنى چاپقاندىن كېيىن، بەش بۇلاقتىن سۇ ئېتىلىپ چىققانىكەن، شۇنىڭ بىلەن مۇشۇنداق نام ئالغانىكەن. شىمالىي تاغدا بەيتاشەن (ئاق مۇنارتاغ) باغچىسى بار، بۇ باغچە 15-ئەسىرنىڭ 50-يىللىرىدا ياسالغان يەتتە قەۋەت مۇنارنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان. بۇ جاي تاغ باغرىغا، سۇ بويىغا جايلاشقان، دەريا كۆۋرۈكدە تۇرۇپ، يىراقتا نەزەر سالسىڭىز، ئۇنىڭ مەنزىرىسى كىشىنى مەپتۇن قىلىدۇ.

(چىنچياڭ مۇقامى)

شۇنى قەدىمكى زامانىدا چاڭئەن دەپ ئاتىلاتتى، ئۇ-دۆلىتىمىزنىڭ غەربىي شىمالىدىكى ئەڭ قەدىمىي، ئەڭ چوڭ شەھەر، شەنشى ئۆلكىسىنىڭ مەركىزى ۋە پۈتۈن ئۆلكىنىڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي مەركىزى ھەم پەن-مەدەنىيەت مەركىزى، شۇنداقلا

دۆلتىمىزنىڭ غەربىيى شىمالدىكى مۇھىم قاتناش تۈگۈنى. شۇنىڭ
گۈەنجۇڭ تۈزلەڭلىكىنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، يەرلىرى
مۇنبەت، مەنزىرىسى گۈزەل. چاڭئەن ئەزەلدىن خانلىق پايتەختى
بولۇپ كەلگەن. ملادىدىن ئىلگىرىكى 11 - ئەسىردىن باشلاپ
دۆلتىمىزنىڭ قۇللۇق تۈزۈمىدىكى جۇ سۇلالىسى، فېئودالليق تۈزۈمى-
دىكى چىن، خەن، سۇي، تاڭ سۇلالىسى قاتارلىق 12 خانلىق
مۇشۇ يەرنى پايتەخت قىلغان، دېھقانلارنىڭ ئىككى قېتىملىق
ھاكىمىيىتى ــ خۇاڭ چاۋنىڭ "داچى" ھاكىمىيىتى، لى زىچېڭنىڭ
'داشۇن' ھاكىمىيىتى شۇ يەردە قۇرۇلغان، جەمئىي 1100 يىلدىن
ئارتۇق پايتەخت بولغان. شۇنىڭ شەرەپلىك ئىنقىلابىي ئەنئەنىگە
ئىگە، 1936 - يىل 12 - ئاينىڭ 12 - كۈنى، بۇ يەردە جۇڭگونىمۇ،
چەت ئەللەرنىمۇ زىلزىلىگە كەلتۈرگەن 'شىئەن ۋەقەسى' يۈز بەر-
گەن. يولداش جۇ ئېنلەي پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ھاۋالىسى
بىلەن، ۋەكىللەر ئۆمىكىنى باشلاپ شىئەنگە كېلىپ، 'شىئەن
ۋەقەسى'نى كۆڭۈلدىكىدەك ھەل قىلغان. جۇڭگو كوممۇنىستىك
پارتىيىسى ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغان بارلىق كۈچلەرنى قولغا كەل-
تۈرۈپ، ئومۇمىي خەلقنىڭ ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشىنى
قوزغاش ۋە ئۇيۇشتۇرۇش ئۈچۈن، شىئەندە 'قىزىل ئارمىيە ئالاقە
باشقارمىسى' تەسىس قىلغان، ئۇنىڭ نامىنى كېيىن "8 - ئارمىيە ئىش
باشقارمىسى" دەپ ئۆزگەرتكەن. شىئەن جۇڭگوغىمۇ، چەت ئەلگىمۇ
تونۇلغان مەشھۇر قەدىمىي مەدەنىيەت مەركىزى، مەملىكەت بويىچە
مەشھۇر يادىكارلىقلىرى ناھايىتى كۆپ بولغان نۇقتىلىق سايياھەتچە-
لىك شەھىرى. بەنپو مۇزېيى ــ ئىپتىدائىي ئانىلىق ئۇرۇقداشلىق
جامائەسى دەۋرىنىڭ دۇنيا بويىچە مەشھۇر مۇھىم خارابىسى. جىن

سۇلالىسىنىڭ ۋۇدى خانى زامانىدىكى داشكۆشەنىسى (ساۋاپلىق) ئىبادەتخانىسى، تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى دايەنتا (چوڭ ياۋا غاز مۇنارى)، شياۋيەنتا (كىچىك ياۋا غاز مۇنارى)، چوڭ مەسچىت ۋە چاڭئەن شىڭجياۋسى ئىبادەتخانىسى ھەيۋەتلىك، كۆركەم. شىئەندە شىمالىي سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى بېيلىن (ئابىدىلىك)، تاش ئويما سەنئىتى، مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە سېلىنغان، شەھەرنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان گۇلۇ مۇنارى (دۇمباق مۇنارى)، جۇڭلۇ راۋۇقى (قوڭغۇراق راۋۇقى)، ھەل بېرىلگەن رەڭلىك ھەيۋەتلىك ئىمارەتلەر بار. بۇنىڭدىن باشقا، شىئەنىدە، جۇ سېپىلى، خەن سېپىلى، تاڭ سېپىلى، ئىغاڭگۇڭ سارىيى، ۋېيياڭگۇڭ سارىيى، چاڭلېگۇڭ سارىيى، دامىڭگۇڭ سارىيى، چىگلۇڭشى ئىبادەتخانىسى قاتارلىق قەدىمىي يادىكارلىقلار بار. مەشھۇر 'يىپەك يولى' مۇشۇ يەردىن باشلىنىدۇ.

(خېنەن باڭزا مۇقامى...)

لوياڭ ــ تارىخى ئۇزۇن قەدىمىي شەھەر، مىلادىدىن ئىلگىرىكى 770 ـ يىلدىن باشلاپ شەرقىي جۇ، شەرقىي خەن، ۋېي پادىشاھلىقى، غەربىي جىن، شىمالىي ۋېي، سۇي، تاڭ شۇنىگدەك بەش دەۋردە ئۇتكەن كېيىنكى لياڭ، كېيىنكى تاڭ قاتارلىق توققۇز خانلىق مۇشۇ يەرنى پايتەخت قىلغان، شۇڭا، 'توققۇز سۇلالە پايتەختى' دەپ ئاتالغان لوياڭ دۆلىتىمىزدىكى ئالتە چوڭ قەدىمكى پايتەختنىڭ بىرى. لوياڭدا مەشھۇر يادىكارلىقلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ، شەرقىي خەن سۇلالىسى زامانىدىكى كونا شەھەر، ۋېي پادىشاھلىقى دەۋرىدىكى كونا شەھەر، سۇي ـ تاڭ دەۋرىدىكى لوياڭ شەھىرىنىڭ خارابىسى، لۇڭمېن تاش ئۆڭكۇرى، بەيماسى ئىبادەتخانىسى، گۇھەنلىك، شاكىچىگگۇڭ سارىيى قاتارلىق جۇڭگوغا ۋە چەت ئەلگە مەشھۇر

مەدەنىيەت يادىكارلىقلىرى بار. لوياڭنىڭ مۇدەن گۈلىمۇ پۈتۈن مەملىكەتكە مەشھۇر بولۇپ، ئۇنىڭ بۇرۇندىن 'لوياڭنىڭ مۇدەن گۈلى جاھاندا بىرىنچى' دېگەن نامى بار.

(جىڭجۇي... ئىنقىلابىي ناخشا: "سوتسيالىزم ياخشى"...)

ئالدىمىزدىكى ژوگزال — بۇ قېتىمقى پويىزنىڭ ئاخىرقى ژوگزالى بولغان بېيجىڭ ژوگزالى، بېيجىڭ — ئۇلۇغ سوتسيالىستىك ۋەتەنىمىزنىڭ پايتەختى، جۇڭگو كومپارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى تۇرۇشلۇق جاي. بېيجىڭ — دۆلىتىمىزنىڭ تارىخى ئەڭ ئۇزاق قەدىمكى پايتەختلىرىنىڭ بىرى، ئۇ قەدىمكى زامانداجى دەپ ئاتىلاتتى، چۈنچىۋى — جەنگو زامانىدا يەن بەگلىكىنىڭ پايتەختى بولغان، مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە بېيجىڭ دەپ ئاتالغان، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ۋە مىنگونىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە پايتەخت بولغان، جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغاندىن كېيىن پايتەخت قىلىپ بېكىتىلگەن. جەن زامانىدىن تارتىپ، بېيجىڭ 800 يىلدىن ئارتۇق پايتەخت بولغان، بېيجىڭ مەملىكەت بويىچە ئەڭ چوڭ ئۇنۇڤېر-سال سانائەت شەھىرى، ئۇنىڭدا مېتالچىلىق، كۆمۈرچىلىك، ماشىنا-سازلىق، نېفىت، خىمىيە سانائىتى، ئېلېكتر قۇۋۋىتى، ئەسۋابچىلىق، ئاپتوموبىل، توقۇمچىلىق، يېنىك سانائەت، بىناكارلىق قاتارلىق سانائەت تارماقلىرى بار، ئۇنىڭ پىل چىشى ئويمىچىلىقى، قاشتاش ئويمىچىلىقى، گىلەمچىلىك قاتارلىق ئەنئەنىۋى ھۈنەر — سەنئەت بۇيۇملىرىنى ئىشلەش تېخنىكىسى كامال تاپقان بولۇپ، جۇڭگوغا ۋە چەت ئەلگە مەشھۇر.

بېيجىڭ پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئاساسلىق قاتناش تۈگۈنلىرىنىڭ بىرى، تۆمۈرىيول، تاشيول ۋە خەلق ئاۋىئاتسىيە قاتنىشى ھەممە

يەرگە تۇتاشقان، شەھەر ئىچىدە كوچا ئاپتوبۇسى، رېلىسسز تىراللىبۇس ۋە ئايلانما يەر ئاستى پويىز يولى گىرەلىشىپ كەتكەن، قاتناش ئىنتايىن ئەپلىك. بېيجىڭنىڭ ئىچكى ھاۋا يولى ھەرقايسى ئۆلكە ـ ئاپتونوم رايونلارنىڭ ئاساسىي شەھەرلىرىگە تۇتىشىدۇ، خەلقئارا ھاۋا يولى دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا تۇتىشىدۇ. ئازادلىقتىن بۇيان، بېيجىڭنىڭ شەھەر قۇرۇلۇشى ناھايىتى تېز راۋاجلانىدى، قىياپىتى كۆندە بىر يېڭىلىنىپ تۇردى، كەڭ، سەلتەنەتلىك تەينەئەنمېن مەيدانىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا خەلق قەھرىمانلىرى خاتىرە مۇنارى قەد كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ، مەيدانىنىڭ جەنۇبىي تەرىپىگە ھەيۋەتلىك ماۋجۇشى خاتىرە سارىيى، ئىككى تەرىپىگە خەلق سارىيى، جۇڭگو ئىنقىلابىي مۇزېيى ۋە تارىخىي مۇزېيى جايلاشقان، بېيجىڭ مېھمانخانىسى، رادىئو ـ تېلېۋىزىيە بىناسى ۋە شۇەنلۇمېن، خېپىڭمېن، چۇڭلۇنمېندىكى قاتار كەتكەن ياتاق بىنالىرى قاتارلىق ئېگىز بىنالاردىن بېيجىڭنىڭ ھەيۋەتلىك، كۆركەم مەنزىرىسى ھاسىل بولغان.

بېيجىڭ ئادەمنى ئۆزىگە تەلپۈندۈرىدىغان گۈزەل شەھەر، بۇ شەھەردە بىرمۇنچە قەدىمىي، نەپىس ئوردا ـ سارايلار، گۈزەل ـ كۆركەم باغچە ـ ئورمانلار ۋە كىشىلەر ئېكسكۇرسىيە قىلىدىغان، سەيلە قىلىدىغان شىركەتلەر ھەم مەشھۇر يادىكارلىقلار بار. خان سارىيى، جۇڭشەن باغچىسى، بېيخەي باغچىسى، جىڭشەن باغچىسى، يىخېيۈەن باغچىسى، ھايۇاناتلار باغچىسى، تېيەنتەن، شىسەنلىك، شياڭشەن، بادالىڭ، جۇكۇدىيەن خارابىسى قاتارلىقلار خەلق ئاممىسى ۋە چەت ئەللىك مېھمانلار سەيلە ـ تاماشا قىلىدىغان جايلاردۇر.

پويىز خادىملىرىنىڭ قىزغىن، ئەتراپلىق مۇلازىمەتچىلىكى بىلەن،

ئۇچ كېچە ـ كۈندۈزلۈك سەپەر تۇرمۇشىنى بىلەر ـ بىلمەيلا تېز ئۆتكۈزۈپ مەنزىلگە دەل ۋاقتىدا ساق ـ سالامەت يېتىپ كەلدۇق. ھەممەيلەن، بۇ قېتىمقى سەپەر تۇرمۇشىنىڭ كۆڭۈلسىزلۈك ئۆتكەنلىكىنى ئومۇميۈزلۈك ھېس قىلىپ، 70 ـ قېتىملىق يولۇچىلار پويىزى ھەقىقەتەن ياخشى پويىز، ھەقىقەتەن خەلقىنىڭ سوتسىيالىستىك پويىزى ئىكەن دېگەن تونۇشقا كەلدى. لېكىن، يولۇچىلارنى تۇرمۇشنى كۆڭۈللۈك، راھەتلىك ئۆتكۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، پويىز خادىملىرىنىڭ قانچىلىك بەدەل تۆلىگەنلىكىنى، قانچىلىك جاپا چەككەنلىكىنى كىم بىلسۇن؟ ئۇلاردىن بەزىلىرى يولـ ـدىشى راك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، ئوپېراتسىيە قىلىنىپ، بىرنەچچە كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەيلا ئاغرىق ياتقان يولدىشىنى تاشلاپ بۇ قېتىمقى پويىزنىڭ مۇلازىمەتچىلىكىگە قاتناشقان؛ بەزىلىرى خىزمەتنى دەپ، يولۇچىلارنىڭ بەختىنى كۆزلەپ، ئۆزىنىڭ ھالىدىن ئۆزى خەۋەر ئالالمايدىغان، قارىمىسا بولمايدىغان كېسەلچان ئاتىسىنى تاشلاپ، يولۇچىلارغا تاماق ئېتىش ئۈچۈن كەلگەن؛ بەزىلىرى ئوقۇۋاتقان بالىلىرىنىڭ ئۆگىنىشىنى ئوتۇشتىن، بەزىلىرى ئەمچەكتىكى بالىلىرىنى ئېمىتىشتىن كېچىپ يولۇچىلارغا تەبەسسۇم بىلەن خىزمەت قىلغان...، ئۇلار نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلغان؟ ئۇلار باشقىلارنىڭ بەختى ئۈچۈن، ۋەتەننىڭ گۈللىنىشى، رونىق تېپىشى ئۈچۈن، مىللەتنىڭ رونىق تېپىشى، راۋاج تېپىشى ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئۈچۈن شۇنداق قىلغان. بۇ نېمىدېگەن ئۇلۇغ، ئالىيجانابلىق پەزىلەت ـ ھە! نېمىدېگەن خالىس پىداكارلىق روھى ـ ھە! بىز ھەممىمىز جەمئىيەتتە مۇشۇنداق كۆڭۈلدىكىدەك مۇلازىمەتچىلىكتىن ۋە ئوبدان مۇئاملىدىن بەھرىمەن بولغان ۋاقتىمىزدا، بىزگە مۇشۇنداق مۇلازىـ

مەتچىلىك ۋە مۇئامىلە قىلىش يولىدا ئۆز مەنپەئىتىدىن كەچكەن، خالىسلىق بىلەن ئۆزىنى بېغىشلىغان كىشىلەرنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرگەن ۋاقتىمىزدا، بىزمۇ، ئۇلارنىڭ مۇشۇنداق پىداكارلىق روھىغا جاۋاب قايتۇرۇش يولىدا ئۆز ئىرادىمىزنى بىلدۈرۈشىمىز ۋە شۇنىڭغا مۇناسىپ ئىش قىلىشىمىز لازىم!

چاقناپ تۇرغان قىزىل چىراغلار نېمىدېگەن گۈزەل ـ ھە! خەلققە سادىق بولۇش نېمىدېگەن مەردانىلىق ـ ھە! ھەممە ئادەم سەن ئۈچۈن ئۆزىنى بېغىشلىغانىكەن، سەنمۇ ھەممە ئادەم ئۈچۈن تىرىشىپ خىزمەت قىلىشىڭ كېرەك! ئەلۋەتتە!

1990 ـ يىل 11 ـ ئاي، بېيجىڭ.

پەرۋاز قىل، تەڭرىتاغ بۇركۈتى!

ـــــ تەڭرىتاغ بۇركۈتى ـــ ھەسەنجان ھەققىدە ھېكايە

ئۇيغۇرلاردا: "زىمىستان كۆرمىگەن بۆلبۆل، باھارنىڭ قەدرىنى بىلمەس؛ زۇلۇم چەكمىگەن ئادەم، بەختنىڭ قەدرىنگە يەتمەس" دېگەن ماقال بار.

ھەسەنجاننى شىنجاڭدىكى ھەممە ئادەمنىڭ بىلىشى ناتايىن، لېكىن ئۇ ھەقىقەتەن خېلى داڭقى بار ئادەم. ئۇنىڭ ئەسلى ئىسمى ھەسەن، كىشىلەر ئۇنىڭغا ئامراق بولغاچقا، يېقىن كۆرۈپ "ھەسەنجان" دەۋالىغان. ئۇنى ھەسەن سىراڭ دەيدىغانلارمۇ بار؛ ئەمما كۆپ ئادەملەر ئۇنى ھەسەن باتۇر، دەيدۇ. ئۇنى باتۇر دەيدىغانلارمۇ، سىراڭ دەيدىغانلارمۇ ئۇنى ئاق كۆڭۈل يىگىت، يۈرەكلىك ھەم پەملىك ئادەم دېيىشىدۇ. كۆپلىگەن ياشلار ئۇنى ھۈرمەتلەپ ھەسەن ئاكا دەيدۇ.

ھەسەن ئۇيغۇر بولۇپ، بۇ يىل 50 ياشتىن ئاشتى، ئۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ يەكەن ناھىيىسىدە بىر كەمبەغەل دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. يەكەن قەدىمكى زامانىدا ئىلىمىزنىڭ غەربىي رايوندىكى يەكەن خانلىقىنىڭ ئاستانىسى ئىدى، كېيىن ناھىيە بولۇپ قۇرۇلدى. كۆپ زامانلاردىن بۇيانقى تەرەققىيات ئارقىلىق پەيدىنپەي ئاۋات شەھەر بولۇپ قالدى. ئۇ تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىدا، كوئىنلۇن تېغىنىڭ شىمالىدا، تارىم ئويمانلىقىنىڭ

جەنۇبىي ياقسىدا. بۇ جايدا ھۆل ـ يېغىن ئاز، ئەزەلدىن كوتىنلۇن تېغىدىكى قار سۇلىرى يەرلەرنى سۇغىرىپ، ھەر مىللەت ئاھالىسىنى تەمىنلەپ كەلدى. بۇ يەردىكى ئاھالىنىڭ كۆپ قىسمى ئەمگەكچان، باتۇرلۇقسى، ناخشا ـ ئۇسسۇلغا ماھىرلىقى بىلەن داڭ چىقارغان ئۇيغۇرلار. ھەسەنجان ھەقسەتەن كېلىشكەن ئۇيغۇر ئەزىمەت، ئۇ قاڭشالىق، قويۇق قاشلىق، كۆزلىرى يوغان، بۇدۇر چاچلىق بولۇپ، ئۇ ئۇيغۇر ئەزىمەتلىرى ئىچىدىكى كېلىشكەن ئەزىمەت.

ھەسەنجان دادىسىدىن ناھايىتى كىچىك قالغان بولۇپ، ئائىلىسى بەك نامرات، تېرىلغۇ يېرى يوق ئىدى، ئۇنى ئانىسى باينىڭ ئۆيىدە ئىشلەپ تاپقان پۇلى بىلەن چوڭ قىلدى، ئادەمخور كونا جەمئىيەتتە، ئانا ـ بالا ئىككىيلەن بىر ـ بىرىگە ھەمراھ بولۇپ ياشىدى، فېئودال يۇرت چوڭلىرىنىڭ ۋە ئەمەلدارلارنىڭ زۇلمىغا ئۇچرىدى، كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ ئازابىنىمۇ تويغۇچە تارتتى. گۈزەك ھەسەنىنىڭ قەلبى كۆچلۈك مۇھەببەت ۋە ئەپرەتكە تولىدى، ئۇ ئۆزىنى يۇرەك فېنىنى سىڭدۇرۇپ ۋە تەر ئاققۇزۇپ بېقىپ چوڭ قىلغان ئانىسىنى، ئۆزىگە ئوخشاش جاپاكەش كەمبەغەللەرنى ياخشى كۆرەتتى، ئۆزلىرىنىڭ ھوقۇقى ۋە مال ـ مۈلكىگە تاينىپ پۇقرالارنى ئەزگەن باي ـ خوجام-لارغا، بۇ دۇنيادىكى تەڭسىزلىككە نەپرەتلىنەتتى. ئەينى چاغدىكى جەمئىيەت ۋە ئۇ ياشىغان شارائىت ئۇنى تۇز، قەيسەر، ئادالەتپەرۋەر قىلىپ يېتىشتۈردى. شۇڭا ئۇ ئۆزى ياخشىلارغا ياخشىلىق قىلدى، يامانغا نەپرەتلەندى، زورلۇقتىن قورقماي، زالىم-لارغا دادىل قارشى تۇردى.

ھەسەن ئالتە ياشقا كىرگەن چاغ ئىدى، بىركۈنى شۇ مەھەللىدىكى مامۇت بايىنىڭ ئوغلى مەخسۇم ئوجا يوغان بىر ئىتىنى ئەگەشتۈرۈپ

بازارغا باردۇ ۋە كوچىدا زوراۋانلىق قىلىپ، كەمبەغەل بىچارىلەرنى ئىنتا تالىتىپ تاماشا كۆردۇ، ئىنتىنى قېچىپ تەرەپ-تەرەپكە كېتىۋاققان كەمبەغەللەرنى كۆرۈپ، قاقاقلاپ كۈلىدۇ. شۇ كۈنى ئالتە-يەتتە ياشلاردىكى كىيىملىرى جۇل-جۇل بىر خەنزۇ بالىنى ئىت قوغلايدۇ، بۇ بىچارە بالا قاچىدىغان يەر تاپالماي تامنىڭ بۇلۇڭىغا قىسىلىپ قورقىنىدىن يىغلاپ "قۇتۇلدۇرۇڭلار!" دەپ ۋارقىرايدۇ. قەبىھ مەخسۇم غوجا يەنىلا ئىتىنى كۈش-كۈشلاپ: "ئالە! ئال پاچاقتىن! بۇ يالاڭتۆش ختايىنى تىتىۋەت!" دەيدۇ. بۇ چاغدا، بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ھەسەن بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قاتتىق غەزەپلىنىدۇ-دە، دەرھال يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئىتىنى بىر تېپىك بىلەن يىراقتا ھەيدىۋېتىدۇ ھەمدە غەزەپ بىلەن: "ھوي، ئاناڭنى، نېمەڭگە تايىنىپ خەقنى بوزەك قىلىسەن! خۇدا سېنىڭ ئەدىبىڭنى بېرىدۇ، مەنمۇ ئەدىبىڭنى بېرىمەن!" دەپ تىللايدۇ. ئويلىمىغان يەردىن قاتتىق تېپىك يېگەن ئىت قۇيرۇقىنى قىسىپ، مېنى قۇتۇلدۇرغىن دەپ يالۋۇرغاندەك غىڭشىپ ئىگىسىنىڭ ئالدىغا كېلىدۇ. مەخسۇم غوجا شۇ يەردىكى بىر بالايى-ئاپەت بولۇپ، داۋاملىق كەمبەغەللەرنىڭ باللىرىنى بوزەك قىلىپ ئويناپتىتى، خالىغانچە ئۇراتتى، تىللايتتى، بەك ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئۆزىگە يانىدىغانلارنىڭ چىقىشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزىگە ئوخشاش ئۇيغۇرنىڭ قارشىلىق قىلىشقا پېتىنغانلىقىنى كۆرۈپ جان-پېنى چىقىپ كېتىدۇ-دە، كۆرەڭلەپ: "ھوي ھارامزادە، مېنىڭ كىملىكىمنى بىلمەمسەن؟ سەنزە، مېنىڭ ئىتىمنى ئۇرۇشقا، خەنزۇغا بۆلۈشۈشقا پېتىندىڭما، مەندىن قورقمامسەن؟ خۇدايىمنىڭ جازاسىدىن قورقمامسەن؟" دەپ ھۆركىرەيدۇ ۋە ھەسەن بىلەن ئۇرۇشىدىغاندەك

ئەلىپاز بىلەن ئالدىغا دېۋەيلەپ كېلىدۇ. ھەسەن كۆكرەك كېرىپ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ كەسكىن ھالدا: "سېنىڭ كىم بولۇشۇڭدىن قەتئىينەزەر، كەمبەغەللەرنى بوزەك قىلىشقا يول قويمايمەن، ئىتلىك خەقنى تالىسا، ئىتنىڭنى تېپىمەن، سەن خەقنى تالىساڭ سېنى تېپىمەن! بۇ خۇدايىمنىڭ ۋەھيى! بۇ ۋەھيىنى مەن بەجا كەلتۈرىمەن!" ھەسەن قاتتىق سۆزلەپ، ئۆز سۈرى بىلەن مەخسۇم غوجىنى جىمىقتۇرۇۋېتىدۇ. مەخسۇم غوجا قورقۇپ سوغۇق تەرگە چۆمۈلىدۇ ۋە بىردىنلا ھەيۋىسى چۈشىدۇ، ئۇ قورقىقان ھالدا: "مەن تالىمىدىم، ئىتىم تالىدى، مەن بىلەن ئىتىشىپ نېمە قىلىسەن؟ كارامىتىڭ بولسا، سەنمۇ بىر ئىت ئەكەل!" دەيدۇ ـ دە، تىكىۋېتىدۇ. گۆدەك ھەسەن كەمبەغەللىكى ياخشى ئىت باقالمايدىغانلىقىغا ئىشەنمەيدۇ ۋە چوقۇم تازا نوچى بىر ئىت بېقىپ، مەخسۇم غوجىنىڭ قوتۇر ئىتىنى تالاتقۇزۇۋەتمەيدىغان بولسام، دېگەن نىيەتكە كېلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن كۈنى ئاچ ـ توق ئۆتىدىغان ھەسەن بارلىق ئامالىلار بىلەن ئەتراپتىن ئىت ئىزدەيدۇ ۋە ئاخىر سېرىق تۆكلۈك، دېگىگاك قۇلاق ياخشى كۆچۈك تېپىپ كېلىدۇ، بۇ كۆچۈككە كۆرگەنلا كىشىنىڭ ئامراقلىقى كېلەتتى، ھەسەن ئۆزى يېمەي ـ ئىچمەي، تاپقان ـ تەرگىننى كۆچۈككە بېرىپ، كۆچۈكنى كۆيۈنۈپ باقىدۇ. تۇرلۇك ئامالىلار بىلەن ئۇنىڭغا تېز يۈگۈرۈشنى، يېتىشنى، ئۆرە تۇرۇشنى، سەكرەشنى، يېمەكلىككە ئېتىلىشنى، ھۇجۇمغا ئۆتۈشنى ۋەھاكازالارنى كۆگۈل قويۇپ ئۆگىتىدۇ. ئۇ بۇ كۆچۈككە ئىچىكىپ كېتىدۇ، كۆچۈكتىن بىر قەدەممۇ ئايرىلمايدۇ. ئۇ تېخى بۇ كۆچۈككە "ئارسلان" دەپ چىرايلىق ئات قويىدۇ. بىر يىلدىن كېيىن ئارسلان ئاستا ـ ئاستا چوڭ بولىدۇ ئۇ راستلا ئارسلاندەك زېرەك، باتۇر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى غەرەز

ئۇقىدىغان بولىدۇ، ئۇمۇ ھەسەنگە ئىچىكىپ كېتىدۇ، ھەسەنجاننىڭ سادىق قوغدىغۇچىسى بولۇپ قالىدۇ. بىركۈنى ھەسەن پۇتۇشۇپ قويغان ۋاقىتتا مەخسۇم غوجا بىلەن ئىت تالاشتۇرۇش ئۈچۈن ئارسلاننى ئەگەشتۈرۈپ دېيىشپ قويغان يەرگە كېلىدۇ. ئىككى ئىت بىرمەھەل جىددىي تالاشقاندىن كېيىن، ئاخىر ئارسلان رەقىبىنى يېڭىدۇ، مەخسۇم غوجىنىڭ ئىتىنىڭ بويىنىنى چىشلەپ يارا قىلىۋېتىدۇ، ئادەتتە مەخسۇس كەمبەغەللەرنى بوزەك قىلىپ قالمىغان ئەسكىلىكلىرى قالمىغان بۇ لالما ئىت ئاخىر قۇيرۇقىنى قىسىپ كاڭشىغان پېتى تىكۈېتىدۇ... بۇ چاغدا ھەسەنجان مەخسۇمغا: "مەخسۇم غوجا، ئىتىڭ تىكىۋەتتى، سەنمۇ يوقالساڭ بولارمىكىن! ساڭا ئېيتىپ قويايي، بۇنىڭدىن كېيىن يەنە كەمبەغەللەرنى، جۇملىدىن باشقا مىللەت كەمبەغەللىرىنى بوزەك قىلىدىغان بولساڭ، بىزمۇ بوش كەلمەيمىز!" دەيدۇ ۋە ئارقىسىغا قاراپ ئىتىغا: "دېگىنىم توغرىمۇ؟ ئارسلان!" دېيىشىگىلا، ئارسلان دەرھال قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئاغزىنى ئېچىپ، چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، يېڭى جەڭگە تەييارلانغان غالىبلاردەك خىرىس قىلىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ تۇرقى ھەسەن ئىشارە قىلسىلا ئېتىلىپ بېرىپ رەقىبىنى بىراقلا تالىۋېتىدىغاندەك كۆرۈنەتتى. بۇ چاغدا مەخسۇم غوجا قورقۇپ دىرىلداپ تىترەپ كېتىدۇ ۋە دەرھال: "ھەسەن ئاكا، مېنى قويۇۋەتسىڭىز، بۇنىڭدىن كېيىن ئىككىنچى ئەسكىلىك قىلمايمەن" دەپ يالۇرىدۇ.

ھەسەن 16 ياشقا كىرگەندە ناھايىتى قامەتلىك ئادەم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ قىران يىگىت بولۇپ قالغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ چاغلاردا شىنجاڭ يېزىلىرىدا ھەسەنچىلىك بولغانلار ئۆيلىنەتتى. ھەسەن قامەتلىك، زېرەك، ئاق كۆڭۈل، ئەمگەكچان ـ باتۇر بولغاچقا،

كۆپلىگەن چىرايلىق قىزلارنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشتى، ئۇلار ھەمدە-
دەك ئېرىم بولسا دەپ ئويلايتتى. ئۇ چاغدا، "بەشكېرەمنىڭ شاپتۇلى
ھەممىدىن تاتلىق، قىزلار ئويلار ھەمدەدەك يىگىتكە بولۇشنى ياتلىق"
دېگەن مۇھەببەت بېيىتى تارقالغانىدى. ئۆتمۈشتە شۇ يەردە شائىرۇ
بولغان بىر باي ئادەمنىڭ مېھرىگۈل ئىسىملىك قىزى ھەمسەنجانىنىڭ
ئەقىللىق ۋە قامەتلىك يىگىت بولۇپ ئۆسكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا
تېگىشنى ئويلايدۇ. قېرى شائىرۇ ھەمسەنى گادداي كۆرۈپ، تۆۋەن
تەبىقىدىن كېلىپ چىقىقان دەپ ئۆزىگە كۈيئوغۇل قىلىشنى ئانچە
مۇۋاپىق كۆرمىسىمۇ، لېكىن ھەمسەنىنىڭ قابىلىيەت ۋە ئەقىل-پاراسەت جەھەتتە باي ئائىلىلەردىكى يىگىتلەردىن ئۈستۈن تۇرىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ھەمسەندەك قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئادەم قوللىقانات بولۇپ ئۆيۈمنى باشقۇرۇشۇپ بەرسە، چوقۇم رونىاق تېپىپ كېتىمەن، دەپ ئۇنى كۈيئوغۇل قىلىۋېلىش قارارىغا كېلىدۇ. ئۇنى كۈيئوغۇل قىلىۋالسا، پايدىسى كۆپ بولىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئەلچى قويىدۇ. قائىدە-يوسۇن ۋە شۇ جايىنىڭ ئۆرپ-ئادىتى بويىچە، ئوغۇل تەرەپ قىز تەرەپكە ئەلچى قويىاتتى، ئەمما قېرى شائىرۇ قىزىمنى بەرسەم دەپ تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئەلچى قويىدۇ. بۇ ئىش يەكەندە غۇلغۇلا قوزغايدۇ. ھەمسەنىنىڭ ئانىسى جىگەرلىك ئۇيغۇر ئايالىدىن بولۇپ، چىن كۆڭلىدىن ئېيتقاندا، ئۇ باي ئائىلە بىلەن قۇدا بولۇشنى، ئوغلىنىڭ بايىنىڭ قىزىنى ئېلىشنى خالىمايتتى، ئەمما، شائىرۇ ئەلچى كىرگۈزگەن تۇرسا، ياق دېسەم قانداق بولار، دەپ ئويلاپ، بىر پىكىرگە كېلەلمەي، ئارىسالدى بولۇپ قالىدۇ ۋە ھەمسەنجان بىلەن مەسلىھەتلىشىدۇ. ھەمسەنجان ئانىسىغا: "ئانا، بۇرە ھامان قوينى يەيدۇ، بۇرە قوي بېگەنلىكى

ئۇچۇن، قوينى بۆرىگە ئاپىرىپ بەرسەك بولمايدۇ. باي بەربىر كەمبەغەللەرگە زىيانكەشلىك قىلىدۇ، تەقدىرگە تەن بېرىپ، ئۇلار-نىڭ زىيانكەشلىك قىلىشىغا قاراپ قول قوشتۇرۇپ تۇرساق ھەرگىز بولمايدۇ! بىز ئاتا-بوۋىلىرىمىزدىن تارتىپ تۇز، ھالال ئادەملەر، بۇ توي ئىشىغا ھەرگىز ماقۇل دېيىشكە بولمايدۇ. ئاتا، سىز قورقماڭ، ئۇلارغا ئۆزۈم تاقابىل تۇرىمەن" دەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن، بىركۈنى ھەسەن ئۆزىنىڭ ئامراق ئارسلىنىنى ئەگەشتۇرۇپ بېرىپ، مېھرىگۈلگە ئۆزىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بولىدۇ. ئۇ مەھەللىنىڭ بىر چېتىدە مېھرىگۈلنى ئۇچرىتىدۇ ۋە ئۇنىڭغا: "مېھرىگۈل، سىز ھەقىقەتەن بەك چىرايلىق بىرمۇنچە بايلارنىڭ ئوغۇللىرى سىزنى ئىلتىماس قويىدا بۇرىدۇ، سىز قانداقلارچە مەندەك گادايىنى ياقتۇرۇپ قالدىڭىز؟" دەيدۇ، مېھرىگۈل: "مەن سىزنى قامەتلىك، كېلىشكەن، ئەقىللىق، زېرەك، قولىڭىزدىن ئىش كېلىدىغان ۋە ئاق كۆڭۈل بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن ياقتۇرۇپ قالدىم. مېنى ئالىدىغان بولىسىڭىز، دادام سىزگە يەر ۋە مال-مۈلۈك بېرىدۇ" دەيدۇ. ھەسەن بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: "مېنىڭ چىرايىم شەكلىم ۋە ئىقتىدارىمنى ئەمگەك ياراتقان، ئەمگەكتىن ئايرىلىپ قالسام ھەممىدىن قۇرۇق قالىمەن. سىز بەك چىرايلىق بولغىنىڭىز بىلەن، ئەمگەك قىلمايسىز، باشقىلارغا تايىنىپ ياشايسىز، سىز كۆرسىلا بولىدىغان گۈل، خالاس، سىزدە خۇش پۇراق يوق. مەن سىزنى ياخشى كۆرمەيمەن، سىزمۇ مەندەك گادايغا خوتۇن بولالمايسىز. گەپنىڭ راستى، سىز بىر خېنىم، كەمبەغەللەرنىڭ تۇرمۇشىغا كۆنەلمەيسىز، تۇرمۇشنىڭ سىناقلىرىدىن ئۆتەلمەيسىز، مەنچۇ، مەن سىزگە پەقەت ئوخشىمايمەن، كۆردىڭىزمۇ، كۇچ-قۇۋۋىتىمنىڭ ئېشىپ-تېشىپ تۇرغىنىنى،

مەن سىزنى تۇتۇپلا قويىدىغان بولسام، بىرقات تېرىكىز چۇشۇپلا كېتىدۇ، قولىكىزدىن بىرلا تارتىدىغان بولسام، سۆڭەكلىرىكىزمۇ ئوشتۇلۇپ كېتەرمىكىن، ھېيپىناق بولۇپ قالسىكىز ئۇۋال ئەمەسمۇ!" دەيدۇ. مېھرىگۈل نېيتىدىن يانماي: "ھەسەن ئاكا، ماقۇل دەڭا! مەن سىزگە ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ بېرىمەن، كىر- قاتلىرىكىزنى يۇيۇپ، ئاش- تامىقىكىزنى ئېتىپ بېرىمەن، سىزگە ئالتۇن، كۈمۈش ۋە مۇلۇك ئەكىلىپ بېرىمەن، مۇشۇنداق قىلسام ياخشى ئەمەسمۇ؟" دەيدۇ. ھەسەن مەنستىمىگەن ھالدا: "سىزنىك ناخشا- ئۇسسۇلىكىزغا ئاشىق ئەمەسمەن، تاماقلىرىكىزنى ئاغزىمغا ئالغۇم كەلمەيدۇ، ئالتۇن، كۈمۈش، يەر، مۇلۇكلىرىكىزگە قىزىقمايمەن، ماڭا كەمبەغەللەرنىك قىزلىرى پەرى كۆرۈنىدۇ. مېھرىگۈل، يولىكىزغا مېڭىۋېرىك، بىزنىك ئۆيدىكىلەر سىزنى ياقتۇرمايدۇ، ھەتتا ئارسلىنمۇ سىزنى قارشى ئالمايدۇ، سىزنىك بايىنىك ئوغلىغا تەگكىنىكىز تۇزۇك!" دەپ جاۋاب بېرىدۇ. ئارسلانمۇ خۇددى ئىگىسىنىك پىكرىگە قوشۇلغاندەك، مېھرىگۈلدىن بىزار بولغاندەك، "ھاۋ، ھاۋ" دەپ قاتتىق قاۋايدۇ. مېھرىگۈل بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئىتتىك كېتىپ قالىدۇ، شۇنىڭدىن كېيىن ھەسەنگە تېگمەن دېگەن گەپنى ئىككىنچى ئېغىزغا ئالمايدۇ.

شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، ھەسەن ئانا- بالا ئىككىسگە يەر تەقسىم قىلىنىدى، ئۇلار ئۆز ئۆيىگە ئىگە بولىدى، بەختلىك يېڭى تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلىدى. كونا جەمئىيەتتە ئازاب- ئوقۇبەت ۋە زۇلۇم ئازابىنى تويغۇچە تارتقان ھەسەن يېڭى جەمئىيەتنىك ناۋاتتەك تاتلىق ۋە گۈزەل ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى، ئۇ كومپارتىيىدىن، ماۋجۇشىدىن، خەنزۇ ئاكىلاردىن چىن

كۆڭلىدىن مىننەتدار بولدى. ئۇ چوقۇم تىرىشىپ ئىشلەپ، كۆپلەپ ئاشلىق ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق، ئۆزىنىڭ ئۇلارغا بولغان مېھىر-مۇھەببىتىنى بىلدۈرۈشكە بەل باغلىدى. ئۇ كوچ-قۇۋۋەتكە تولغانىدى، ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەن تۇرۇپ، كەچ بېتىپ، بىر يىل راسا ئىشلەپ ئاشلىقتىن مول ھوسۇل ئالىدۇ ۋە 800 جىڭ بۇغداينى ھارۋىغا بېسىپ ئاشلىق پونكىتىغا ئاپىرىپ، غەللە-پاراق ھېسابىدا يۇقىرىغا تاپشۇرىمەن دەپ تۇرۇۋالىدۇ، ئاشلىق پونكىتىدىكى خادىملار بەلگىلىمىگە ئاساسەن ئاران 30 جىڭ بۇغداينى ئېلىپ، قالغىنىنى ئۆيىگىزگە ئەپكىتىڭ دېگەنىدە، ھەسەن زادىلا ئۇنىماي تۇرۇۋالىدۇ ۋە:"بۇنى ماڭا ماۋجۇشى، كومپارتىيە بەرگەن، ماڭا تۇرمۇشۇمغا يەتكۈدەكلا قالسا بولىدى، كومپارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرمسام بولمايدۇ" دەيدۇ. پونكىتتىكى خادىملار قايتا-قايتا چۈشەندۈرسىمۇ ئۇنىمايدۇ، ھېچقانداق ئامال قىلالمىغاندىن كېيىن، ئۇلار: "ماۋجۇشى ھازىرسىزنى 30 جىڭ تاپشۇرسۇن دېدى، ئاشقىنىنى ئۆيىگىزگە ئەپكىتىپ ساقلاپ قويۇڭ، ماۋجۇشى قاچان تاپشۇرۇڭ دېسە، شۇ چاغدا تاپشۇرارسىز!" دەيدۇ. مۇشۇنداق دېگەندىن كېيىن، ھەسەن ئېشىپ قالغان 700 نەچچە جىڭ بۇغداينى ئۆيىگە ئاپىرىپ ئوبدان ساقلاپ قويىدۇ ۋە بىر قىزىل قەغەزگە: "ماۋجۇشىنىڭ شەپقىتى" دېگەن خەتنى يېزىپ، بۇغدايىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويىدۇ...

ھەسەن 18 ياشقا كىرگەندە ئازراق ساۋاتىنى چىقىرىدۇ، كىتاب-گېزىتلەرنى ئوقۇيالايدىغان، خەت يازالايدىغان بولىدۇ، بۇ چاغدا ئۇ ئۇرۇمچىگە بېرىپ بىرەر تېخنىكا ئۆگىنىپ، دۆلەتكە تېخىمۇ ئوبدان تۆھپە قوشۇشنى كۆڭلىگە پۈكىدۇ. دېگەندەكلا،

ئۇنىڭ ئۇرۇمچىدىكى تۇغقىنىدىن ئۇرۇمچىگە بېرىپ ماشىنا ھەيدەشنى ئۆگىنىش توغرىسىدا خەت كېلىپ قالدۇ، ئۇ خۇشالىقىدا نەچچە كېچە ـ كۈندۈز ئۇخلىيالمايدۇ، قانىتىم بولسا ھازىرلا ئۇرۇمچىگە ئۇچۇپ بارسام دەپ كېتىدۇ. ئۇ چاغدا بەزىلەر "ئۇرۇمچىگە بارماسلىق توغرىسىدا ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ: "ئۇرۇمچىدە خەنزۇلار كۆپ، ئۇ يەرگە بارساڭ كاپىر بولۇپ كېتىسەن" دەيدۇ؛ بەزىلىرى: "ماشىنا ئات ـ كالىغا ئوخشىمايدۇ؛ ئۇ غەلىتە نەرسە، ئۇ ماشىنا ھەيدىگەنلەرنى نابۇت قىلىۋېتىدۇ" دېگەنگە ئوخشاش گەپلەرنى قىلىدۇ. ھەسەن ئۇلارغا: "شىنجاڭنىڭ رەئىسى ئۇيغۇر، ئۇلارمۇ ئۇرۇمچىدە تۇرىدىغۇ؟ ئۇ يەردە ئۇيغۇرلار كۆپ، ئۇلار كاپىر بولۇپ كەتمەپتىغۇ! مەن نېمىشقا كاپىر بولۇپ كېتىدىكەنمەن؟ مەن ماشىنا ھەيدەشنى ئۆگىنىمەن، دائىم ماشىنىدا ئولتۇرىدىغانلار نابۇت بولۇپ كەتمىگەن يەردە، ماشىنا ھەيدىگەنلەر نابۇت بولۇپ كېتەمدۇ؟ سىلەر قالايمىقان سۆزلەۋەرمەڭلار، ئىلمىي گەپ قىلىڭلار، خۇراپىي گەپنى قويۇڭلار" دەيدۇ، ئاندىن "خوش" دەپ، ئارقىسىغىمۇ قارىماي كېتىپ قالدۇ.

ئۇرۇمچىگە بارغاندىن كېيىن، ھەسەن ئاۋۇال ترانسپورت ئەتىرىتىنىڭ ماشىنىسىنى ھەيدەشنى ئۆگىنىدۇ، ئۇ ئەسىللىق ۋە تىرىشچان بولغاچقا، شوپۇرلۇق تېخنىكىسىنى ۋە رېمونتچىلىقنى تېزلا ئۆگىنىۋالىدۇ، ماشىنا ھەيدەش داۋامىدا ھېچقاچان چاتاق چىقارمايدۇ، شۇڭا ھەر يىلى ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالىنىدۇ. ئۇ پارتىيىگە جان ـ دىلى بىلەن سادىق بولىدۇ، خىزمەتنى تىرىشىپ ياخشى ئىشلەيدۇ، تېخنىكىسىنى بارغانسېرى ئۆستۈرۈپ بارىدۇ، يولداشلارغا تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ، قىزىل

بايراق ئاستىدا ئۇيۇشۇپ يېتىلگەن ئاز سانلىق مىللەت تېخنىكا ئىشچىسى بولغاچقا، ئۇزاق ئۆتمەيلا بىر چوڭ ئىدارىنىڭ ماشىنا ئەترىتىگە تاللىنىدۇ. ئۇ پاسكىنا بولۇپ كېتىشتىن، ھېرىپ - چارچاش-تىن قورقمايدۇ، قېيىن ئىشنى تالىشىپ قىلىدۇ، شان - شۆھرەتنى باشقىلارغا ئۆتۈنۈپ بېرىدۇ، ئۇزۇنىڭ خىزمىتىنى ئادا قىلىشتىن سىرت، دائىم باشقىلارنىڭ ماشىنىلىرىنى ئوڭلىشىپ بېرىدۇ، باشقىلارغا ياخشى ئىش قىلىپ بېرىدۇ. قىسقىسى، ھەسەنىنىڭ ماشىنىسىدا ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى، ھەسەننىڭ ماشىنىسى بىخەتەر، راھەت، قولاي، خىزمەتكە دەخلى يەتكۈزمەيدۇ، دەيدۇ.

1966 - يىلى "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" باشلىنىپ، ئادەملەر ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ كەتتى، بۇگۈن بۇنى ئاغدۇرسا، ئەتىسى ئۇنى كۆرەش قىلىدىغان ئىشلار يۈز بەرگىلى تۇردى، ئادەملەر دەككە - دۈككدە قالدى، جەمئىيەت ئەنسىزلەشتى. ئەمما، يېڭى جەمئىيەت بىلەن كونا جەمئىيەتنى سېلىشتۇرۇش ئارقىلىق، قايسى-سىنىڭ ياخشى، قايسىسىنىڭ يامان ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىۋالغان ھەسەنجانىنىڭ كۆزى روشەن، پىكرى توغرا، مەيدانى قەتئىي بولدى. ئۇ: "كومپارتىيە بولمىغان بولسا، يېڭى جۇڭگومۇ بولمىغان بولاتتى، ماۋجۇشى بولمىغان بولسا، مېنىڭ بۇگۈنكى كۈنۈمۇ بولمىغان بولاتتى، كىم كومپارتىيىگە پارتىيىگە، ماۋجۇشىغا قارشى تۇرماقچى بولسىكەن، مەن قەتئىي يول قويمايمەن!" دېدى. ئۇ يەنە: "ئازادلىق ئارمىيە شىنجاڭغا كىرمىگەن بولسا، ۋاڭ جېن، ۋاڭ ئېنماۋغا ئوخشاش پىشقەدەم گېنېرالىلار بولمىغان بولسا، خەنزۇ ئاكىلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ھەر مىللەت خەلقى تىرىشىپ بىللە كۆرەش قىلمىغان بولسا، شىنجاڭ قاندا قمۇ ئازادلىققا ئېرىشەلەيتتى،

قانداقمۇ مۇشۇنداق تېز تەرەققي قىلىپ، مۇشۇنداق ياخشى بولۇپ كېتىۋاتىدۇ؟" دېدى. شۇ چاغدا بەزىلەر بۇ پېشقەدەم يولداشلارنى ئاغدۇرىۋەتمەكچى بولۇشقاندا، ئۇ، مەن ھەرگىزمۇ سامان قورساق ئەمەس، بۇ ئۇچ خىل پېشقەدەملەر (پېشقەدەم رەھبەرلەر، پېشقەدەم گېنېرالار، پېشقەدەم باشلىقلار)نى پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن قەتئىي قوغدايمەن، دېگەن. بىركۈنى، بەزى ياش ئوقۇغۇچىلار ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنى پاچاقلاپ تاشلاش، پېشقەدەم رەھبەرلەرنى تارتىپ چقىرىپ كۈرەش قىلىش ھەققىدە جار سالغان ھەمدە كوئىنلۇن مېھمانخانىسىدا قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرۇپ، قالايمىقان ھەرىكەت قىلغانىدا، ھەسەن كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ بۇ پېشقەدەم يولداشلارنى قوغدىدى، شۇ چاغدا خەق ئۇنىڭ بېشىغا ئۇرۇپ يارىلاندۇرۇپ قويىدى. ئۇ دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتىپمۇ مۇنداق دېگەن:"ھەقىقەت ئۇچۇن، قان ئاقسا ئاقار، ھازىر دېمەك تەس، تارىخ ئىسپاتلار!"

ئاردىدىن 20 يىل ئۆتتۇپ، 1989 ـ يىل 5 ـ ئايىنىڭ 19 ـ كۈنىگە كەلگەندە، چەت ئەل جاھانگىرلىرىنىڭ قۇتىرتىشى، مەملىكەت ئىچىدىكى بۇرژۇئاچە ئەركىنلەشتۈرۈشنىڭ تەسىرى ئاستىدا، دىنىي تونۇغا ئورىلىۋالغان، دىنىي بايراقنى كۆتۈرۈۋالغان بىر ئوچۇم مالىمانچىلىق پەيدا قىلغۇچىلار ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم قورۇسىغا باستۇرۇپ كىرىپ، بىنانىڭ دېرىزىلىرىنى چېقىپ، ماشىنىلارنى ۋەيران قىلغان چاغدا، ھەسەن چەكسىز غەزەپكە كەلدى ـ دە، ئۆزىنىڭ ماشىنىسىنى شىددەت بىلەن چاتاقچىلارنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ ئاپىرىپ، مۇشتۇمىنى شىلتىپ تۇرۇپ:"سەن ھارىمىلار ئالەمنى مالىمان قىلماقچىمۇ؟ بۇ چوشۇڭ، خەلق سەنلەرنى ھەرگىز كەچۈر-

ھەيدۇ، تارىخ سەنىلەرنى جازاغا تارتىدۇ!" دەپ ئۇنىلۇك ۋارقىراپ ـ ۋىدى ـ دە، ماشىنىسىنى ھەيدەپ غەزەپ بىلەن كېتىپ قالدى. ئۇ ئۇزۇنىك سۆز ـ ھەرىكىتى ئارقىلىق مالىمانچىلىققا بولغان چەكسىز غەزەپىنى بىلدۈرۈپ، بىر ئىنقىلابىي ئىشچىغا خاس قەھرىمانلىق جاسارىتىنى ۋە قورقمايدىغان روھىنى ئىپادىلىدى.

ھەسەن ئاددىي ئۇيغۇر ئىشچى، ئۇ كونا جەمئىيەتنىمۇ، يېڭى جەمئىيەتنىمۇ بېشىدىن كەچۈرگەچكە، كونا جەمئىيەتتىكى ئازابنى ۋە يېڭى جەمئىيەتتىكى گۈزەل تۇرمۇشنى ئوبدان بىلىدۇ، پارتىيىنىك دانالىقى ۋە ئۇلۇغلۇقىنى ئوبدان بىلىدۇ. ئۇ ئانىسىغا كۆيۈنىدۇ، يۇرتىنى سۆيىدۇ، خەلقنى سۆيىدۇ، ۋەتەننى سۆيىدۇ، سوتسىيالىزمنى سۆيىدۇ، كومپارتىيىنى سۆيىدۇ. ئۇنىك بۇ جەھەتلەردە قىلغان ئىشلىرى توغرىسىدىكى ھېكايە ئامما ئارىسىغا كەڭ تارقالغان مەيلى خەنزۇلار بولسۇن، ياكى ئاز سانلىق مىللەتلەر بولسۇن، ھەممەيلەن ئۇنىك پارتىيىگە، خەلققە، سوتسىيالىزمغا، ھەقىقەتكە سادىق بولۇش روھىغا قايىل بولىدى ۋە مەدھىيە ئوقۇدى. ئۇنىك قەدىناس دوستلىرىدىن بولغان بىز ھەر قېتىم ئۇنىك ئىشلىرىنى ئويلىغىنىمىزدا، قەلبىمىزدە ئۇنىڭغا نىسبەتەن قايناق ھۆرمەت ئۇرغۇيدۇ، ئىچىمىزدە ھەمىشە مۇنداق دەيمىز: "مەردىنى مەيداندا سىنا، ئادەمنى ئۆزۈن يىلدا، دېگەن گەپ بار. قوغۇنىنىك ياخشىسى كۆكچى، ئادەمنىك ياخشىسى ھەسەن. ھەسەننى تەكرىتاغنىك بۇركۇتى دېسە بولىدۇ. پەرۋاز قىل، تەكرىتاغ بۇركۇتى!"

1990 ـ يىل 7 ـ ئاي، ئۈرۈمچى.

قەلب دەرياسى مەۋج ئۇرۇپ شادلاندى، ئېشەك منىپ پايتەخت بېيجىڭغا ئاتلاندى

——قۇربان تۇلۇمنىڭ بېيجىڭغا بېرىپ ماۋجۇشى بىلەن كۆرۈشكەنلىكى هەققىدە هېكايە

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى كېرىيە ناهىيىسىدىكى 75 ياشلىق بوۋاي قۇربان تۇلۇمنىڭ كونا جەمئىيەتكە نەپرەت ياغدۇرۇپ، يېڭى جەمئىيەتنى قىزغىن سۆيگەنلىكى، كومپارتىيىنىڭ ۋە ماۋجۇشىنىڭ مېهىر ـ شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرۇش ئۈچۈن، بىرنەچچە قېتىم بېيجىڭغا ئېشەك منىپ يولغا چىقماقچى بولغانلىقى، كېيىنكى كۈنلەردە ئاخىرى بېيجىڭغا بېرىپ ماۋجۇشى بىلەن كۆرۈشكەنلىكى توغرىسىدىكى هېكايە كۆپ يىللاردىن بېرى تارقىلىپ كەلدى. بۇ هېكايىنى ئادەمنىڭ ئاڭلىغانسېرى ئاڭلىغۇسى كېلىدۇ، ئاڭلىغانسېرى يېقىملىق تۇيۇلىدۇ. بۇ هېكايە نەچچە ئون يىلدىن بېرى كىشىلەرگە ئىلهام بېرىپلا قالماي، نۇرغۇنلىغان شاد ـ خۇراملىق ۋە كۈچ ـ قۇۋۋەتنىمۇ بېغىشلاپ كەلدى.

قۇربان تۇلۇمنىڭ دادىسى بىلەن ئانىسى شۇ جايدىكى چوڭ پومېشچىك هېزىمنىڭ چاكىرى ئىدى، ئۇلار پومېشچىك ئۈچۈن ئات ـ كالا ئورنىدا ئىشلەپ بېرىشتىن باش كۆتۈرەلمەيتتى، ئۇلارنىڭ ئۆز ئالدىغا ياشاش هوقۇقىمۇ يوق ئىدى. قۇربان تۇلۇم ئەنە شۇ پومېشچىك هېزىمنىڭ كالا ئېغىلىدا دۇنياغا كەلگەن كىچىك چاكار

ئىدى. ئۇ ئاق ـ قارىنى پەرق ئەتكۈدەك بولمىغان گۈدەك بالا چېغىدىلا نېخى پومېشچىكنىڭ بالىلىرىنى بېقىپ، ئېغىر ـ يېنىك ئىشلىرىنى قىلىشقا مەجبۇر بولغان. پومېشچىكنىڭ بالىلىرى تەمتىلەپ ماڭا ـ ماڭمايلا، ئۇنىڭ بويىنىنى ئارغامچا بىلەن باغلاپ ئېشەك قىلىپ مىنىپ ئويناتتى ھەمدە ئۇنى ئۆمىلەپ چاپتۇرۇش ئۈچۈن تاياق بىلەن راسا ئۇراتتى. كىچىك قۇربان تۇلۇم بۇ ئىشلارنى ئانىسىغا سۆزلەپ بەرگەنىدە، ئانىسى قاتتىق ئازابلىناتتى، ئەمما ئامال قانچە؟ پەقەت يىغلاپ تۇرۇپ خۇدادىن ئوغلىغا ئامانلىق تىلەيتتى. لېكىن بۇنىڭدىن نېمە پايدا دەيسىز؟ بايلار ئاۋۇالقىدەكلا باي پېتى تۇرىۋەردى، چاكارلار چاكار پېتى قېلىۋەردى، قۇربان تۇلۇم يەنىلا قامچا ـ توقماقنىڭ ۋە ئاچ ـ يالىڭاچلىقنىڭ ئازابىدىن قۇتۇلالمىدى. قۇربان تۇلۇم يەتتە ياش ۋاقتىدا، پومېشچىك ئۆزىنىڭ تۆت ياشلىق بالىسىنى تۆگە تاتاق ئېتىپ ئويىنا دەپ ئۇنىڭ بويىنىغا مىندۇرۇپ قويىدۇ. بىركۈنى، پومېشچىكنىڭ ئوغلى ئۇنىڭ گەدىنىگە چىچىپ قويىدۇ، قۇربان تۇلۇم بالىنى يەرگە چۈشۈرۈپ تۇرۇپ، بويىنىنى يۇيۇۋاتمەكچى بولىدۇ، بىراق پومېشچىك بۇنىڭغا ماقۇل بولۇش تۇگۈل، "پوق ئاغزىڭغا كىرمىگىچە بالامنى يەردە قويغۇچى بولما" دەپ تىللايدۇ. بۇ ۋاقىتتا پومېشچىكنىڭ ھاقارىتىدىن قاتتىق غەزەپلەنگەن قۇربان تۇلۇم پومېشچىكنىڭ بالىسىنى يەرگە ئۇرغىتىپ تاشلىۋېتىپ ئاچچىقىنى چىقارماقچىمۇ بولىدۇ، لېكىن ئۇ ئانىسىنىڭ: "بالام، بىز ئەۋلادمۇئەۋلاد مۇشۇ پومېشچىككە چاكار بولۇپ كەلگەن، ئۇلار بىزنى ھايۋان قاتارىدا كۆرىدۇ، بۇ ـ پېشانىمىزگە پۈتۈلگەن تەقدىر. پومېشچىكنىڭ بالىسى سېنى ئۇرسىمۇ، تىللىسىمۇ ھەرگىز قول يانداۋرۇپ قويما، تىللىما، بولمىسا، قارا نىيەت پومېشچىك

سېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن يانمايدۇ. شۇڭا سەن ھەرقانداق ۋاقىتتا ئۆزەڭنى تۇتۇۋالغىن" دېگەن نەسىھەتنى بىردىنلا ئېسىگە ئالدۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئانىسىنىڭ "ئۆزەڭنى تۇتۇۋالغىن بالام"، دەپ كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ يالۋۇرۇۋاتقان چىرايى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىدۇ، ئۇ ئامالسىز غەزەپىنى ئىچىگە يۇتۇپ، پومېشچىكنىڭ بالىسىنى ئاستا يەرگە قويۇپ، بويىنىدىكى پوق، سۈيدۈكنى سۈرتۈۋېتىدۇ. شۇنداقتىمۇ قۇربان تۇلۇم پومېشچىكنىڭ قاتتىق تايىقىدىن قۇتۇلالمايدۇ، كەچ كىرگەندە، پومېشچىكنىڭ يالاڭچىلىرى كالا ئېغىلىغا كىرىپ قۇربان تۇلۇمنىڭ ئاتا-ئانىسىغا ھەيۋە قىلىپ: "ئوغلۇڭ كۆزىمىزدىن چاپسان يوقالسۇن، بولمىسا ئۇنى جېنىدىن جۇدا قىلىمىز!" دەيدۇ. ئۇ چاغلاردا قۇربان تۇلۇمنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر بىرەر ۋاق قورسىقى تويغۇدەك تاماقنىمۇ يېيەلمەيتتى، ئۇماچتىن باشقا، تۇزۇكرەك نان دېگەنىنىمۇ ئاغزىغا سېلىپ باقمىغانىدى، جۇمەنى ۋە ھېيت-بايرام دېگەنلەرنى تېخىمۇ بىلمەيتتى. كېينىكى كۈنلەردە قۇربان تۇلۇمنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر چۆلدە پومېشچىكنىڭ قوي، كالىلىرىنى باقتى، ياز كۈنلىرى پاشىغا يەم بولۇپ قومۇش ئوردى، قىش كۈنلىرى زىمىستان سوغۇقتا يۇلغۇن كولاپ-ئوتۇن توشۇدى. قارا قىشتا ئۇلار چۆل-باياۋاندا يېتىپ قوپاتتى، تاز-تولا ئوتۇن-ياغاچ قالاپ ئىسسىنىۋېلىشقىمۇ يول قويۇلمايتتى. قۇربان تۇلۇمنىڭ ئاتا-ئانىسى مانا مۇشۇنداق قاتتىق زۇلۇم ئاستىدا، ئاچ-يالىڭاچلىقنىڭ دەردىدە ۋاقتسىز ئالەمدىن ئۆتتى، كىچىك قۇربان تۇلۇم يېتىم قالدى. "ئوڭدا ياتقان گىردە يەپتۇ، كەتمەن چاپقان جىگدە" دېگەن تەمسىل ئەينى زامانىغا راستلا باب كېلەتتى. باي، پومېشچىكلار كۈن بويى ئەيش-ئىشرەتلىك

تۇرمۇش كەچۈرەتتى، كەيپ ـ ساپا سۈرەتتى، چاكارلار ۋە نامرات دېھقانلار سەھەر تۇرۇپ كەچ كىرگۈچە چاپالىق ئىشلەيتتى، ھەتتا "ئۇھ" دېگىلمۇ چولىسى تەگمەيتتى، شۇنداقتىمۇ پومېشچىكلارنىڭ ئېزىشى ۋە خارلىشىدىن قۇتۇلالمايتتى. قۇربان تۇلۇمنىڭ كەچۈرمىشلىرى كونا جەمئىيەتنىڭ ئەخلاق كۆرۈنۈشى ۋە ئەخلاق كارتىسى. قۇربان تۇلۇم سەل چوڭ بولغاندىن كېيىن تاراخۇن تاشتۆمۈرنىڭكىدە نەچچە ئون يىل يىللىقچى بولۇپ ئىشلىدى، ئۇ يەردىمۇ ئوخشاشلا ئازاب ـ ئوقۇبەتتىن قۇتۇلالمىدى. ئارىلىقتا گومىنداڭنىڭ ناھىيە ئامبالىرى كۆپ ئالماشقان بولسىمۇ، يېگىدىن كەلگەن ئامبالارنىڭ ھەممىسى كەمبەغەللەرنىڭ باج ـ سېلىق ۋە ئالۋاڭلىرىنى كۆپەيتىۋەتتى، ھېچقانداق پايدا يەتكۈزمىدى، زامان يەنە شۇ پېتى تۇرىۋەردى، ئامبال ئۆزگەرگىنى بىلەن، ئۇلارنىڭ تۇتقان يولى ئۆزگەرمىدى، بايلار باي پېتى تۇرۇۋەردى، نامراتلار نامرات پېتى قېلىۋەردى. قۇربان تۇلۇم نىجات يۇلتۇزىغا تەلپۈنۈپ 63 ياشقا كىرىپمۇ قالدى. شۇ كەمگىچە ئۆيىدە ھېچنېمىسى يوق ئىدى، بىر پارچە كىگىز ۋە بىر كونا مىس چۆگۈننى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇنىڭ جاڭگالدىكى ساي تېشىدىن باشقا ھېچ نەرسىسى يوق ئىدى.

1949 ـ يىلى 10 ـ ئايدا، ماۋجۇشى تيەنئەنمېن راۋىقىدا "جۇڭگو خەلقى ئورنىدىن دەس تۇردى!" دەپ پۈتۈن دۇنياغا تەنتەنىلىك جاكارلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقتىتا، شىنجاڭغا كىرگۈچى قىسىملار ۋاڭ جېن، ۋاڭ ئېنماۋ قاتارلىق باشلىقلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە، تېزدىن شىنجاڭغا يۈرۈش قىلدى. ئەينى ۋاقىتتا، گومىنداڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ قاچقانلىرى قېچىپ، پىتىرغانلىرى پىتىراپ كەتكەندى، پومېشچىكلارمۇ بەس ـ بەس بىلەن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، قېچىشنىڭ

تەييارلىقنى قىلىشۇاتاتتى، شۇ پەيتتە، بىرەيلەن قۇربان تولۇمغا پەس ئاۋازدا: "كومپارتىيىنىڭ ئارمىيىسى كەلگۈدەكمىش، ئۇلارنى ياخشى ئادەملەر دېيىشىدۇ، ئۇلارنى ئازادلىق ئارمىيە دەپ ئاتايدىكەن، ياخشى خەنزۇلارمىش" دەيدۇ. قۇربان تۇلۇم بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ "مەھەللىمىزدىكى بايلار مۇسۇلمان تۇرۇپ شۇنچە ئىنسانپەسزۇ، سىرتتىن كەلگەن خەنزۇلار قانچىلىك ياخشى بولاتتى! گومىنداڭمۇ دەسلەپتە چىراپلىق گەپلەرنى قىلىپ، كېيىن قارا نىيەت باي-پومبىش-چىكلار بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ بىز كەمبەغەللەرنى ئەزمىدىمۇ! مەيلى كىملا كەلسۇن، ئىشقىلىپ بىز پۇقرالار يەنىلا دەرد-ئەلەمدىن قۇتۇلالماسمىزمكىن" دەپ ئويلايدۇ ۋە پەس ئاۋازدا مۇنداق دەپ سورايدۇ:

— سەن بۇ گەپنى كىمدىن ئاڭلىدىڭ؟ بايلاردىن ئاڭلىدىڭمۇيا؟

— ياق، يۇرتداشلاردىن ئاڭلىدىم.

— راستما؟

— ھەممەيلەن شۇنداق دېيىشۇاتىدۇ!

— كومپارتىيىنىڭ ئارمىيىسى ھازىر قايەردىكەن؟

— چۆلدىن ئۆتۈپ خوتەنگە كېلىۋېتىپتۇ!

بۇ ۋاقىتتا، قۇربان تۇلۇم كۆڭلىدە "ئىش راست شۇنداق بولسا، ئىككى قانىتىم بولغان بولسا، دۇنيادا بىردىنبىر ياخشى ئارمىيە — سۆيۈملۈك ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئالدىغا دەرھالا بېرىپ، قانغىچە يىغلاپ، ئىچىمدىكى دەردىنىڭ ھەممىسىنى تۆكۈپ، ئىچىمنى تازا بىر بوشتۇالغان بولسام، ئۆلۈپ كەتسەممۇ رازى ئىدىم" دەپ ئويلايدۇ، شۇڭا، ئۇ ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ تېزدىن يېتىپ كېلىشىنى، ئازادلىق ئارمىيىنى قارشى ئېلىشنى بىتاقەت بولۇپ كۈتىدۇ. ئەمما، ئۇ كۆپ

يللاردىن بېرى سانسىزلىغان ئازاب ـ ئوقۇبەتلەرنى باشتىن كەچـۈر ـ گەنلىكى، نۇرغۇن شېرىن خىياللىرى ئەمەلگە ئاشمىغانلىقى ئۈچـۈن، بۇ گەپلەر زادى راستمـدۇ دەپ ئويـلاپ، خاتـىرجەم بولالمايدۇ، بۇ ئىشـنىڭ راسـتلىقىغا ئانچـە ئىشەنـچ قىلالمايدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن، ئەينى ۋاقىتتا پومپىشچىكلار هەممـىلا يەردە پىتنە ـ ئىغۋا تارقىتىپ، بىردەم: "يېڭى كەلـگەن ئارمـىيە يەنىلا بىزدەك بايـلارغا تايانماي تۇرالمايدۇ" دېيىشسە، بىردەم: "بۇ قېتىم كېلىدىغانلارنىڭ هەممىسى خىتاي، مۇسۇلمانلارنىڭ خىتايلارغا ئەگىشىشى، ئەمەلىيەتتە، دوزاخقا ماڭغانلىقى بولىدۇ" ۋەهـاكازالار دېيىشەتتى. مەيلى پومـپىـ چىكلار، بايلار نېمىلا دېسۇن، يەرلىك دېھقانلار ئەھۋالىنى ئۇلارنىڭ دېگىنىنىڭ ئەكسى بويـىچە چۈشىنـەتـتى ۋە ئويـلايتـتى، بۇنداق بولۇشى، دېھقانلار ئەمەلـىيەت داۋامـدا: بايـلار قانـچـكى ياخشى دېگەن نەرسە، ئەمەلىيەتتە شۇنـچە ئەسـكى بولىدىغانلىقىنى، بايلار قانچىكى ئەسكى دېگەن نەرسە، ئەمەلىيەتـتە شۇنچە ياخـشى بولىدـ غانلىقىنى بىلىۋالغانىدى. شۇڭا، يەرلـىك ئامـما كۆڭـلـىـدە خۇشال ئىدى، پومپىشچىك، بايلارنىڭ يۇرىكى پوك ـ پوك، كۆڭلى ئالاقزادە ئىدى. بۇ ئەھۋاللارنى كـۆرۈپ، قۇربان تۇلۇمـنىڭ كۆڭـلى يوروپ كەتتى، ئۇ: "ئادەمخور، قانخور پومپىشچىك، بايلارنىڭمۇ كۆرىـدـىغان كـۈنى بارىـكەن ـ دە!" دېـدى. توساتـتىن بىركـۈنى، باي دېھقان تاراخۇن قۇربان تۇلۇمنى ئالدىغا چاقىرىپ: "سەن خۇددى ئۆزەمنىڭ بالىسىدەك مېنىڭ ئالدىمدا چوڭ بولغان، ساڭا هېچـقاچان يامانلىق قىلىپ باقمىدىم، ناۋادا زامان ئۆزگىرىپ قالغـۇدەك بولـسا، قىلـغان ياخشىلىقىمنى ئۇنتۇپ قالـمـغـىن..." دەيـدۇ هەمـدە يانچۇقـدىن بىرنەچچە يامبۇ ۋە بىرنەچچە گومىنداڭ پۇلىنى چىقىرىپ، ئۇنـمىغانغا

ئۇنىماي، قۇربان تولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويماقچى بولىدۇ ۋە ئۇچاڭغا كېيىم ئېلىپ كىيىۋالغىن، ھەممەيلەن رەھمىدىل مۇسۇلمان ئەمەسمۇ!" دەيدۇ. قۇربان تۇلۇم گەپ ـ سۆز قىلمايدۇ، پۇلنىمۇ ئالمايدۇ، پەقەت بايغا سوغۇقلا قاراپ قويىدۇ ۋە كۆڭلىدە: "60 نەچچە يىلدىن بېرى ماڭا بىر تىينىمۇ پۇل بېرىپ باقمىغان پومېشچىكنىڭ بۇگۈن تۇيۇقسىزلا ئوبدان بولۇپ كەتكىنى نېمىسى؟ تېخى بىز ھەممەيلەن رەھمىدىل مۇسۇلمان دېگىنىنى قاراڭلار! بىزنىڭ نىجات يولتۇزى- مىزنىڭ پات ئارىدا كېلىدىغىنى راست ئوخشايدۇ" دەپ ئويلايدۇ.

ئۇزاق ئۆتمەي، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى تەكلىماكان چۆلىنى كېسىپ ئۆتۈپ، كېرىيە ناھىيىسگە يېتىپ كېلىدۇ. پۈتۈن ناھىيە بازىرىدىكى پۇقرالار داڭا ـ دۇمباق چېلىشىپ، ئۇزۇنىڭ سۆيۈملۈك كىشىلىرىنى خۇددى ھېيت ۋاقتىدىكىدەك ناخشا ـ ئۇسۇللار بىلەن قارشى ئالىدۇ. قۇربان تۇلۇم ئازادلىق ئارمىيىنىڭ ناھىيىگە كەلگەنـ لىكىنى ئاڭلاپ تېخىمۇ قىن ـ قىنىغا پاتماي قالىدۇ. ئۇ ئۇچرىغانلىكى كىشىگە: "ئازادلىق ئارمىيە كەپتۇ، ھاياتىمىزغا ئۈمىد چىرىغى يېقىلىدىغان بوپتۇ، دەپ بېقىڭلار، مەن نېمە قىلسام بولار" دەيتتى. قۇربان تۇلۇم تىت ـ تىت بولىدۇ، تاقەتسىزلىنىدۇ، ئازادلىق ئارمىيە قاچانمۇ بىزنىڭ مەھەللىگە كېلەر؟، دەپ يولغا تەلمۈرىدۇ، يولغا قاراپ كۆزى تۆت بولىدۇ خۇدايىم ئۇلارنى تېزرەك يېتىپ كەلگىلى نېسىپ قىلسۇن، دەيدۇ.

ھاۋا ئوچۇق قۇياش نۇرى چاقناپ تۇرغان بىر كۈنى "ئازادلىق ئارمىيە كەلدى! ئازادلىق ئارمىيە كەلدى! دېگەن ئاۋاز ياڭرايدۇ. مەھەللىدىكىلەرنىڭ ۋارقىراشقىنىنى ئاڭلاپ، قۇربان تۇلۇم يۈگۈرگەن پېتى مەھەللىنىڭ چېتىگە چىقىپ، مەھەللىگە كىرىۋاتقان قىسمىغا كۆز

ئۇزمەي قارايدۇ، ئازادلىق ئارمىيە مەھەللىدىكىلەرنىڭ قورۇسىغا تەرتىپلىك كىرىپ، يۈك ـ تاقلىرىنى قويۇپلا، كەمبەغەللەرگە ئوتتۇن بېرىپ، سۇ توشۇپ بەرگەنلىكىنى، كەمبەغەللەرنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ دورا ئىچكۈزگەنلىكىنى كۆرگىنىدە، ياشىنىپ قالغان قۇربان تۇلۇم راستلا ھاياجانلىنىدۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياش تامچىلايدۇ. چۈنكى ئۇ بۇنداق ياخشى كىشىلەرنى تۇنجى قېتىم كۆرۈشى ئىدى، قۇربان تۇلۇم بۇلارنىڭ ماۋجۇشى ئەۋەتكەن ئەڭ سۆيۈملۈك كىشىلەر ئىكەنلىكىگە ھەقىقىي ئىشىنىدۇ. ئۇ ئازادلىق ئارمىيىنىڭ مەھەللىگە كىرىپ كەمبەغەللەرگە ياخشى ئىش قىلىپ بەرگەنلىكىنى ئۇ يان ـ بۇ يان يۈگۈرۈپ يۈرۈپ تەشۋىق قىلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ ئۆزىنى ئازادلىق ئارمىيىنىڭ بىر خادىمى قاتاردا كۆرۈپ، ئازادلىق ئارمىيە نېمىنى قىلسا، ئۇمۇ شۇنى قىلىدۇ، پارتىيە نېمىگە چاقىرسا، ئۇ شۇنى قىلىدۇ، ھەر ئىشتا ئالدىدا مېڭىپ، ئاممىنىڭ باشلامچىسى بولۇپ قالىدۇ.

1952 ـ يىلى يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىلغانىدا، ئۇ يېغىندا پومېشچىكنى كۆرەش قىلدى، ئۇنىڭغا 14 مو تېرىلغۇ يەر ۋە ئۆي تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. ئۇ بۇ بەختلىك كۈنلەرنى كومپارتىيە، ماۋجۇشى يارىتىپ بەرگەنلىكىنى بىلەتتى، شۇنىڭدىن باشلاپ ئۇنىڭدا ماۋجۇشىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرۈپ كەلسەمكەن، دېگەن ئوي تۇغۇلدى. ئۇ ئۇچرىغانلىكى كادىرغا: "ماۋجۇشىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرۈۋالغان بولسام، ئۆمرۈمدە باشقا ئارمىنىم قالمايتتى" دەپ يۈردى. ئۇ ئۆرۈك پىشقانىدا، ئۆرۈكنى قاق سېلىپ قويماتتى، قوناق پىشقاندا، بېشى ئەڭ يوغاندىن بىرنەچچىنى ئۈزۈپ ساقلاپ قويماتتى، قوغۇن پىشقاندا، تازا ئوخشىغاندىن بىرمۇر ـ ئىككىنى

ئۆيىگە ئەكىرىپ قويۇاتىتى، ئۇ بۇلارنى ماۋجۇشىغا سوۋغا قىلىش ئۈچۈن تەييارلاپ قويغانىدى. "ماۋجۇشىغا بىر پارچە سالام خەت يېزىپ بەرسىڭىز" دەيىتتى قۇربان تۇلۇم بوۋاي كۆپ چاغلاردا باشقىلارغا. كىشىلەر ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ؛ "ماۋجۇشى بەك ئالدىراش، ئۇ ئاتىمزنىڭ ئىشىغا كاشىلا قىلمايلى" دەيتتى. شۇنداقتىمۇ قۇربان تۇلۇم ماۋجۇشىغا ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ يەتتە پارچە خەت يازدى ھەمدە گۈلە ۋە قاق ئەۋەتتى.

ھەمكارلىق كوپىراتىپى يولغا ماڭغاندىن كېيىن قۇربان تۇلۇمنىڭ تۇرمۇشى بارغانسېرى بايىاشاتچىلىقتا ئۆتۈشكە باشلىدى، ئۇنىڭ ماۋجۇشنى كۆرۈش ئارزۇسمۇ بارغانسېرى كۈچەيدى. 1955 ـ يىلى كۈزدە، مول ھوسۇل ئالغاندىن كېيىن، قۇربان تۇلۇم 100 جىڭغا يېقىن ئوزۇق ـ تۈلۈك تەييارلاپ، ئىشەك منىپ بېيجىڭغا بېرىپ ماۋجۇشنى كۆرۈپ كەلمەكچى بولدى. ناھىيىدىكى كادىرلار ۋە يۇرتداشلىرى ئۇنى: "بېيجىڭ شىنجاڭدىن بەك يىراق، ئىشەك منىپ بارغىلى بولمايدۇ" دەپ قايتا ـ قايتا نەسىھەت قىلىپ توختىتىپ قويىدۇ. ئىشەك منىپ بارغىلى بولمىسا، قانداق قىلىش كېرەك؟ قۇربان تۇلۇم بىرنەچچە قېتىم ئوزۇق ـ تۈلۈكلىرىنى ئىلىپ چوڭ يولغا چىقىپ ئاپتوموبىل توسۇپ، شوپۇردىن ئۆزىنى بېيجىڭغا ئاپىرىپ قويۇشنى ئۆتۈنىدۇ، ـ شوپۇرلارنىڭمۇ ئۇنىڭ تەلىپىنى قانىدۇرال ـ ماسلىقى تۇرغانلا گەپ ئىدى. ئۇ ھەر بازار كۈنى دېگۈدەك ئىشەكلىك ناھىيىگە ئىشەك منىپ بېرىپ، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ شۇجىسىنى يوقلىغاچ، ماۋجۇشىنىڭ ئەھۋالىنى سۇرۇشتۇرۇپ كېلەتتى. ھەر قېتىم خەنزۇ باشلىقلار ۋە سىرتتىكى خەنزۇ كادىرلارنىڭ كېرىيە ناھىيىسىگە كەلگەنلىكىنى ئاڭلىسلا، "ماۋجۇشى ئەۋەتكەن كىشىلەر"نى

بىر ئامالسىلار بىلەن ئۆيىگە ئاپىرىپ، ئۇلارغا تۇخۇم پىشۇرۇپ بېرەتتى، ئۇلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇراتتى، ئۇلارغا يۈرتىنىڭ ئەھۋالىنى تونۇشتۇراتتى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۆزىنىڭ ماۋجۇشىنى كۆرۈش ئارزۇسىنى ئىزھار قىلاتتى. 1957 ـ يىلى كۈز كۇنىلىرىنىڭ بىر كەچلىكى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق كومىتېتىنىڭ بىرىنچى شۇجىسى ۋاڭ ئېنماۋ قاتارلىق يولداشلار كېرىيىگە كېلىدۇ. يولداش ۋاڭ ئېنماۋ بۇ بوۋاينىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئالدىراش بولغىنىغا قارىماي، ھەمراھلىرى بىلەن بىللە قۇربان تۇلۇمنى يوقلاپ بارىدۇ. قۇربان تۇلۇم ھاياجىنىنى باسالماي. كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ، ئۇلارغا قايتا ـ قايتا رەھمەت ئېيتىدۇ ھەمدە كۆپ قېتىم شۇجى ۋاڭ ئېنماۋنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ، ماۋجۇشى بىلەن كۆرۈشۇپ كېلىش تەلىپىنى ئېيتىپ مۇنداق دەيدۇ: "ۋاڭ جېن بىلەن سىز ماۋجۇشى شىنجاڭغا ئەۋەتكەن رەھبەر، ماۋجۇشى ئاتىمزنىڭ ۋەكىلى، ئۇ ئاتىمزغا يەتكۈزۈپ قويىسىلار، مەن ئۇ ئاتىمزنى بەك سېغىندىم، ئۇنى بىر كۆرگۈم بار، بۇ ــ مېنىڭ ئارزۇيۇم، كۆپچىلىكنىڭمۇ ئورتاق ئارزۇسى." يولداش ۋاڭ ئېنماۋ ئۇنى ئىشلەپچىقىرىشنى ئوبدان يولغا قويۇشقا سەمىمىي ئىلھاملاندۇردى ھەمدە: "كېيىنچە پۇرسەت بولۇپ قالسا، چوقۇم ئامال قىلىپ سىزنى بېيجىڭغا ئەۋەتىمىز" دېدى.

بۇ مەزگىلدە قۇربان تۇلۇمنىڭ ئارزۇسى تېخى ئەمەلگە ئاشمىغان بولسىمۇ، ئەمما ماۋجۇشى ۋە مەركىزىي كومىتېت ئىشخانىسىنىڭ ئۇنىڭغا ئەۋەتكەن تۆت پارچە خېتى ۋە ماۋجۇشىنىڭ رەسىمى، شۇنىڭدەك ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ غەمخورلۇقى ئۇنىڭغا

ئىنتايىن زور ئىھام بولىدى. ئۇ، جەزمەن پارتىيىنىڭ، ماۋجۇشنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، ئوبدان ئىشلەيمەن، دەپ نىيەت باغلىدى. ئۇ ئىشلەپ ھېرىپ كەتكەن چاغلىرىدا ماۋجۇشى ئەۋەتكەن رەسىمگە قارىدى، بۇنىڭ بىلەن، ئۇنىڭ قىزغىنلىقى تېخىمۇ ئاشتى. ئۇ يەر-جاھانىنى قار قاپلاپ كەتكەن قاتتىق سوغۇق كۈنلىرىمۇ تاغارنى يۇدۇپ 10 ـ 20 چاقىرىم يىراقتىكى سايغا چىقىپ ئوغۇت تەردى. ئۇ 1955 ـ يىلى ۋە 1956 ـ يىلى ئىككى قېتىم يېزا ۋە كوپىراتىپ بويىچە ئوغۇت يىغىش نەمۇنچىسى بولۇپ سايلاندى.

قۇربان تۇلۇم پارتىيە ۋە ماۋجۇشنىڭ چاقىرىقىغا باشلامچىلىق بىلەن ئاۋاز قوشۇپ، كەنتتىكى دېھقانلارغا ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىر قالدۇرىدۇ. 1953 ـ يىلى، قۇربان تۇلۇم ھەمكارلىق گۇرۇپپىسىغا ئاكتىپ قاتنىشىپلا قالماي، ئۆزىنىڭ ئىشلەپ تاپقان پۇلىغا 12 سوقا سېتىۋېلىپ، يېزىدىكى كوپىراتىپلارغا بېرىدۇ. 1954 ـ يىلى دائىمىي ھەمكارلىق گۇرۇپپىسى قۇرۇلغاندا، ئۇ يەنە بىر كالا سېتىۋېلىپ، گۇرۇپپىنىڭ ھەقسىز ئىشلىتىشگە بېرىدۇ، كېيىن ئۆزىمۇ كوپىراتىپقا كىرىدۇ. 1953 ـ يىلدىن 1957 ـ يىلىغىچە بولغان بەش يىلدا، ئۇ ھۆكۈمەتكە 4900 جىڭدىن كۆپرەك ئېشىنچە ئاشلىقىنى سېتىپ بېرىدۇ.

قۇربان تۇلۇمنىڭ كۆپ يىللاردىن بۇيانقى نەمۇنىچى بولۇپ، بېيىجىڭغا بېرىپ ماۋجۇشىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ كېلىش ئارزۇسى ئاخىرى ئەمەلگە ئاشتى. 1958 ـ يىل 6 ـ ئايدا، خوتەن ۋىلايىتى يېزا ئىگىلىك كوپىراتىپلىرىنىڭ مۇنەۋۋەر مۇدىرلىرى، تېخنىكلىرى ۋە ئەمگەك نەمۇنچىلىرىنى بېيىجىڭغا ئەۋەتىپ يېزا ئىگىلىك سايمانلىرى كۆرگەزمىسىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇپ

كەلمەكچى بولدۇ، قۇربان تۇلۇمۇ بەختلىك ھالدا بۇ ئېكسكۇرسىيە ئۇيمكىگە قاتنىشىدۇ. بۇ خۇش خەۋەر يېتىپ كېلىش بىلەن تەڭ، يۇرتداشلىرى دېيىشىپ قويغاندەكلا ئۇيىگە كېلىپ ئۇنى تەبرىكلىدى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بىرەردىن توخۇ، بەزىلىرى گۆش بەزىلىرى تۇرلۇك يەل ـ يېمەشلەرنى يوللۇق تۇتۇپ، ماۋجۇشىغا سالام يەتكۈزۈپ قويۇشنى تاپىلىدى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ماۋجۇشىغا بولغان ھۆرمىتىنى بىلدۈرۈشتى. قۇربان تۇلۇم ئۇلارغا: "ماۋجۇشىغا ئاپىرىدىغان سوۋغىنى ئالىلىبۇرۇن تەييارلاپ قويغان، ئەمدى بولدى قىلىڭلار، ھەممەيلەن ماۋجۇشىغا سالامەتلىك، ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ دۇئا قىلايلى" دەيدۇ ۋە قولىنى كۆتۈرۈپ دۇئا قىلىدۇ. ئەتىسى سەھەردە، ئۇ تەييارلاپ قويغىلى ئۇزاق بولغان گۆلە، قاق، مېغىز، كىشمىش، گازىر ۋە ماتا قاتارلىق سوۋغىلارنى ئېلىپ، ناھىيىگە ھەممىدىن بۇرۇن يېتىپ كېلىدۇ. شۇ تاپىتا ئۇنىڭ قانات‌لىنىپ ئۇچقانچە ماۋجۇشىنىڭ ئالدىغا بارغۇسى كېلىپ كېتىدۇ. ئۇ بېيجىڭغا بېرىش سەپىرىدە، پات ـ پاتلا ھەمراھلىرىغا "بۇ نۆۋەت ماۋجۇشى بىلەن جەزمەن كۆرۈشەيلى جۇمۇ" دەپ قويىاتىتى. ھەر قېتىم پويىز ئوگزالغا كىرگەندە، ئۇ: "ماۋجۇشى تۇرۇشلۇق يەرگە يەنە قانچىلىك قالدى" دەپ سورايتتى.

بېيجىڭدا ئېكسكۇرسىيىدە بولغان كۈنلەردە، قۇربان تۇلۇم كۈندە دېگۈدەك ماۋجۇشىنىڭ قوبۇل قىلىدىغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى كۈتتى، ئېكسكۇرسىيە ئايا‌غلىشاي دەپ قالغان بولسىمۇ، ماۋجۇشىنىڭ ئۇلارنى قوبۇل قىلىدىغانلىقى توغرىسىدا تېخى ئۇچۇق جاۋاب كەلمىگەنىدى، تىت ـ تىت بولۇپ، ئۇنىڭ بىرنەچچە كۈنگىچە تامان يېگۈسى ۋە ئۇيقۇسى كەلمەيدۇ، باشقىلار ئۇنى مەجەزى يوق بولۇپ

قالغان ئوخشايدۇ دەپ، دوختۇر چاقىرتىپ كەلمەكچى بولغاندا، ئۇ: "ماۋجۇشنى كۆرۈۋالساملا، ساقىيىپ كېتىمەن" دەپ تۇرۇۋالدۇ. بېيجىڭدا ئۇ باشقىلارنىڭ يېزىپ بېرىشى بىلەن ماۋجۇشىغا ئىككى پارچە خەت سالدۇ. ئۇ پوچتىخانىغا بېرىپ "خەتنى قانداق سالسام ئەڭ تېز تېگىدۇ" دەپ سورايدۇ. باشقىلار ئۇنىڭغا ئايروپىلانغا سالسىز ئەڭ تېز بارىدۇ، دەيدۇ، شۇنىڭ بىلەن، ئۇ خەتنى راستىنلا ئايروپىلان بىلەن ماڭدىغان قىلىپ سالدۇ، ئۇ خېتىدە ماۋجۇشدىن چوقۇم ۋاقىت چىقىرىپ مېنى قوبۇل قىلسىڭىز دەپ ئۆتۈنىدۇ.

6 ـ ئاينىڭ 28 ـ كۈنى قۇربان تۇلۇم ئۇچۇن ئەڭ بەختلىك كۈن يېتىپ كەلدى. قۇربان تۇلۇم بارلىق ۋەكىللەر بىلەن بىللە ماشىنىغا ئولتۇرۇپ جۇڭنەنخەيگە باردى. قاتتىق هايا جانلانغىنىدىن ئۇنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كېتەي دەپ قالغانىدى. ماۋجۇشى ۋە مەركەزدىكى باشلىقلار كۈلۈمسىرەپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىققانىدا، قۇربان تۇلۇم خۇشاللىقدىن هەممىنى ئۇنتۇپ، پۈتۈن دىققىتى بىلەن ماۋجۇشىغا قارايدۇ. ماۋجۇشى ۋە مەركەزدىكى باشقا باشلىقلار بارلىق ۋەكىللەر بىلەن سۆرەتكە چۈشۈۋاتقاندا، قۇربان تولۇم بېشىنى سىڭايان قىلىپ ماۋجۇشىغا قاراپ قالغان بولغاچقا، رەسىمدە قۇربان تۇلۇم بېشىنى ماۋجۇشى ئولتۇرغان تەرەپكە سىڭايان قىلىپ چۈشۈپ قالغان. رەسىمگە چۈشۈپ بولغاندىن كېيىن، ماۋجۇشى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، قول ئېلىشىپ سەممىي كۆرۈشىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن ئامانلىق سورايدۇ. قۇربان تۇلۇم ماۋجۇشىنىڭ قولىنى خېلىغىچە قويۇۋەتكۈسى كەلمەي ئىككى قوللاپ تۇتىدۇ. ئۇ شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە ماۋجۇشىغا سۇۋغىسىنى تەقدىم قىلغانىدا، ماۋجۇشى بىلەن بەختلىك

هالدا يەنە بىر قېتىم قول ئېلىشىپ كۆرۈشىدۇ. ماۋجۇشى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، ئۇ ھېسسىياتىنى زادىلا باسالمايدۇ، بىرنەچچە كۈنگىچە ئۈيقۇسىمۇ كەلمەيدۇ. ماۋجۇشى قوبۇل قىلغان ۋاقتىتىكى مەنزىرە ئۈنىڭ كۆز ئالدىدىن خۇددى كىنو ئېكرانىدەك بىر-بىرلەپ ئۆتۈشكە باشلايدۇ. ئۇ ئۆزىنى كۆپ ياشىرىپ قالغانىدەك، تېخىمۇ كۈچ-قۇۋۋەتكە تولغاندەك ھېس قىلىدۇ، قايتىپ بارغاندىن كېيىن، ماۋجۇشىغا تېخىمۇ زور نەتىجە بىلەن جاۋاب قايتۇرۇش ئۈچۈن، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى يۈرتداشلارغا سۆزلەپ بېرىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى تېخىمۇ زور غەيرەت بىلەن ئېلىپ بېرىشقا ئىرادە باغلايدۇ.

قۇربان تۆلۈم كەنتىگە قايتىپ كەلگەن كۈنى پۈتۈن مەھەللە تازا قاينام-تاشقىنلىقتا چۆمدى، كىشىلەر بايراملىق كىيىملىرىنى كىيىشىپ ۋالغاندى، ھەممە ئادەمنىڭ روھى كۆتۈرەڭگۈ، چىرايىدىن كۈلكە يېغىپ تۇراتتى، بولۇپمۇ باللارغا تېخىمۇ بولۇپ بەرگەنىدى، ئوغۇللار بېلىگە ئەتىۋارلىق بەلباغلىرىنى باغلىغانىدى، ئۇلار ئۇيان-بۇيان يۈگۈرۈشۈپ، توختىماي غىڭشىپ ناخشا ئېيتاتتى؛ چاچلىرىنى ئۇششاق ئۆرۈۋالغان، چېكىسىگە قىزىل گۈل قىستۇرالغان قىزلار پىخىلداپ كۈلۈشەتتى، ھەممىلا يەر خۇشال چاقچاق پاراڭلار بىلەن تولغانىدى. مەھەللىدىكى ھەممە ئادەم كوپېراتىپنىڭ ئالدىغا يىغىلىپ، خۇددى ئەزىز مېھمانىنى كۈتۈپ تۇرغاندەك مەھەللە ئېغىزىدىكى يولغا قارايتتى. قۇربان تۆلۈمنى ئېلىپ كەلگەن ھارۋا يىراقتىن كۆرۈنۈشى بىلەن تەڭ، كىشىلەر ھارۋا تەرەپكە يۈگۈرۈشۈپ، "تاغىمىز كەلدى"، "ماۋجۇشى بەرگەن شان-شەرەپنى ئېلىپ كەلدى!"، "خۇش كەپسىز تاغا..." دەپ توۋلاشتى. توساتتىن مەھەللىدە داقا-دۇمباق، ناغرا-سۇنايلار ياڭرىدى، داپ، دۇتار،

ناغرا، سۇنايلارنى چېلىۋاتقان ئون نەچچە يىگىتنىڭ نەغمە-ناۋاسىغا كىشىلەرنىڭ ياڭراق ناخشا ساداسى قوشۇلۇپ، شادلىق دېڭىزى ھاسىل بولدى. قۇربان تۇلۇم كوپىراتىپ ئالدىغا يېتىپ كەلگەندە، كۆپچىلىك ئۇنى ماۋجۇشى بىلەن كۆرۈشكەن چاغدىكى ئەھۋالنى دەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى، ئۇ بەزىلەر ئاڭلىيالمايۋاتقاندەك دەپ، شىرە ئۇستىگە چىقىپ ئۇنلۇك ئاۋازدا مۇنداق دېدى: "يۇرتداشلار! مەن ئۇلۇغ داھىمىز ماۋجۇشىنى كۆردۈم! ماۋجۇشى ھەممىڭلارغا سالام ئېيتتى! شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە سالام ئېيتتى! ھەر مىللەت خەلقى تېخىمۇ بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇپ، يېڭى شىنجاڭ قۇرۇپ چىقىڭلار، دېدى. يۇرتداشلار! ماۋجۇشىنى كۆرۈش ئاجايىپ شەرەپلىك ئىش، ئەمما، بۇ شان-شەرەپ ماڭىلا ئەمەس، پۈتۈن مەھەللىدىكىلەرگە، پۈتۈن كېرىيە خەلقىگە، پۈتۈن خوتەن خەلقىگە ۋە پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىگە مەنسۇپ. كومپارتىيىنىڭ ياخشىلىقىنى تىل بىلەن ئىزھار قىلغىلى، ماۋجۇشىنىڭ شەپقىتىنى كۆيلەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ شەپقىتىنى ئەۋلادمۇئەۋلاد ئېسىمىزدە چىڭ ساقلاپ، ئېغىشماي سوتسىيالىزم يولىدا مېڭىپ، شىنجاڭنى، ۋەتىنىمىزنى ئوبدان گۈللەندۈرسەك، ئانىدىن ئۇ ئاتىمىزغا يۈز كېلەلەيمىز!" گۈلدۈراس ئالقىش ساداسىدىن كېيىن، "ياشىسۇن ماۋجۇشى!"، "ياشىسۇن كومپارتىيە"، "ياشىسۇن ۋەتەن!"، "ياشىسۇن مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى!" ياشىسۇن سوتسىيالىزم!" دېگەن شوئار ساداسى تۇشمۇتۇشتىن ياڭراپ، يەر-جاھاننى زىلزىلىگە كەلتۈردى...

1990-يىل 7-ئاي، ئۈرۈمچى.

يول ئاچقۇچىنىڭ تۆھپىسى

مەملىكىتىمىزدىكى ھەممە كىشىگە مەلۇمكى، شىنجاڭ ياخشى جاي، ئۇرۇمچى ياخشى جاي ئىچىدىكى ياخشى جاي چۈنكى ئۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزى، شۇنداقلا مىللىي ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغان گۈزەل زامانىۋى شەھەر بولۇپ، سودا، سانائەت، قاتناش ـ تىرانسپورت ئىشلىرى ناھايىتى تەرەققىي قىلغان، شەھەر تەمىناتىمۇ ئومۇمىيۈزلۈك ياخشى، ئاھالىسى بۈنىڭدىن رازى، سايياھەتچىلەرمۇ بۇ شەھەرگە تەلپۈنۈپ تۇرىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، قەدىمكى زاماندا بۇ يەر ئەترايى قاتمۇقات تاغلار بىلەن ئورالغان، قىشتا ئىللىق، يازدا سالقىن، سۈيى ئەلۋەك، ئوت ـ چۆپى مول بولغان قىشلىق يايلاق بولۇپ، شۇ يەرلىك كىشىلەرنىڭ ئادىتى بويىچە قىشلاق دېيىلىدىكەن. قەدىمدىن تارتىپ تالاي ـ تالاي ئەدىبلەر، ئالىملار ئۇنى مەدھىيىلەپ نەزمە ـ شېئىرلارنى يازغان. مەسىلەن، تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن چىن سېن دېگەن شائىر: "تۇندە كۆكلەم شامىلى يايدى ئېتەك، ئاچىتى نەشپۈت دەرىخى ئاپئاق چېچەك" دەپ يازغان. يۇەن سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن يېلۇ چۇسەي دېگەن شائىرمۇ ئۇرۇمچى يايلاقلىرى ۋە تاغ مەنزىرىسىنى تەسۋىرلەپ شېئىر يازغان، دەپ يازىدۇ.

شىياۋ شيۇڭ دېگەن شائىر: "غەربىي جەنۇب مەنزىرىسى زېمىنى كۆركەم، داقا ـ دۇمباق يائراپ تۇرار ئۇندا ھەر دەم. ئات

كشىنىشىپ چاپار بېشىل يايلاق ئارا، قايتۇرىدۇ ھەيۋەت قىيا ئەكس سادا" دەپ يازغان.

ئۇرۇمچى 18 ـ ئەسىردە ھەقىقىي شەھەر بولۇپ شەكىللەنگەن. ئازادلىق ھارپىسىدا تۇنجى ئەتراپى ئون چاقىرىمىدۇ كەلمەيدىغان كىچىككىنە بىر بازار ئىدى، شەھەر شۇ قەدەر كىچىك ۋە بىچارە ئىدىكى، شىمالىي دەرۋازىدا گەپ قىلسا جەنۇبىي دەرۋازىدا ئاڭلىغىلى بولىدىغان كېسىمە كوچىسىدىن ئىككىسلا بار ئىدى، ئۇ چاغدىكى ئەھۋال خۇددى "كوچىلىرى ئويدۇڭ ـ چوڭقۇر، ئېگىز ـ پەس، چىراغلىرى ئۆچكەن تۆگەل، يانماس، بەس. ھەممە ياقنى يېغا ـ زارە قاپلىغان، ھەربىي ـ ساقچى بەكمۇ زالىم ـ ئۆكتەم نەس" دېگەن شېئىرىدىكىگە ئوخشاش ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىن 40 نەچچە يىللىق جاپالىق تىرىشچانلىقلار ئارقىلىق، بولۇپمۇ يېقىنقى ئون نەچچە يىل مابەينىدە ئۇرۇمچىدە ئۆزۈل ـ كېسىل ئۆزگىرىشلەر بولدى. ئەمدى ـ لىكتە توۋەندىكى شېئىردا تەسۋىرلەنگەندەكمە مەنزىرە بارلىققا كەلدى:

ئەينەكتەك يوللىرى ئەجەب ئازادە،
يوللارغا دەرەخلەر تاشلايدۇ سايە.
بەسلىشىپ كۆكتىكى يۇلتۇزلار بىلەن،
رەڭگارەڭ چىراغلار چاقنار زىيادە.
نى ئېگىز بىنالار، ئېسىل ئىمارەت،
ئاسمانغا تاقاشقان قەد كېرىپ ھەيۋەت.
ھۆكۈمەك قاتنايدۇ ئاپتوموبىل ھەر يان،
پىيادە ماڭسىمۇ قىينالماس پەقەت.
ئەر ـ ئايال، قېرى ـ ياش كىيىنگەن پۈزۈر،

چاقنايدۇ چېھرىدە ئىپتىخار ـ غۇرۇر.
ياكى رايدۇ ھەر ياندا شادلىق كۈلكىسى،
ناخشىنىڭ ئەۋجىدىن سۈرىسەن ھۇزۇر.

دېمەك، ئۇرۇمچى ئۆزگەردى، ئۇزۇل ـ كېسىل ئۆزگەردى، ئۆتمۈش ـ تىكى پاجىئەلىك ھالەتلەر مەڭگۈ كەلمەسكە كەتتى، تارىخ ئارخىپىغا كىرگۈزۈۋېتىلدى. ۋەھالەنكى، مۇشۇنداق ئۆزگىرىش، تەرەققىيات، ئىلگىرىلەش ۋە گۈللەپ ـ ياشناشلار قانداق مەيدانغا كەلگەن؟ ئاسماندىن چۈشكەنمۇ؟ ياق! ئاسماندىن چۈشمىگەن! يەردىن لوغۇدە چىقىپ قالغانمۇ؟ ياق! يەردىنمۇ لوغۇدە چىقىپ قالمىغان. تەقدىرى ئاتا قىلغانمۇ؟ ياق! تەقدىرى دېگەن ئەزەلدىن يوق نەرسە. بۇنى كومپارتىيەنىڭ رەھبەرلىكىدە، ھەر مىللەت خەلقى ئۆزلىرى بارلىققا كەلتۈرگەن. ئۇلار ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىدىن قورقماي، بوران ـ چاپقۇنلار، دەھشەتلىك دولقۇنلارغا پىسەنت قىلماي، قان ـ تەر ئاققۇزۇشتىن ئېرىنمەي، جاپا ـ مۇشەققەت ۋە قىيىنچىلىقلاردىن قورقماي بىر تىيىن ـ بىر تىنىدىن تېجەپ، ئاز ـ ئازدىن توپلاپ كۆپەيتىپ، بىر ـ بىرلەپ پۈختا ئۇل سېلىپ، بۇ شەھەرنى گۈللەندۈرگەن. بايلىق تارىخىي يول ئاچقۇچىلارنىڭ ئىزلىرى، ئۆزىنى بېغىشلاش روھىنىڭ نۇرى ۋە ھارارىتىدىن شەكىللەنگەن تارىخ بولۇپ، ئۇنىڭغا تىللاردا داستان قىلىشقا ئەرزىيدىغان نى ـ نى ئىش ئىزلىرى مۇجەسسەملەنگەن.

ئەمدى مەن خالىسانە تۆھپە قوشقۇچىلارنىڭ تەسىرلەندۈرەرلىك ئىش ئىزلىرى ھەققىدىكى بىر ۋەقەنى سۆزلەپ بېرەي: "ئۇرۇمچىنىڭ غەربىي جەنۇبىدىكى 20 چاقىرىمدىن كۆپرەك كېلىدىغان جايدا جىرغىلاڭ دەپ ئاتىلىدىغان بىر جىلغا بولۇپ، ئۇ تەڭرىتاغ تىزمىسىنىڭ

ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان، ئۇرۇمچىگە كىرىشتە ئۆتمىسە بولمايدىغان ئۆتكەل، شۇنداقلا ھەربىي كۆچىلەر جان تىكىپ تالىشىدىغان مۇھىم ئېغىز، ئۇ يەردە چىغ ئۆسكەچكە ھەم ئىككى ياقتىكى ئېگىز تاغ چوققىسى ئارىسىدا بىر ئۆستەك بولغاچقا، جىرغىلاڭ دېگەن نام بىلەن ئاتىلىپ كەلگەن. ھەر يىلى باش باھاردا توپ-توپ قوي پادىسى مۇشۇ يەردىن ئۆتكۈزۈلۈپ، ئەتىيازلىق يايلاققا كۆچۈرۈلىدۇ. ئىچكى ئۆلكىلەردىن ۋە جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئۇرۇمچىگە كىرىدىغان ھەر خىل ئاپتوموبىل، ھارۋا ۋە يولۇچىلارمۇ مۇشۇ يەردىن ئۆتىدۇ. بۇ يەردىكى ئاينىپ كەتكەن چىغلارنى كۆرگەنلىكى كىشى ئېچ-ئىچىدىن ماختاپ، ھەيران بولۇپ: قەدىمكى شېئىرىدا ئېيتىلغان "تەۋرەنسە چىغ شامالدا، كۆرۈنەر قوي-كالىسى" دېگەن مۇشۇ يەر ئىكەن-دە!" دەپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، جىرغىلاڭنى تارىخىي تەرەققىياتىنىڭ ئەھمىيىتىچىسى ۋە تارىخىي ئىلگىرىلەشلەرنىڭ شاھىدى، دەپ ئاتاشقا بولىدۇ.

شىنجاڭنىڭ كۆپ مىللەتلىك رايون ئىكەنلىكى ھەممىگە ئايان، مىللەتلەر ئىتتىپاقى ئىنتايىن مۇھىم، شۇنداق دېيىشكە بولىدۇكى، مىللەتلەر ئىتتىپاقى بولمىغاندا شىنجاڭنىڭ مۇقىملىقى ۋە تەرەققىياتى بولمايدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى پارتىيە رەھبەرلىكىدە بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، ئورتاق تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ، شىنجاڭنى ئېچىش ۋە گۈللەندۈرۈش يولىدا ھەسسە قوشتى ۋە شانلىق ئۇتۇقلارغا ئېرىشتى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغار كوللېكتىپ ۋە ئىلغارلارنىڭ ئىلغار ئىش ئىزلىرىنى تەقدىرلەش ئۈچۈن، 1987-يىلى باش باھاردا شىنجاڭدا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە تەقدىرلەش يىغىنى ئېچىلغاندى، پارتىيە

مەركىزىي كومىتېتىدىن رەھبەرلەر شىنجاڭغا كېلىپ تەبرىكلىدى. مەلۇم بىركۈنى گۈگۈمدا يەتتە-سەككىز پىكاپتىن تەركىب تاپقان كالونىنا مەركەزدىن كەلگەن رەھبەرلەرنى ۋە ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىنى ئېلىپ تۇرپانىدىن ئۇرۇمچىگە قايتىۋېتىپ جىرغىلاڭغا كەلگەندە، بىردىنلا ھاۋا ئۆزگىرىپ، تېمپېراتۇرا بىراقلا تۆۋەنلەپ، قار يېغىپ كېتىدۇ، ئارقىدىنلا سەككىز بال بوران چىقىپ چۆلدىكى يىغىلىپ قالغان قارلارنى ھەش-پەش دېگۈچە جىلىغا ئۇچۇرۇپ كېلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرەمنىڭ ئىچىدە پۈتۈن جىلغا قار بىلەن قاپلىنىپ، يەر-جاھان قاراڭغۇلۇشىپ كېتىدۇ، قولىنى سۇزسا ئۆزىنىڭ بارماقلىرىنمۇ كۆرگىلى بولماي قالىدۇ، قايسى ياقىنىڭ شىمال، قايسى ياقىنىڭ غەرب، قايسى ياقىنىڭ جەنۇب، قايسى ياقىنىڭ شەرق، قايسى جايىنىڭ تاشيول، قايسى جايىنىڭ ھاڭ ئىكەنلىكىنمۇ بىلگىلى بولماي، ناھايىتى كۆپ ماشىنا قار ئازگىلىغا چۈشۈپ كېتىدۇ. تاشيولدا توختىغان پىكاپلار بوراندا ئىغاڭلاپ خەتەرلىك ئەھۋالغا دۇچ كېلىدۇ. تېمپېراتۇرا جىددىي تۆۋەنلەپ سىلسىيە نۆلدىن تۆۋەن 40 گىرادۇسقا چۈشۈپ قالىدۇ، پىكاپلارنى ئوت ئالدۇرۇشمۇ تازا قىينىلىشىپ كېتىدۇ. پىكاپتىكىلەر ھەم چارچاپ ھەم توڭۇپ كېتىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قورساقلىرى ئېچىپ بولالمای قالىدۇ، ئۇ يەردە يەنە تۇرىۋېرىدىغان بولسا چاتاق چىقىپ، قېلىش ئېھتىمالى بار ئىدى، تەسەۋۋۇر قىلىپ بولمايدىغان ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. بىردىنبىر ئامال تېز ئاردا سىرت بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئۆز ۋاقتىدا قۇتقۇزۇش ئىدى. دەل شۇ ۋاقىتتا، شوپۇر لو چاڭۋېن باشلامچى بولۇپ، باشقا بىرقانچە شوپۇر بىلەن بىر گۇرۇپپا تەشكىللەپ قۇتقۇزۇش ئىشىغا تۈتۈش قىلىدى. ئۇلار قار-شۇرغانىغا

قارىماستىن، بىر مېتردەك قېلىنلىقتىكى قارنى كېچىپ، يول تېپىپ مېڭىپ، تۆت سائەت ئىچىدە 20 نەچچە چاقىرىم يول بېسىپ، مىڭ تەسلىكتە ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ مەلۇم ئالاقىچى قىسمىنى تېپىپ، مەركەزدىن كەلگەن باشلىقلار قاتارلىق كىشىلەرنىڭ قارىدا توسۇلۇپ قالغانلىقى توغرىسىدىكى خەۋەرنى مەلۇم قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق رەھبەرلىك ئورگانلىرى ۋە ھەربىي قىسىملار قۇتقۇزۇش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، بىرونېۋىك ماشىنا ۋە تانكىلارنى ئىشقا سېلىپ، قارلارنى ئىتتىرىپ پىكاپلارنى سۆرەپ، رەھبەرلەرنى قۇتقۇزۇپ قالدى. قۇتقۇزۇش ھەرىكىتىدە يەنىلا لو چاگۇبن قاتارلىقلار يول باشلىدى، ئەلۋەتتە. يولداش لو چاگۇبن ئەسلى گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ جاڭيې دېگەن يېرىدىن بولۇپ، كىچىك ۋاقتىدىلا ئىنقىلابىي خىزمەتكە قاتناشقان، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم رەھبەرلىك ئورگىنىدا ئىشلەپ كەلگەنىدى. ئۇ قاۋۇل، بەستلىك، سېمىز، كېلىشكەن ئادەم ئىدى، ئۇشۇق ـ تۇشۇك گەپ قىلمايتتى، ئەمما خىزمەتكە كەلگەندە ئاجايىپ ئەستايىدىل، خىزمەتتە سەممىي ۋە سادىق ئىدى. زادى شەخسىي پايدا ـ زىيىنى بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايتتى، ۋەزىپە ئالدىدا مۇجمەل پوزىتسىيىدە بولمايتتى، قىلچە ۋايسىمايتتى، "ماقۇل" دېيىشتىن باشقىنى بىلمەيتتى، ھەرقانداق مۇشكۈل ۋەزىپىنىمۇ بىر ئامال قىلىپ ئوبدان ئورۇندايتتى. ئۇ ھەمىشە شان ـ شەرەپنى باشقىلارغا ئۆتۈنەتتى، قىيىنچىلىقنى ئۆزىگە قالدۇراتتى. باشقىلار ئۇنى ماختىغاندا، ئۇ: "ئەزىمەيدۇ" دەپلا قويۇاتتى. كىشىلەر ئۇنى "چۆل كېمىسى" دەپ ئاتىشاتتى. شۇ چاغدا، ئۇلار مۇنداق ئىككى خىل ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىپ قېلىش ئېھتىمالى بارلىقىنى، يەنى، بىر بولسا ۋەزىپىنى ئورۇندىيالماي، قار ـ شۇرىغاندا مەگىگۇ غايىب بولىدىغان ـ

لىقنى يەنە بىر بولسا ۋەزىپىنى ئورۇندىغان تەقدىردىمۇ سوغۇقتا توڭلاپ مېيىپ بولۇپ قالىدىغانلىقنى ئېنىق بىلىپ تۇراتتى. لېكىن ئۇلار كاللىسىدا ئۆزىنىڭ پايدا - زىيىنى، ھاياتىنىڭ خېيىم - خەتەرگە يولۇقىدىغانلىقىنى ئەمەس، بەلكى رەھبەرلەرنى ۋە يولداشلارنى قانداق قىلىپ قۇتقۇزۇپ قېلىشنى ئويلىدى. ئۇلار ئاچ-زارلىقتا بەرداشلىق بېرىپ، ھېرىپ - چارچاشلارغا چىداپ سۆڭەكتىن ئۆتىدىغان قەھرىتان سوغۇقتا پىسەنت قىلماي، ئۆزىنىڭ قىممەتلىك ھاياتىنى قۇربان قىلىشتىن يانمايدىغان ئىرادىگە كېلىپ، قار - شۇرغان بىلەن تۆت سائەتتىن ئارتۇقراق ئېلىشىپ ئاخىرى كۆزلىگەن يەرگە يېتىپ بارىدى، بۇ ھەقىقەتەنمۇ ئىنتايىن قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان ئىش شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ريماتىزم كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ قالدى، قار - يامغۇر ياغقان ياكى شامال - بوران چىقىقان چاغلاردا پۇتۇن ئەزايى زىڭىلداپ ئاغرىپ كەتسىمۇ، ھېچكىمگە تىنماي، شۇ چاغدا ئاشۇنداق قىلىش زۆرۈر ئىدى، كومپارتىيە ئەزاسىدا بولۇشقا تېگىشلىك پەزىلەت ۋە ئۆزىنى بېغىشلاش روھى دەپ قارايتى.

بۇگۈنكى جەمئىيەتتە "پۇل ھەممىگە قادىر، نام - مەنپەئەت بىرىنچى" دەيدىغان ئەھۋاللار ئاز ئەمەس. "پۇلغا ھوقۇقنى ئالماشتۇرۇش، ھوقۇق ئارقىلىق پۇل تېپىش" دېگەنلەرمۇ، "يېمىسەك بىكار كېتىدۇ، ئالمىساك بىكار كېتىدۇ، تاپقىنىڭ تاپقان، ئالغىنىڭ ئالغان، خەجلىگىنىڭ خەجلىگەن" دېگەنگە ئوخشاش ھادىسىلەرمۇ گاھ يوشۇرۇن، گاھ ئاشكارا ئىپادىلىنىپ تۇرۇۋاتقان ئەھۋالدا، كىشىلەر خالىسانە تۆھپە قوشقۇچىلارنىڭ قەھرىمانلىق ئىش ئىزلىرىنى ئېسىگە ئالغان چاغلىردا قانداقتۇر بىر خىل خجالەتچىلىك ئىچىدە

قىلىپ، كۆچلۈك مەسئۇلىيەتچانلىق تۇيغۇسىغا كېلىدۇ، ئۇ بولسىمۇ: كومپۇنىستىك ئىدىيە، ئەخلاق ـ پەزىلەت، روھىنى نۇرلاندۇرۇپ، بۇرژۇئازىيىنىڭ ئۇچىغا چىقىقان شەخسىيەتچى، نەپسانىيەتچى، پايدىنى كۆرسىلا ئۆزىنى ئاتىدىغان، ئاكاك قارىغاي بىرىنچى دەپلا يۇرىدىغان، ئۆزى بىلگەنىلا قىلىدىغان يامان ئىدىيىۋى ئىستىلنى جەزمەن پاك ـ پاكىز سۈپۈرۈپ تاشلاش كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا ماركس، لېنىنلارغا يۈز كېلەلىگىلى، ماۋ زېدۇڭ، جۇ ئېنلەيلەرگە يۈز كېلەلىگىلى، ئۇلۇغ جۇڭخۇا مىللەتلىرىگە يۈز كېلەلىگىلى، يول ئاچقۇچىلارغا يۈز كېلەلىگىلى بولىدۇ. ھەممەيلەن ھەرىكەتكە كېلىپ، ئالتۇن رەڭلىك ئەجدىھانى كومپۇنىزم نىشانىنى بويلاپ پەرۋاز قىلدۇرايلى!

1990 ـ يىل 12 ـ ئاي، بېيجىڭ.

خۇنۇك بۇلۇڭدىكى توساق

كىچىك ۋاقتىمدا، كونىچە مەكتەپكە كىرىپلا ئاز ـ تولا مەلۇماتقا ئىگە بولدۇم ـ دە، قۇياشنىڭ بىر پارچە لاۋۇلداپ تۇرغان ئوت ۋە زور تۇرغۇن يۇلتۇز ئىكەنلىكىنى، نۇرغۇن پلانېتىلارنىڭ قۇياشنى چۆرىدەپ ئايلىنىدىغانلىقى، قۇياشتىن يورۇقلۇق ۋە ئىسسىقلىق ئالىدىغانلىقىنى بىلىۋالدىم. پلانېتىلار ئايلىنىش داۋامىدا، ھامان قۇياشنىڭ ئالدى تەرىپىدىن يورۇقلۇق ئالىدۇ، ئارقا تەرىپى ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيدىغان قاپقاراڭغۇلۇق بولۇپ، يورۇقلۇقمۇ يوق، ئىسسىقلىقمۇ ئاز بولىدۇ. بۇ قۇياشقا نىسبەتەن ئېيتقاندا، يورۇقلۇق بىلەن ئىسسىقلىقنىڭ خۇنۇك بۇلۇڭى ھېسابلىنىدۇ. كونا جەمئىيەتتە ئىقتىساد ۋە پەن ـ تېخنىكا راۋاجلانمىغانلىقتىن، كۆپلىگەن ئائىلىلەر، بولۇپمۇ يېزىلاردىكى كۆپىنچە ئائىلىلەر دېگۈدەك جىنچىراغ ياقاتتى، گەرچە جىنچىراغ ئاز ـ تولا يورۇقلۇق بەرسىمۇ، لېكىن چىراغ تۈۋى قاراڭغۇ بولاتتى. چىراغنا نىسبەتەن ئېيتقاندا، چىراغ تۈۋىدىكى قاراڭغۇ جاي ئۇنىڭ خۇنۇك بۇلۇڭى ھېسابلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەر "چىراغ تۈۋى قاراڭغۇ" دېگەن سۆز ئارقىلىق خۇنۇك بۇلۇڭنى سۆزەتلەيتتى. ئازادلىقتىن كېيىن، ئىشلەپچىقىرىش راۋاجلىنىپ، تۇرمۇش ياخشىلاندى، جىنچىراغ ياقىدىغانلار ئازىيىپ، مۇتلەق زور كۆپ سانىدىكى ئائىلىلەر ئېلېكتر چىراغ ئىشلىتىدىغان بولدى. بەزى ئائىلىلەر ئېلېكتر چىراغ ئىشلىتىپلا

قالماستىن بەلكى تېلېفون، توڭلاتقۇ، تېلېۋىزور، توك ئوچاق، توك قازان، توك قىڭراق، توك قايچا، توك تاغاق، توك ھاسا قاتارلىق-لارنىمۇ ئىشلىتىدىغان بولدى. بولۇپمۇ چوڭ شەھەرلەردىكى ئۆيلەردىلا ئېلېكتر چىراغلار پەيدا بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ھويلا-ئاراملار، يوللار، ھەتتا تاغ چوققىلىرى ۋە چۆل-جەزىرىلەردىمۇ ئېلېكتر چىراغلار پەيدا بولدى. ئەلۋەتتە، ئېلېكتر چىراغ جەنۇبچىراغنا قارىغاندا كۆپ يورۇق بولىدۇ، لامپۇچكىنىڭ گىرادۇسى قانچە چوڭ بولسا، چىراغنىڭ يورۇقى شۇنچە كۈچلۈك بولىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، چىراغ پېيى ئەتراپىدىكى، بولۇپمۇ چىراغ پېيى تۈۋىدىكى يورۇقلۇق چۈشمەي قالغان جاي بىر خۇنۇك بۆلۈڭدۇر. مەسىلەن. بىر كىشى بىرەر نەرسىگە قارىغاندا، كۆرۈش قۇۋۋىتى يەتكەنلىكى جايىنى ھامان ئېنىق كۆرەلەيدۇ، كۆرۈش قۇۋۋىتى پېتىشمىسە. ھېچنېمىنى كۆرەلمەيدۇ، بۇمۇ بىر خۇنۇك بۆلۈك بولىدۇ، خالاس. بىر جەمئىيەت بىر رايون، بىر كوللېكتىپ ياكى بىرەر خىزمەتكە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇنىڭ نۇرلۇق مەيلى تەرىپىڭ قانچە چوڭ، قانچە كەڭ، قانچە ئېنىق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ھامان ئۇنىڭ خۇنۇك بۆلۈگى بولىدۇ. ئالايلۇق، مەملىكىتىمىزنىڭ زېمىنى كەڭ، ئۇنىڭ ئاسمانىغا تاقاشقان ھەيۋەتلىك تاغلىرى، دولقۇنلۇق دېڭىزلىرى، پايانسىز، ياپيېشىل يايلاقلىرى، ئالتۇن رەڭ قۇملۇق-چۆللۈكلىرى بار؛ بايلىقى مول، ئالتۇن، كۆمۈش، پېولات-تۆمۈر، قەلەي، نېفىت، كۆمۈر، گاز، ئاشلىق، پاختا، ياغ، تۇرلۇك مېۋە-چېۋە، قوغۇن-تاۋۇز، ئات-كالا، تۆگە، قوي، توخۇ قاتارلىق نەرسىلىرىنىڭ ھەممىسى بار، قىسقىسى، تېپىلمايدىغان نەرسە يوق، ھەممە نەرسە شۇنداق مول؛ نوپۇسى كۆپ، 50 نەچچە مىللەت. بىر

مىليارد 200 مىليون خەلقى بار، تالانت ئىگىلىرى جىق، قەھرىمانلار كەينى ـ كەينىدىن چىقماقتا: مەملىكىتىمىزنى ھەققەتەنمۇ گۈزەللىكتە، كۈچ ـ قۇدرەتتى، بايلىقى جەھەتتە تەڭدىشى يوق، سەلىتەنەتلىك، ئۇلۇغ مەملىكەت دېيىشكە بولىدۇ. جۈڭگو كومپارتىيىسى مەيدانغا كەلگەندىن تارتىپ، پارتىيىنىڭ نۇرى خۇددى قۇياشقا ئوخشاش ھەممە يەرنى يورۇتتى، جۈڭگونىڭ كەڭ زېمىنى تېخىمۇ گۈزەللەشتى، جۈڭخۇا پەرزەنتلىرى دۆلەتنىڭ خوجىسىغا ئايلىنىپ تېخىمۇ روھلاندى، ئىقتىساد، پەن ـ تېخنىكا، مەدەنىيەت ئىشلىرى كۈنسېرى راۋاجلىنىپ، ئاۋات مەنزىرە بارلىققا كەلدى. شۇڭا پۈتۈن دۇنيادىكى ئەمگەكچى خەلق ياقتۇرىدىغان، مەدھىيىلەيدىغان، ئىنتىلىدىغان بولدى، كۆچلۈك كاپىتالىستىك دۆلەتلەرمۇ مۇنازىرە تەلەپ قىلمايدىغان بۇ پاكىتنى ئېتىراپ قىلماي تۇرالمىدى. لېكىن، بەزى جايلار، بەزى تارماقلار ۋە بەزى خىزمەتلەردە يەنىلا يېتەرسىز جايلارمۇ، خۇنۈك بۇلۇڭلارمۇ، قاراڭغۇ تەرەپلەرمۇ بار، بۇمۇ ساقلانغىلى بولمايدىغان تەبىئىي ئەھۋال. بېيجىڭنى ئېلىپ ئېيتساق، ئۇ دۆلىتىمىزنىڭ پايتەختى، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ سىياسىي، مەدەنىيەت، پەن ـ تېخنىكا مەركىزى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى تۇرىدىغان جاي، بېيجىڭنىڭ تەرەققىياتى ئىنتايىن تېز، نەتىجىسىمۇ ئىنتايىن زور بولماقتا، ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىللى بىلەن سېلىشتۇرغاندا، بۈگۈنكى بېيجىڭ ھەققەتەنمۇ باشقا بىر دۇنيادۇر. مەسىلەن، ئۇ باشقا جايلارغا ئوخشاشلا ئازادلىقتىن ئىلگىرى دوزاخ دېيىلىدىغان بولسا، ھازىر جەننەتكە ئايلاندى، ئۇ ئېرىشكەن يورۇقلۇق ۋە ئىسسىقلىق باشقا ھەرقانداق جايلارنىڭكىدىن قىلىشمايدۇ، لېكىن ئۇنىڭمۇ يېتەرسىز يەرلىرى ۋە خۇنۈك بۇلۇڭلىرى بار. باشقىسىنى

قويۇپ تۇرۇپ، مۇنداق بىر مىسال ئالايلى: شەرقىي رايون بىلەن غەربىي رايون ئوتتۇرىسىدا شەھەرنى مەخسۇس كۆمۈر بىلەن تەمىنلەيدىغان قوش يولـلۇق تۆمۈريول بولۇپ، ھەر كۈنى نۇرغۇنلىغان پويىز لىق كۆمۈر ئاچىلاپ كېلىپ، قۇرۇق قايتىپ كېتىدۇ. دۆۋە-دۆۋە كۆمۈرلەر چۈشۈرۈلـۈپ، ئېھتىياجلىق بولغان ئىدارىلەر، زاۋۇتلار ۋە ئاھالىلەرگە يەتكۈزۈپ بېرىلىدۇ. بۇنىڭ پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ خەلققە قىلغان غەمخورلۇقى ۋە كەسپىنىڭ ئېھتىياجى ئىكەنلىكى شەك ـ شۈبھىسىز. ئاپتوموبىل كۆمۈر توشۇغاندا، تۆمۈر يولنىڭ ئاستىدىكى بىر نامسز يولنى كېسىپ ئۆتىدۇ، ئاندىن كېيىن يەنە بىر نامسز ئۆستەڭنىڭ سېمونت كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ، يەنە ئىككى ئەگىمىدىن بۇرۇلىدۇ. كۆۋرۈك ئاستى ۋە ئۆستەڭدىن ئۆتۈپ بۇرۇلەندىغان بۇ جايدا، يورۇقلۇق ۋە ئىسسىقلىق تېخى يېتىپ كېلەلمىگەن خۇنۈك بۇلۇڭ ۋە قاراڭغۇلۇقنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. كونكرېت ئېيتساق، بۇ قوش يولـلۇق تۆمۈريولـنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى يولنىڭ ئۈزۈنلۇقى جەمئىي ئون نەچچە مېتر، كەڭلىكى ئالتە مېتر بولۇپ، ئاپتوموبىل بىمالال ئۆتەلەيدۇ. ئۆستەڭنىڭ كۆۋرۈكىدىن بىر ئاپتوموبىل ئۆتۈپلا قالماستىن، بەلكى بىرچاغدىلا نۇرغۇنلىغان يولۇچىلار ۋە ھارۋىلارمۇ ئۆتەلەيدۇ. ئەگەر ئۆتىدىغان ئىككى ئورۇن تېخىمۇ كەڭ ـ كۈشادە، تۈپتۈز ئاسفالت يول بولۇپ، لىنىيەنىڭ توسالغۇسىز بولۇشىنى كاپالەتلەندۈرگەن. لېكىن، مانا مۇشۇ يولدا، كۆۋرۈك ئۈستىدە ۋە ئەگەر ئۆتىدىغان ئورۇندا ھەمىشە خۇددى سو توسىمىغا ئوخشاپ كېتىدىغان يەتتە ـ سەككىز توپا دۆۋىسى پەيدا بولۇپ قالىدۇ، ئىنچىكىلەپ قارىمىسا خۇددى ياسىلىپ بولمىغان توپا يولغا ئوخشاش ئېگىز ـ پەس، ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل بولۇپ، تولىمۇ سەت

كۆرۈندۇ. ئىنچىكىلەپ قارايدىغان بولسا، بۇ، ئادەملەر تەرىپىدىن پەيدا قىلىپ قويۇلغان توسالغۇدىن باشقا نەرسە ئەمەس. مۇشۇ جايغا كەلگەندە، پىيادە ماڭغانلار ئاۋايلاپ ماڭمىسا بولمايدۇ، ۋېلىسىپىتقا مىنگەنلەر قاتتىق كېتىدۇ. كۆمۈر توشۇۋاتقان ئاپتوموبىللار جالداڭشىپ ـ سىلكىنىپ كېتىدۇ. پىيادىلەر ۋە ۋېلىسىپىتلىكلەر: "قانداق قىلىقسىز ئادەمنىڭ ئىشىدۇ بۇ!" دەپ تىللىشىدۇ، ئاپتوموبىل شوپۇرلىرى سىلكىنىش تۈپەيلىدىن نەچچە يۈز جىڭ كۆمۈر قالدۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇيۇ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئېغىر خورسىنىپ، ئاچچىقلاپ كېتىپ قالىدۇ. نېمە ئۈچۈن بۇ يولدا مۇشۇنچىۋالا توسالغۇلار پەيدا بولۇپ قالىدۇ؟ ئەسلىدە بۇ، كۆمۈر تېرىدىغانلارنىڭ ئاپتوموبىللار سىلكىنىپ كۆمۈر يەرگە كۆپرەك چۈشۈپ قالىدۇ، دەپ، كىشىلەرنىڭ لەنەت ـ نەپرىتىگە قارىماي قىلغان ئىشى ئىكەن، بەزى چاغلاردا بۇ خىل ئەھۋاللارنى تەكرىمۇ ياقتۇرمىسا كېرەك، شۇڭا كۆزىنى ئالايتىپ، ئاچچىقلىنىپ، چالۋاقاپ، بوران چىقىرىپ، يامغۇر ياغدۇرۇپ، كەلكۈن ئاققۇزۇپ يولدىكى توسالغۇلارنى ئېقىتىپ كېتىدۇ، لېكىن يولدىكى توسالغۇلار بىردەمدىلا يەنە پەيدا بولۇپ قالىدۇ، بۇ ئۆتۈپ كەتكەن يولسىزلىق ـ تە! ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئاشۇ توسالغۇلارنى پەيدا قىلىپ كۆمۈر تېرىدىغانلارنىڭ ھەر ئايلىق كىرىمى نەچچە 1000 يۈەنگە يېتىدىكەن. بۇ ئەلۋەتتە ناھايىتى زور كىرىم بولۇپ، مۇشۇ پۇللارغا يېمەكلىكلەرنى، كىيىم ـ كېچەكلەرنى سېتىۋالايدىكەن، بەزىلىرى تېخى ئاشپۇزۇللارغا كىرىپ، بوتۇلكىلاپ ھاراقلارنى ئىچىپ "تۆت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە بېيىۋاتىمزەي، قەدەمىمۇقەدەم ئۆرلەۋاتىمزەي، ئىشلىرىمىز جايىدا بولۇۋاتىدۇ يەي..." دەپ ۋارقىراپ ـ جارقىرىشىپ، تېرىسىگە پاتماي قېلىشى

دىكەن! بەزىلىرى تېخى كۆكۈل ئېچىش سوروۇنلىرىغا بېرىپ تانسا ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ، راسا ئېچىپ غەرق مەست بولۇشۇپ، ھېرىپ دەرمانى قالمىغىچە يانمايدىكەن. لېكىن، ئىنچىكىلەپ ئويلاپ كۆرگەندە، بۇلارنىڭ ھەممىسى كۆمۈر ئارقىلىق قولغا كەلگەن، بۇ كۆمۈر ئاپتوموبىللاردىن چۈشۈپ قالغان بولۇپ، دۆلەت، كوللېكتىپ ۋە شەخسلەر ئۈنىڭ پۈلىنى ئاللىقاچان تۆلەپ بولغان. مۇشۇنداق چارلار بىلەن كۆمۈر تېرىپ كۆپ پۇلغا سېتىش ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى قاندۇرۇش توغرا بولامدۇ؟ ئەخلاققا ئۇيغۇن كېلەمدۇ؟ ئۆز ئەمگىكى ئارقىلىق كىرىم قىلىشمۇ ياكى تەر ئاققۇزماي تەبىيارغا ھەبىيار بولۇشمۇ؟ ئاشكارا بۇلاڭچىلىقمۇ ياكى يوشۇرۇن تالاڭچىلىقمۇ؟ قارىغاندا بۇ ئەمگەك قىلماي تۇرۇپ تەبىيارغا ھەبىيار بولۇش، ھىيلىگەرلىك بىلەن بۇلاپ ـ تالاش ۋە كىشىلەرنى زىيانغا ئۇچرىتىش ھېسابىغا ئۆزىنى سەمرىتىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. بۇ ھەقىقەتەنمۇ بىر خۇنۈك بۇلۇڭ، بىر قاراڭغۇ تەرەپ، يورۇقلۇق ۋە ئىستىقلىق يېتىپ بارالمىغان دۆلەتنىڭ قانۇنى ۋە پارتىيىنىڭ سىياسىتى گەۋدىلەندۈرۈلمىگەن، ئىجتىمائىي گۈزەل ئەخلاق ۋە شەخسلەرنىڭ ئېسىل پەزىلىتى ئومۇملاشمىغان جايدۇر. بۇ پەقەت ئىشلەپچىقىرىش ۋە تۈرمۇشتىكى كېچىككىنە بىر ئىش بولۇپ، باشقا جەھەتلەردە بۇنىڭغا ئوخشىشپ كېتىدىغان قاراڭغۇ تەرەپلەرمۇ يەنىلا مەۋجۇت. مەسىلەن، بەزى كىشىلەر قانداقتۇر كومپارتىيە ئورۇن بوشاتىۋن، نۆۋەتلىشىپ ھاكىمىيەت يۈرگۈزۈش كېرەك، غەربچە دېموكراتىيە، ئەركىنلىك ۋە كىشىلىك ھوقۇقى كېرەك، يەنە قانداقتۇر غەربچە يولغا مېڭىش كېرەك... دەپ داۋراڭ سالىدى، بۇمۇ خۇنۈك بۇلۇڭ بولۇپ بۇنىڭغا كونا جەمئىيەتتىكى قاراڭغۇلۇق قالدۇقلىرى

سەۋەب بولماقتا. بۇندىن تاشقىرى، بىزنىڭ ئىچكى قىسمىزدا، بەزى كىشىلەر پائال ئالغا ئىنتىلمەي، خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلىمەي، كەسپىنى ياخشى يولغا قويمايلا قالماستىن، بەلكى توختاۋسىز دەم ئېلىشنى، ئارامخۇدا كۈن ئۆتكۈزۈشنى ئويلاۋاتىدۇ؛ بەزى كىشىلەر توغرا يولدا ماڭماي، لىبېرالىستلىق ۋە مۇناسىۋەتشۇناسلىق بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىدۇ؛ بەزى كىشىلەر ئومۇملۇقنى نەزەردە تۇتماي، ئىنتىپاقلىقتىن گەپ ئاچماي، پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىنى ئىزچىل ئىجرا قىلماي، ئەكسىچە قالايمىقان سۆز - چۆچەك، قۇرۇق گەپ تارقىتىدۇ، ھەتتا تۇخۇمدىن تۈك ئۈندۈرۈپ، ئارىغا بۆلگۈنچىلىك سالىدۇ؛ بەزى كىشىلەر مەنسىپىنى ئۆستۈرۈپ بېيىماقچى بولىدۇ، شەخسىي مەنپەئىتىنى كۆزلەپ، كىشىلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە چاكىنىلىق قىلىدۇ، ئۆزئارا ئېغىز - بۇرۇن يالىشىپ، خۇشامەت - چىلىك - تەخسىكەشلىك قىلىدۇ؛ بەزى كىشىلەر خىزمەت ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، ئومۇمنىڭ ئىشىدىن پايدا مەنپەئەت ئېلىشنى كۆزلەيدۇ، قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنى قىلماي، كىشىلەرگە قەستەن قىيىنچىلىق كەلتۈرىدۇ؛ بەزىلەر قابىلىيەتلىرىنى ئىشقا قويماستىن، بەلكى ئۈرۈق - تۇغقانلىرىنى ۋە ئۆز يېقىنلىرىنى ئىشقا قويىدۇ، شەخسىلەر ۋە تەشكىلگە نىسبەتەن ئۆزىگە قىلىنغان ياخشىلىق ۋە يامانلىق، شاپائەت بىلەن ئاداۋەتكە قاراپ مۇئامىلە قىلىدۇ، يەنە بەزىلەر يوغان گەپ قىلىدۇ، زەي سالماي پاختا ئاتىدۇ، يالغان سۆزلەيدۇ، ھەقىقىي ئەھۋالنى چۈشەنمەي تۇرۇقلۇقمۇ يەنە راست گەپ قىلمايدۇ، راست ئىش قىلمايدۇ، ئەمەلىي ئۇنۇم ھاسىل قىلىشقا ئىنتىلمەي، ھەممە يەردە ساختىپەزلىك قىلىدۇ، سىياسىگەرلىك بىلەن ھەيۋە قىلىدۇ، شېرىن سۆزلەر بىلەن ھىمايىگە ئېرىشمەن دەپ باشقىلارنىمۇ، ئۆزىنىمۇ ئالدايدۇ ۋەھاكازالار. بۇلارنىڭ ھەممىسى قۇياشنىڭ

يورۇقلۇقى ۋە ئىسسىقلىقى يېتىپ بارالمىغان جايلار بولۇپ، پارتىيىنىڭ سىياسەت ۋە قانۇنلىرىنىڭ ئەمەلىيلەشتۈرۈلمەسلىكىدىن كېلىپ چىققان ھادىسىلەردۇر. بۇ خىل ھادىسە جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئىنتىپاقلىقى، دۆلەتنىڭ بىرلىكى، ئىقتىسادنىڭ راۋاجلىنىشى ۋە جەمئىيەتنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە زىيان يەتكۈزىدۇ. بۇ خىل ھادىسە گەرچە ناھايىتى ئاز، ئايرىم جايلاردىكى ھادىسە بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ خاراكتېرى قەبىھ، خۇددى بىر چاشقان بىر قازان شورپىنى بۇلغىۋەتكەندەك، تەسىرى ئىنتايىن يامان. تەرەققىي قىلىپ كېتىۋېرىدىغان بولسا، بىرىنىڭ ئۇلۇغۋار غايىسىزىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىزنىڭ تەرەققىياتىغا ۋە جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ گۈللەپ ـ ياشنىشىغا تەسىر يەتكۈزىدۇ. ئۇلۇغ ئىلىمىزنىڭ بىر پۇقراسى، بىر لايىقەتلىك كومموئىست بولۇش سۈيىتىمىز بىلەن قەتئىي تەڭرىنەمەي، پارتىيىنىڭ ئاساسىي لۇشىيەندە چىڭ تۇرۇشىمىز، دۆلەتنىڭ ئەمر ـ پەرمانلىرى ۋە پارتىيىنىڭ سىياسەتلىرىدە چىڭ تۇرۇشىمىز، ئىجتىمائىي ئەخلاق ۋە ئىنتىزامدا چىڭ تۇرۇشىمىز، دۆلەت ۋە خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان سالىدىغان ئاشۇنداق ناچار ھادىسىلەرگە قەتئىي قارشى تۇرۇشىمىز لازىم. پارتىيىنىڭ نۇرى ۋە ئىسسىقلىقى ھەربىر بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلارغىچە يېتىپ بارسۇن، پارتىيىنىڭ لۇشىيەن، فاكىچىن، سىياسەتلىرى ئومۇمىيۈزلۈك، ئۇزۇل ـ كېسىل ئىزچىل ئىجرا قىلىنىدىغان بولسۇن. بۇ كۆرەش داۋامىدا، بىز كومموئىستلار ئەڭ ئالدىنقى قاتاردا تۇرۇشىمىز، ئىنتىپاقلىشىشقا بولىدىغانلىكى كىشىلەر بىلەن ئىنتىپاقلىشىشىمىز، مەقسەتكە يەتمىگۈچە ھەرگىز توختىماسلىقىمىز لازىم! داۋاملىق كۆرەش قىلىشقا ئاتلىنايلى، سۈيۈملۈك بولداشلار!

1991 ـ يىل 5 ـ ئاي، پېچىنگ.

ئېھ، قەدىرلىك لىيەن گۇڭۇېي

ـــ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 70 يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن

ئازادلىقتىن ئىلگىرىكى ئادەم ئادەمنى يەيدىغان كونا جەمئىيەتتە، ئاتالمىش جەمئىيەتنىڭ يۇقىرى قاتلىمىدىكى ئەربابلار ئاريىستىدا، بولۇپمۇ بەزى ئەمەلدار غوجامىلار، مۆتىۋەرلەر ۋە كاتتا بايلار ئاريىستىدا "كىمكى ئۆزىنى دېمىسە، ئۇنى ئاسمان ۋە زېمىن جازالايدۇ" دەيدىغان مەشھۇر جاھاندارچىلىق سۆزى ناھايىتى كەڭ تارقالغانىدى. شۇڭلاشقا، ئاشۇ ئەمەلدار غوجامىلار، باي-تۆرىلەر ۋە پۇلدارلار ئۆز نەپسىنىلا كۆزلەپ، ھەممە بۇلۇڭ-پۇچقاقلارغا باش تىقىپ كىرىپ، ھەرقانداق ئەسكىلىكلەرنى قىلاتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ۋە شۇ خىلدىكىلەرنىڭ مەنپەئىتىنى قوغداش ئۈچۈن، قولدىن كېلىدىغانلىكى ۋاستىلەرنى قوللىنىپ، ھەممىلا يەردە ئىنسانىي قائىدە-يوسۇنلارنى بۇزۇپ، تاشلاپ، ھەرقانداق ئەسكىلىكلەردىن باش تارتمايتتى، ھەقىقەتەنمۇ ئەسەبىيلىشىپ ئىنسان قېلىپىدىن چىقىپ كەتكەنىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئوبيېكتىپ شەرت-شارائىتى ۋە سۇبيېكتىپ تالىشىغا ئاساسەن، بەزىلىرى ئاتالمىش "ئون يىل باش چۆكۈرۈپ كىتاب ئوقۇپ، بىراقلا ئەمەلدار بولۇپ" بېيىش يولىغا ماڭاتتى؛ بەزىلىرى كۆيدۈرۈش، ئۆلتۈرۈش، بۇلاش، تالان-تاراج قىلىش، زورلۇق-

زومبۇلۇق قىلىش يولى بىلەن بىردىنلا بېيىپ كېتەتتى، بەزىلىرى باشقىلارنى زىيانغا ئۇچرىتىپ، ئادەم قەستلەش، قاقتى-سوقتى قىلىش پۇقرالارنىڭ قان-يىلىكىنى شوراشتەك ئېكسپلاتاتسىيە قىلىش يولىغا ماڭاتتى...

ئۇنىڭدىن كېيىن ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشى ۋە راۋاجلىنىشىغا ئەگىشىپ، ئۇلار يالغۇزلا بۇ خىل ۋاستىگە تايىنىپ كۇن كەچۈرەلمەيدىغان بولۇپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن، قوشۇمسىنى بىر تۇرۇپلا ئەقىل تېپىپ، يېڭى نەيرەڭلىرىنى ئىشقا سېلىشقا باشلىدى. ئۇلار يەنە كۇلۇمسىرەپ تۇرىدىغان ساختا نىقابىنى تاقىۋېلىپ، نەيرەڭلىرىنى ئۇزۇلۇكسىز ئۆزگەرتىپ، قانداقتۇر دېموكراتىيە، ئەركىنلىك دېگەنلەر بىلەن شۇغۇللىنىپ، پۇقرالارنى ئالدىدى ۋە ئەخمەق قىلدى. ياكى ئىلاھ قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ، بۇت ۋە پەرىشتىلەرگە چوقۇنۇپ، خۇراپاتلىقنى تەرغىب قىلىپ ئەقىل-پاراسەتنى بوغدى؛ ياكى جاللاتلىق قىلىچىنى قىنىدىن چىقىرىپ ئۇرۇش قوزغاپ، تاجاۋۇز قىلىپ، باشقىلارنى قۇل قىلماقچى بولدى. مەيلى ئۇلار نەيرەڭ ئىشلىتىپ خەلقنى ئەخمەق قىلىپ ئۇستىلىق بىلەن ئالدىسۇن ياكى ئوچۇق-ئاشكارا ھالدا ئادەم ئۆلتۈرۈپ، ئوت قويۇپ، مال-دۇنيانى كۆزلەپ باشقىلارنىڭ جېنىغا زامىن بولسۇن، ئومۇمەن ھەرقانچە قىلغان بىلەن ئۆز مۇددىئاسىدىن نېرى كېتەلمىدى. قىسقىسى، ئۇلار ئاغزىدىن چىرايلىق گەپنى چۇشۇرمەي، دۇنيادىكى ھەممە ئەسكى ئىشلارنى قىلدى. پۇقرالار ھامان قاتتىق ئازاب-ئوقۇبەت ئىچىدە قېلىپ، ئېزىلىش ۋە ئېكسپلاتاتسىيىگە ئۇچراپ كەلدى ۋە بۇ دۇنيادىكى دەرد-ئەلەملەرنى يەتكۈچە تارتتى. جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن ئىنتايىن ۋەھشىيانىلىق بىلەن

دەپسەندە قىلىنىشقا ئۇچرىدى، خارلانىدى. كۇنىنىڭ سىرتقىنى كۆرەي دېسە تېخى بولمىغان، ئۆلەي دېسە تېخى بولمىغان، سەۋر- تاقەت چېكىگە يەتكەن ئەھۋال ئاستىدا، ئۇلار ھاياتلىق يولىنى ۋە ئازادلىق يولىنى ئىزدەشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلار ئۇزۇن مۇساپىنى بېسىپ، تاغ ـ داۋانلاردىن ئېشىپ، مىڭبىر جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى باشتىن كەچۈرۈش ۋە ھەددى ـ ھېسابسىز قۇربان بېرىشلەر ئارقىلىق، ئاخىرى پۈتۈرالارنىڭ ئۆز ھەقىقىتى ـ ماركسىزم ـ لېنىنىزمنى تېپىۋالدى، دەسلەپتە ئۇلار ستېخىيىلىك ھالدا قارشىلىق كۆرسەتتى. كېيىن تەشكىللىنىپ، ھەربىكەتنى بىرلىككە كەلتۈرۈپ، ھەر خىل كۆرەشلەرنى ـ سىياسىي كۆرەش، ئىقتىسادىي كۆرەش ۋە قورالىلىق كۆرەشلەرنى ئېلىپ باردى. مۇشۇنداق كۆرەشلەر جەريانىدا، جۈڭگو كومپارتىيىسى ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا ئاساسەن بارلىققا كەلدى. كومپارتىيە پەۋقۇلئاددە ماتېريالىدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، بۇرۇنقىلارغا ئوخشىمايدىغان ئۇزگىچە خىسلەتكە ئىگە. ئۇلار يامانىدىن نەپرەتلىنىدۇ، توغرا نىيەتلىك نەسىھەت ۋە تەنقىدلەرنى بەجانىدىل قوبۇل قىلىدۇ. ئۇلار خەلقنىڭ دۈشمەنلىرىگە قارشى تۇرىدۇ، خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى قوغدايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاساسىي مەقسىتى خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، ئۇلارنىڭ مەجبۇرىيىتى خەلق ئۈچۈن تۆھپە يارىتىشتىن ئىبارەت. ئۇلار نام، مەنپەئەت قوغلاشمايدۇ، ھوقۇق تالاشمايدۇ، زورلۇق ـ زومبۇلۇق قىلمايدۇ، ئازراقمۇ شەخسىيەتچىلىك قىلمايدۇ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن خەلقنىڭ ئازادلىقى ۋەتەنىنىڭ قۇدرەت تېپىشى، جەمئىيەتنىڭ راۋاجلىنىشى ئۈچۈن خىزمەت قىلىدۇ، ئۆزلىرىنىڭ بارلىقىنى ئۇلۇغ- ۋار كومپارتىيە ئىشلىرىغا بېغىشلايدۇ. بۇ نېمىدېگەن ئۇلۇغ،

ئالیجاناب پەزىلەت ۋە قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان روھ-مە!

ئىنقلابىي ئۇرۇش يىللىرىدا، كومپونىستلار كەڭ خەلقنە رەھبەر-لىك قىلىپ، جاھانگىرلارنىڭ جۇڭگودىكى تاجاۋۇزچى كۈچلىرىنى قوغلاپ چىقىرىش، پومېشچىك، بۇرژۇئازىيە سىنىپىنىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ۋە خەلقنىڭ تۇپ مەنپەئىتىنى قوغداش ئۈچۈن، مۇشكۈللەرگە پىسەنت قىلماي، قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، جېنىدىن كېچىپ ئىسىق قانلىرىنى ئاققۇزۇپ، ئالدىنقىلىرى يىقىلسا، كەينىكىلىرى ئىز بېسىپ، ناھايىتى يۇقىرى بەدەل تۆلەش ۋە غايەت زور قۇربان بېرىپ، ئىسىق قانلىرى ۋە قىممەتلىك ھاياتى بەدىلىگە يېڭى جۇڭگونى مەيدانغا كەلتۈردى. ئارقىدىنلا يەنە ئېكسپىلاتاتسىيە تۈزۈمىنى تۈپ نېگىزىدىن تەلتۆكۈس يوقىتىپ، تېخنىكا گۈزەل مەڭگۈلۈك بەختىيار تۇرمۇش بەرپا قىلىش ئۈچۈن سوتسىيالىزم يولىغا مېڭىشنى تالىلىۋالدى ۋە ئۇنىڭدا چىڭ تۇردى. ئۇلار جاپا چېكىشتىن، تەر ئاقىتۇزۇشتىن قورقماي، ھەر خىل توسالغۇلارنى يېڭىپ، ئېغىر قىينىچىلىقلار ئۈستىدىن غەلىبە قىلىپ، شانلىق قۇرۇلۇش مۇۋەپپەقىيەتلىرىنى قولغا كەلتۈردى. لېكىن جاھانگىرلىكنىڭ تىنچ ئۆزگەرتىۋېنىش سىياسىتى ۋە بۇرژۇئازىيىنىڭ كەمپۈت قەغىزىگە ئورالغان زەمبىرەك ئوقى ئالدىدا، بەزى كىشىلەر ئاسانلا ئالدىنىپ كەتتى ۋە چىرىپ كەتتى، بەزىلەر يىقىلغاندا ئورنىدىن تۇردى، بەزىلەر بىر يىقىلغانچە ئورنىدىن قايتا تۇرالمىدى. يەنە بەزىلەر دەسلەپتە مەغرۇرلىنىپ، قانائەتلىنىپ قېلىپ، خەلق بىلەن بىللە قايتا جاپالىق تۇرمۇشنى باشتىن كەچۈرۈشنى، يەنە كۆرەش ئېلىپ بېرىشنى، تىرىشچانلىق بىلەن خىزمەت قىلىپ، تېخنىكا روز نەتىجىلەرنى يارىتىشنى داۋاملىق ھالدا تېخنىكا يۇقىرى

پەللىگە چىقىشنى خالىمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلار دەم ئېلىۋېلىشنى، ئۇھ دەۋېلىشنى، ئارامخۇدا كۈن ئۆتكۈزۈشنى، ھۆزۈرلىنىشنى ئويلايدىغان بولۇپ قالدى؛ ياكى خەلققە قارىتا شەرت قويۇشقا، خەلق بىلەن سودىلىشىشقا ۋە خەلقنىن تېخىمۇ كۆپىرەك نەپ ئېلىشقا ئۆزى ئۈچۈن كۆپىرەك نام ـ مەنپەئەت ۋە ئىمتىيازنى قولغا كەلتۈرۈشكە باشلىدى. ئۇلار مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ئاشۇرالمىساقمۇ، ھېچ بولمىغاندا ئۆزىمىزنىڭ تۇرمۇش شارائىتىنىمۇ بولسا ياخشىلاپ، ئەۋلادلىرىمىزنىڭ بېشىنى سىلاپ قويىساقمۇ ھېساب دەپ ئۈيلىشىدىغان بولدى. بۇ ئەھۋالىيەتتە غايە، كەسىپ، تەرەققىياتقا نىسبەتەن ئېيتقاندا بىر خىل يوقىتىش چېكىنىش ۋە ئاسىيلىقتۇر. يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار مەلۇم دەرىجىدە ۋە دائىرىدە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان، بەزى ۋاقىتلاردا ھەتتا ئاز ـ تولا يامراپ كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن كەڭ ئەمگەكچى خەلق، بولۇپمۇ كەڭ كومۇنىستلار ئۆزلىرىنىڭ ئېتىقادىغا سادىق بولۇپ، ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ھەقىقىي تۇرىدە ئادا قىلىپ، خىزمەتلەرنى پۈختا ئىشلەپ، ئۆزلىرىنىڭ سۆزى، ھەرىكىتى ۋە ئىشلىرى ئارقىلىق ئۆز قەسىمنى ئىشقا ئاشۇرۇپ توغرا يۆنىلىشىنى بويلاپ، قەدەمىمۇقەدەم ئالغا قاراپ ئىلگىرىلەپ كەلدى. ئەمدى مەن پارتىيىنىڭ بىرقەدەر يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىرى ـ يولداش لىەن گۇگۇبېنىڭ كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغان ئىش ـ ئىزلىرى ھەققىدە سۆزلىمەكچىمەن.

لىەن گۇگۇبې① دېگەن بۇ ئىسىم راست بولۇشىمۇ يالغان

---

① لىەن گۇگۇبې ـ پاك ـ دىيانەتلىك بولسا سۇرى بولىدۇ، دېگەن مەنىدە.

بولۇشمۇ مۇمكىن، لېكىن ئىسمىنىڭ راست ياكى يالغان بولۇشى، ئانچە مۇھىم ئەمەس. مۇھىمى، مۇشۇنداق ئىشنىڭ ھەقىقەتەن بار يوقلۇقى، كېيىنكى ئەۋلادلارغا بولىدۇكى، مۇشۇنداق ئادەممۇ، مۇشۇنداق ئىشمۇ بار، ناھايەت ئۇنىڭ ھەقىقىي ئىسم-فامىلىسىنى ئېنىق يېزىش بىلەپ بولغاچقا ئالايىتەن يېزىپ يۈرمىدۇم. بۇنىڭ سەۋەبلىرى ناھايىتى چۈشىنىشلىك، چۈشىنىشمۇ قىيىن ئەمەس، بۇ يەردە كۆپ چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرۇش ھاجەتسىز. لېيەن گۈگۈرتىپى دېگەن بۇ ئادەم تەخمىنەن 50 ياشلارغا كىرگەن ئوتتۇرا بويلۇق، قارامتۇل كەلگەن، كۆزى چوڭ، قاڭشالىق، قامەتلىك ئادەم ئىدى. ئۇ داشۆدە ئوقۇغان بولۇپ، مەدەنىيەت سەۋىيىسى خېلى ئۇستۇن ئىدى. ئۇ ئۇزاق مۇددەت ئاساسىي قاتلامدا خىزمەت قىلغانلىقتىن، مول خىزمەت تەجرىبىسگە، ئىشلەپچىقىرىش، ئىقتىساد ۋە كۆرەش تەجرىبىسگە ئىگە ئىدى. ئۇ ئۇلكە دەرىجىلىك رەھبىرىي ۋەزىپىنى زىممىسگە ئالغان چاغدا، ئورگانىدىكى يولداشلار ئۇنىڭ پەقەت ئۇچ ئېغىزلا ئۆيدە ئولتۇرغانلىقىنى، ئۆيىنىڭ بەك تار، قىستاڭ، ئاددىي، ئورگانىدىن يىراق ئىكەنلىكىنى كۆرگەنىدىن كېيىن، خىزمەتكە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن يېقىنراق ئورۇندىن ئۇنىڭغا بىر قەدەر كەڭرەك بولغان ئالتە ئېغىزلىق بىر يۈرۈش ئۆينى ھەل قىلىپ بېرىدۇ، ئۇ قەتئىي رەت قىلىپ: "مېنىڭ نوپۇسۇم كۆپ ئەمەس، ئۇچ ئېغىزلىق ئۆي يېتەرلىك، ئۆيۈم بەك كەڭتاشا بولمىسمۇ، ئاممىنىڭ ئۆيلىرى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ئۇنى جەنىەت دېيىشكە بولىدۇ، خېلى ئوبدان، تەڭشەپ يۈرمەڭلار. ئۆيۈم ئىدارىدىن يىراقراق بولسۇن كېرەك يوق، كۆپرەك يول ماڭسام، كۆپرەك چېنىقمەن!" دەيدۇ. ئۇ يولداشلارنىڭ غەمخورلۇقى ۋە كۆيۈنۈشىنى چىرايلىق رەت

قىلىدۇ. بىرنەچچە يىلدىن كېيىن، ئۇ ھۆكۈمەت باشلىقلىقىدىن پارتكومنىڭ شۇجىسى بولىدۇ. بىر جايغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۆلكىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ئەڭ چوڭ كادىر يەنى كىشىلەر دائىم ئېيتىدىغان "بىرنىچى قول" ھېسابلىنىدۇ. بۇ چاغدا ئورگاندىكى يولداشلار يەنە بىر قېتىم ئۇنىڭغا ئەمدىلا پۈتۈرۈلگەن ئالتە ئېغىزلىق، ھويلا-ئارام‌لىق بىر كورپۇس ئۆيىنى ئۇنىڭغا تالاپ بېرىدۇ، ئۇ كۆپچىلىكنىڭ ياخشى كۆڭلىنى يەنە بىر قېتىم چىرايلىق رەت قىلىدۇ. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: "ھازىر تۇرۇۋاتقان ئۆيۈم ناھايىتى ياخشى، خېلى كەڭتاشا ھەم ئىنتايىن ئەپلىك، شەرت-شارائىتىمۇ بەك بەلەن. بۇ يەردە تۇرغىنىمنىڭ مۇنداق بىر پايدىلىق تەرىپى بار، يەنى ئاساسىي قاتلامدىكى يولداشلار ۋە پۇقرالار بىلەن پات-پات كۆرۈشۈپ تۇرالايمەن، ئامما بىلەن ئۇچرىشىپ تۇرۇش، ئاممىنى چۈشىنىش ۋە ئامما بىلەن ئالاقە باغلاش شارائىتىغا ئىگە بولالايمەن. ناۋادا بۇ يەردىن ئايرىلىپ كەتسەم، ئەھۋاللارنى چۈشىنىشنىڭ بىر يولى ۋە ئېپى ئازىيىپ كېتىشى، ئۇزاققا بارمايلا، ئاستا-ئاستا راھەت-پاراغەتلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپ ئامما‌دىن ئايرىلىپ قېلىشىم مۇمكىن. بىزدەك رەھبىرىي كادىرلارغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئامما بىلەن ئالاقە باغلايدىغان بىر يولنىڭ كۆپ بولۇشى ئازىيىپ كەتكىنىدىن ياخشىراق، ئامما‌دىن ئايرىلىپ قېلىش ئەڭ قورقۇنچلۇق!"

ئىسلاھات ئېلىپ بېرىلغان ۋە ئىشىك ئېچىۋېتىلگەنىدىن بۇيان، بۇ ئورۇندا بىر خىل تىجارەت قىزغىنلىقى پەيدا بولدى. بەزى كىشىلەر دېھقانچىلىقتىن، ئىشچىلىقتىن، ھۆكۈمەت كادىرلىقىدىن ۋازكېچىپ، ئاتالمىش شىركەت قۇرۇش شامىلىنى چىقىرىپ، تىجارەت

قىلىپ پۇل تېپىپ بېيىپ كەتتى. بەزىلىرى بىر ئامال قىلىپ چەت چېگرا رايونلاردىن ئاۋات ئوتتۇرا تۈزلەڭلىك ۋە دېڭىز بويى رايونلىرىغا يۆتكىلىپ، ئاتالمىش ستراتېگىيلىك يۆتكەشنى ئەملىگە ئاشۇردى؛ بەزىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇل-قىزلىرىنى يېزىلار ۋە چارۋىچىلىق رايونلىرىدىن شەھەرلەرگە، ئاساسىي قاتلاملاردىن چوڭ ئورگانلارغا، پايدىسى تەگمەيدىغان كىرىمسىز ئورۇنلاردىن پايدا-مەنپەئىتى بىرقەدەر كۆپ بولىدىغان سودا ۋە پۇل مۇئامىلە ئورۇن-لىرىغا يۆتكىدى. مۇشۇنداق مۇھىت ئاستىدا، ئۇنىڭ نۇرغۇنلىغان ياخشى نىيەتلىك ئۇرۇق-تۇغقان ۋە دوست-بۇرادەرلىرى، بەزى كونا سەپداش، خىزمەتداشلىرى ۋە بۇرۇنقى قول ئاستىدىكىلىرى لېيەن گۇڭۈبېيغا چېگرا رايونىدىكى دالا ئېكسپېدىتسىيەسىدە كۆپ يىل خىزمەت قىلغان ئوغلىنى شەھەرگە يۆتكەپ ئەكېلىپ، ئىشى يېنىك، ئارامبەخش خىزمەت ئورنىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇش ھەققىدە تەكلىپ بېرىدۇ. ئۇلار: "سىز بەكمۇ قاتمال ئىكەنسىز، پىرىنسىپ، غايە ئۈستىدىلا گەپ ئاچىدىكەنسىز، سىزمۇ ۋەزىيەتكە قاراپ بېقىڭ، باشقىلارنىڭ ھەممىسى ئۆزى ئۈچۈنلا ئالدىراۋاتىدۇ، لېكىن سىز قىلچىمۇ ھەرىكەت قىلمايۋاتىسىز. سىزمۇ ئۆزىڭىزنى ئويلاپ قويسىڭىز بولىدۇ! سىز شۇنچىۋالا چوڭ ئەمەلدار تۇرۇقلۇق، ئوغلىڭىزنى تېخىچە چۆل-باياۋانلاردا جاپا چەككۈزۈۋاتىسىز، ئىچىڭىز ئاغرىمام-دۇ، ئەجەبا ئۆز پۈشتىڭىزدىن تامغان بالىڭىزنىڭ باش-كۆزىنىمۇ سىلىغىڭىز كەلمەمدۇ؟" دەيىشىدۇ. لېكىن بۇ پېشقەدەم كومۇنىست پارتىيىسىنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرى مۇلايىملىق بىلەن ھەم جىددىي ھالدا مۇنداق دەيدۇ: "بىز كومۇنىستلار خەلق ئۈچۈن ئىنقىلاب قىلىمىز، خىزمەت قىلىش ئۈچۈن ئەمەلدار بولىمىز،

بىزنىڭ مەقسىتىمىز ئۆزىمىز ئۇچۇن ئەمەس، ئۆز پەرزەنتلىرىمىز، ئۇرۇق ـ تۇغقان ۋە دوست ـ بۇرادەرلىرىمىز ئۇچۇنمۇ ئەمەس، ماركسزمدا "ئىشچىلار سىنىپى پەقەت پۈتكۈل ئىنسانىيەتنى ئازاد قىلغاندىلا، ئاندىن ئۆزىنى ئازاد قىلالايدۇ!" دەپ ياخشى ئېيتىلغان. بىز كوممۇنىستلار ئىشچىلار سىنىپىنىڭ ئاۋانگارت ئەترىتى، ئىشچىلار سىنىپى تېخى ئۇزۇل ـ كېسىل ئازاد بولۇپ كېتەلمىگەن تۇرسا، بىز قانداقمۇ ئۆزىمىزنىڭ مەنپەئىتىنىلا ئويلىيالايمىز؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، جۇڭگودا: "ئەۋلادىڭنىڭ بار ئۆزىگە چوشلۇق بەخت ـ سائادىتى، ئولارنى دەپ ئات ـ ئېشەكتەك خار بولماقنىڭ نەھاجىتى" دېگەن قەدىمىي سۆز بار. مېنىڭ ئوغلۇم ۋە باشقا يولداشلارنىڭ پەرزەنتلىرى پەقەت خەلق ئاممىسى ئۈلارغا ئېھتىياجلىق بولغان جايلارغا بېرىپ، ئۇ جايلاردىكى خەلق بىلەن ئىچقويۇن ـ تاشقويۇن بولۇپ، يىلتىز تارتىپ، چېچەكلەپ، مېۋە بەرگەندىلا، ئاندىن ئۆزىنى ئوبدان چېنىقتۇرالايدۇ، ۋەتەن ئۈچۈن تېگىشلىك تۆھپە قوشالايدۇ. پەقەت مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن ئۈلار ئۆسۈپ يېتىلەلەيدۇ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىشەنچىسىگە ئىگە بولالايدۇ، ھەقىقىي بىلىمگە ئىگە بولالايدۇ، ۋە ئۈلارنى تەربىيەلەپ يېتىشتۇرگەن خەلقىگە يۈز كېلەلەيدۇ" ئۇ بىردەم تۇرۇۋالغاندىن كېيىن يەنە مۇنداق دەيدۇ: "بىز بۇ دۇنياغا كەلگەن ئىكەنمىز، ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ خەلقىگە نېمىلەرنى تۆھپە قىلغانلىقىمىزنى، خەلقىگە پايدىلىق بولغان نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىمىزنى ئويلىشىمىز، خەلقتىن قانداقتۇر بىرەر نەرسە ئېلىش تاماسىدا بولماسلىقىمىز لازىم. يولداشلارنىڭ ماڭا ۋە ئائىلىمىزدىكىلەرگە كۆڭۈل بۆلگەنلىكىگە رەھمەت، مەن يولداشلارنىڭ بۇ مەسلىگە مۇشۇنداق مۇئامىلە قىلىشلىرىنى ئۈمىد

قىلىمەن". شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ ئوغلى تاكى ھازىرغىچە ئەسلىدىكى ئورنىدا ــ ئىنتايىن جاپالىق ئاساسىي قاتلام ئورۇنىدا خىزمەت قىلماقتا، ئۆگەنمەكتە ۋە تۇرمۇش كەچۈرمەكتە.

يولداش لىەن گۈگۈپىي خىزمەتىنى راستتىنلا كېچە ـ كۈندۈز بېرىلىپ ئىشلەيدۇ، بەزىدە يەنە تاڭ ئاتقۇچە ئىشلەپ، ئۇخلاش ۋە تاماق يېيىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالىدۇ. يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، ئۇ بىرەر يەكشەنبىمۇ، بىرەر ھېيىت ـ بايرام كۈنىمۇ دەم ئالمىدى. خىزمەت قىلىپ ھېرىپ ـ چارچىغان ۋە ياخشى دەم ئالمىغانلىقتىن، بەزىدە ئىككى كۆزى قىزىرىپ، كۆزىنىڭ چۆرىسى قارىيىپ كېتەتتى. لېكىن يەنىلا خىزمەتنى تاشلاپ قويۇپ، ئوبدانراق دەم ئېلىشنى خالىمايتتى. باشقىلار ئۇنى دەم ئېلىشقا دەۋەت قىلسا، ئۇ ھامان: "ياق، يەنە نۇرغۇن خىزمەتلەرنى تېخى ئىشلەپ بولالمىدىم. بۇ جاي ئازادلىقتىن كېيىن تېز راۋاجلانغان، بايلىقى مول، ياخشى جاي بولسىمۇ، لېكىن قاتناش تازا تەرەققىي تاپالمىدى، سانائەت ئاساسىمىز يەنىلا ئاجىز، تەرەققىي تاپقان رايونلارغا سېلىشتۇرغاندا، ئۇلار بىلەن بولغان پەرقىمىز يەنىلا ناھايىتى چوڭ، ئۇلارغا تېزرەك يېتىشۇېلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ، ئۇنداق بولمىغاندا، پۈتكۈل دۆلەت تەرەققىياتىنىڭ ئىلگىرىلىشىگە تەسىر يېتىدۇ. ئېيتىڭلارچۇ، مۇشۇنداق ئەھۋال ئاستىدا مەن قانداقمۇ ئالدىرىماي تۇرالايمەن، قانداقمۇ خاتىرجەم دەم ئالالايمەن؟" دەيدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئىزچىل تۇرده كېچە ـ كۈندۈز دېمەي، تىرىشچانلىق بىلەن خىزمەت قىلىپ كەلدى.

لىەن گۈگۈپىي شۇجى ئىنتايىن ئىقتىسادچىل، پاك ـ دىيانەتلىك بولۇپ، ئومۇمنىڭ ئىش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆزىنى چەتكە ئالالـ

مىغاندىن باشقا، ھەرقانداق زىياپەتكە ناھايىتى ئاز قاتناشتى. ئۇ يەپ - ئىچىشلەرگە بارمايلا قالماستىن، باشقىلارنىڭ سوۋغاتلىرىنمۇ قوبۇل قىلمىدى. كىشىلەر تەقدىم قىلغانلىكى سوۋغىلارنى ھامان چىرايلىق رەت قىلىپ كەلدى، ھېچقانداقىنى قوبۇل قىلمىدى. چەت ئەللىك مېھمانلار ۋە چەت رايونلارنىڭ سوۋغىلىرىنمۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئاز قوبۇل قىلىش ئۈستىدە باش قاتۇردى، قوبۇل قىلمسا بولمايدىغانلىرىنى يا ئومۇمغا تاپشۇردى، يا كۈتۈۋېلىش ئورۇنلىرىنىڭ مۇشۇ سوۋغىلار ئارقىلىق خەلقئارالىق دوستلار ۋە بەزى چەت رايونلاردىن كەلگەن ئەزىز مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىشىغا بەردى. مەسىلەن، بىر قېتىم ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكتىكى بىر ئۆلكە ئۈنىڭغا ئىنتايىن نەپىس ئىشلەنگەن، كۆركەم گۈل ئويۇلغان چوڭ سىياھدان ۋە تۆت شىشە ئالىي دەرىجىلىك جۇڭگو ھاراقىنى تەقدىم قىلغاندا، ئۇ بۇ سوۋغاتلارنى بىر كۈتۈۋېلىش ئورنىنىڭ ئەزىز مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىشىغا ئۆتۈنۈپ بەردى. يەنە بىر مىسال، مەرھۇم زىنىڭ × × × بۆلۈمى ئىنتايىن نەپىس، كۆركەم ئىشلەنگەن مۇدەنگۈل ئويۇلغان ئالتۇن رەڭلىك بىر مىس قازاننى تەقدىم قىلغاندا، ئۇ يەنىلا بۇنى كۈتۈۋېلىش ئورنىغا بەردى ھەمدە: "بۇ ئالىي دەرىجىلىك قازاننى ئەزىز مېھمانلىرىمىزنى كۈتۈۋېلىشقا ئىشلىتىڭلار!" دېدى. شۇنداق قىلىپ بۇ قازان كۈتۈۋېلىش ئورنىدا ماكانلىشىپ، خەلق ئۇچۇن خىزمەت قىلىش رولىنى ئوينىماقتا. بۇنداق مىسالار ھەقىقەتەن بەك كۆپ بولۇپ، راستىنلا ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ.

ھازىر بىزنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىمىز ئىنتايىن ھالقىلىق بىر پەيتتە تۇرماقتا، دۆلىتىمىز خەلقنىڭ كىيىم - كېچەك، يېمەك - ئىچمەك مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتىن ھالقىپ باسقۇچقا قاراپ

قەدەم تاشلىدى. سىياسىي جەھەتتە چىرىتىش بىلەن چىرىتىشكە قارشى تۇرۇش، ئاغدۇرمىچىلىق بىلەن ئاغدۇرمىچىلىققا قارشى تۇرۇش، ئەركىنلەشتۇرۇش بىلەن ئەركىنلەشتۇرۇشكە قارشى تۇرۇش ئۇتتۇرىسىدىكى كۆرەش ئىنتايىن جىددىي بولۇۋاتىدۇ، بىزنىڭ پارتىيىمىز رەھبىرىي ئورۇنىدا تۇرۇۋاتقان ھاكىمىيەت بېشىدىكى پارتىيە بولغاچقا بۇ ئىش تېخىمۇ مۇھىم، ئۇنىڭ مەسئۇلىيىتى زىممىمىزدە. شۇڭا پارتىيەئىلىكتە چىڭ تۇرۇپ، پارتىيە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىپ، جەڭگىۋارلىقنى ئاشۇرۇشىمىز، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىك ئورنىنى مۇستەھكەملەش ۋە كۈچەيتىش ئارقىلىق، بارلىق ئەكسىيەتچىلەرنىڭ ھىيلە ـ مىكىرلىرى ۋە قاتمۇقات توسقۇنلۇق ـ بۇزغۇنچىلىقلىرىنى تارمار قىلىشىمىز، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنى ئۈگۈشلۈق ئىلىپ بېرىشقا كاپالەتلىك قىلىش ئارقىلىق، كومپارتىيىنىڭ قۇرۇشتىن ئىبارەت چوڭ ئىشىمىزنى ئورۇندىشىمىز ئىنتايىن زۆرۈر. بىزنىڭ پارتىيىمىزدە خۇددى يولداش لىيەن گۇگۇەيبىغا ئوخشاش پارتىيە خىزمىتىگە سادىق، سەمىمىي، خەلق ئىشلىرىغا جان كۆيدۈرىدىغان، خەلقنىڭ بەخت ـ سائادىتى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بارلىقىنى بېغىشلايدىغان پارتىيە ئەزالىرى ۋە پارتىيىنىڭ مۇنەۋۋەر رەھبىرىي كادىرلىرى بار ھەمدە پارتىيىمىز يولداش لىيەن گۇگۇەيبىغا ئوخشاش تېخىمۇ كۆپ كادىرلارغا موھتاج. پەقەت لىيەن گۇگۇەيبىغا ئوخشاش پارتىيە ئەزالىرى ۋە پارتىيىنىڭ رەھبىرىي كادىرلىرىغا تايىنىپ، كەڭ خەلقنىڭ بىر نىيەتتە ھەمكارلىشىپ، ئۇزلۇكسىز جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىشىغا رەھبەرلىك قىلغاندىلا، بىزنىڭ ئىشلىرىمىز چوقۇم گۈللەپ راۋاجلىنالايدۇ، بىزنىڭ كۆچىمىز غالىب ئورۇنىدا تۇرالايدۇ. قەدىمدىن تارتىپ "پاكلىق ئادىللىقنى بەرپا قىلىدۇ، ئادىللىق قۇدرەت ئاتا قىلىدۇ"

دېگەن سۆز بار. مۇشۇنداق ياخشى پارتىيە ئەزالىرى، مۇشۇنداق ياخشى كادىرلار چوقۇم ئامما بىلەن زىچ ئالاقە باغلىيالايدۇ، خەلقنىڭ قەلبىگە ياقىدۇ. ئامەنى چوقۇم ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ۋە سەپەرۋەرلىككە كەلتۈرۈپ كومۇنىزم نىشانىغا قاراپ زور قەدەم بىلەن ئالغا باسالايدۇ! ئۇلۇغنىڭ كۆچى چەكسىزدۇر. بىزنىڭ ئىشلىرىمىزنىڭ ئۈمىدى ۋە كۈچى مانا مۇشۇ يەردە. ئاخىرىدا، بىز مۇنداق بىر كۈپلېت شېئىر ئارقىلىق كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغان بۇ ھېكايىنى ئاياغلاشتۇرايلى:

كۆزلىدى ئۇ كومۇنىزمنى ساداقەت بىلەن،
نى مۇشكۈلنى يەڭدى ئىشلەپ جاسارەت بىلەن.
ئەل ئىچىدە تاپتى ئابروى پاك بولۇپ ھامان،
شۇڭا ئىشى تاپتى روناق قوش ئامەت بىلەن.

1991 ـ يىل 4 ـ ئاي، چىلۇڭ.

ئالتايغا سەپەر

قەدىمكى زاماندكى كىشىلەر قولىغا قاشتېشى بىلەزۈك، قۇلىقىغا قاشتېشى ھالقا ۋە بارماقلىرىغا قاشتېشى ئۈزۈك سېلىپ ياسىنىپ قانائەت ھاسىل قىلاتتى، مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن ئۆزىنىڭ گۈزەللىكى ۋە سالاپىتىنى نامايان قىلغىلى بولىدۇ، دەپ قارايتتى. بىر قىسىم خان ـ بەگزادىلەر ۋە ئاقسۆڭەكلەر بۆك ـ تۇماقلىرىغا، بەلباغلىرىغا، قۇياش، ئاي، تاغ ـ دەريا، ئۈچار قۇش، ھايۋان قاتارلىق ھەر خىل رەسىملەر كەشتىلەنگەن ئەمەلدارلىق كىيىملىرىگە ۋە ئۈچۈلۈك كىيىملىرىگە بىرنەچچە تال قاشتېشى پارچىسىنى تىكىپ قويۇش ئارقىلىق ئۆزىنى زىننەتلەيتتى، ئۆزىنى كۆرسەتتى، ئۆزىنىڭ ئالىيجانابلىقى ۋە بايلىقىنى نامايان قىلاتتى.

كېيىن كىشىلەر ياقۇتنى كۆك ياقۇت دەمدۇ، قىزىل ياقۇت دەمدۇ، ئالماس دەمدۇ ـ مۇشۇك كۆز دەمدۇ... ئىشقىلىپ ھەر خىل نامالار بىلەن ئاتىلىدىغان بىرمۇنچە ياقۇتنى تېپىشتى. بەزىلەر ياقۇتنى ئۆزۈككە كۆز قىلىپ بارماقلىرىغا سېلىۋالدى، بەزىلەر مېدالىئونغا بېكىتىپ بوينىغا ئېسىۋالدى، بەزىلەر ياقۇتنى چاچ قىستۇچلىرىغا ئويدۇرۇپ چېچىغا تاقىۋالدى، بۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ مەرتىۋىسى، بايلىقى، سالاپىتى ۋە گۈزەللىكىنى كۆز ـ كۆز قىلدى. شۇڭا، كېيىنچە بىرمۇنچە كىشىلەر مال ـ دۇنيا ئۈستىدە ئېغىز ئاچقاندا دائىم كىمنىڭ قانچىلىك ئالتۇنى بار، قانچىلىك ياقۇتى بار دېيىشىدىغان ھەمدە بۇ

ئالـتۇن، ياقۇتـلارنى ئەڭ ئىشەنچـلىك پۇل، دەۋر ھەرقانـچە ئۆز-گەرسـمۇ، خان ـ سۇلالىلەر ھەرقانـچە ئالماشـسمۇ ئۇنى ئوخشاشلا ئىشلىتىشكە بولىدۇ، قىلچە چاتاق چىقمايدۇ، دەپ قارايدىغان بولدى. بۇ ئالتۇن، ياقۇتلارنى ھەرقانداق يەردە ھەرقانداق دۆلەتتە ئوخشاشلا ئىشلەتكىلى بولغاچقا پۇل دەپ ئاتالدى. ھەر قېتىم كىشىلەر ئۆزۈك، ئالـتۇن ھەقـقـىدە ئېغىز ئاچقانـدا مەن ھامان تەبىئەتـنىڭ كاتتا مۆجىزىـسى، مەملـىكىتىـمىزدىـكى بىردىنـبىر زور تەبىئىي ئالـتۇن ئۆزۈك ــ ئالتاي تېغىنى ئېسىمگە ئالىمەن. چۈنكى مەملىكىتىمىزدە بىر چوڭ تەبىئىي ئالتۇن تاغ، تاغ ئۈستىدە بىردانە چوڭ ياقۇت ــ قاناس كۆلى بار، ئۇ گويا غايەت زور ياقۇت كـۆزلـۈك ئالـتۇن ئۆزۈكـكە ئوخشاش يالت ـ يۈلت نۇر چېچىپ، كۆزنى چاقنىتىپ تۇرىدۇ.

ھەمـمـىزگە مەلۇم، "ئالتاي" تۈركـىي تـىلى ۋە موڭغۇل تىلىدا "ئالتۇن" دېگەن مەنىدە، ئالتاي تېغى ئالتۇن تاغدۇر، ئۇ مەملىكىتىـمىزدىـكى شىنـجاڭ ئۇيـغۇر ئاپـتونوم رايونـىنىڭ غەربـىي شىمال بۇرجـىكـىگە، يەنى قازاق ئاپـتونوم ئوبلاسـتـىنىڭ ئالـتاي رايونىغا جايلاشـقان. ئۇ قەدىمـدىن بۇيان ئالتۇن زاپىسىنىڭ كۆپلۈكى بىلەن دۇنياغا داڭ چىقارغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەرنىڭ تەبىئىي مەنزىرىسى سۇرەتـكە ئوخـشاش گۈزەل، ھاۋاسى ئادەمـگە بەكمۇ ياقىدۇ، يېرى كەڭ، يايـلىقى بـسپايان، يەر ئاسـتى بايلىـقى مول. شۇڭا كىشىلەر دائىم: "ئالتاي تېغىنىڭ ھەممـلا يېرى گۆھەر" دېيىشىدۇ. بەزىلەر-نىڭ يەنە: "غەربـكە بېرىـپ نوم ئال، ئالتايغا بېرىـپ ئالـتۇن قاز" دېيىشمۇ ئاساسـسىز ئەمەس. بۇ قېـتىم تەشـكىلـىنىڭ مېـنى ئالتايغا تەھرىر تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتمەكچى بولغانلىقىدىن ئىنـتايىن خۇشال بولـدۇم. قەدىمـكـىلەر: "ئاسـمانغا چىقـساڭ يۇلتۇزغا قارا، يەرگە

چۇشكەنـده دىلـغا تاپ داۋا، شەھەرگە كىرسەك بەگـلەرنى يوقـلا. تاغقا چىققاندا قىل نەغمە ـ ناۋا" دېگەن ئىكەن. مەن بولسام: "خەلقنى پۇكۈپ قەلبىمگە ھامان، تاغدىن قابىلنى تاپسام تېز ـ چاققان" دېگەن ھېسسىياتتا بولۇۋاتـقاچقا، ھاياجانلىنىپ گېلىمـدىن تاماق ئۆتـمەي، كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمەي قالدى، ئالتايغا تېزرەك بېرىپ، خەلق ئۈچۈن بىر خادىم تاپسام، ئۆزۈم بۇ ئېـسل جايـنىك مەنـزىرىسـىنى تاماشا قىلسام، كۆپ ئىشـلارنى كۆرسەم، بىر قېـتىم ئەۋلـيالىق ھۆزۈرىنى سۈرۈپ باقسام دەپ ئويلايتتىم. ئالتايغا بېرىپلا بۇ يەرنىك ھەقىقەـ تەن ئىسمـىغا جىسمىغا لايىق ياخـشى جاي ئىكەنلىكىنى، 40 يىللىق سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئارقىلىق تېخـمۇ ياخـشى بولۇپ كەتكەنـ لىكىنى كۆردۈم...

ئالتاينىك ئالتۇن قېزىش تارىـخى ئۇزۇن، تارىـخىي خاتىرىلەرگە قارىغانـدا، ئالـتۇن قېزىش 17 ـ ئەسىردىـلا باشـلانغانـكەن، 18 ـ ئەسـرنىڭ ئاخىرىـدىن 19 ـ ئەسـرنىڭ ئوتتۇرىـلىرىغىچە، ئالتۇن قازغۇچىلار 10 مىڭغا، يىللىق ئالـتۇن مىقـدارى 50 ـ 60 مىڭ سەرگە يەتكەن. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا بىرسى ئالتاي دەريـاسـىدىن ئېغىرلىقى 170 سەر كېلىدىغان ئالتۇن پارچـىسى تېپىۋالغانـىكەن. 40 ـ يىللاردا بۇ يەردە ئالـتۇن كان ئىدارىـسى قۇرۇلـغان، ئىشـچىلار 10 مىڭدىن ئاشقان، يىللىق ئالتۇن مىقدارى 100 مىڭ سەرگە يەتكەن. ئالتاينىك باشقا كان بايلىق مەنبەلىرىمۇ بىرقەدەر مول ۋە تولۇق. شۇڭا ئۇنىڭ "جۇڭگودىـكى ئۇرال" دېـگەن شەرەپـلىك نامـى بار. ناھايـىتى ئاز ئۈچرايدىغان مېتاللاردىن بېرىللىي، لىتـىي، نىئوبـىي، تانتال قاتارـ لىقلار؛ قارا مېـتال كان بايلىقلىرىـدىن: تۆمۈر، مانـگان، خرومىلار؛ رەڭلىك مېتال ۋە مېتالـلاردىن نـىكېل، مىـس، ئالـيۇمىن، سىنك،

قوغۇشۇن، مولىبدېن، ۋولفرام، قەلەي، كۇموش، لىتىي، رۇتېنىي ۋە پاللادىي قاتارلىقلار؛ مېتالىوئىدلار، خىمىيە سانائىت قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى ۋە ئالاھىدە مېتالىوئىدلاردىن ھاك تاش، كۋارتس تاش، سېغىز توپا، تۇز، تەبىئىي شۇلتا، تازىلانغان شورم بارىت، تالك، سېرپېنتىن، ئاق چىرىمتال، خروستال، تاۋلانغان كۋارتس قاتارلىقلار؛ ياقۇت تۇرىدىكى كان مەھسۇلاتلىرىدىن كۆك ياقۇت، سۇزۇك ياقۇت، سارغۇچ يېشىل ياقۇت، چاقماق تاش قاتارلىق بىرمۇنچە ئېسىل تاشلار بار. مەلۇماتلارغا قارىغاندا، تارىختا ئالتايدىن 30 تونىنا يېشىل خروستال، 12 تونىنا ئانار تاش، 16 كىلوگرام كۆك ياقۇت، 17 كىلوگرام سېرىق قاشتېشى، 500 كىلوگرام خروستال پارچىلىرى، 332.5 گرام ئېغىرلىقتىكى "ئىت باشلىق ئالتۇن" ۋە 4500 كۋادرات سانتىمېتىرلىق چوڭ ئاق چىرىمتال پارچىسى قاتارلىق ئاز ئۇچرايدىغان كان مەھسۇلاتلىرى تېپىلغانىكەن.

ئالتايىنىڭ سۇيىق ئەلۋەك بولۇپ، بۇ يەردە ئوزۇقلۇق قۇۋۇتىنى يۇقىرى، سوغۇق سۇغا ماسلىشالايدىغان بېلىقلار كۆپ چىقىدۇ، ئۇنىڭ تۇرلىرى خېلى كۆپ، سۇپىتىمۇ خېلى ياخشى. مەسىلەن، بۇ يەردە ئۇسېتر بېلىقى، شەرق يېسىي بېلىقى، سالمۇن بېلىقى، شالاڭ قاسراقلىق سالمۇن (كىچىك قىزىل بېلىق)، قارا تاپان بېلىق، كۇموش تاپان بېلىق، شىمالىي قۇتۇپ بېلىقى، ئاق چېكىتلىك چورتان، بايقال بېلىقى، كۆل سازىنى ۋە دەريا تربىكسى قاتارلىق بېلىقلار بار. كۆل سازىنى، شىمالىي قۇتۇپ بېلىقى، ئاق چېكىتلىك چورتان، ئۇزۇن ماڭلايلىق ئاق سازان بېلىق، دەريا ئوكۇنى، يېپىشقاق ئوكۇن، بايتال بېلىقى قاتارلىق بېلىقلار مەملىكىتىمىزدە پەقەت ئالتاينىڭ ئۇرۇنىگو دەرياسىنىڭ ئېرتىش قاتارلىق

سۇ سىستېمىلىرىغا تارقالغان.

ئالتاينىڭ دەرەخلىرى ئاساسەن يوپۇرماق تاشلايدىغان سىبىرىيە قارىغىيى بولۇپ، بۇ 97 پىرسەنتنى ئىگىللەيدۇ، ئۇنىڭ ياغچى قاتتىق سۇ، نەمگە چىداملىق بولۇپ، ئۇنى شىپال قىلىپ ياتقۇزۇشقا، كانلاردا تۇۋرۇك قىلىشقا، كۆۋرۈككە ئىشلىتىشكە، سىمتاناب تۇۋرۇكى ۋە قۇرۇلۇش ماتېرىيالى قىلىشقا بولىدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا سىبىرىيە شەمشادى، سىبىرىيە ئاق شەمشادى، ياۋروپا تاغ تېرىكى، سىبىرىيە ئاق قېيىنى، كۆك تېرەك، سوۋادان تېرەك، توغراق، ھەر خىل مەجنۇنتاللار، جىگدە دەرىخى قاتارلىقلار بار. يەنە بىرمۇنچە ئاز ئۇچرايدىغان دەرەخ خىللىرى مەسىلەن، كىچىك يوپۇرماقلىق قېيىن، شور تاك قېيىنى، كېرىرون سۆگىتى، كۇل رەڭ سۆگەت، ساريەن سۆگىتى ۋە قورۇق قوۋزاقلىق سۆگەت قاتارلىق دەرەخ تۈرلىرى بار.

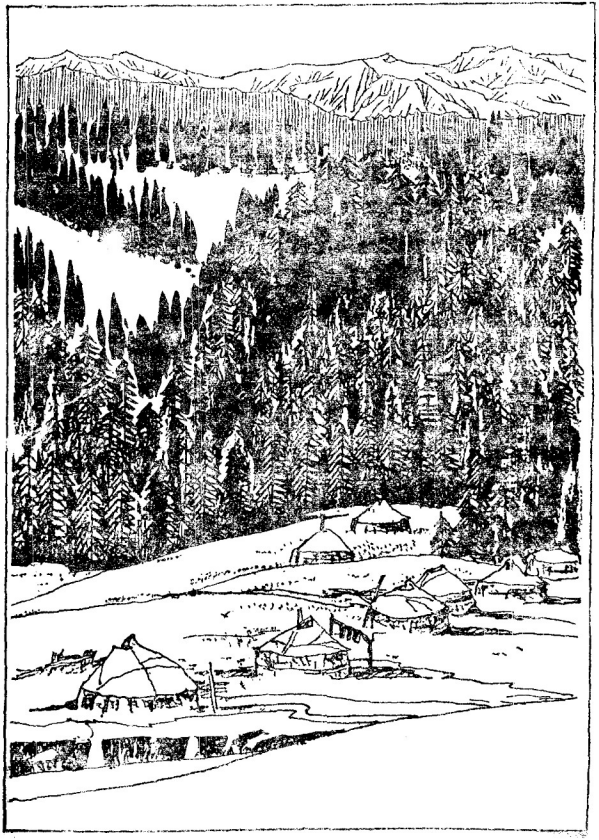
ياۋا ئۆسۈملۈكلەر تېخىمۇ كۆپ بولۇپ، ئۇنىڭ ئىشلىتىلىش دائىرىسى ناھايىتى كەڭ. مەشھۇرراقلىرىدىن: قىيا كۆكى، ئالتاي كەتىراسى، ئالتاي سىرىق گوربىلى، ئالتاي مېھرىگىياھى، چۆچۈك-بۇيا قارلەيلىسى، شەھدان، پەربۇن، يالپۇز ۋە يىزىخو ئەمەن قاتارلىقلار بار.

ئالتايدا كالا، قوي ئىنتايىن كۆپ، نۇرغۇن داڭلىق چارۋا رايونلىرى بار، مېنى ھەممىدىن بەك قىزىقتۇرغىنى ئالتاي قوي بولىدى، ئۇ بۇرۇن ئالتاي چوڭ قۇيرۇقلۇق قويى دەپ ئاتالغان بولۇپ، تاك دەۋرىدىلا كىتابلارغا پۈتۈلگەن. بۇ قوي مەملىكىتىمىز-دىكى قازاق چارۋىچىلار ئۇزاق مۇددەت تاللاپ يېتىشتۈرگەن يەرلىك ئالاھىدە سورت بولۇپ، ئۇ تەبىئىي شارائىتقا ئوبدان ماسلىشالايدىغان، يەم-خەشەك خىللىمايدىغان، ئۇزۇن يول ماڭالايدىغان، سوغۇقتىن

قورقمايدىغان، تېز ئۆسۈپ، تېز سەمرىيدىغان ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە، بۇنداق قويىنىڭ جۈغى چوڭ بولۇپ، گۆش، مای كۆپ چىقىدۇ، قۇيرۇقى يوغان كېلىدۇ. ئۇنىڭ گۆشى يۇمران، مەززىلىك بولۇپ، غەيرىي پۇراق يوق. ئادەتتە قوچقارنىڭ ئېغىرلىقى 100 كىلوگرام ئەتراپىدا بولىدۇ، ئەڭ ئېغىرلىرى 138 كىلوگرامغا يېتىدۇ، ساغلىق قوينىڭ ئېغىرلىقى ئادەتتە 65 ــ 70 كىلوگرام كېلىدۇ، ئەڭ ئېغىرلىرى 105 كىلوگرامغا يېتىدۇ. قوزا شۇ يىلىلا 30 ــ 40 كىلوگرامغا يېتىپ، سويۇشقا يارىغۇدەك بولۇپ قالىدۇ، شۇڭا بۇ قوي يۇقىرى مەھسۇلاتلىق قوي دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

ئالتايىنىڭ دەريا ـ ئېقىنى ئاساسەن ئېرتىش دەرياسى بىلەن ئۇرۇڭگۇ دەريالىرىدىن ئىبارەت چوڭ ئىككى سۇ سىستېمىسى بولۇپ، ئەڭ چوڭ ھېسابلىنىدىغان ئېرتىش دەريالىرىنىڭ ئومۇمىي ئۇزۇنلۇقى 2900 كىلومېتىردىن ئاشىدۇ، پۈتۈن ئېقىم يەر كۆلىمى 100 مىڭ كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ، ئۇ قابا ناھىيىسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن شىمالغا بۇرۇلۇپ سوۋېت ئىتتىپاقى چېگرىسىغا كىرىپ، داۋاملىق ئېقىپ زايسان كۆلىدىن ئۆتىدۇ، خەنتى ـ مەنسىيىسىك شەھىرىنىڭ غەربىدىن ئۆتۈپ ئوب دەريالىرىغا قوشۇلىدۇ، ئاخىردا سالېخارد شەھىرىگە يېقىن جايدىن شىمالىي مۇز ئوكيانىغا قۇيۇلىدۇ.

ئالتايدا كۆللەر ناھايىتى كۆپ، مەشھۇرلىرىدىن بۇرۇلتۇقاي ۋە قاناس كۆلى بار، ئەڭ چىرايلىقى قاناس كۆلى بولۇپ، ئەتراپىنى قاتمۇقات تاغلار بىر ـ بىرى بىلەن گىرەلىشىپ كەتكەن جىلغىلار، ئوتلاقلار، ئورمانلىقلار ئوراپ تۇرىدۇ، يىراقتا نەزەر تاشلىسىڭىز ھەيۋەتلىك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان قارلىق چوققىلار، بۈكۈكىدە ئورمانلار، يېشىل جىلغىلار كۆزىڭىزگە چېلىقىدۇ، كۆڭلىڭىز بىردىنلا

ئېچىلىپ كېتىدۇ، كۆل رايونى دېڭىز يۈزىدىن 1374 مېتر ئېگىز كېلىدىغان ئالتاي تاغ باغرىغا جايلاشقان بولۇپ، كۆلىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 25 كىلومېتر، كەڭلىكى 1.6 ــ 3.9 كىلومېتر، يۈزى 37.7 كۋادرات كىلومېتر كېلىدۇ، ئەڭ چوڭقۇر يېرى 188.5 مېتردىن تۆۋەن كېلىدۇ، بۇ ئاز كۆرۈلىدىغان، رەڭگى ئۆزگىرىشچان كۆل بولۇپ. ھاۋا ئوچۇق كۈنى ئېگىز يەردىن قارىسا، كۆل سۈيى كۆك يېشىل كۆرۈنىدۇ، ھاۋا تۇتۇق چاغدا كۆل رەڭ بېشىلغا ئۆزگىرىدۇ، يازدا كۈن ئىسسىپ كەتكەندە ھاۋا ئوچۇق بولغاندا سۇس يېشىل ياكى سۇت رەڭگە كىرىدۇ. ھەقىقەتەن كۆڭۈلدىكىدەك مەنزىرىلىك، سالقىن سايالىق رايونى. ھەر يىلى 7 ــ ، 8 ــ ، 9 ــ ئايلاردا شۇ يەرلىك ئامما، جۈملىگولۇق ۋە چەت ئەللىك سەيلە ــ سايالىقچىلەر بۇ يەرگە كېلىپ مېھمان بولىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇ يەر ئادەم دېگىزى، شادلىق دېگىزىغا ئايلىنىدۇ، ئادەمدە ئىختىيارسىز: "ئويناشاي شادلىنىپ بۇ يەردە بىر كۈن، ئون يىللىق تاماشادىن تۇرىدۇ ئۇستۇن" دېگەن ھېسسىياتنى پەيدا قىلىدۇ.

ئالتاي قازاق خەلقى توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان يەر بولۇپ، مىللىي ئالاھىدىلىكى ناھايىتى گەۋدىلىك مەسىلەن، قازاقلار كۆپرەك تېرە، پاختا رەختلەردىن كىيىم كىيىدۇ. قىش، ئەتىياز پەسلىدە كۆپرەك ھايۋانلارنىڭ تېرىسىدىن تىكىلگەن كىيىملەرنى، ياز، كۈز پەسلىلىرىدە پاختا رەختتىن قىلىنغان كىيىملەرنى كىيىدۇ. قىش، ئەتىيازلىق كىيىملىرى ئادەتتە كەڭرەك، تىكىلىدۇ، بۇنداق كىيىملەر چىداملىق، كىيىشكە ئاسان بولۇپ، سوغۇق ئۆتمەيدۇ، ئات مىنىشكە قولايلىق يارىتىپ بېرىدۇ. ياز، كۈز پەسلىدىكى كىيىملەر يېنىك، سالقىن بولۇپ، يۇيۇشقا، تاغقا چىقىپ مال بېقىشقا، ئوت ــ چۆپ ئورۇشقا ۋە

ئوي قىرقىتقا قولايلىق. ئەرلەر كېيىمىنىڭ ئازادە، قولاي، چىرايلىق بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئىچكى كېيىمى، تامبىلى ئاق رەختتىن تىكىلىدۇ. كۆكلىكىنىڭ كۆپىنچىسى ئۆرە ياقا، كەڭ يەڭلىك بولۇپ، ياقا ۋە يەڭلىرىگە يېشىل كەشتە تىكىلىدۇ. كۆكلەكىنىڭ ئۇستىگە جىلىتكە كىيىدۇ، جىلىتكە كۆپىنچە قارا ياكى كەرىشىۋاي چېپەر-قۇتتىن تىكىلىپ، چەت قىرلىرىغا ھايۋان تېرىلىرى ياكى تۆگە يۇڭى تۇتۇلىدۇ. جىلىتكىنىڭ ئۇستىگە قىسقا چاپان كىيىدۇ. سىرتقا چىققاندا ئۇزۇن چاپان كىيىدۇ ياكى تېرە جۇۋا كىيىدۇ. چارۋىچىلار كۆپرەك قوي تېرىسىنى ئىشلىتىدۇ، قولىدا بارراقلىرى قۇرۇا تېرىسى، بۆرە تېرىسى، قۇندۇز تېرىسى، سۇغۇر تېرىسى، ئىپار چاشقىنى تېرىسى ياكى قوي، تۆگىلەرنىڭ قورساق قىسمىنىڭ ئىنكى تەرىپىدىكى تېرىسىدىن جۇۋا تىكتۇرىدۇ. بۇ خىل ھايۋان تېرىلىرىنىڭ يۇڭى يۇمشاق، تېرىسى نېپىز، سۇيىتى ياخشى بولۇپ، يۇڭى ئاسانلىقچە توگۈلۈۋالمايدۇ، كۆركەم ۋە ئىسسىق كېلىدۇ. ئىشتان كۆپىنچە ئاشلاڭ-غان قوي تېرىسىدىن شالۋۇر قىلىپ تىكىلىدۇ، يەنە ئەستەرلىك چېپەرقۇت ئىشتانمۇ تىكىلىدۇ. كىشىلەر تۆت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە كەڭلىكى تەخمىنەن 10 سانتىمېتر كېلىدىغان مىس تۈگمە بىكىتىلگەن كەرىشىۋاي كالا تېرىسىدىن قىلىنغان تاسمىنى بېلىگە باغلاپ شامالدىن دالدىلىنىدۇ. بەزىلەر بۇندىق تاسما بەلباغقا خەنجەر، ئوق خالتىسى، ئوقدان قاتارلىقلارنى ئېسىۋالىدۇ. ئادەتتە ئىككى خىل تۇماق كىيىدۇ، بىر خىلى ئوڭ، سول تەرەپلىرىدە قۇلاقچىسى ئارقىسىدا بىر ئۇزۇن پوپچىكى بار، تۆت قىرلىق، سۇغا شەكىللىك بولۇپ، تاۋاردىن تىكىلگەن، ئۇچ قۇلاقچىسى تۈلكە تېرىسى، قۇندۇز تېرىسى ياكى ئەلتېرىدىن قىلىنغان تۇماق. بۇ خىل تۇماقلار گويا

قەدىمكى قىلىچۇازلارنىڭ دۈيۈلۈشىسىغا ئوخشايدۇ، بەزىلەر تۇماق-دوپپىسىغا مۇشۇكياپىلاقنىڭ بىر تۈتام پېيىنى قىستۇرۇۋالىدۇ، بۇ باتۇرلۇقنىڭ، قەتئىيلىكنىڭ سىمۋولى بولۇپ، كۆركەم كۆرۈنىدۇ. يەنە بىر خىلى سىلىندىر شەكىللىك بولۇپ، ئۈستىكە كۆك ياكى قارا تاۋار تۇتۇلۇپ، تۆلكە تېرىسى ياكى قارا ئەلتېرىدىن تىكىلمەنغان كۆلاپارا (ئۇچلۇق بۆك)دۇر. يازدا، ياش چارۋىچىلار كەشتىلەنگەن تۆت بۇرجەكلىك ياغلىقنى ئۇچ بۇلۇڭ شەكلىدە قاتلاپ پېشانىسىدىن تارتىپ ئوراپ باغلاپ، بۆك ئورنىدا چىگۈالىدۇ. ئاياللارنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى ياش-قۇرامىغا قاراپ تىكىلىدۇ، ياشانغانلار، ياشلار، توي قىلغان ۋە توي قىلمىغانلارنىڭ كىيىم-كېچەكلىرى بىر-بىرىدىن پەرقلىنىدۇ، كۆپىنچە ھەر خىل چىرايلىق گۈللۈك رەختلەر، يىپەك تاۋار، موبىسز رەخت، چىپەرقۇت قاتارلىقلار ماتېرىيال قىلىنىدۇ. قىز-چوكانلار ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىشىدۇ، كۆڭلەكنىڭ يەڭ ئۇچىغا كەشتە تىكىلىدۇ، كۆڭلەكلىرى كۆپ پۇرۇم-قاتلاقلىق بولىدۇ، كۆڭلەكنىڭ ئۈستىدىن يەڭسىز چاپان كىيىدۇ، بەزىلەر قارا قوي تېرىسىدىن جىلىتكە ياكى ئالدى پەش ۋە ئېتەكلىرىگە ھەر خىل كەشتىلەر تىكلىگەن قىسقا كەمزۇل كىيىۋالىدۇ. چاپان، جىلىتكىلىرىنىڭ ئالدىغا ئىككى قاتار قىلىپ نۇرغۇن كۇمۇش تەڭگە ياكى مەرۋايىت قاتارلىق زىننەت بۇيۇملىرىنى تاقايدۇ، كىيىمنىڭ چەت-چۆرىلىرىگە گۈللۈك نۇسخىلارنى كەبىلەپ تىكىۋالىدۇ. توي قىلمىغان ياش قىزلار يۇمىلاق، گىرىۋىكى چوڭ، ئۈستى كەڭرەك "تاقىيا" كىيىدۇ. ئادەتتە قىزىل، كۆك قاتارلىق يىپەك رەخت ماتېرىيال قىلىنىپ، ھەر خىل يىپەك يىپلاردىن گۈل چىكىلىدۇ ھەم ھەر خىل ئۇنچە تىزمىلىرى تىكىلىدۇ، تۇماق-دوپپىسىغا ئۆكە تاقايدۇ. يەنە بىر خىل قۇندۇز تېرىسىدىن

تىكلىدىغان يۇمىلاق شەكىللىك، "جىڭرىق" دەپ ئاتىلىدىغان دوپپىمۇ كىيىشىدۇ. ئۇكىنى مۇقىم تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن ئۇنچە تىزىقلىرى ئارىسىغا ئالتۇن ياكى كۈمۈشتىن قىلىنغان تۇرغۇچ ئورنىتىلىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا قىزلار دائىم "ئاجايىپ" دەپ ئاتىلىدىغان ياغلىق ئارتىدۇ، بۇ خىل ياغلىق تۆت بۇرجەك ئاق رەختىنىك چۆرىسى كەشتىلىنىپ زىننەتلىنىدۇ، ئارتىدىغان چاغدا بۇلۇڭلىرى بويىچە قاتلىنىپ پېشانىسىدىن چېكىلەپ چىگىلىدۇ. قىزلار ياتلىق بولغاندا يۈك ئەدىيال ياكى مويىسىز رەخت، تاۋار قاتارلىقلاردىن، ئۇستىگە گۈل كەشتىلەنگەن، ئۇنچە ـ مارجانلار تۇتۇلغان ھەمدە ئالدى تەرىپىگە سكىلەكگە ئوخشاش ئۈنچە تىزىقلىرى تۇتۇلغان سەۋكۈلى كىيىدۇ. كېلىنىنىڭ تويلۇق كىيىملىرىگە، ئىچ كىيىمىنىڭ ياقىسىغا ھەر خىل كەشتىلەر تىكىلىدۇ، ئۇستىگە جىلىتكە ياكى قىسقا يەڭلىك ئۇدۇل پەشلىك پەشمەت كىيىدۇ، قوش ئېتەك كۆڭلەك كىيىپ، مەيدىسىگە كۈمۈش، مەرۋايىت قاتارلىق زىننەت بۇيۇملىرىنى تىكىدۇ، مارجان ئاسىدۇ، چاچ ئۆرۈملىرىگە كۈمۈش بېزەكلەرنى تاقايدۇ. تويدىن كېيىنكى چوكان، شەكلى ياغلىقتا ئوخشاش جىبەك (قىزىل تاۋاردىن كىيىمگە تۆتاش قىلىپلا تىكىلىدۇ) كىيىدۇ، بىر يىلدىن كېيىن لېچەككە ئۆزگەرتىدۇ. بۇ خىل لېچەكنىڭ ئوتتۇرا ياشلىق ئاياللار كىيىدىغانلىرىغا گۈل چېكىلىدۇ، "كەيمەچەك" ۋە "شلاۋۇش" دەپ ئاتىلىدۇ. لېچەك ئاق رەختتىن تىكىلىدۇ، كىيگەندىن كېيىن ئايالارنىڭ كۆزى، بۇرنى، ئاغزىلا ئوچۇق قالىدۇ، مۇرە بەللىرىگچە ساڭگىلاپ چۈشۈپ تۇرىدۇ. ياز، كۈز پەسىللىرىدە دائىم مەيدىسىگە، ئالدى پېشىغا ۋە ئېتەكلىرىگە گۈل كەشتىلەنگەن، ئىككى يانچۇقلۇق، قىسقا يەڭلىك ئۈزۈن چاپان ياكى جىلىتكە كىيىدۇ. باي ئائىلىلەردىكىلەر تۆلكىنىڭ

پۇت تېرىسى، قۇندۇز تېرىسى ياكى ئەلتېرىدىن تىكىلىگەن جۇۋا كىيىشىدۇ. ئايالالرنىڭ بەلباغلىرى كۆپىنچە قىزىل ياكى بىنەپشەرەڭ رەختتىن قىلىنىدۇ، ئۇلار، ئۇزۇك، ھالقا، بىلەزۈك سالىدۇ.

قازاق ئەرلىرى بىرنەچچە خىل ئۆتۈك كىيىدۇ، بىرى قۇنجىنىڭ ئۇزۇنلۇقى تىزىغا كەلگۈدەك قارا خۇرۇم ئۆتۈك بولۇپ. ئۆتۈك ئىچىگە كىگىز پايپاق كىيىدۇ، كىگىز پايپاقنىڭ ئېغىز تەرىپىگە قارا تۇتۇلىدۇ. يەنە بىر خىل يازدا كىيىدىغان نېپىز چەملىك ئۆتۈك بولۇپ، بۇنى پايتىما ئوراپ ياكى يىپ پايپاق بىلەن كىيىدۇ. ئۇنىدىن باشقا ئۇۋۇغا چىققاندا پاشنىسى پەس، تومۇقى قاپلانغان ئۆتۈك كىيىدۇ، بۇنداق ئۆتۈك يېنىك ھەم يۇمشاق كېلىدۇ. يەنە دېھقانچىلىق رايونلىرىدا كالا خۇرۇمدىن تىكىلگەن پىيمغا ئوخشاش بىر خىل ئۆتۈك كىيىشىدۇ.

قازاقلارنىڭ ئەنئەنىۋى يېمەكلىكلىرى ئىچىدە گۆش، سۈت، ئاشلىق ئاساسلىق يېمەكلىك ھېسابلىنىدۇ. ئىچىملىكلەر ئىچىدە سۈتلۈك چاي ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدۇ، ئۇندىن قالسا قىمىز. ئۇلار ئاساسەن ئۆي ھايۋانلىرىنىڭ گۆشىنى يەيدۇ، ياۋايى ھايۋانلارنىڭ گۆشىگىمۇ ئېغىز تېگىدۇ. گۆش يېگەندە گۆش ۋە سۇرلەنگەن گۆش دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. يېڭى گۆشنى شورپا قىلىپ، قورۇپ ۋە كاۋاپ قىلىپ يەيدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە ئۇزۇنچىرەك بولغىنى شورپا سېلىشتۇر، گۆش پىشقاندىن كېيىن چوڭ بىر لېگەنگە ئېلىپ بىرەيلەن پىچاق بىلەن پارچىلاپ بېرىدۇ، ئاندىن ھەممەيلەن گۆشنى قولىغا ئېلىپ مەززە قىلىشىدۇ. قازاقلار ئات گۆشىنى ئېسىل تائام ھېسابلايدۇ، دائىم ئىككى ياشلىق تايچاق بىلەن قىممەتلىك مېھمانلىرىنى كۈتىدۇ. ئاتنىڭ قۇۋۇرغىسىنى، قېزىسىنى، ساغرا گۆشلىرىنى ئەڭ ياخشى دەپ

قارايدۇ. ئۇنىڭدىن قالسا قوي سويۇپ مېھمان كۈتىدۇ. چارۋىچىلىق رايونلىرىدىكى قازاقلارنىڭ ئۆيلىرى ئاساسەن كىگىز ئۆي بولۇپ، ئۇ ئۆي كېشىكى ۋە كىگىزدىن ئىبارەت ئىككى قىسىمدىن تەركىب تاپىدۇ. كېشەك تالدىن ياسىلىدۇ، تەخمىنەن ئۇچ مېتر ئۇزۇنلۇقتىكى نەچچە ئون ئۇزۇن تال ئايلانما بويىچە تۆشۈكى بار گۈمبەز شەكىلدىكى يۇمىلاق كېشەككە كىرگۈزۈلىدۇ: تالىنىڭ يەنە بىر ئۇچى بىرئاز چوڭ، تۆۋەنگە ئىگىلگەن بولۇپ، كىگىز ئۆي كېشىكىنىڭ تۆۋەنكى قىسمىدىكى تۆر شەكىللىك سالاسۇنلىرى بىلەن تۇتاشتۇرۇلىدۇ. سالاسۇنىنىڭ ئېگىزلىكى 115 مېتر بولۇپ قاتلىغلى، ئاجراتقىلى، قۇراشتۇرغىلى بولىدۇ، تەشكىل قىلغۇچى گەۋدىسى نەيچە شەكىللىك بولىدۇ. سالاسۇنىنىڭ سىرتىغا چىڭ تاملىق تارتىلىدۇ، ئىشىك ئورۇنلاشتۇرۇلىدۇ. گۈمبەز شەكىللىك ئۆگزىنىڭ مەركىزىدىن تۈگلۈك ئېچىلىدۇ، ئۇ يورۇق چۈشۈرۈش، شامال ئۆتۈشتۈرۈش رولىنى ئويناپىدۇ. كىگىز پارچىلىرى كېشەك ئۈستىگە يېپىلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىدىن تېرە ئارغامچا بىلەن تارتىلىپ مۇقىملاشتۇرۇلىدۇ. گۈمبەز شەكىللىك ئۆگزىدە يەنە بىر ھەربىكەتچان كىگىز پارچىسى بار بولۇپ تۈگلۈكنى ئېتىدىغان پەردە قىلىنىدۇ. سالاسۇنىنىڭ سىرتىدىن بىر-نەچچە پارچە كىگىزنى قوشۇپ ئۇراپ تاكى يەرگىچە تەگكۈزۈپ قويىدۇ، يازدا كۈن ئىسسىغىنىدا كىگىزنى 20—10 سانتا قايرىپ كۆتۈرۈپ قويۇپ شامال ئۆتۈشتۈرىدۇ. بۇ خىل ئۆي قولايلىق ھەم چىداملىق بولۇپ، كۆچمەنچىلىككە ناھايىتى مۇۋاپىق، ھەم ھاۋاسى داۋىم ساپ بولغاچقا سالامەتلىككە، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشكە پايدىلىق.

قازاقلارنىڭ توي مەرىكىسى ئۆزگىچە ھەم قىزىق بولۇپ، بىر قىسىم ئەنئەنىۋى ئۆرپ-ئادەتلىرى ۋە قائىدە-يوسۇنلىرى بار.

قىز ـ يىگىتلەر مۇھەببەتلەشكەنـدىن كېيىن. ئىككى تەرەپ توي قىلىشقا پۈتۈشىدۇ، ئوغۇل تەرەپ "جىرتىس"① مۇراسىمى، قىز تەرەپ ئۆي كۆرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزىدۇ. قازاقلاردا توي ئالدى بىلەن قىزنىڭ ئۆيىدە، ئاندىن ئوغۇلنىڭ ئۆيىدە ئۆتكۈزۈلىدۇ. ياشانغان ئايالار كەمپۈت، بوغۇرساقلارنى چېچىپ، قىز كۆچۈرگۈچە- لەرنى قارشى ئالىدۇ، ھەمدە قىز ئۇچۇن ئېلىپ كەلگەن كىيىم- كېچەكلەرنى يېيىپ، تويىنىڭ تەنتەنىلىكىنى ئىپادىلەيدۇ. توي كۈنى، مال سويۇپ، گۆش پىشۇرىدۇ، دوست ـ يارەنلىرى، ئۇرۇق- تۇغقان، قولۇم-قوشنىلىرى كېلىپ تەبرىكلەيدۇ. توي ناخشىسى — "ئاۋۇجار"نى ئېيتىدۇ. ئەرلەر ئېيتىدىغان ناخشىلارنىڭ مەزمۇنى كۆيوغۇل، كېلىننىڭ ئەقىل پاراسىتىنى كۆيلەش، قىزغا يىغلىماسلىق، ھەسرەت چەكمەسلىك ھەققىدە نەسىھەت قىلىش، قىزلار ئېيتىدىغان ناخشىلارنىڭ مەزمۇنى بولسا كېلىننىڭ بەختلىك بولۇشىنى تىلەش ۋە كېلىنچەكنىڭ ئارزۇ ـ ئارمانلىرىنى ئىپادىلەش. يەنە "نەسىھەت" ناخشىسىمۇ ئېيتىدۇ. ئېيتىشىش داۋامىدا قايسى تەرەپ ئۇتتۇرۇپ قويسا شۇ تەرەپ قارشى تەرەپكە لۆكگە، رەخت، يىپەك قاتارلىق سوۋغىلارنى بېرىدۇ. كېلىن "ھىجران" ناخشىسىنى ئېيتىدۇ، "ھىجران ناخشىسىدا ئاتا ـ ئانىسىنىڭ ئۆزىنى بېقىپ چوڭ قىلغانلىقىغا تەشەككۇر ئېيتىش، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا بولغان مېھىر ـ مۇھەببىتى، شۇنداقلا يېڭى تۇرمۇشتىن ئەنسىرەش قاتارلىق مەزمۇنلار ئىپادىلىنىدۇ. كېلىن ئېيتىپ بولغاندىن كېيىن، يىگىت قولدىشى ۋە قىز قولدىشى نەسىھەت ناخشىسىنى قايتا ـ قايتا ئېيتىدۇ. كېلىننىڭ ئۆيىدىن قوزغىلىدىغان

① جىرتىس — چاي ئىچۇرۇش مۇراسىمى.

چاغدا، كېلىنىنى قىز قولدىشى يۆلەپ تۇرىدۇ، ئۇ يىغلاپ ھىجران ناخشىسىنى ئېيتىپ ئاتا-ئانىسى، چوڭلار، دوستلىرى بىلەن خوشلىشىدۇ، ئاندىن ئاكىسى ياكى ئىنىسى ئاتقا مىندۈرۈپ قويىدۇ، كۆچۈرگۈچىلەر ۋە ئۇزاتقۇچىلارنىڭ ھەمراھلىقىدا يىگىتنىڭ ئۆيىگە كېلىدۇ. كېلىن قېيىن ئاتا-ئانىسىنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلگەندە، بىرنەچچە ياشانغان ئايال ئاتىتىن يۆلەپ چۈشۈرىدۇ، قېيىن ئانىسى كەمپۇت چاچىدۇ، مېھمانلار، شۇ سورۇندىكىلەر ۋە ئۇششاق بالىلار كەمپۇت تالىشىپ، ئويۇننى قىزىتىۋېتىدۇ. مۇراسىم باشلانغاندا، توي بېشى بولغان يىگىت "يۇز ئېچىش ناخشىسى"نى ئېيتىدۇ، ناخشىنى شۇ يەردىلا توقۇپ قىزىقارلىق قىلىپ ئېيتىدۇ. ئېيتىپ "قېيىن ئاتا-ئاناڭغا سالام قىل" دېگەن يېرىگە كەلگەندە، يىگىت قامچىسى بىلەن قىزنىڭ يۇزىدىكى رومالنى ئاستا ئاچىدۇ، كېلىن قېيىن ئاتا-ئانىسىغا، چوڭلارغا، ئۇرۇق-تۇغقان، دوستلىرىغا ئېگىلىپ سالام قىلىدۇ.

روزا ھېيىت، قۇربان ھېيىت ۋە نوروز قازاقلارنىڭ ئاساسلىق بايراملىرى ئېيتىشلارغا قارىغاندا "نوروز"نىڭ "كونىنى ئۇزىتىپ، يېڭىنى قارشى ئېلىش" دېگەن مەنىسى بار ئىكەن. مۇشۇ مەزگىلدىن باشلاپ يەر-زېمىن ئويغىنىپ باھار باشلىنىپ، بارلىق جانلىقلار جانلىنىپ كېتىدۇ، كىشىلەر يېڭى سۈت يېمەكلىكلەرگە ئېغىز تېگىدۇ. شۇ كۈنى ھەممە ئۆيىلەردە بۇغداي كۆجىسى تەييارلىنىدۇ، قېرى-ياش ھەممىسى ئۆيىمۇئۆي يوقلىشىدۇ. قىشتا سويۇلغان قوينىڭ بېشى مۇشۇ بايرام كۈنىگىچە ساقلىنىپ مۇيىسىتلارغا تەقدىم قىلىنىدۇ. ئۇلار "پۈتۈن ئائىلەڭگە خۇشاللىق نېسىپ بولغاي، قوتەنىڭغا مال تولغاي، سۈت-قىمىزلىڭ زىيادە بولغاي" دەپ دۇئا

قىلىدۇ. ھەر ھېيت-بايرام كۈنلىرىدە قازاقلار كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىنى ئۆتكۈزىدۇ، مەسىلەن، بۇ پائالىيەتلەر ئىچىدە ئاقىنلار ئېيتىشىشى، تارىخىي شېئىرلارنى ئوقۇش، دومبىرا، قوبۇس چېلىش، ناخشا ئېيتىش، ئۇسۇل ئويناش، ئات بەيگىسى، چېلىشىش، قىز قوۋار، ئوغلاق تارتىشىش، ئات ئۈستىدە رەخ تالىشىش، ئات چېپىپ كېتىۋېتىپ يەردىن تەڭگە ئېلىش، ئوقيا ئېتىش، ئات ئۈستىدە كۆچ سىناش، يورغا سىناش، ئاتقا مىنىپ گۈمپا سېلىش-تۇرۇش قاتارلىقلار بار.

ئات بەيگىسى قازاقلارنىڭ كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرى ئىچىدىكى ئاساسلىق پائالىيەتلىرىدىن بىرى. بەيگىدىن بۇرۇن، ئادەتتە ۋاقىت ۋە ئورۇن بەلگىلىنىدۇ، مۇسابىقىغا قاتناشتۇرۇلىدىغان ئاتنىڭ ياېلىسى ۋە قويرۇقى ھەر خىل رەڭلىك لاتىلار بىلەن ئورۇلىدۇ ياكى چىگە-لىدۇ، بۇ ئاتلارنى بىر-بىرىدىن ئايرىشنىڭ بەلگىسى قىلىنىدۇ. بەيگىگە چۈشكۈچىلەرنىڭ ھەممىسى 12-11 ياشلاردىكى ئوغۇل بالىلار. بەيگە مۇساپىسى 20 كىلومېتردىن 30 كىلومېترغىچە تۇز ۋە چەمبىرەكسىمان بولىدۇ، بۇ يەر شەكلىگە ئاساسەن بېكىتىلىدۇ. ئالدى بىلەن مەخسۇس بىر ئادەم بەيگىچىلەرنى ئاخىرقى پەللىدىن باشلىنىش نۇقتىسىغا ئېلىپ كېلىدۇ، ئاندىن بەيگە باشلىنىدۇ. بەيگىدە زېرەك كىچىك بەيگىچىلەر ئاتنىڭ دۇمبىسىگە يېپىشىپ، بىر تەرەپتىن ئاتنى دېۋېتىپ تېز چاپتۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئاتنىڭ كۆزىگە تەر كىرىپ كېتىپ، سۈرئىتىگە تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن ئەنسى-رەپ، ئاتنىڭ كۆزى ئەتراپىدىكى تەرنى ئېھتىيات بىلەن سۈرتۈپ تۇرىدۇ. پەللىگە بىرىنچى بولۇپ بارغان ئادەم بىرىنچىلىككە ئېرە-شىدۇ. نەتىجىگە ئېرىشكەنلەرنىڭ قانچە بولۇشىغا بەيگىگە قاتناشقان

ئاتنىڭ قانچە بولۇشىغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ. كۆپچىلىك بەيگىدە ئۇتۇپ چىققۇچىغا قىمىز تۇتىدۇ، ناخشىغا قاتىدۇ، ئۇنى قەھرىمان سانايدۇ. ئوغلاق تارتىشىشمۇ قىزىق بولىدۇ، ئوغلاق تارتىشىشتىن بۇرۇن، ئوغلاقنىڭ بېشى كېسىپ تاشلىنىدۇ، ئىچكى ئەزالىرى ئېلىۋېتىلىدۇ، ئاندىن ئۇ يولغا قويۇپ قويۇلىدۇ. (ئوغلاق تېرىسى بولسىمۇ بولىدۇ) رېپىرىنىڭ بۇيرۇقى چۈشكەن هامان، بارلىق ئارغىماقلار خۇددى ساداقتىن ئايرىلغان ئوقتەك چاپىدۇ، ئوغلاق تارتقۇچى ئوغلاقنى يەردىن ئېلىپ تېقىمغا قىستۇرۇپ، ئىككى قولى بىلەن ئوغلاقنىڭ ئارقا پۇتلىرىنى چىڭ تۇتۇپ ئالغا قاراپ چاپىدۇ، باشقىلار جان-جەھلى بىلەن ئۇنى قوغلايدۇ، قوغلاپ يېتىۋالغاندىن كېيىن ئوغلاقنى ئۆزئارا تالىشىدۇ، تارتىۋالغۇچى يەنە قاچىدۇ، باشقىلار يەنە قوغلايدۇ. ئەگەر ئوغلاقنى تارتىۋالغۇچى ناھايىتى ئۇزاقلاپ كېتىپ، باشقىلار قوغلاپ يېتەلمەي قالسا (ياكى بەلگىلەنگەن نۇقتىغا بېرىپ بولغان بولسا) شۇ ئۇتقان بولىدۇ.

قازاق قېرىنداشلارنىڭ قىز قۇۋار دەپ ئاتىلىدىغان يەنە بىر پائالىيىتىمۇ بار. بىر جۈپ قىز-يىگىت چىرايلىق ياسىنىپ، بىردىن ياخشى ئاتقا مىنىدۇ، ئاندىن ئالدىن بەلگىلەنگەن، كۆپچىلىكنىڭ كۆزى يەتكۈدەك ئورۇندىن يولغا چىقىدۇ، يىگىت قىزغا چاقچاق قىلىپ ئۇنى كۈلدۈرمەكچى بولىدۇ، لېكىن قىز كۈلۈمسىرەپلا قويىدۇ ۋە دەرھال ئېتىنى چاپتۇرىدۇ، لېكىن بەلگىلەنگەن ئورۇنغا بېرىپ، قايتىدىغان چاغدا، يىگىت چوقۇم ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرمىسا بولمايدۇ، بولمىسا قىز قامچىسى بىلەن ئۇنى ئۇرىدۇ، ئەگەر قىز يىگىتنى راستلا ياخشى كۆرۈپ قالغان بولسا، قامچىسىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بولۇپ ئۇرۇشقا چىدىمايدۇ، ئەگەر قىز بۇ يىگىتنى ياخشى

كۆرمسه ئۇرسا بولىدۇ (ئەلۋەتتە قاتتىق ئۇرمايدۇ)، بىراق يېگىت قول ياندۇرمايدۇ. بۇ ئويۇن بەكمۇ قىزىقارلىق بولۇپ، مەيداندىكى قىز قۇۋارغا چۈشكۈچىلەر جىددىيلىشىپلا قالماي، تاماشىبىنلارمۇ جىددىيلىشىپ كېتىدۇ.

بىز ئالتاي شەھىرىدىكى ئىشلىرىمىزنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، دوستلىرىمىزنىڭ تەكلىپى بىلەن گۆھەردەك چاقناپ تۇرغان قاناس كۆلىنى كۆرۈش پۈرستىگە ئېرىشىپ، چەكسىز خۇشال بولدۇق! تاڭ يورۇماستا ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، بۇز-كۆزىمىزنى چالا-پۇلا يۇيۇپ، ئالدىراپ ناشتا قىلىپلا يولغا چىقتۇق. يول ناھايىتى ياخشى بولۇپ، ماشىنا بىپايان يايلاقنى، چارۋا مەيدانىنى كېسىپ ئۆتۈپ، تاغ-جىرالارنى ئارقىدا قالدۇرۇپ ئۇچقاندەك ماڭدى، شۇنداقتىمۇ چۈشتىن كېيىن سائەت ئىككىدە ئاران كۆل رايونى ئەتراپىغا يېتىپ كەلدۇق. تاشيول تۇگىدى، ئالدىمىزدا بۇك-باراقسان ئورمانلىق يېيىلىپ ياتاتتى، ئورمانلىق شۇنداق بۇك-باراقسان ئىدىكى، ئۇ ئاسمانىنى توسۇپ، قۇياش نۇرىنى يەر يۈزىگە كۆرسەتمەيتتى، ئېگىز ۋە چوڭ قارىغايلار بىر-بىرىگە گىرەلىشىپ كەتكەن، يەنە نۇرغۇن ياۋا چاتقاللار ۋە باشقا دەرەخلەر ئىرماش-چىرماش بولۇپ كەتكەچكە ئورمانلىقنى كېسىپ ئۆتۈش زادىلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. پەقەت دەريا قىنىنى ياقلاپ مېڭىپ، تاش ئارىلىرىدىن ئاستا ئۆملەپ ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى، ئەگەر يامغۇر ياغىدىغان بولسا، دەريا سۈيى ئۇلغىيىپ، ئادەمنى نەس باساتتى. تاغ ئېغىزىدىن كۆل بويىغچە بولغان مۇساپە پەقەت نەچچە ئون كىلومېترلا بولسىمۇ، ئاتلىق بىر سائەت يول يۈرۈشكە، ماشىنا بىلەن ئۈچ سائەت مېڭىشقا توغرا كېلىدىكەن. بۇنداق ئەھۋال ئاستىدا ئادەمدە بىر خىل سىرلىق

قىزىقسىنىش، ئەنسىرەش يەنە خۇشاللىق ھېسسىياتى پەيدا بولدى. كەن. ئات مىنەلەيدىغان شۇ يەرلىك ئادەملەرنىڭ قازاق ئارغىماقلىرىغا مىنىپ، ئارغىماقلارنى دېڭىتىپ ئۇچقاندەك چېپىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ئەمما ئۇزىمىزنىڭ ماشىنا ئىچىدە خۇددى قېرى كالىدەك ئەگرى توقاي يولدا قېيىنلىپ، چايقىلىپ كېتىۋاتقانلىقىمىزنى كۆرگىنىمىزدىلا ئاندىن ئۆزىمىزنىڭ ئاجىز، يارامسىز ئىكەنلىكىمىزنى ھېس قىلدۇق. نوچىنىڭ نوچىسى بار، ئۇستازىنىڭ ئۇستازى، دېگەن شۇ ـ دە! قىزىق بولغىنى شۇ بولىدىكى، بىز بارغان شۇ كۈنى، مەملىكىتىمىزدە ئىشلەنگەن "بېيجىڭ" ماركىلىق جىپ ماشىنىسى بىلەن ئىككى ياپونلۇق دوستىنى ئېلىپ كېتىۋاتقان بىر قازاق يىگىتى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق، بىز چۈشكەن ياپون ماشىنىسى ـ "كرېيسىبىر" تاغ چوققىسىغا چىقاي دەپ قالغاندا، يىگىت توساتتىن جېنىڭ سۈرئىتىنى تېزلىتىپ، ناھايىتى ئېگىز ۋە يول بولمىغان قاپتالغا قاراپ ئېتىلدى، بىز ئارقىدا قېپقالدۇق، ئۇ بىزگە قولىنى پۈكلانتى ھەمدە: "بىزنىڭ جۈكگونىڭ ماشىنىسى ياخشى! جۈكگو ئارقىدا قالمايدۇ!" دەپ ۋارقىردى. گەرچە بۇ قىسقىغىنا سۆز بولسىمۇ، كەيپىياتىمىزنى كۆتۈرۈپ، روھىمىزنى ئۇرغۇتۇۋەتتى، بىز ئىختىيارسىز قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتۇق. ھەتتا "بېيجىڭ" ماركىلىق جېپنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغان ياپونلۇق دوستلارمۇ يىگىتنى بىر ئېغىزدىن ماختاپ: "سىز راستلا قالتىسكەنسىز، باتۇركەنسىز، جۈكگولۇقلار ھەقىقەتەن ئىقتىدارلىقكەن!" دېيىشتى. يىگىتنىڭ ھەرىكىتى، ماشىنىنىڭ ئىقتىدارى، سايامەتچىلىرىنىڭ سۆزلىرى كاللامدا تىنچىماس دولقۇن پەيدا قىلدى: راست، قازاق يىگىتى توغرا دەيدۇ، جۈكگولۇقلار ھەقىقەتەن قالتىس، بىز چوقۇم ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز ئىززەتلىشىمىز، ئۆزىمىز

مىزگە ئۆزىمىز خوجا بولۇشىمىز، ئۆز ئالدىمىزغا ئىش كۆرۈشىمىز، ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز قۇدرەت تاپقۇزۇشىمىز لازىم. بىزنىڭ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز گۈزەل، باي بىر مەملىكەت، ئىتتىپاقلاشقان، گۈللەنگەن بىر مەملىكەت، جەنۇبتىن شىمالغىچە، دېڭىز ـ ئوكيانىدىن ئېگىز تۆپلىك ـ تاغلارغىچە بولغان ھەممە جايدا ھەر مىللەت خەلقى بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ سوتسىيالىزم يولىدا جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقماي يول ئېچىپ ئالغا ئىلگىرىلەيدىغانلا بولساق، ھەرقانداق قىينچىلىق بىزنى توسۇۋالالمايدۇ، بىز دۇنيادىكى ھەرقانداق بىر دۆلەتتىن ئېشىپ كېتەلەيمىز، بۇ يەردە پەقەت ۋاقىت مەسىلىسلا بار، خالاس.

قۇياش ئولتۇراي دېگەن چاغدىلا، ئاندىن بىز قاناس كۆلىگە يېتىپ كەلدۇق. ئېگىز يەردە تۇرساق يىراقلارغا نەزەر سالالايتتۇق، شۇڭا كۆلنىڭ پۈتۈن قىياپىتىنى كۆرۈش ئۈچۈن، يەنە ماشىنا بىلەن كۆل بويىدىكى تاغ چوققىسىغا چىقتۇق. پاھ! قاناس نېمىدېگەن گۈزەل ـ ھە! يىراقتىن قارىسا، ئۇ خۇددى كۆك ھەم سۈت رەڭلىك گۆھەرگە ئوخشايدىكەن، ئاجايىپ سۈزۈك ۋە تىنىق، ئاجايىپ، سۆيۈملۈك كۆرۈنىدىكەن، ئاق شايى كۆڭلەك كىيىپ ئاق بۇلۇتلارنى يېپىنچا، زۇمرەت كۆلنى سېلىنجا قىلىپ، يېتىپ ئارام ئېلىۋاتقان، ۋۇجۇدىدىن خۇش پۇراق چېچىپ تۇرغان پەرىزاتقا ئوخشاپ كېتىدىكەن، رېئالىيەتلەردە سۆزلىنىدىغان سېھرىلىك ئالەمدىكى تەڭرى ئانىنىڭ ئاسماندىكى ماكانىغا تېخمۇ بەك ئوخشايدىكەن، خۇددى "كۆل يۈزىدە يېشىل تاغ بار، تاغ ئىچىدە كۆل، تاغ ئۈستىدە ئاق بۇلۇت بار، بۇلۇت ئىچرە تاغ" دېگەندەك، ھۇرى ـ غىلمانلار ياشايدىغان خىيالىي دۇنياغا بەكمۇ ئوخشايدىكەن. يېقىندىن قارىسا، كۆل

سۈيىنىڭ سۆزۈكلۈكىدىن ئاستىنى كۆرگىلى بولىدىكەن، گەرچە چوڭقۇرلۇقى 100 مېتردىن ئاشسىمۇ، پەقەت بىرنەچچە مېتر چوڭقۇرلۇقتىكى قۇرۇدەكلا كۆرۈنىدىكەن، ھەتتا بىرمۇ گەز ئۈزۈنلۈقتىكى قىزىل بېلىقنىڭ سۈ ئىچىدىكى ھەرىكەتلىرىنىمۇ ئېنىق كۆرگىلى بولىدىكەن. ئىككى قىرغاقتىكى تاغلار، تاغ ئۈستىدىكى ئارچا، قارىغايلار، غەلىتە تاشلار ۋە كۆكتە پەرۋاز قىلىپ يۈرگەن بۈركۈتلەرمۇ كۆل يۈزىدە ئەكسى ئېتىپ، گۈزەل ۋە رەڭدار كۆرۈنۈش ھاسىل قىلىدىكەن، كۆلنى تاماشا قىلىۋاتقان كىشىلەرمۇ كۆل يۈزىدە ئۈزۈنىڭ ئەكسىنى كۆرە-لەيدىكەن، "جىلۋە قىلىپ تۇرسا كۆلدە يېشىل تاغ ئەكسى، نە ھاجەتتۇر دىلرە باغا گىرىم ئەينىكى!" دېگەن يارقىن مىسرالار بۇ كۆلگە تازىمۇ باب كېلىدىكەن، تاغ چوققىسىدىن ئۈچقان مەيىن شامال كىيىملىرىڭىزنى يەلپۈپ ئۆتسە، بۇنىڭغا دەريانىڭ شاۋقۇنى، سەيلە ـ ساياھەتچىلەرنىڭ ھايجانىدا ئۇرغىغان ھېسسىيات دولقۇنى قوشۇلسا ئۆزىڭىزنى گويا جەننەتتە تۇرغاندەك ھېس قىلىسىز. مەملىكىتىمىزدە نۇرغۇن كۆللەر بار، تۈزلەڭلىكتىكى كۆللەردىن كۈنمىڭ كۆلى، شىخۇ كۆلى قاتارلىق كۆللەر شۇ يەردە تارىخىي ئاسارئەتىقىلەرنىڭ بولغانلىقىدىن نام چىقارغان، پەنياڭ كۆلى، تەيخۇ كۆلى، خوگزىخۇ كۆلى، دۆڭتىڭخۇ كۆلى قاتارلىق كۆللەر سۇ مەھسۇلاتلىرىنىڭ موللۇقى بىلەن نام چىقارغان، چىڭخەي كۆلى، نامسو كۆلى، باغراش كۆلى قاتارلىق كۆللەر يەر مەيدانىنىڭ چوڭ-لۇقى بىلەن نام چىقارغان. شىمالىلىقلار تاغنى، جەنۇبلۇقلار دەريانى ياخشى كۆرگەنىدەك، ماڭا ئوخشاش شىماللىققا نىسبەتەن ئېيتقاندا، يۇقىرىقى ھەرقايسى كۆللەرنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىدىن ئازراق-تىن قوبۇل قىلغان ئېگىز تاغ ئۈستىدىكى بۇ كۆركەم، سۆزۈك قانات

كۆلى برىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، ئەلۋەتتە، بوغدا چوققىسىدىكى بوغدا كۆلىمۇ ناھايىتى گۈزەل، ھەم بۇ ھەقتە نۇرغۇن رىۋايەتلەر تارقالغان، بىراق ھەربىرسىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بار.

كەچتە، كۆل رايونىنىڭ باشلىقى بىزنى كۆل بويىدىكى كىچىك بىر كىگىز ئۆيدە مېھمان بولۇشقا تەكلىپ قىلىدى ھەم قازاقلارنىڭ ئادىتى بويىچە مېھمان قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى. كۆپچىلىك ياش-قۇرامى بويىچە داستىخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، بىرنەچچە قازاق ئايال توقاچ، بوغۇرساق، كەمپۇت، قورۇما چۆپ، تالقان، سېرىق ماي، قۇرۇت قاتارلىقلارنى داستىخانغا تىزىپ، ئاندىن ئەتكەن چاي ئېلىپ كېلىپ، كۆپچىلىكىنى چايغا تەكلىپ قىلدى. قازاقلارنىڭ ئۆرپ-ئادىتى بويىچە ئېيتقاندا، بۇ، كەچلىك تاماقنىڭ باشلانغانلىقى ھېسابلىنىدۇ. ئۇزاق ئۆتمەي يەنە ئات گۆشى، قېزا، قىمىز كەلتۇرۇلدى ھەمدە ھەممەيلەن مەزمۇن تەكلىپ قىلىندى، بۇ تاماق تەرتىپىنىڭ ئىككىنچى قەدىمى ھېسابلىنىدۇ. ئاندىن كېيىن ئىككى يېگىت چوڭ قۇيرۇقلۇق بىر ساغلىقنى ئۆيگە يېتىلەپ كىرىپ، سالام قىلىشاندىن كېيىن، مېھمانلارغا قاراپ: "بۇ قوي بۇگۈن كەچتىكى ئاساسلىق تاماق، قانداقراقكىن، كۆرۈپ بېقىڭلار، دېدى. ئاندىن قوينى سويۇش ئۈچۈن يېتىلەپ چىقىپ كەتتى. بۇ چاغدا ئۆيگە يەنە ئاككاردىيون، دومبىرا، قوبۇز قاتارلىق چالغۇلارنى كۆتۈرۈۋالغان بىرنەچچە ناخشىچى كىرىپ، ئالدى بىلەن مېھمانلاردىن تىنچلىق-ئاماڭلىق سوراپ، ئۆزلىرىنى تونۇشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن: "بۈگۈن ئاخشام بىز كۆپچىلىكنىڭ خۇشاللىقىغا ئورتاقلىشىمىز، مېھمانلار خۇشال-خۇرام ئويناسا، بىزنىڭ ئارزۇيىمىزمۇ ئەمەلگە ئاشقان بولىدۇ" دېدى. شۇنىڭ بىلەن يېقىملىق مۇزىكا ساداسى ۋە كىشىنى ھاياجانغا سالىدىغان ناخشا ئاۋازى ياڭرىدى:

بىرىنچى ناخشا: ئۇلۇغ كومپارتىيىنى كۈيلەيمىز

ياياقتا شوخ قانات قاقىدۇ تورغاي،
ھەسەلدىن تاتلىقتۇر بۇ ھايات، ئايىماي.
يېقىملىق سايرايدۇ ئورماندا بۇلبۇل،
چىن بەخت ناخشىسى ياڭراپ توختىماي.

بەرگەچكە پارتىيە بىزگە گاڭ قانات،
زۇمرەتتەك ئاسماندا قىلىمىز پەرۋاز.
ياياقتا زوقلىنىپ ئېيتىمىز ناخشا،
بەرگەچكە پارتىيە جاراڭلىق ئاۋاز.

دومبىرا تارىنى چېكىشىپ خۇشال
ئاقىنلار ناخشىنى ئېيتىدۇ لەرزان.
كۈيلىنەر ناخشىدا ئۇلۇغ پارتىيە،
كەلتۇرگەچ بىزگە ئۇ بەخت، شەرەپشان.

ئىككىنچى ناخشا: مەدھىيىلەيمىز يېڭى زامانىنى

ئوتقاشنىڭ رەڭ ئالدى شەرق قىزىرىپ،
بۇلبۇللار سايرىدى گۈللەر ئېچىلىپ،
مالچىلار كۈيلەيدۇ يېڭى زامانىنى،
كۆكنى چاڭ كەلتۈرۈپ ناخشا ياڭرىتىپ.

ئۆتمۈشته ئىشلىگەن هايۋان ئورنىدا،
هه، بۈگۈن كۆتۈردۈق قەددىمىزنى بىز.
قاراقلار سۆيىدۇ يايلاقنى قىزغىن،
تاپتۇق گۈل دەۋراندا بەختىمىزنى بىز.

ئۆتمۈشته يايلاقنى قاپلىغان بۈلۈت،
بايلارنىڭ دەستىدىن قاقشىغان زار-زار.
هه، بۈگۈن يايلاققا بولدۇق خوجايىن،
ياڭرايدۇ كۈلكىمىز، تۇرمۇش بەختيار.

ئۇچىنچى ناخشا: ئاقىنلار قوشىقى

1

چېكىمەن دومبىرا تارىنى لەرزان،
ئۆتىدۇ تۇرمۇشۇم شۇنداق پاراۋان.
خىيالىم ئاسماندا قاقىدۇ قانات،
مەن غەمدىن قۇتۇلغان بەختلىك ئىنسان.
نۇر ئەمدۇق پارتىيە سىياستىدىن،
ئاقىنلار تۇرمۇشىنى كۈيلەيدۇ شادمان.

قەلبىمدە ئوخچۇيدۇ چەكسىز هاياجان،
تەپەككۇر قۇشلىرىم كېزىدۇ ئاسمان.
دومبىرام ساداسى كېتەر يىراقتا،
هېسسىيات، قەلبىمنى قىلىپ نامايان.

غەيرىتىم ئۇرغىغان جەسۇر يىگىتىمەن،
ئەل ئۆچۈن خەتەردىن قورقمايمەن پەقەت،
ياشايمەن بەختلىك تۇرمۇش قوينىدا،
يۇرتۇمنىڭ ھۆسنىنى قىلىمەن جەننەت.
گۈللەيمەن يايلاقنى تىرىشىپ جەزمەن،
ھۇر دەۋر چىللايدۇ قىلىشقا غەيرەت.

ھەممەيلەن قارايدۇ ئىشەنچىتە ماڭا،
ھەرقانچە ئېيتسامۇ تۆگىمەس ناخشام.
بىچارە بالىدىم تۇنۇگۈن تېخى،
ھە، بۈگۈن چىقاردىم تۇلپاردەك داڭ ـ نام.
ئۆتمۈشتە كۆل تولغان كۆز يېشىم بىلەن،
بۈگۈن شاد ناخشامنى قىلىمەن داۋام.

بۈلبۈلدەك سايرايمەن، سايراپ ھارمايمەن،
شاد ناخشا ئېيتىمەن، ئېيتىپ قانمايمەن.
دومبىرا تارىنى چېكىمەن لەرزان،
بۇركۈتتەك ئۇچىمەن، ئارتقا يانمايمەن.
ماڭ زېدۇڭ دەۋرىدە، ئۇلۇغ دەۋردە،
جەننەتتەك گۈلباغدا خۇشال ياشايمەن.

2

دۇنياغا يارىتتى مېنى خۇدايىم،
كۆز ئاچتىم قىرقىراپ يىغلىغان پېتىم.

ئۆتتى ساق ئەللىك يىل، چەكتىم دەرد ـ ئەلەم،
مۇكچەيدىم، قاقشىدىم يىللىمای قەلبىم.

بۇلمىدى پايانى مۇدھىش كېچىنىڭ،
قالمىدى تارتمىغان ئازاب ۋە كۈلپەت.
شىددەتتە شارقىراپ ياغقاندا يامغۇر،
ۋەتىنىم گۈللىنىپ بولدى بىر جەننەت.

خورلانغان زامانلار كەتتى كەلمەسكە،
كۈمۈشتەك ساقلىم يەلپۈنەر لەرزان.
ئىخ، ئۇلۇغ ۋەتىنىم، ياشىمەن سېنىڭدەك،
تۇرمۇشنىڭ لەززىتىن تېتىيمەن ھامان.

يېڭىچە تۇرمۇشنىڭ شەربىتىن ئىچىپ،
باللىق دەۋرىمگە قايتتىم مەن گويا.
ئاتمىشتىن ئاشسىمۇ يېشىم، ۋە لېكىن
ھاياتقا بالدەك بولدۇم مەملىيا.

3

قىرغاندا چىم كەبى ساقاللىرىمنى
كۆكلۈمنىڭ بېغدا سايرىدى بۇلبۇل.
ئۆتمۈشۈم گويا‌كى قاباھەتلىك چۈش،
يېڭى دەۋر ئەپكەلدى باھارنى ئۈدۈل.

كەلمەسكە كەتتى ئۇ زۇلمەتلىك ئۆتمۈش،
سوتسيالىزم بىزلەرگە بەردى كۆچ ـ دەرمان.
غەپلەتلىك ئۇيقۇدىن ئويغاندىم گويا،
بەختلىك تۇرمۇشۇم ئالدىمدا هامان.

ئۆزگەردى ۋەتىنىم قىياپىتى زەپ،
غەلبىە خۇش خەۋىرى كەلدى هەر ياندىن.
هەر مىللەت ئۆم بولۇپ قىلىقتا كۆرەش،
ئەتىكى سىخىما گۈزەلدۇر ئاندىن.

4

دومبىرا تارىنى تەڭشەپ باشقىدىن،
بەختىيار تۇرمۇشنى كۈيلەيمەن هامان.
بولساممۇ چاچلىرىم ئاقارغان بىر چاغ،
ئەن ئىيتىپ قەلبىمنى قىلىمەن ئايان.

دومبىرا ئايرىلماس هەمراهىم مېنىڭ،
بەختىيار تۇرمۇشۇم ئوخشار هەسەلگە.
ئۇ، تاغدىن كەلگەن شوخ ـ مەيىن شامالدەك،
تۇرتۈيدۇ قەلبىمنى قات دەپ غەزەلگە.

ئىككى تال دومبىرا تارىنى چەكسەم،
بەخت قۇشى بېشىمغا قۇنىدۇ شۇ ئان.
بەختىيار دەۋرىمىز ئوخشار ئاق قۇغا،
زۇمرەتتەك كۆلدە ئۇ ئۈزىدۇ لەرزان.

تۆتىنچى ناخشا: گۈزەل ماكان

هەى ئالتاى، قىش كۈنى باغرىڭ بەك ئىللىق،
تومۇزدا سالقىنىڭ قوشار جانغا جان.
ئۆركەشلەپ ئاقىدۇ سۈزۈك سۇلىرىڭ،
نەدە بار سېنىڭدەك ئېسىل گۈل ماكان.

شوخ قىزلار ئىلەڭگۈچ ئۈچىدۇ خۇشال،
يىگىتلەر ناخشىنى ئېيتىدۇ لەرزان.
دولقۇنلار كۆل سۈيى ناخشا ئەۋجىدىن،
نەدە بار سېنىڭدەك ئېسىل گۈل ماكان.

كەلگەندە باغرىڭغا ساخاۋەتلىك كۈز،
مولچىلىق، توقچىلىق بولىدۇ ئايان.
مول ھوسۇل شادلىقى قاينار ھەر ياندا،
نەدە بار سېنىڭدەك ئېسىل گۈل ماكان.

بارسىڭىز ئالتايغا ئارغىماق مىنىپ،
سەيلىگە قانمايسىز كېزىپمۇ ھەر يان.
بار ئۇندا تۈگمەس بايلىق خەزىنە،
نەدە بار ئۇنىڭدەك ئېسىل گۈل ماكان.

تاغلىرى ھەيۋەتلىك، كۆككە تاقاشقان،
پايلىقى ئاجايىپ گۈزەل، سايان.

جەننەتمۇ بۇ يەر دەپ قالىسىز ھەيران،
نەدە بار ئۇنىڭدەك ئېسىل گۈل ماكان.

ئارقىدىن بىرنەچچە يىگىت ـ قىز سازغا
تەڭكەش قىلىپ كۆپچىلىككە قازاقچە "چوپان"
دەپ ئاتىلىدىغان ئۇسسۇلنى ئويناپ بەردى. ئاندىن كېيىن يەنە ناخشا ئېيتىشنى داۋاملاشتۇردى.

بەشىنچى ناخشا: ئامراق ئاق يورغام

كۆمۈشتەك ئاق يورغام، نەسىلىك يورغام،
قويدۇممەن چېكەڭگە قىزىلگۈل تاقاپ.
چىرايلىق ياسىدىم قۇيرۇق، يايلىڭنى
دومبىرا چالىمەن بۆلبۈلدەك سايراپ.

كۆمۈشتەك ئاق يورغام، نەسىلىك يورغام،
بەيگىدە كۆرۈندۈڭ كۆزۈمگە ھەيۋەت.
ئېپەككە ئوخشايدۇ چېكە يايلىرىڭ،
ئەسلىتەر قامىتىڭ دۆلدۈلنى قەۋەت.

كۆمۈشتەك ئاق يورغام، نەسىلىك يورغام،
بەيگىدە ئۇتۇشقا تۆكتۈڭ تىرىڭنى.
بىرىنچى بولغاندا شادلاندىم ئەجەب،
شەپەققە بۆلىدۇم ھەممە يېرىڭنى.

كۆمۈشتەك ئاق يورغام، نەسىللىك يورغام،
چاققان دەپ ماختىدۇق ھەممىمىز سېنى.
بىلمىدىم، ئۇقتۇڭمۇ گېپىمنى مېنىڭ،
ھە، نېمە سىردىڭ بار، ئېيتقىنا قېنى.

دىرىژور: ھازىر ئالتايلىق داڭلىق ئاقسۇ ئاۋۋال"مالچىلار ھەممىدىن ئوبدان بىلىدۇ" دېگەن شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىدۇ، دەپ جاكارلىدى.

1

تاڭنىڭ كۆركەم - گۈزەللىكىنى
چولپان يۇلتۇز ئوبدان بىلىدۇ.
يايلاقتىكى شاد - خۇراملىقنى
قازاق خەلقى ئوبدان بىلىدۇ.

2

چۆلدە ياۋايى ھايۋان ئىزىنى
ئوۋ ئوۋلىغانلار ئوبدان بىلىدۇ.
چارۋىلارنىڭ سېمىزلىكىنى
مال باققانلار ئوبدان بىلىدۇ.

3

بۇلاق سۈيىنىڭ تاتلىقلىقىنى
چاڭقىغانلار ئوبدان بىلىدۇ.
يولنىڭ قانچە ئۇزاقلىقىنى
يول ماڭغانلار ئوبدان بىلىدۇ.

ئىككىنچى شېئىر: ياخشى قىز بول

قورچاقتەك ياسانغان چىرايلىق ئەمەس،
ھاكاۋۇر قىزلارنى ياخشى قىز دېمەس.
تىرىشىپ ئۆگىنىپ قىلسا ئىجتىھات،
قوزغايدۇ ئادەمدە شۇنداق زوق ـ ھەۋەس.

شوخ قانات قاقىدۇ بۇركۈت ئاسماندا،
قوغلايدۇ تايغانلار بۆرە قاچقاندا.
بىر ياخشى قىز بولۇپ ئۆسسەن ئاخىر،
تۇرمۇشقا سەمىمىي قۇچاق ئاچقاندا.

ئۈچىنچى شېئىر: ئادەمنى ئەقىللىق قىلىدۇ بىلىم

تۇرمۇشنىڭ جەۋھىرى يارقىن مىسرالار،
جاپالىق ئەجىردىن تۇغۇلار ناخشا.
يول ئاچقان قىلىدۇ دۇنيانى گۈزەل.
خەلق قىلغان ئۇلارغا پاراسەت ئاتا.

ئادەمنى ئەقىللىق قىلىدۇ بىلىم،
يامغۇردا ياشنايدۇ مايسا بىتىنىم.
باغۋەننىڭ ئەجرىدىن رەڭ ئېلىپ باغدا،
ئېچىلغان چېچەكتىن يايرايدۇ دىلىم.

تولۇن ئاي ئاسماندا كۆلۈپ نۇر چاچار،
تۆلپارلار يايلاقتا ئوياقشپ چاپار.
سەپەرگە ئاتلانغان باتۇر ئەزىمەت
ئۆزىنى ۋەتەنگە، خەلققە تار.

جەڭگاھتا ئېلىشار باتۇر ئەزىمەت،
غەزەلخان بەسلىشەر قىلىشپ غەيرەت.
كىم ئۇستا غەزەلخان، كىم قورقماس باتۇر،
ناخشىمىز ئەۋجىدە ئايرىلار پەقەت.

مەن ئاڭلىغانسېرى خۇشال بولۇپ، ئۆزەمنى ناخشا ۋە شېئىر دېڭىزىدا مەستخۇش ئۇزۇۋاتقاندەك ھېس قىلىپ، ھاياجانلانغان-لىقىمدىن ئولتۇرالماي قالدىم - دە، تېخىمۇ كۆپرەك چۈشىنىش ھاسىل قىلىش ۋە تېخىمۇ بەكرەك ھۇزۇر ئېلىش ئۈچۈن غەزەلخانلارنىڭ توي - تۆكۈن ناخشىسىدىن بىرنەچچىنى ئېيتىپ بېرىشى توغرىسىدا تەكلىپ بەردىم. غەزەلخانلار خۇشاللىق بىلەن بىر ئېغىزدىن: "خوپ، بولىدۇ، جەزمەن سىزنى رازى قىلىمىز" دېيىشتى - دە، توي تەرتىپى بويىچە ناخشىسىنى باشلىدى:

بىرىنچى: نەسىھەت

1

قاتمۇقات تاغ چوققىسىدا قىيا بار،
يايلاقلاردا چېپىپ يۈرەر تۈلپارلار.

ياتلىق بولۇر قىزلار يەتسە بويىغا،
تۇرىۋەرسە بولماس ئۆيدە ئىنتىزار.

باھار كەلسە دەرەخ چېچەك ئاتىدۇ،
قىز چوڭ بولسا ئۆزىگە جۇر تاپىدۇ.
دەرەخ چېچەك ئاتسا كەرەر مېۋىگە،
قىز توي قىلسا يېڭى ئۆيى ياقىدۇ.

ئۆگىنەر قىز ئۆيدە كەشتە تىكىشنى،
ياتلىق بولسا ئۆگىنەر ئات مىنىشنى.
يېڭى جايغا بېرىپ تۇرمۇش كەچۈرەر،
ئەر ئاق كۆڭۈل، بىلەر كۆڭۈل ئىلىشنى.

ئاتا ـ ئاناڭ باقتى سېنى پەم بىلەن،
چوڭ بولغاچقا ئەمدى ياتلىق بولۇرسەن.
بۇ ئۆيۈڭدىن ئەنسىرىمە، قىلما غەم،
ئەر ئۆيىدە خوشاللىققا تولۇرسەن.

ئىككى تاغنىڭ ئارىسىدا جىلغا بار،
قاقشال دەرەخ ياشنار كەلسە نەۋباھار.
ياتلىق بولساڭ قىلغۇلۇقتۇر نەسىھەت،
بىزگە شۇنداق ئەنئەنىۋى ئادەت يار.

2

قىپقىزىل زەدىۋال تارتىلدى ئۆيگە،
كارىۋاتقا سېلىندى تەڭلىمات، يوتقان.
كارىۋاتنىڭ يېنىغا قويۇلدى ئېگەر،
قوزۇقتا قامچىمۇ ئېسىلدى شۇ ئان.

پارقىراپ تۇرىدۇ يېپيېڭى كارىۋات،
قىپقىزىل زەدىۋال ئۇنى ئورىغان.
چىرايلىق تىزىلغان تاۋار يوتقانلار،
يېڭى ئۆي كېلىننى كۈتەر شادىمان.

بۇ ئۆينى ياسىدى قىزلار چىرايلىق،
تارانسۇن كېلىن دەپ ئەينەكمۇ ئالغان.
ئېگەرلەپ قويۇلدى چىلان تورۇق ئات،
كېلىننى ئەپكىلىش ئۈچۈن تەخ تۇرغان.

چەكمىگەن ھەي قىزنىم ئارتۇقچە ھەسرەت،
قېيىن ئاتا ـ قېيىن ئاناڭ كۆيۈنەر ھامان.
ئاقىلار باشلىدى ناخشىنى ياڭراق،
قىز چىقىپ بولغۇسى يولىغا راۋان.

ئىككىنچى: ياتلىق بولۇش

1

مېنىڭ ئۆيۈم ئېدىرلىقتا ـ يايلاقتا،
ئاتا ـ ئانام مېنى ياتلىق قىلماقتا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداقتا،

دادام ئوخشار زەپ ھەيۋەتلىك بىر تاغقا،
ئانام ئوخشار سۈيى سۈزۈك بۇلاقتا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداقتا.

كىچىكىمدىن ئاتا ـ ئانام كۆيۈنۈپ،
ئوخشىتاتتى مېنى گۆھەر، چىراغقا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداقتا.

ئۇنتۇمايمەن زادى ئاتا ـ ئانامنى،
ياتلىق بولۇپ كەتسەمۇ مەن يىراقتا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداقتا.

توي قىلغۇم يوق، تەسكەن ئېغىز ئاچماقتا،
ئۇنارمىكىن يەڭگەم بىرىپ دەپ باقسا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداقتا.

پەردە قايرىپ قارىۋالدىم ئانامغا،
كۆز ياشلىرىم ئاقتى ئوخشاپ بۇلاققا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداققا.

ئانام يىغلاپ كۆڭلىكىنى قىلىپ ھۆل،
بولدى مەجبۇر يەنە ياتلىق قىلماققا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداققا.

كۆچۈم يەتمەس شۇ تاپ تانا تارتماققا،
كۆڭلۈم تارتماس تويلۇقۇمغا باقماققا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداققا.

ياقتۇرمايمەن كۆركەم تاۋار كۆڭلەكنى،
جودالقتا تولدى قەلبىم ئازابقا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، بولغىن ئامان ئاداققا.

پۆپەك ـ چۈجام يەلپۈندۇ شامالدا،
قەلبىم ھامان تەلپۈندۇ بۇ ياققا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداققا.

ياقارمەنمۇ قېيىن ئاتام دېلىغا؟
قېيىن ئانام سىلكىشلەرمۇ ھەر ۋاقتا؟
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداققا.

مەجنۇنتالـلار ئىغاڭلايدۇ قىرغاقتا،
بۇ يەر ھۆسنى ئوخشار گۈزەل گۈلباغقا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداققا.

سانسىز كۆپتۈر ئاتا ـ ئانا دۇنيادا،
ھېچكىم يەتمەس مېنىڭ ئاتا ـ ئانامغا،
خەير ـ خوش يۇرتۇم، ئامان بولغىن ئاداققا.

2

ياياقتا ئۆيۈم بار، ياياق بىپايان،
بۇ ياياق ئەينەكتەك يالتىرار ھامان.
دەرلەركى مېھرىبان ھەممە ئانىلار،
ھەممىدىن مېھنىڭكى ئانام مېھرىبان.
خەير ـ خوش، سۈرەتتەك ھەي گۈزەل ماكان،
خەير ـ خوش، ئۆم ـ ئىجىل ياشىغان تۇغقان.

مېھرىبان جان ئانا، ئامان بول ھامان،
باغرىڭدا مەن كۆلۈپ خۇشال يايرىغان.
تەڭسىزلىك قىلدى دەپ مېنى تۇغقاندا،
خۇداغا يىغلىغان ـ كۆز يېشى قىلغان.
خەير ـ خوش، سۈرەتتەك ھەي گۈزەل ماكان،
خەير ـ خوش، ئۆم ـ ئىجىل ياشىغان تۇغقان.

گەر ئوغۇل تۇغساڭ سەن بولاتتىڭ شادمان،
بەيگىدە ئۇ تاتتى بولۇپ ئۇ پالۋان.

ئاۋۇيتتى ئەۋلادلار، ياشنايتتى گۈللەر...
ۋە لېكىن قەلبىمنى قاپلىغان تۇمان.
خەير ـ خوش، سۇرەتتەك ھەي گۈزەل ماكان،
خەير ـ خوش، ئۆم ـ ئىجىل ياشىغان تۇغقان.

خەير ـ خوش، جان ئاتا، چىقاي مەن يولغا،
ئەندىشە قىلمەن سېنىڭدىن ھامان.
قەدىردان يۇرتداشلار، قولۇم ـ قوشنىلار،
سىلەرگە تەشەككۈر، بولۇڭلار ئامان.
خەير ـ خوش، سۇرەتتەك ھەي گۈزەل ماكان،
خەير ـ خوش، ئۆم ـ ئىجىل ياشىغان تۇغقان.

ياقا يۇرت قوينىغا كەتتىم، ئاكىجان،
ئۆسكەنتىم ئالدىڭدا ئەركىلەپ ھامان.
بۇ يەردىن ئايرىلىپ كەتكەندىن كېيىن
سېغىنىڭ ئۇنتۇما، بىز جان قەدىردان.
خەير ـ خوش، سۇرەتتەك ھەي گۈزەل ماكان،
خەير ـ خوش ئۆم ـ ئىجىل ياشىغان تۇغقان.

بىز ئاچا ـ سىڭىللار ئۆتكەن ئۆم ـ ئىناق،
ئايرىلىش يۇرەكنى ئىزەر بىگۇمان.
سەل بولۇپ ئاقماقتا كۆز يېشىم شۇ تاپ،
دىل ـ قەلبىم كۆكنى قاپلىدى تۇمان.
خەير ـ خوش، سۇرەتتەك ھەي گۈزەل ماكان،
خەير ـ خوش، ئۆم ـ ئىجىل ياشىغان تۇغقان.

خەير ـ خوش، ھەمراھىم جابدۇقۇسايمان،
مەن شۇ تاپ يولۇمغا بولسەن راۋان.
بۇ يەردىن ئايرىلىپ بولسامىلا ھايات،
كېلىمەن سىلەرنى يوقلاپ مەن ھامان.
خەير ـ خوش، سۈرەتتەك ھەي گۈزەل ماكان،
خەير ـ خوش، ئۆم ـ ئىجىل ياشىغان تۇغقان.

ئۇچىنچى: ھىجران

1

قەدىردان يۇرتداشلار بولۇڭلار ئامان،
خەير ـ خوش، مەن ئۆسكەن ئەي ئىسىل ماكان.

سىلەرنى كۆرۈشكە تەشنا مەن ھەر ۋاق،
يۇرتىدىن ئايرىلىش قىيندۇر شۇنداق.

كۆيدۇرەر لېۋىمنى يۇرتۇم ئوغۇزى،
ئىشقىدا يانىمەن كېچە ـ كۈندۈزى.

ئىسمىدىن چىقمايدۇ تاغۇدەريا سى،
قەلبىمدە ھەر دەرەخ، ھەربىر گىياسى.

بولمەن يۇرتداشلار مەن يولغا راۋان،
تىلەيمەن سىلەرگە ئامانلىق ھامان.

ھىجراندىن سىرىلىپ كەتمەكتە ئىچىم،
خاتىرجەم ياشاڭلار، شۇدۇر تىلىكىم.

قوزىدەك ئەركىلەپ ئۆسكەنتىم بۇندا،
ئەسلەيمەن سىلەردىن بولساممۇ جۇدا.

بىلمەيمەن، يۇرتۇمغا كېلىمەن قاچان،
سېغىنىش ئوتىدا يانىمەن ھامان.

2

ئېھ، ھېنى پەپىلەپ ئۆستۈرگەن ماكان،
سېنىڭدىن ئايرىلىش قىيىندۇر ھامان.
خوشلىشاي سەن بىلەن كۆز يېشىم تۆكۈپ،
قىز بولۇپ تۇرىلىش ئىكەنغۇ يامان.

ئاكامنى ئوخشاشلا شۇ ئانام تۇغقان،
بىر ئۆيدە چوڭ بولغان، بىللە ئويناغان.
نېچۈن ئۇ قالىدۇ ئانام قېشىدا،
مەن ياتلىق بولمەن يىراق يۇرت تامان؟

ئەۋلادتىن ئەۋلادقا قالغان بۇ ئادەت،
ساناقسىز قىزلارغا ئەپكەلدى ھەسرەت.
دۇنيادا ھېچبىر قىز ئاتا-ئانىدىن
ئايرىلىپ ياشاشنى خالىماس پەقەت.

يۇرتۇمنىڭ بۇلبۇلى سۆيسۈزۈك، تاتلىق،
يايلاقنى قۇچىدۇ بەھىساب شادلىق.
خۇدايىم بۇ يەردە يارىتىپ مېنى،
نېمىشقا بەرمەيدۇ ماكانلىق-جايلىق؟

3

ئارغىماق بولىدۇ تايچاق چوڭۇيۇپ،
قۇش قانات چىقارسا كېتىدۇ ئۇچۇپ.
جاپادا چوڭ قىلدى ئاتا ۋە ئانام،
ياسىدى تالاغا چىقارماق بولۇپ.

كۆپ تويلۇق جابدۇدى جان ئانام ماڭا،
سۆزىنى ئېسىمده تۇتمەن هامان.
مەن ياتلىق بولغان جاي بولسىمۇ يىراق،
قالمايمەن ئانامنى ئۇنتۇپ ھېچقاچان.

دوپپامغا قادالغان ئۆكى① يەلپۇنەر،
شوخ شامال مەكزىمنى بوش سۆيۈپ ئۆتەر.

① ئۆكى — دوپپىغا قادالغان ھۆقۇش پەيلىرى.

شادلىقىمۇ، قايغۇمۇ، بىلمىدىم پەقەت،
ياد ئۆيدە قانداقراق سىر تەقدىر كۆتەر.

دەريادا چۈشەنگەك بولمايدۇ ۋەزنى،
بوراندا يايراقنىڭ يوقتۇر نىشانى.
كىم سۆيمەس قەدىردان ئاتا ـ ئانىنى،
جان ـ جاندىن ئۆتەركەن ئۇنىڭ ھىجرانى.

كۆپ جاپا چېكىشتى ئۇلار مەن ئۈچۈن،
خىزمىتىن قىلالمايمۇ قالدىم مەن بىراق.
ئويلىدۇم، نەقەدەر تەڭسىز بۇ ئادەت،
قىز نېچۈن ئايرىلىپ كېتىدۇ يىراق.

ھەممەيلەن ماختايدۇ ئىشچان باغۋەننى،
جان ئانام ئۆزىنى دەپ تاپمايدۇ تىنىم.
ئون ئالتە يېشىمدا قىلساڭ گەر ياتلىق،
قارىشىپ بېرىدۇ ئۆيى ئىشىغا كىم؟

تاۋاردىن ئېسىلدۇر ئوبدان چېپەرقوت،
يىگىتتىن قېلىشماس ياخشى قىز دېگەن.
سىلەردىن ئايرىلىپ مېڭىش ئالدىدا،
تايچاقتەك تايتاڭلاپ قالدىم تىترەپ مەن.

ئوغۇللار باقىدۇ ئاتا ـ ئانىنى،
چەۋەندەز يايلاقنى كېزىدۇ ئاتلىق.

بەيگدە ئۇتۇپ ئۇ بولسا بىرىنچى،
قۇچىدۇ ئاتا ـ ئانا چېھرىنى شادلىق.

ئورماندا ھەرقانچە چىقسىمۇ بوران،
ئاتا ۋە ئانىنىڭ مېھرىن ئۆزەلمەس.
جاپادۇر ئايرىلىش ئاتا ـ ئانىدىن،
يۇرتىدىن ئايرىلغان شادلىنىپ كۈلمەس.

ياپيېشىل ئوتلاقتا ئاق كىگىز ئۆي بار،
چىمەنلەر شامالدا يەلپۈنەر لەرزان.
قېيىن ئاتام ھەرقانچە بولسىمۇ ئوبدان،
جان ئاتام يەنىلا ماڭا مېھرىبان.

خەير ـ خوش، جان ئاكا، قەدىردان ئاكا،
ئۆي يۈكى يەلكەڭگە ئارتىلدى شۇ تاپ.
بىلمەيمەن بۇ يەرگە كېلىمەن قاچان،
بارارسەن قاچانمۇ سەن مېنى يوقلاپ؟

خەير ـ خوش، ئانا يۇرت، سۆيۈملۈك ماكان،
ھىجراندىن كۆڭلۈم بەك بولدى پەرىشان.
بەك كەپسىز بالىدىم كېچىك چېغىمدا،
كەچۈرۈم قىلىنغاي مەندىكى نۇقسان.

تۆتىنچى: يىغلاش

1

قىز يۆتكەشكە كەلگەنلەرگە قارىسام،
تارام ـ تارام بېشىم ئاقتى توخسىماي.
جېنىم ئانام مېنى ياتلىق قىلماقچى،
جىگىرىنى ئۆز قېشىدا ساقلىمايا.

قىزىل پۆپۈك ئات بېشىغا چېگىلگەن،
كۆڭلىكىم ھۆل بولدى يېشىم قۇيۇلۇپ.
بۇگۈن مېنى ئەرگە ياتلىق قىلماقچى،
ئاتا ـ ئانام قويدى ئوبدان ئۆزۈتۈپ.

ئۆيدە باشقا ئاچا ـ سىڭلىم يوق مېنىڭ،
يالغۇز قىزمەن ئاتا ـ ئانام قېشىدا.
يەنە نېچۈن مېنى ياتلىق قىلماقچى،
ئەزىزلىماي كۆتۈرۈپ ھەم بېشىدا؟

2

قارىدىم ئاق ئۆڭ چىمەنلىكتە تىكىلدى،
تۇغقانلاردىن ئايرىلارمەن مەن شۇ تاپ.
كۆز ياشلىرىم يۇيۇپ ئۆتتى چېھرىمنى،
ئالدى ھەسرەت يۈرىكىمنى چىڭ قاماپ.

قېيىن ئاتا ـ ئانام ياخشى بولسىمۇ،
قويماس ئاتا ـ ئانام كەبى مۇھەببەت.
ئاتا ـ ئانام مېنى ياتلىق قىلغاچقا
كار قىلمايدۇ چەكسەمۇ مەن كۆپ ھەسرەت.

تۇغقانلارغا كۆزۈم زادى قېيماس،
ئۇلار شۇنداق سۆيۈملۈك ۋە مېھرىبان.
ئاق بوز ئاتنى كۆكلۈم تارتىپ تۇرىدۇ،
ئۇنى مىنىپ نى ـ نى ئۇزۇن يول باسقان!

ئايرىلغۇم يوق قاپتالدىكى بۇلاقتىن،
چاچ تارىسام ئەينەك بولغان سەھەردە.
تۇغقانلىرىم كۆز ياش قىلىپ ئۇزاتتى،
ئاقىنلارمۇ سۆيلىمەكتە سەپەرگە.

3

مەرەپ يۇرگەن قۇزىچاقمەن بىچارە،
تولدى قەلبىم شۇ تاپ قايغۇ ـ ھەسرەتكە.
ئايرىلىپ مەن ئانا يۇرتىنىڭ قوينىدىن،
بارماقچىمەن ياقا يۇرتقا ـ بىر چەتكە.

سوغۇق بولار تاغ شامىلى سوققاندا،
كۆكلۈمنىڭ ھېچ ئارامى يوق شۇ تاپتا.

ناخشا ئېيتسام قۇلاق سېلىپ كىم ئاڭلار،
ئۆز يۇرتۇمدىن ياقا يۇرتقا بارغاندا؟

قىزىل پۆپۈك چىگدۇق چىلان تۇرۇققا،
پىغان كېلەر تاقىلدىغان تۇياقتىن.
قېنىپ كۆرەي تۇغقانلارنىڭ چېھرىنى،
ئاستا ماڭغىن چىلان تۇرۇق بۇ ياقتىن.

بەشىنچى: خوشلىشىش

ئاتا بىلەن خوشلىشىش

ئۇستۇمگە ئاق كۆڭلەك كىيدىم مەن بۈگۈن،
كۆڭلەكتە پارقىرار كۈمۈش زىننەتلەر.
نېمشقا باقمايسەن قەدىردان ئاتا،
قىزىڭنىڭ چېھرىدە قايغۇ ـ ھەسرەتلەر.

مەن ئەركە چوڭ بولدۇم ئەتىۋارلىنىپ،
قۇشلارمۇ بېشىمدىن ئۆتمىگەن تاخلاپ.
ھەممىنى ياراتقان ھەي قادىر ئىگەم،
ئاتامدىن ئايرىلىپ كېتەرمەن قاقشاپ.

ئاق قاشقا ئارغىماق ئۇستىگە مىندىم،
جان قوزام دەيتتىگسەن بېشىمنى سىلاپ.
جان ئاتا، كەچۈرگىن گۆدەك قىزىڭنى،
مەن ئۇچۇن دۇئا قىل يېنىش ـ يېنىشلاپ.

ئاق قاشقام بارماقتا ئۇچقاندەك چېپىپ،
نەقىشلىك ئېگىرىم تەۋرىنەر لەرزان.
ئاھ ئاتا، قەدىردان، سۆيۈملۈك ئاتا،
سېغىنىپ ئەسلەرسەن مېنى ھەر زامان.

ئانا بىلەن خوشلىشىش

ئاق تۇياق ئارغىماق ھەممىدىن ئېسىل،
كۆمۈشنى تاۋلايدۇ زەرگەر ئېرىتىپ.
ئاھ ئانا، مېھرىبان، سۆيۈملۈك ئانا،
شۇكۇنار دەپ ئاسرىغان قەلبىم ئىسىتىپ.

مىنگەندە بەش ياشلىق ئارغىماقنى مەن،
قۇيرۇقى شامالدا بارغانتى ئۇچۇپ.
ئەركىلەپ چوڭ بولغان قىزلىق مەۋسۈمۈم
كېتىدۇ كۆزۈمدىن تېز غايىب بولۇپ.

چوڭ قىلغان سەن مېنى بېشىغا ئېلىپ،
قىممەتلىك ـ ئەتىۋار مەرۋايىت بىلىپ.
جان ئانا، مەن بۈگۈن قىلىندىم ياتلىق،
جاپالىق تۇرمۇشقا كەتتىم ئاتلىنىپ.

بازاردىن ئېلىندى سانسىز بۇيۇملار،
بېشىمغا ئورالدى مەشۇتتىن ياغلىق.

تۇرساممەن ئۆز قىزىڭ، جىگىرىڭ ـ باغرىڭ،
نېمىشقا بوپقالدىم بىر مېھمان چاغلىق؟

ئاكا بىلەن خوشلىشىش

جان ئاكا، سۆيۈملۈك، قەدىردان ئاكا،
سەن شۇنداق ئەقىللىق، باسىبان ئاكا.
تۇغۇلغان بولساقمۇ بىز بىر ئانىدىن،
بولىمەن يىراقتا مەن راۋان، ئاكا.

تۇغۇلغان بولساقمۇ بىز بىر ئانىدىن،
تەقدىرداش بولالماي قالدۇق بىز، بىراق.
خۇدايىم پۇتكەندۇ پېشانىمىزگە،
ئاھ، نېسىپ بولمىدى بىر ئۆيدە تۇرماق.

ئۆيۈمدىن ئايرىلىپ كېتەرمەن يىراق،
تۇغقاندىن ئايرىلىپ كېتەرمەن ئۇزاق.
جان ئاكا، سەن دائىم بارارسەن يوقلاپ،
بېرىمەن سىلەرگە مەن ئۇچۇر ھەر ۋاق.

يەڭگە بىلەن خوشلىشىش

جان يەڭگە، سۆيۈملۈك، قەدىردان يەڭگە،
قالدىڭىز بۇ يەردە يېگانە ـ تەنھا.

سىز بېسىپ ئۆتكەن شۇ جاپالىق يولغا،
مېنىمۇ ئۇزىتىپ قويدىڭىز مانا.

ئايرىلدىم ئۆيدىن مەن ئارغىماق مىنىپ،
شامالدا قۇيرۇقى ئۇچار لەپىلدەپ.
بۇ يولنى باسقانكەن ھاۋا ئانامۇ،
قايغۇرماڭ، يىغلىماڭ سىزمۇ ئۆپكىدەپ!

ئىلگىرى مەن ئۇچۇن تەخ ئىدى ئاتمۇ،
مەن كىچىك چېغىمدىن ئەركە چوڭ بولغان.
كەلمەسكە كەتتى ئۇ ئەركىلەش ۋاقتى،
تۇيۇقسىز ئۇچۇرۇپ كەتكەندەك بوران.
خەير ـ خوش، جان يەڭگە، قەدىردان يەڭگە،
قىلارسىز بىر دونا بولۇڭ دەپ ئامان!

يۇرتداشلار بىلەن خوشلىشىش

خەير ـ خوش، سۆيۈملۈك ئەي ئانا ماكان،
خەير ـ خوش، ئېتىن سۇ، كۆل ۋە يايلاقلار.
خوشلىشىپ بۇگۈن مەن چىقاي يولۇمغا،
ھېچ ئۇنتۇپ قالمىغاي مېنى قىشلاقلار.

ئاھ، گۈزەل، سۆيۈملۈك ئاۋۇل ـ قىشلىقىم،
سىرداشىپ ئۆتۈشكەن ئىنىم ۋە سىڭلىم؛

سىلەردىن ئايرىلىپ كېتەر بولدۇم مەن،
ھەسرەتتىن تىلغىنىپ ئۆرتەلدى دىلىم.

ئاسمان يۇرتۇم، سەن ماڭا شۇنداق قەدىردان،
سەن كىندىك قېنىم تۆكۈلگەن ماكان.
قوينۇڭدىن ئايرىلىپ كېتەر بولدۇم مەن،
تېخىمۇ بەختلىك، ئاۋات بول ھامان.

بۇ چاغدا بىزگە ھەمراھ بولۇپ كەلگەن مەسئۇل رايون كادىرىمۇ تەسىرلەنگەنلىكىدىن ئولتۇرالمای قالدى-دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، قاش-كۆزلىرىنى ئوينىتىقان ھالدا:

— مەنمۇ سىلەرگە: "ياسايمىز جەننەت" دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ بېرەي، دېدى.

ئۇ ناخشىسىنى مۇنداق باشلىدى:

ئېيتىڭلار، زېمىننى يورۇتتى نېمە؟
ئېيتىڭلار، گۈللەرنى ياشناتتى نېمە؟
تۇلپارغا ئورناتتى كىم ئالتۇن قانات؟
كىم مالچى قەددىنى كۆتۈردى يەنە؟

زېمىننى يورۇتقان قىزىل قۇياشتۇر،
گۈللەرنى ياشناتقان سۇ — ئابھايات.
پارتىيە كۆتۈردى مالچى قەددىنى،
باتۇرلار تۇلپارغا ئورناتتى قانات.

قىلماقتا چوققىدا بۇركۈت شوخ پەرۋاز،
ئۇزمەكتە قاناستا چوڭ قىزىل بېلىق.
سەمرىتتۇق ماللارنى ئىلمىي ئۇسۇلدا،
ياڭرايدۇ ناخشىمىز قۇچۇپ زور شادلىق.

ئۆزگەردى ئالتاينىڭ قىياپىتى بەك،
يۇلتۇزدەك كۆپ بىنا تۇرار ۋاللداپ.
مۇكىدەك ئۆتۈشەر ئاپتوموبىل ھەر يان،
قۇرۇلۇش ئىشىدا ئۇتۇق بىھىساب.

ئەي ئۇلۇغ جان ۋەتەن، ئۇلۇغ پارتىيە،
قازاقلار زوقلىنىپ كۈيلەيدۇ ئەبەت.
ماڭىمىز پارتىيە كۆرسەتكەن يولدا،
ياسايمىز بۇ يەردە ئەڭ ئېسىل جەننەت!

ئۇ يەنە "ئايروپىلان ھەيدەيدۇ قازاق يىگىتى" دېگەن شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلىپ بەردى:

كەلمەسكە كەتتى ئۇ زۇلمەتلىك ئۆتمۈش،
ئويلىسام بۇلدۇقلاپ ئاقىدۇ يېشىم.
قورساقنى تويغۇزغان تالقاندا ئاران،
بىر ئۆچكە تېرىسى بولغان يېپىنچىم.

ھە، ئەمدى يېيىشىم پولۇ، بوغۇرساق،
قازاندا قوي گۆشى قاينايدۇ ھەر ۋاق.

نى ئېسل كىيمنى كىيمىز يازدا،
قىشتا ھەم بار جۇۋا، ئۆتمەيدۇ سوغاق.

ھەر ئۆيدە بار تىككۈچ①، رادىئو، سائەت،
موتوتىمۇ② ئالىمىز، ئۆينىڭ بەرىكتى.
تېخىمۇ گۈزەلدۇر كېيىنكى تۇرمۇش،
ئايروپىلان ھەيدەيدۇ قازاق يېگىتى!

بۇ چاغدا ئادىلبەگ ئىسمىلنىڭ بىر بوۋاي قولىنى كۆتۈرۈپ، بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىشنى تەلەپ قىلدى. كۆپچىلىك چاۋاك چېلىپ قارشى ئالغاندىن كېيىن، ئۇ سۆزنى مۇنداق بىر شېئىر بىلەن باشلىدى:

قۇش ـ قانات ئۇچقاندا چۈشەر سايىسى،
ئادەم يول ماڭغاندا قالدۇ ئىزى.
ئەڭ ئادىل كېسىمچى پۇقرادۇر پەقەت،
ھەممىگە شاھىتتۇر تارىخنىڭ ئۆزى.

ئۇ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ مۇنداق دېدى: بىز ئالتاي خەلقى مەڭگۈ كومپارتىيىنىڭ پارتىيىگە ئەگىشىپ سوتسىيالىستىك يۇرتىمىزنى گۈللەندۈرىمىز، بىزگە رەھبەرلىك قىلىپ، بىزنى بەخت ـ سائادەتكە

① كېسىم تىكىش ماشىنىسى.
② موتوتسىكلىت

ئېرىشتۇرگەن باشلامچىلىرىمىزنى مەڭگۈ ئېسىمىزدىن چىقارمايمىز، هازىر خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن مۇنداق بىر ناخشا بار، كۆپچىلىككە ئېيتىپ بېرەي:

تەشەككۈر پارتىيە كادىرلىرىغا،
ئىشلىدى ئالتايدا پۈتۈن نىيەتتە.
خۇاڭ يۈيچېن بوز ئېچىپ تىكتى كۆپ كۆچەت،
جاۋزىخې ياسىدى يولنى غەيرەتتە.
مالاۋسەن ئىشلىدى ئېسىل ئاچچىقسۇ،
چيەن شۇسىن تۇمانىنى قوغلىدى يىراق.
قېدىرباي سالدى ئۇل تەرەققىياتقا،
جانابىل تېخنىكا كېڭەيتتى شۇنداق.
لى دۇگۈەي يول تېپىپ بېيىدى خېلى،
خادىس هەم ئىلگىرىلەپ باردۇ هەر ۋاق...

كۆپچىلىك ئۇنىڭغا قىزغىن ئالقىش ياغدۇراتتى.

ساهىبخان تۇيۇقسىز مۇنداق دەپ جاكارلىدى: هەممەيلەن ئاۋۋال قولۇڭلارنى يۇيۇڭلار، ئاندىن كېيىن "ئىلى ئالاهىدە هارىقى" بىلەن قاناس پاقلانلىرىنىڭ گۆشىگە ئېغىز تېگىپ بېقىڭلار!

بۇنىڭغىمۇ قىزغىن ئالقىش ياغدۇردى...

ئالتايدىن، قاناس كۆلى بويىدىن ئايرىلغىنىمغا خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغان بولسىمۇ، هەر قېتىم ئالتايدا، بولۇپمۇ قاناس كۆلى بويىدا مېهمان بولغان چېغىمدىكى مەنزىرە كۆز ئالدىمغا كەلسىلا ئۇزاققىچە ئۆزەمنى بېسۋالالمايمەن، هەمىشە بىر خىل

ئېتىقاد ۋە كۆڭۈلدىكى مېنى ھايانغا سېلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلىمەن، بۇنىڭ تۈرتكىسىدە ھەر مىللەتنىڭ بۈيۈك ئىنتىپاقلىقى ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتا تېخىمۇ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشكە بولغان ئىشەنچىم ھەسسىلەپ ئاشىدۇ، ئىختىيارسىز ھالدا ۋەتىنىم، ئىككىنچى يۇرتۇم شىنجاڭ ئۇچۇن، ئالتايدەك مۇشۇنداق گۈزەل، مۇنبەت، ئۆملەشكەن، تەرەققىي قىلىۋاتقان جاي ئۇچۇن كۆپرەك ئىش قىلىپ بېرىش، ئۇنىڭ شەنىگە كۆپرەك شېئىر يېزىش، كۆپرەك ناخشا ئېيتىش نىيىتىگە كېلىمەن، شۇنداقلا ئۆزەمنىڭ بۇ جەھەتتە قىلغانلىرىمنىڭ يېتەرلىك بولمىغانلىقىدىن ئازابلىنىمەن. بۇ نېمە ئۇچۇن؟ ئۇ يان ئويلا ـ بۇ يان ئويلا، ئاخىرى مەن يۇقىرىقى ھېسسىياتلىرىمنى "قىزغىن سۆيۈشىنىڭ ئۆزى كۇچ دېمەكتۇر" دېگەن بىر ئېغىز سۆزگە يىغىنچاقلىدىم.

ئېھ، ئالتاي، مەن سېنى سۆيىمەن، سېنىڭ پارلاق نۇرلىرىڭ قەلبىمدە مەڭگۈ چاقنايدۇ.

1991 ـ يىل 11 ـ ئاي، بېيجىڭ.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ئوقۇلغان يېڭى مەدھىيە

ـــــ باھارگۈلنىڭ جەنۇبدە 85 كۈن داۋالانغانلىقى توغرىسىدا

1

1991 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ 17 ـ كۈنى بېيجىڭدىن جەنۇبقا بارىدىغان 229 ـ قېتىملىق پويىزنىڭ بىر ۋاگونىدا ئىككى ئۇيغۇر ئانا ـ بالا ئولـ تۇراتتى. ئانىسىنىڭ ئىسمى سەلىمگۈل بولۇپ، 40 نەچچە ياشقا كىرىپ قالغان، قارا قاشلىق، يوغان كۆزلۈك، ئىككى مەڭزى قىزىرىپ پىشقان تۇقاچتەك قىزىل كەلگەن ئايال ئىدى، ئۇ ئىككى تال ئۇزۇن ئۆرۈمە چېچىنى تۇگۇۋالغان، بېشىغا تېگى يېشىل ئاق گۈللۈك دوپپا كىيگەن، ئۇنىڭ ئۇستىدىن سۇس گۈللۈك ئاق رومال ئارتقان، تېگى كۆك ئاق گۈللۈك كۆڭلىكى ئۇستىگە سۇس كۈل رەڭ كاستيوم كىيگەن بولۇپ، بۇ كىيىملەر ئۇنىڭغا بەكمۇ ياراشقانىدى. قىزىنىڭ ئىسمى باھارگۈل بولۇپ، ئەمدىلا 13 ـــ 14 لەرگە كىرگەن، بەرگى قىياقتەك ئىنچىكە قارا قاشلىق، شەھلا كۆزلۈك، ئۇزۇن كىرپىكلىك، قاڭشالىق، جىنەستە لەۋلىك ئۇماق قىزچاق ئىدى، ئۇنىڭ قىزىل ئالمىدەك ئىككى مەڭزىدىكى چوڭقۇر زىناقلىرى چىرايىنى دائىم كۈلۈپ تۇرغاندەك قىلىپ كۆرسىتەتتى. ئۇ بېشىغا ئانار گۈللۈك دوپپا، ئۇستىگە رەڭدار

بۇلۇتتەك كۆزنى چاقنىتىپ تۇرىدىغان چىرايلىق ئەتلەس كۆڭلەك، كۆڭلەك ئۈستىگە ئاپئاق تار جىلىتكە كىيگەنىدى، ئۇنىڭ يازلىق ئاق ئايغى ئۈستىنى تېگى ئاق كۆك گۈللۈك ئىشتىنىنىڭ پۈشقىقى يېپىپ تۇراتتى. قۇلقىغا سېلىۋالغان كىچىككىنە بىر جۈپ زىرىسى ئىزغىرىن شامالدا تەۋرىنىۋاتقان يوپۇرماقتا ئوخشاش ئۇنىڭ ھەركىتىگە ئەگىشىپ تەۋرىنىپ تۇراتتى. ئانا-بالا ئىككىيلەن ئىختيارسىز دېرىزە سىرتىغا قارايتتى، ئاندىن پارائغا چۈشۈپ كېتەتتى، بەزىدە ئەتراپىدىكى يولۇچىلارغا قاراپ بېشىنى لىڭشىتىپ كۇلۇمسىرەپ قويياتتى.

— شۇنچە ئۇزۇن يول ماڭدۇق، پويىز شۇنچە تېز مېڭىۋاتىدۇ، — دېدى قىز ئانىسىغا قاراپ، —نەچچە مىڭ چاقىرىم يول ماڭدۇققۇ دەيمەن، شۇنداق ئۇزۇن يول ماڭساقمۇ يېزا-كەنتىنىڭ چېتى، قۇملۇق، چۆل-جەزىرە دېگەنلەر كۆرۈنمەيدۇيا؟ ئىچىكى ئۆلكىلەردىكى بوستانلىقلار راستلا بەك چوڭ ئىكەن جۇمۇ!

— شۇنداق، ئىچكى ئۆلكىلەردە بوستانلىق چوڭ بولۇپلا قالماي، شەھەرلەرمۇ كۆپ، — دېدى ئانىسى قىزنىڭ سۆزىنى قۇۋۇتلەپ، — زاۋۇتلار خۇددى ئاسمانداىكى يۇلتۇزدەك ھەممىلا يەردىلا بار. قارىغىنا، ئاۋۇ ئېگىز-ئېگىز بىنالار، پەلەكىكە تاقاشقان تۈرخۇنلار نېمىدېگەن ھەيۋەت!

— ئانا، جىنەن چىرايلىقمىدۇ؟ ئۇ يەردە تەگرىتاغقا ئوخشاش تاغلار بارمىدۇ؟

— بار، ئاڭلىشىمچە دېگىز بويىدا تەيشەن دېگەن تاغ بارمىش، ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە تاغ چوققىسىغا چىقسا قۇياشنىڭ دېگىزدىن شۇڭغۇپ چىقىپ، ئالتۇن نۇرلىرىنى چاچقانلىقىنى كۆرگىلى بولارمىش، بەك گۈزەل كۆرۈنەرمىش!

ـــ دەريالىرىمۇ بارمىدۇ؟ دەريالىرىدا كېمە قاتنامدىغاندۇ؟

ـــ دەريالىرىمۇ بار ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە خېلى كۆپمىش، خۇاڭخې دەريىسى شەھەرنى ياقىلاپ ئۆتىمش، چىڭخې دەريىسى شەھەر ئىچىنى كېسىپ ئۆتىمش. ئۇ ياق ـ بۇ ياققا قاتنايدىغان كېمىلەر يۈرتىمىزدىكى ھارۋىلاردەك كۆپمىش، كېمىلەر ھەم يولۇچى، ھەم يۈك توشۇيدىكەن.

ـــ دەريا بويىدا ئويناشقا، سۈغا چۈشۈشكە بولامدىغاندۇ؟

ـــ بولىدىغۇ دەيمەن.

ـــ ئانا، بىزجىنەندە قايىسى دوختۇرخانىدا ياتىمىز؟

ـــ شەندۇڭ تىبىبىي داشۋۈسى دوختۇرخانىسىدا.

ـــ بۇ دوختۇرخانانىدىكى دوختۇرلارنىڭ ھەممىسى بوۋايلاردۇ. ھەقىچان؟

ـــ نېمىشقا ئۇنداق دەيسەن؟

ـــ چۈنكى دوختۇرلار قانچە قېرىغانسىرى، دوختۇرلۇق قىلغان ۋاقتى قانچە ئۇزارغانسىرى ئۇلارنىڭ سەۋىبىسىمۇ شۇنچە يۇقىرى بولىدۇ. مېنىڭ كېسىلىمنى ئۇرۇمچىدە داۋالىيالمىغاچقا دوختۇر ئىزدەپ جىنەنگە كېتىپ بارىمىزغۇ!

ـــ ئۇ يەردە پەن ـ تېخنىكا بەك راۋاجلانغان، جۇڭگوچە تېۋىپلارمۇ غەربچە دوختۇرلارمۇ بار، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇلارنىڭ داۋالاش تېخنىكىسى ناھايىتى يۇقىرى، ئۇلارنى لوقمان ھېكىم دېسەكمۇ بولىدۇ، ئۇلارنىڭ قولى تەگسىلا كېسەلنىڭ شىپالىق تاپىدۇ، ئۇ يەردە ئەر دوختۇرلارمۇ، ئايال دوختۇرلارمۇ بار، بىراق بەك ياشانغان بولۇشى ناتايىن. ياشانغانلىرىمۇ، ياشلىرىمۇ بار.

ـــ مېنىڭ كېسىلىمنى ساقايتالامۇ؟

— چوقۇم ساقايتالايدۇ. كومپارتىيە ساقايتالايمىز دېگەندەكىن چوقۇم ساقايتالايدۇ. كومپارتىينىڭ سۆزى ھەقىقەت!

— چاي ئىچىڭلار، — دېدى چاي ئېلىپ كەلگەن پويىز خادىمى چاي قۇيغاچ تەپسىلىي چۈشەندۈرۈپ، — بىردەمدىن كېيىن تاماق ۋاگونىغا بېرىپ غىزالىنىڭلار، سەلەرگە ئاتاپ مۇسۇلمانچە تاماق تەييارلىدۇق. سۈت، بولكا، مۇرابباء، قورۇغان كالا گۆشى. سۈيۇقئاش تۇخۇم قاتارلىقلار بار، ھەممىسى مۇسۇلمانچە تائاملار.

— رەھمەت، كۆپ رەھمەت، — سەلىمگۈل قايتا-قايتا مىننەتدارلىق بىلدۈردى، — بىز توقاچ، قورۇغان گۆش، مېۋە ئېلىۋالغان، بۇلارنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسى تەييارلاپ بەرگەن. تاماق ۋاگونىغا بارماي، ئاز-تولا توقاچ يەپ تۇرساقمىكىن دەيمىز.

ئانا، بالا ئېلىۋالغان يېمەكلىرىنى يەۋېتىپ پاراڭغا چۈشتى:

— پويىز خادىملىرى بىزگە بەك ياخشى قارىدى جۇمۇ! بىز خۇددى تۇغقان يوقلاپ ماڭغانىدەك بارغانلا يېرىمىزدە مېھمان-شەپقەتكە ئېرىشۋاتىمىز.

— ئانا، جىنەنىدە نان بارمىدۇ؟ — باھارگۈل تۈيۈقسىز يۇقىرىقى سوئالنى سوراپ قالدى.

— بار، قىزىم! ئۇ يەردە ھەممە نەرسە بار، نانمۇ، كاۋاپمۇ بار، مەن يەنە ساڭا تېخى لەغمەنمۇ ئېتىپ بېرىمەن، — سەلىمگۈل قىزىغا شۇنداق دەپگەچ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — كېسىلگىنى ساقايتىۋالساقلا، نان، كاۋاپ، سامسا، گۆش نان دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى تاپقىلى بولىدۇ.

شۇ ۋاگونىدىكى بىرنەچچە يولۇچى بۇ ئانا، بالا ئىككىلەننىڭ

ئاز سانلىق مىللەت ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە شىنجاڭدىن كەلگەنلىكىنى بىلىپ، شەندۇڭنىڭ چىلان، نەشپۈت قاتارلىق مېۋىلىرىنى "تېتىپ بېقىڭلار" دەپ بەردى، ئانا، بالا قاتتىق تەسىرلىنىپ، رەھمەت ئېيتىشتى.

پويىز جەنەنگە يېقىنلاشتى، يولۇچىلارنىڭ بەزىلىرى نەرسە-كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرسا، بەزىلىرى خوشلىشاتتى، بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرغان يولۇچىمۇ باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسىغا قاراپ دېدى:

— خەير-خوش، كېسىلىڭىزنىڭ تېزرەك سەلمازا ساقىيىپ، سالامەتلىكىڭىزنىڭ ئەسلىگە كېلىشىنى تىلەيمەن، جەنەنىدە كۆپرەك تۇرۇپ سەيلە-تاماشا قىلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

شۇ ئەسنادا پويىز خادىمى ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ.

— ئالدىرماڭلار، نەرسىلىرىڭلارنى پويىز توختىغاندىن كېيىن يىغىشتۇرساڭلارمۇ بولىدۇ. دوختۇرخانا چوقۇم ئادەم ئەۋەتىدۇ، بىز نەرسىلىرىڭلارنى چۈشۈرۈپ بېرىمىز، سىلەرنى ئالدىڭلارغا چىققانلارغا تاپشۇرۇپ بەرسەك ئاندىن خاتىرجەم بولىمىز، — دېدى.

— رەھمەت، — دېدى سەلىمگۈل، — سىلەر بەك ئوبدان ئادەملەر ئىكەنسىلەر، تۇغقانلىرىمىزدىنمۇ زىيادە كۆيۈندۈڭلار، بۇنىڭغا قانداق جاۋاب قايتۇرۇشنى بىلمەيۋاتىمەن.

— ئۇنداق دېمەڭ، بىز دېگەن بىر ئائىلە كىشىلىرى، — دېدى پويىز خادىمى چۈشەندۈرۈپ، — يولۇچىلار ئۇچۇن خىزمەت قىلىش بىزنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك مەجبۇرىيىتىمىز.

2

پويىز بېكەتكە كىرىپ توختىغاندىن كېيىن، يولۇچىلارنى كۈتۈۋالغان

غەلى چىقىشقانلار پويىز ئەترايىغا ئولاشتى. 35 ـ 36 ياشلاردىكى سېمىز بىر كىشى شەندۇڭلۇق ئەزىمەت "باھارگۈل" دېگەن خەتلەر يېزىلغان تاختايىنى كۆتۈرگىنىچە "باھارگۈل! باھارگۈل" دەپ ۋاقىرايتتى، ئانا ـ بالا تېخى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالمايۋاتقاندا، پويىز خادىمى "باھارگۈل مانا بۇ يەردە! باھارگۈل بۇ يەردە!" دەپ توۋلىدى، ھېلىقى ئەزىمەت بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ئولار ئولتۇرغان ۋاگون قېشىغا كەلدى ھەمدە پويىز خادىمى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ بىرنەرسىلەرنى دېيىشتى، ئاندىن كېيىن ئانا ـ بالىدىن تىنچلىق ـ ئامانلىق سورىدى:

ـــ ئوبدان كەلدىڭلارمۇ؟ سىلەرنى كۈتۈپ تۇرغىلى خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى. نەرسە ـ كېرەكلەرنى مەن ئالاي، قالغان ئىشلارنى مېھمانخانىغا بارغاندا دېيىشەيلى.

ئولار پويىز خادىملىرى بىلەن خوشلىشىپ، ئاق بولكىۋايىغا چۈشۈپ نەنجاۋ مېھمانخانىسىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

نەنجاۋ مېھمانخانىسى جىيەنفۇشەن تېغى باغرىغا جايلاشقان بولۇپ، شەندۇڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مېھمان كۈتۈش ئورنى ئىدى، نامى مېھمان كۈتۈش ئورنى بولغان بىلەن، ئەمەلىيەتتە ئالىي دەرىجەلىك مېھمانخانا ئىدى. مېھمانخانا كولىمى 1000 مودەك بولۇپ، ھەممىلا يېرى ياپيېشىلمىقا پۈركەلگەن ئىدى. مېھمانخانىنىڭ ئالدىنقى يېرىمى ئالىي دەرىجىلىك كۈتۈش بىناسى، كېيىنكى يېرىمى ئالىي دەرىجىلىك مېھمانلار چۈشىدىغان بىنا ئىدى. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ماۋ زېدۇڭ، لىيۇ شياۋچى، جۇ ئېنلەي، جۇ دې، چېن يۈن، دېڭ شياۋپىڭ قاتارلىق پېشقەدەم پارتىيە ۋە دۆلەت رەھبەرلىرى بۇ مېھمانخانىغا چۈشكەنكەن، بۇ يەردە يەتتە يۈرۈش بىنا بولغانلىقى، رەھبەرلەر

چۈشىدىغانلىقى ئۈچۈن بۇلار يەتتە يۈلتۈزلۇق بىنا دەپمۇ ئاتىلىدىكەن. ئالدىنقى كۈتۈش بىناسىمۇ سەلتەنەتلىك، كۆركەم بولۇپ، قويۇق شەندۇكچە تۈسكە ئىگە ئىدى. سارايغا يانقۇزۇلغان بىلەنمە تاش ئەينەككە ئوخشاش ژاللىداپ تۇراتتى، مەرمەر تاشتىن قوپۇرۇلغان بىرقانچە كاتتا تۈۋرۈك ئاجايىپ سۈزۈك، پارقىراق بولۇپ، ئاق مەرمەردىن قىلىشمايتتى، سارايغا ئېسىلغان كاتتا ئاسما چىراغ ئاسماندىكى تولۇن ئايدەك نۇر چېچىپ تۇرسا، ئۇنىڭ چۆرىسىدىكى كىچىك چىراغلار سامان يولىدىكى يۈلتۈزلاردەك چاراخلاپ تۇراتتى. سارايغا كىرگەن كىشىلەر مۇقەددەس جايغا كىرىپ قالغاندەك بىر خىل ھېسسىياتقا كېلىپ قالاتتى. باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسى 2 ـ بىنانىڭ 2202 ـ نومۇرلۇق ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇ ئۆي بەكمۇ ھەشىمەتلىك بولغانىنىڭ ئۈستىگە ئۈي سەرەمجانلىرى تولۇق ئىدى. ئۆيگە ئىككى لۆم ـ لۆم كارىۋات، ئۈستەل، ئورۇندۇق ـ سافا، تېلېفون تېلېۋىزور ئورۇنلاشتۇرۇلغان، تورۇسقا ئاسما چىراغ، تامغا تام چىرىغى ئورنىتىلغان، ئۈستەلگە ئۈستەل چىرىغى قويۇلغان، يەرگە گىلەم سېلىنغان ئىدى.

باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسى ئۆيگە كىرىپ داڭقېتىپ تۇرۇپ قېلىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى نەدە قويۇشنىمۇ بىلەلمەي قالدى. كۆتۈۋالغىلى چىققانلار ئۇلارنىڭ قولىدىكى نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئېلىپ ئىشكاپقا سېلىپ قويدى ھەمدە چاي قويۇپ ئۇلارنى كەڭ ـ كۆشادە ئولتۇرۇپ چاي ئىچىشكە تەكلىپ قىلغان بولسىمۇ، ئۇلار يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ قۇلاق ۋە كۆزلىرىگە ئىشەنگۈسى كەلمەي، "بىز قانداق قىلىپ بۇنچىۋالا ئالىي ئۆيگە كېلىپ قالدۇق؟ ئۇ يەردە قانداق ياتارمىز؟" دەپ ئويلاپ، قورۇنۇپ قالدى. سەلىمگۈل ئۈستەل ئۈس-

تىگە قويۇلغان ئەينەكنى سىلاپ، لۆم ـ لۆم كارىۋاتنى بېسىپ بېقىپ، كۆتۈۋالغىلى چىققان ھېلىقى ئەزىمەتكە قاراپ دۇدۇقلىغان ھالدا مۇنداق دېدى:

ـــ بىزگە ئۆي ئالماشتۇرۇپ بەرسىڭىز! بۇ ئۆي بەك ئالىي... بەك ئالىي ئىكەن، بۇ يەر... بۇ يەردە ياتالمىغۇدەكمىز...

ـــ بۇ، مېھمانخانىمىزنىڭ مېھمانلار ئۆيى، ـــ دېدى كۆلۈپ تۇرۇپ ھېلىقى ئەزىمەت، ـــ سىلەر دېگەن يىراقتىن كەلگەن مېھمانلار تۇرسىڭلار، سىلەرنى ئوبدان كۈتۈۋالمىساق بولامدۇ! سىلەرگە ئۆي ئەھۋالىنى بىرقۇر تونۇشتۇرۇپ قويماي، مانا بۇ تام ئىشكاپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىڭلارنى قويىسىڭلار بولىدۇ، بۇ ھاجاتخانا، بۇ مۇنچا، ماۋۇ چىراغنى ياقىدىغان، ئۈچۈرىدىغان ۋېكىيوچاتىل، خىزمەتچىلەرنى چاقىرماقچى بولساڭلار مۇنۇ كونۇپكىنى باسساڭلار بولىدۇ...

مېنىڭ فامىلەم جاڭ، مېنى لاۋجاڭ دەپ چاقىرىۋېرىڭلار، مەن خەلق ھۆكۈمىتى كۈتۈش باشقارمىسىنىڭ كادىرى، كېسەل كۆرسىتىش ئىشىنى دوختۇرخانا بىلەن ئۈزەم تالاقلىشىپ بېرىمەن. رەھبەرلىرىمىز شىنجاڭدىن كەلگەن ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلىرىمىزغا چوقۇم ئوبدان ئېتىبار بېرىش، كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتىش كېرەك، ئۇلار بۇ يەردىمۇ ئۆز ئۆيىدىكىدەك راھەت ئىچىدە ئۆتسۇن، دەپ تاپىلىغان، ئاۋۋال يۈيۈنۈۋېلىڭلار، بىردەمدىن كېيىن سىلەرنى تاماقخانىغا باشلاپ بارىمەن...

يېرىم كېچە بولغاندا ئەتراپ جىمجىتلىققا چۆكتى، ئانا ـ بالا ئۇيان ئۆرۈلۈپ، بۇ يان ئۆرۈلۈپ زادىلا ئۇخلىيالمىدى.

ـــ قىزىم، ـــ دېدى سەلىمگۈل قىزىغا، ـــ بىز جەننەتكە كىرىپ-تۇق، بەك تەلەيلىك ئىكەنمىز، كومپارتىيە بىزگە مۇشۇنداق

چوڭقۇر مېھىر ـ شەپقەت قىلىۋاتىدۇ، بىز نەدىمۇ مۇنداق ئېسىل ئۆيلەردە يېتىپ باقىمىز؟ بۇ چۈشىمىز ئەمەستۇ ـ ھە! ئۆيىمىز نەچچە ئون مىڭ چاقىرىم يىراقتا قالىدى، يۇرتىمىز ئاقساقىمارالمۇ گۈزەل يۇرت. ئۇنىڭ تەرەققىياتىمۇ تېز بولۇۋاتىدۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇ يەردە ئاران 100 دەك ئائىلە، سۆگەت، تېرەك، جىگدە بىلەن توغراقلا بار، مەھەللىمىزدىن نەچچە ئون چاقىرىم ماڭساقلا چۆل ـ جەزىرىگە چىقىپ قالىمىز. بۇ يەر بولسا چېكىگە كۆز يەتكۈسىز باغ ـ ۋارانلىق ئىكەن. بىز قەشقەردىكى سەمەن مېھمانخانىسىغا چۈشكەندە، ئۇنى بەك ئېسىل مېھمانخانا ئىكەن، ئالىي دەرىجىلىك مېھمانلار چۈشىدىغان ئورۇن بولسا كېرەك دەپتىكەنمىز، ئورۇمچىگە كەلگەندە، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ مېھمانخانىسىغا چۈشۈپ سىم كارىۋاتتا ياتىتۇق، ئاپتونوم رايونىنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسىنىڭ ئالـ تىنچى قەۋەتتە مۇنچىسى بار ئۆيىگە چۈشكەنىدە لۆم ـ لۆم كارىۋاتتا يېتىپ، بۇ ئۆيلەر دونيادىكى ئەڭ كاتتا ئۆيلەر بولسا كېرەك، دەپ ئويلىغانتۇق، كاتتىنىڭ كاتتىسى بار، نوچىنىڭ نوچىسى دېگەندەك، جىنەنگە كېلىپ ئۇنىڭدىنمۇ ئېسىل مېھمانخانىغا چۈشىدىغانلىقىمىزنى كىم ئويلاپ باققان؟ دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ ئېسىل مېھمانخانا بارمىدۇ؟ بۇنداق مېھمانخانىغا بىزنىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز ئۇ ياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ناھىيىمىز، ۋىلايىتىمىزنىڭ رەھبەرلىرىمۇ چۈشۈپ باقمىغان بولغىيدى! بىز ئاددىي پۇقرا تۇرۇقلۇق زادىلا كۆرۈپ باقمىغان، ئويلاشقىمۇ پېتىنالمايدىغان مۇشۇنداق كاتتا مېھمانخانىغا چۈشتۇق، بىز نېمىدېگەن بەختلىك ـ ھە! قىزىم ئېسىگىدە بولسۇنكى، بۇلارنى بىزگە سوتسىيالىزم، كومپارتىيە بەردى. بۇگۈن ئاخشامقى تاماقنى كۆردۈڭمۇ، شۇنچە كۆپ قورۇمىلارنى تەييارلاپتۇ. دېگىز گىياھ

دەمدۇ، كالما بىلىق دەمدۇ، راك دەمدۇ، ئىشقىلىپ بىز كۆرۈپ باقمىغان نازۇنېمەتلەر كۆپ ئىكەن. يەنە كالا، توخۇ، ئۆردەك گۆشلىرىدىن تەييارلانغان قورۇملارمۇ بەك تەملىك بوپتۇ، ئىمانسىز بولغىنىپ كەتمىسۇن دەپ بۇنىڭ بەزىلىرىگە ئېغىز تەگمىگەن بولساقمۇ، بۇ، ئۇلارنىڭ بىزگە بولغان كۆڭلىدە! سەن ساقايساڭ، يۇرتىمىزغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، مەن تازا ئوبدان ئىشلەي. سەن ئوبدان ئوقۇ، كەلگۈسىدە ۋەتەنگە، خەلقگە كۆيەك تۆھپە قوشايلى، مۇشۇنداق قىلساق، ئاندىن ئۇلارنىڭ ئالدىدا يەرگە قارىماي قالايمىز، گېپىم توغرىمۇ، قىزىم؟

ــ بەك توغرا ئېيتتىڭ، ئاتا، مەن بۈگۈن جەننەتتە ياتقاندەك بولدۇم. مەن خۇددى ئۆز ئىسمىمغا ئوخشاش، ۋەتەن بېغىدىكى باھارگۈللىرىنىڭ بىرى، مەن چوقۇم ھۆسنۈمگە تولۇپ شۇنداق چىرايلىق ئېچىلالايمەن، شۇنداقمۇ، ئاتا؟

ــ شۇنداق، ئاپاڭ قىزىم، پۈتۈنلەي شۇنداق.... ھازىر يېرىم كېچە بولۇپ قالدى، بولدى، ئەمدى ئۇخلايلى، بۈگۈنكى بەختسائادەتنى بىزگە كىمنىڭ ئاتا قىلغانلىقىنى ئەستىن چىقارمىساقلا بولدى.

ــ ئاتا بۇ كارامەتلىك لۇم ــ لۇم ئىكەن، ئۇخلىيالمايۋاتقان مەن، ئۈيقۇم كەلمىگەنسىرى قورقۇۋاتىمەن، سەن بىللە ياتسام قانداق؟

ــ قىزىم، سەن دېگەن 16 ياشقا كىرىپ قالدىڭ، يالغۇز يېتىشقا ئادەتلەنسەڭ بولاتتى. راستىنلا ئۇخلىيالمىغان بولساڭ، قوينۇمغا كىرىپ ياتساڭمۇ يات.

3

يولداش لاۋجاڭنىڭ يۇرتى «سۇ بويىدا» دېگەن رومانىدا تەسۋىر-لەنگەن 108 ئەزىمەت پائالىيەت ئېلىپ بارغان لياڭشەنبو ئەترايىدا ئىدى. ئۇ شەنىدۇڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىدە 20 نەچچە يىل ئىشلىدى، ھازىر كۆتۈش باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى. ئۇ، تۈز، ئوچۇق چىراي ئادەم بولۇپ، ئىشنى تولىمۇ ئەستايىدىل، مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن ئىشلەيتتى. بۇدا باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسىنى كۆتۈۋالغاندىمۇ، خىزمەتنى ناھايىتى ئىنچىكە، ئەتراپلىق ئىشلەپ ئۆلارنىڭ ئىززەت-ھۆرمىتى ۋە مېھر-مۇھەببىتىگە سازاۋەر بولدى، باھارگۈل ئۇنى يېقىنچىلىق بىلەن "لاۋجاڭ تاغا" دەپ چاقىرىشقا ئادەتلەندى.

نەنجاۋ مېھمانخانىسىدىن تېببىي داشۆ دوختۇرخانىسىغا مەخسۇس ماشىنىدا ماڭسا 15 مىنۇتتا، كوچا ئاپتوبۇسىدا ماڭسا ئاپتوبۇس ئالمىشىپ يېرىم سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىتتا بارغىلى بولاتتى. باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسى جەنەنگە تۇنجى قېتىم كەلگەچكە، ئادەملىرى ۋە يوللىرى بىلەن تونۇشمايتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە خەنزۇچە بىلمەيتتى، شۇڭا ھەر كۈنى دوختۇرخانىغا بېرىش ۋە قايتىشتا بىرمۇنچە قېينىچىلىقلارغا دۇچ كەلدى. ئۇلار نەنجاۋ مېھمانخانىسىدا ئۇچ كۈن ياتقاندىن كېيىن، يولداش لاۋجاڭ بىر ئامال قىلىپ بۇلارنى دوختۇرخانىغا يۆز نەچچە مېترلا كېلىدىغان جايدىكى خەلق ئىشلىرى نازارىتىنىڭ مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇردى ھەمدە مېھمانخانىنىڭ باشلىقىغا بۇلارغا ئالاھىدە غەمخورلۇق قىلىشنى تاپىلىدى. خادىملىرى

ئاز، كارىۋىتى قىس بولغان بۇ كىچىك مېھمانخاندا، ئاشپەزلەر ئۇلارغا ئالايىتەن مۇسالمانچە تاماق ئېتىپ بەردى. بۇ جايدىكىلەر "مۇسۇلمانچە" دېگەن سۆزنىڭ مەنىسىنى ئانچە چۈشەنمىگەچكە، دەسلىپىدە تاماققا گۆش دېگەن نېمىنى ئارىلاشتۇرمىسالا مۇسۇلمانچە تاماق بولىدىغان ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، ئۇلارغا هورنان ۋە كۆكتات-تىن باشقا نەرسە بەرمىدى. كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ نېمىنىڭ گۆشىنى يەيدىغان، نېمىنىڭ گۆشىنى يېمەيدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇلارغا گالا گۆشى پىشۇرۇپ بېرىشكە باشلىدى. لېكىن پىشۇرۇش تېخنىكىسى ياخشى بولمىغانلىقى، دورا-دەرمەكنى تەڭشەپ سالالا-مىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلار پىشۇرغان گۆش باھارگۈل ۋە ئانىسىنىڭ ئېغىزىغا زادىلا تېتىمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئاشپەزلەر ئۇلارغا بولكا، مۇرابىا، سۈت تەييارلاپ بەردى، بۇنداق كىچىك مېھمانخاندا مۇشۇنچىلىك قىلىشنىڭ ئۆزىمۇ ئاسانغا چۈشمەيتتى، بۇ ئۇلار ئۈچۈن ئېيتقاندا قالتىس چوڭ ئىش ئىدى. يولداش لاۋجاڭ:

ــ ئالدىرىماڭلار، ئۇلار ئۆگەنگەچ تاماق ئېتىپ بېرىپ تۇرسۇن، سىلەرنىڭ تاماق مەسىلەڭلەرنى بىر ئامال قىلىپ چوقۇم هەل قىلىمىز.

باھارگۈل ۋە ئانىسىنىڭ يۇرتتىن ئايرىلىغىنىغا ئۇزاق بولغانلىقى، ئۆكتەبر ئايلىرىدا جەنۇبنى يەنىلا ئۇرۇمچىدىن ئىسىق بولغانلىقى ئۈچۈن، ئېلىپ كەلگەن كىيىم-كېچەكلىرى يېتىشمەي قالدى. يول-داش لاۋجاڭ بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئۇلارنى ماگىزىن-لارغا باشلاپ بېرىپ، ئىچ كۆڭلەك، كۆڭلەك، ئىشتان، رومال ئېلىپ بەردى. لاۋجاڭ ماگىزىندا ئۇلارغا كىيىم تاللىغاندا، تىل ئۇقمىغاچقا بىردەم كىيىمنى سەلىمگۈلگە دەڭسەپ باقاتتى، بىردەم باھار

گۈلگە كىيدۈرۈپ باقاتتى. زادىلا چۈشەندۈرەلمىگەندە قول ئىشارىتى قىلدى. يارايدۇ دېمەكچى بولسا باشمالتىقىنى چىقاردى، يارىمايدۇ دېمەكچى بولسا قولىنى سىلكىدى، شۇ سورۇندىكى خېرىدارلار بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئۈيغۇر ئىكەنلىكىنى بىلگەنلەر لاۋجاڭغا ھۈرمەت بىلەن نەزەر تاشلاپ، ئۇنىڭ ئەستايىدىللىقىنى ماختاشتى، بىلمىگەنلەر بۇ كۆتكۈچى خادىم باشلاپ كەلگەنلەر چەت ئەللىك مېھمانلار ئوخشايدۇ دەپ ئويلاپ، نېمىشقا تەرجىمان ئېلىۋالمىغان بولغىيدى دېيىشتى، لاۋجاڭ ۋاقتىنى ئىگىلەشكە قولايلىق بولسۇن ئۈچۈن باھار گۈلگە يەنە سائەتمۇ ئېلىپ بەردى. ئاندىن ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ياقتۇرۇپ قالغان نەرسىلاردىن ئېلىشقا يۈز يۈەن پۇل بەردى. شۇنىڭدەك سومكا ۋە بەزى ئۇششاق-چۈششەك نەرسىلەرنىمۇ ئېلىپ بەردى. بۇ نېمىدېگەن چوڭقۇر مېھىر-مۇھەببەت-ھە!

يولداش لاۋجاڭنىڭ زور تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ يارىدەم قىلىشى ۋە ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ غەمخورلۇقى ئارقىسىدا باھارگۈل شەنىدۇڭ تېببىي داشۆسى دوختۇرخانىسىنىڭ قۇلاق، بۇرۇن، كاناي كېسەللىكلىرى بۆلۈمىگە ئورۇنلاشتى. داۋالىنىدىغانلار كۆپ، دوختۇرخانىدا يېتىپ داۋالىنىش ئىنتايىن قىيىن بولغان ئالىي دەرىجىلىك مەشھۇر دوختۇرخانىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، باھارگۈل-نىڭ دوختۇرخانىغا بۇنچىلىك تېز ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى مىسلى كۆرۈلمىگەن ئىش ئىدى. باھارگۈل دوختۇرخانىدا ياتتى، ئانىسى بولسا، يەنىلا مېھمانخانىدا ياتتى، ئانا، بالا زادىلا ئايرىلىپ باقمىغاچقا، بىر-بىرىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي قالدى. ئانىسى قىزىمغا ھەمراھ بولىدىغانلار يوق دەپ ئەندىشە قىلاتتى ۋە بىتاقەت بولاتتى، قىزى

ئانام يالغۇز قالدى دەپ ئازابلىناتتى. سەلىمگۇلنى ئېزىپ قالمسۇن دەپ، مېھمانخانا خادىملىرى ھەر كۈنى سەھەردە ئۇنى دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ قويۇپ، كەچتە قايتۇرۇپ كەلدى. بىركۈنى ئۇ ھەمراھ بولىدىغان خادىمغا قارىماي نەرسە ئېلىپ كەلگىلى چىقىپ ئېزىپ قالدى. دوختۇرخانا ۋە مېھمانخانا خادىملىرى ئىزدەپ تاپالماي تىتىتت بولدى، بىر سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىت ئۇ يان-بۇ يان چېپىپ يۈرۈپ ئاران تەسلىكتە تېپىپ كەلدى. يولداش لاۋجاڭ مۇشۇنداق ئاممىلارنى كۆزدە تۇتۇپ، دوختۇرخانا بىلەن ئالاقىلىشىپ باھار گۈلىنىڭ يېنىغا بىر كارىۋات قوشۇپ بەردى. بۇمۇ دوختۇرخانا تارىخىدىكى تۇنجى ئىش ئىدى. بەلگىلىمە بويىچە بۇنداق قىلىشقا ئەسلا يول قويۇلمايتتى، لېكىن ئاز سانلىق مىللەتتىن بولغان يولداشلارغا ئېتىبار بېرىش يۈزىسىدىن دوختۇرخانا يۇقىرىقى قائىدىنى بۇزدى. ئانا-بالا بۇنىڭدىن چەكسىز مىننەتدار بولدى.

باھارگۈل دوختۇرخانىدا ياتقاندا ئانىسى ھەمراھ بولدى. ھەممە ئىش نورماللىشىپ ئۆز ئىزىغا چۈشتى. باھارگۈلنىڭ كەيپىياتى بارا-بارا تۇراقلاشتى، ئىشتىيى ئېچىلىپ، ھۆسنىگە ھۆسن قوشۇلدى، ئانىسىنىڭ يۈزىدە تەبەسسۇم پەيدا بولدى. ئۇلار شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ ھېيجىگىدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسى ۋە مارالبېشى ناھىيىسى ئاقسۇباراڭ يېزىلىق پارتكومىغا ئايرىم-ئايرىم خەت يازدى. ئۇلارنىڭ ئىش بېجىرىش باشقارمىسىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېيىلگەنىدى: "باشقارما رەھبەرلىرى، يولداشلار: "بىز جەنەنگە ئوخشىشلۇق يېتىپ كەلدۇق، يەرلىك ھۆكۈمەت ۋە دوختۇرخانا بىزگە چەكسىز غەمخورلۇق قىلدى ۋە ئېتىبار بەردى. باھارگۈل دوختۇرخانىدا ياتتى، ھازىر تەكشۈرۈلۈۋاتىدۇ، يېقىندا ئوپېراتسىيە

قىلىنماقچى. ئۇلار بىزنى تاماق، ياتاق جەھەتلەردە بەك ئوبدان ئورۇنلاشتۇردى، بۇنداق ياخشى بولۇشىنى بۇرۇن ئويلاشقىمۇ جۇرئەت قىلالمىغان ئىدۇق. ئۇلار بىزنى ئەڭ ياخشى بىمەكلىك بىلەن كۇتۇۋېلىۋاتىدۇ، نېمە كەم بولسا شۇنى ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. ئاتا - ئانىمىزدەك غەمخورلۇق قىلىۋاتىدۇ. بىزدىن خاتىرجەم بولۇڭلار. پارتىيىنىڭ مېھىر - شەپقىتىگە، خەلقنىڭ ئاكىلىرىمىزنىڭ غەمخورلۇقىغا باھار گۈل ساقايغاندىن كېيىن، چوقۇم خەلق ئوچۇن ئوبدان ئىشلەش ئارقىلىق جاۋاب قايتۇرىمىز. ئادرېسىمىز..." ئۇلارنىڭ يۇرتىغا يازغان خېتىدە مۇنداق دېيىلگەنىدى: "يېزا باشلىقى، شۇجى، يۇرتداشلار، سىلەرگە سالام! ئوبدان تۇردۇڭلارمۇ، يۇرتىمىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش ئەھۋالى ياخشىمۇ؟ يىل بېشىدا يۇرتتىن ئايرىلغان بولساقمۇ دائىم سىلەرنى ئەسلەپ تۇردۇق، سىلەرمۇ بىزنى بىز سىلەرنى سېغىنغانىدەك سېغىنغانسىلەر. بوش چاغلاردا، جەمجىت كېچىلەردە يۇرتىمىزنىڭ دەل - دەرەخلىرى، گۈل - گىياھلىرى، تاغ - دەريالىرىنى ئەسلەيمىز، يۇرتىنى، ئۇرۇق - تۇغقانلارنى سېغىنىمىز. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ھۆكۈمەتنىڭ غەمخورلۇقىدا، 7 - ئاينىڭ 10 - كۈنى ئۇرۇمچىدىن بېيجىڭغا قاراپ يولغا چىقتۇق، پارتكومدىكى گۇ فاملىلىك بىر چۈيجاڭ بىرنەچچە ئادەم بىلەن پويىز ئىستانسىسىغا چىقىپ ئۇزىتىپ قويدى، يولدا يەيدىغان يېمەكلىك ۋە مېۋە ئېلىپ بەردى. بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجرىش باشقارمىسىدىكى يولداشلارنىڭ ياردىمى بىلەن، ئوڭۇشلۇق ھالدا جىنەنگە كەلدۇق. باھارگۈل دوختۇرخانىدا ياتتى. ھازىر دوختۇرلار ئەتراپلىق تەكشۈرۈۋاتىدۇ، تەكشۈرۈپ بولۇپ ئوپېراتسىيە قىلماقچى. ئۇرۇمچىدىن يولغا چىقىدىغان چاغدا ئاپتونوم رايون-

نىڭ رەھبەرلىرى 4000 يۈەن ياردەم بەردى ھەم پويىز بېلىتى ئېلىپ بەردى. ئەمدىلا شەندۇڭدىن شىنجاڭغا يۆتكىلىپ بارغان مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۈەن بىزگە ئوبدان قاراپ قويۇشنى تاپىلاپ شەندۇڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتىگە تېلېفون بەردى ھەم خەت يېزىپ بەردى شەندۇڭغا كەلگەندىن كېيىن، تاماق، ياتاقلىرىمىزنى بەك ئوبدان ئورۇنلاشتۇردى ھەم بىزنى يىراقتىن كەلگەن ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى كۆتۈۋالغاندەك قىزغىن قارشى ئالدى. بەك ئوبدان مۇئامىلە قىلدى، بىزگە ئاتا - ئانىمىزدىنمۇ زىيادە كۆيۈندى. ئاڭلىشىمىزچە كۈنلۈك تامىقىمىز 20 نەچچە يۈەن ئىكەن، قازان نېنى، گۈرۈچ تامىقى، تۇخۇم، كالا گۆشى يەۋاتىمىز، سۈت ئىچىۋاتىمىز، مېۋىمۇ بېرەۋاتىدۇ بىز ھەقىقەتەن راھەت تۇرۇۋاتىمىز. تىل بىلمىگەنلىكىمىز، يەر شارائىتى بىلەن تونۇش بولمىغانلىقىمىز تۈپەيلىدىن سېستىرالار تاماقنى ئالدىمىزغا ئەكىلىپ بېرىپ، كۆپرەك يەڭلەر دەپ زورلاپ تۇرىدۇ. ئۇلار بىزگە ئۆز تۇغقانلىرىمىزدەك مۇئامىلە قىلىدۇ، تەسىرلىنىپ يىغلاپمۇ تاشلايمىز. كۆڭلىمىزدىكى گەپلەرنى نەدىن باشلاشنى، سىننەتدارلىقىمىزنى قانداق ئىپادىلەشنى بىلەلمەي قالىمىز. بۇ قېتىم شۇنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇقكى، بىز ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ۋەتىنىمىزنىڭ چوڭ ئائىلىسىدە ياشىشىمىز چوڭ بەخت ئىكەن!

بۇلارنىڭ ھەممىسى كومپارتىيىنىڭ ئوبدان رەھبەرلىك قىلىۋاتقانلىقى، پارتىيە مىللىي سىياسىتىنىڭ ئوبدانلىقى، مىللەتلەرنىڭ ئوبدان ئىتتىپاقلىشىۋاتقانلىقى ۋە خەنزۇ ئاكىلىرىمىزنىڭ ئوبدانلىقىدىن بولغان. قىسقىسى، بىز تولىمۇ ئوبدان تۇردۇق، خاتىرجەم بولۇڭلار. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن باھارگۈلنى ئۇچىراتسىيە قىلىدۇ. ئۇچىراتسىيە قىلغاندىن كېيىنكى ئەھۋاللارنى ۋاقتىدا خەت ئارقىلىق خەۋەر

قىلىپ تۇرىسمىز. ئەھۋالىمىزنى باشلىقلارغا دەپ قويۇڭلار، ئۇلار خاتىرجەم بولسۇن. ئۇلارغا چىن قەلبىمىزدىن رەھمەت، ھەر كۈنى دۇئا قىلىپ خۇدادىن ئۇلارغا سالامەتلىك تىلەيمىز...“

4

كېچە سائەت 11 دىن ئاشقاندا، ئەر، ئايال، قېرى، ياش بولۇپ ئون نەچچە تىببىي خادىم شەندۇڭ تىببىي داشۋىسى دوختۇرخانىسىنىڭ چىراغلار چاقناپ تۇرغان مەجلىسخانىسىغا جەم بولدى. ئۇلار باھار گۈلنى ئوپېراتسىيە قىلىش لايىھىسىنى جىددىي ھەم قىزغىن مۇزاكىرە قىلىشقا كىرىشتى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە، دوختۇرخانا پارتكومىنىڭ شۇجىسى لى جىنباڭ، دوختۇرخانا باشلىقى ياڭ شىڭجى، مۇئاۋىن باشلىقى خەن پېيجىن ۋە يەن لىجى، قۇلاق، بۇرۇن، كاناي كېسەللىكلىرى بۆلۈمىنىڭ سابىق مۇدىرى ۋاڭ تىيەندۇ، ھازىرقى مۇدىرى لۇ ۋەن شىنيۇڭ، چياڭ يۈفاڭ، جاڭ دالياڭ، مەسئۇل دوختۇر روڭ باۋگاڭ، پېڭ يۈەنئېن، سېستىرالار باشلىقى خۇڭ شيۇرۇڭ ۋە ئۇزۇقلۇق بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى جاڭ جىڭمىن قاتارلىقلار بار ئىدى. مۇئاۋىن دوختۇرخانا باشلىقى خەن پېيجىن سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى.

ــ باھار گۈلنى ئوپېراتسىيە قىلىش لايىھىسى ئۈستىدە ئۇچىنچى قېتىم مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىۋاتىمىز، يولداشلار نۆرغۇن ئەھۋاللارنى تونۇشتۇردى، يۈز بېرىش ئېھتىمالى بولغان مەسىلىلەر ۋە ئۇنى ھەل قىلىشنىڭ چارىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئومۇملاشتۇرۇپ ئېيتقاندا، لايىھە مۇنۇ ئۇچ مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ: بىرىنچى، ئۆسمىنى

كانايدىن ئۇدۇل كېسىپ ئېلىۋېتىش، ئىككىنچى كانىيدىن ئېغىز ئېچىپ كېسىپ ئېلىۋېتىش، ئۈچىنچى، كانىيدىن ئېغىز ئېچىپ كېسىپ ئېلىۋېتىپ، كۆزىتىش، لازىرنۇر بىلەن داۋالاش ئۇچۇن ئېغىزنى تىكمەسلىك. مېنىڭچە، ئۈچىنچى لايىھە بولىدۇ، بۇنىڭ ئارتۇقچىلىقى كۆپ، ئوپېراتسىيىنىڭ قىينلىق دەرىجىسىنى ئازايتىدۇ، كۆزىتىشكىمۇ، داۋالاشقىمۇ ئەپلىك، ئىمكانىيەت قالدۇرۇشقىمۇ بولىدۇ، تولۇق تەييارلىق قىلىنسا، ئوپېراتسىيە ئوبدان بولۇپ چىقسا، ئوبدان كۆتۈلسە، لازىرنۇر ئارقىلىق يىلتىزى قۇرۇتۇلسا كۆزلەنگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ، دوختۇرخانىمىز مۇشۇ تېپتىكى ئوپېراتسىيىلەرنى كۆپ قېتىم قىلغان ھەمدە ھەممىسى مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇپ چىقتى، بۇ جەھەتتە مول تەجرىبىمىز بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە يۇقىرى ئابرويلۇق پىشقەدەم پروفېسسور ۋاڭ تىيەندونىڭ ئوپېراتسىيە قىلىش تەجرىبىسى بەك مول، تېخنىكىسى ئۇستۇن، مۇشۇ تېپتىكى نۇرغۇن كېسەللەرنى داۋالاپ ساقايتقان، كۆپچىلىك ئۇنى زامانىمىزدىكى خۇاتو دەپ ماختىشىدۇ. شۇڭا مېنىڭ تەكلىپىم مۇنداق: بىھوشلاندۇرۇشقا ئالىي بىھوشلاندۇرغۇچى مەسئۇل بولسۇن. ئالىي سېسترا ئوپېراتسىيىگە ياردەملەشسۇن. پروفېسسور ۋاڭ تىيەندۇ ئوپېراتسىيە پىچقىنى ئۆزى بىۋاستە تۇتسۇن، قۇلاق، بۇرۇن، كاناي كېسەللىكلىرىنىڭ مۇدىرى ۋە مۇئاۋىن مۇدىرى ياردەمچى بولسۇن. مەنمۇ ياردەمچى بولاي. ئوپېراتسىيەدىن كېيىن دورا ئالماشتۇرۇشقا مۇدىر جاڭ مەسئۇل بولسۇن. بىزدە يوق دورىلارنى سىرتتىن ئالايلى، ھەرقانچە كۆپ پۇل كەتسىمۇ، ھەرقانچە تاۋارە بولساقمۇ، ئۇنى جەزمەن تېپىپ كېلەيلى. سېستىرالار باشلىقى كۇتكۇچى خادىملارنى ئوبدان ئۈيۇشتۇرۇپ، پۈتۈن كۈچى بىلەن كۇتسۇن، ئەھۋال يۇز بەرسە

دەرهال مەلۇم قىلسۇن، مۇڭاپىق ھەل قىلايىلى...ھازىر لى شۇجىنى سۆزگە تەكلىپ قىلايلى.

ــ يولداشلار، ــ دېدى لى شۇجى، ــ باھارگۈل شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قەشقەر ۋىلايىتى مارالبېشى ناھىيىسىنىڭ ئاقساقمارال يېزىسىدىن كەلگەن. ئۇنىڭ دادىسى تۆمۈرراخمان، 19 يېشىدا خىزمەتكە قاتنىشىپ يېزىلىق خەلق ئەسكەرلىرى ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولغان. ئۇ خىزمەتلەرنى ئاكتىپ ئىشلەپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجە يارىتىش بىلەنلا قالماي، بەلكى باشقىلارغا ياردەم بېرىشكە خۇشتار بولۇپ، ھەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن دائىم ياخشى ئىش قىلىپ بەرگەن، نەچچە قېتىم يېزىلىق ئىشلەپچىقىرىش نەمۇنىچىسى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى نەمۇنىچىسى بولغان. 1976 يىل 3 ــ ماي كۈنى ئۇ تراكتور ھەيدەپ يېزىنىڭ ياغىچىنى توشۇۋاتقانىدا كەلكۈندە قېلىپ شەرەپ بىلەن قۇربان بولغان. باھارگۈلنىڭ ئانىسى سەلىمگۈل بۇرۇن باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇتقۇچىسى بولغان، ھازىر يېزىلىق يەسلىدە ئىشلەيدۇ، مۇزىكا، ناخشىغا ماھىر ئايال. ئۇ 86 ــ ، 87 ــ ، 88 ــ يىللىرى ئۈدا ئۈچ يىل يېزىلىق ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالانغان، 83 ــ يىلى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئۈلگە بولۇپ تىكلىنىپ، قەشقەر ۋىلايەتلىك مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بويىچە ئىلغارلارنى مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتناشقان. ئۇ ئاپتونوم رايون بويىچە ئۇيغۇر ئايالىلىرى ئىچىدە بىرىنچى بولۇپ تۇغماسلىق ئوپېراتسىيىسى قىلدۇرۇپ، باشلاھچىلىق بىلەن پىلانلىق تۇغۇتنى يولغا قويغان ياخشى باشلاھچى. باھارگۈل ئۇنىڭ يالغۇز قىزى بولۇپ، زېرەك، ئوقۇشقا ھېرىسمەن، ناخشا ــ ئۇسسۇلغا ماھىر قىز. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىردا ئىككى قېتىم ئۇچىتە ياخشى ئوقۇغۇچى بولۇپ

باھالانغان، ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققاندىن كېيىن تېخىمۇ تىرىشىپ ئوقۇغۇچى" دېگەن شەرەپ- لىك نامغا ئېرىشكەن. لېكىن 1985 - يىلىدىن باشلاپ ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەن قىزچاق بەختسىزلىككە دۇچ كەلگەن. ھەر يىلى 7 - ، 8 - ، 9 - ئايلاردا گېلى چىدىغۇسىز دەرىجىدە قاتتىق ئاغرىپ كېتە- دىكەن، ئۇنىڭ كىچىك تىلىنىڭ ئۇستى تەرىپىگە ئۆسمە چىقىپ قالغانىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھەم گەپ قىلالمايدىكەن، ھەم بوش قىزىپ تۇرىدىكەن، پۈتۈن ئەزايى ماغدۇرسىزلىنىپ كېتىدىكەن، قاتتىق ئازابلىنىدىكەن. 9 - ئايدىن كېيىن ئۇنىڭ كېسىلى بارا - بارا پەسەيىپ قالدىكەن. بىرقانچە يىلدىن بۇيان سەلىمگۈل قىزىنى ئېلىپ تەرەپ - تەرەپكە چېپىپ دوختۇرغا كۆرسەتكەن، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ قىزىنى ناھىيلىك دوختۇرخانا، ۋىلايەتلىك دوختۇرخانا ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايون دوختۇرخانىسى قاتارلىق دوختۇر- خانىلاردا داۋالتىپ بىرمۇنچە پۇل چىقىم قىلغان، نۇرغۇن يول ماڭغان، بىرمۇنچە دورىلارنى يېگۈزگەن بولسىمۇ، لېكىن قىزىنىڭ كېسىلى يىلدىن - يىلغا ئېغىرلىشىپ كەتكەن. 1988 - يىلى ۋە 1991 - يىلى سەلىمگۈل قىزىنى ئۇرۇمچىدىكى شىنجاڭ تىببىي شۆبۈەنى دوختۇرخانىسىغا ئىككى قېتىم ئېلىپ كېلىپ داۋالاتقان. جوگگۇچە ۋە غەربچە دورىلارنى يېگۈزۈپ باقىقان، يېكنە سانجىتقان، ئوكۇل ئۇرغۇزغان، ئاخىردا يەنە ئوپېراتسىيە قىلدۇرغان بولسىمۇ، ئەمما كېسەللىك تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇلمىغان، ئۆسمە كۆكلەپ چىقىۋەر- گەن، بۇ قېتىم شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ غەمخورلۇقى بىلەن ئانا - بالا ئۇچۇن بىر قىسىم خىرا- جەت ھەل قىلىپ بېرىلگەن. ئۇلار يىراق يوللارنى بېسىپ شەنىدۇڭ

تىببىي داشۇسى دوختۇرخانىسىغا داۋالىنىشقا كەلگەن. مېنىڭچە، بىرىنچىدىن باھارگۈل شىنجاڭلىق ئۇيغۇر قىزىكەن، ئۇ بىزنىڭ ئاز سانلىق مىللەت قېرىندىشىمىز، ئۇنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتىش مەمىز، پارتىيىنىڭ مىللىي سىياسىتىنى كونكرېت ئىزچىللاشتۇرغانلىقىمىز بولىدۇ، ئىككىنچىدىن، ئۇ قىز ئەمگەكچى خەلقنىڭ پەرزەنتى، ئۇنىڭ دادىسى ئىنقىلابىي قۇربانىكەن، ئانىسى ئىلغار ئىشلەپچىقارغۇچى ئىكەن، ئۇ قىزنىڭ ئۆزى ئۆچتە ياخشى ئوقۇغۇچى ئىكەن، ئۇنىڭ كېسىلىنى ساقايتىشنىڭ ئۆزى پارتىيىنىڭ سىنىپىي سىياسىتىنى ئىجرا قىلغانلىق بولىدۇ. ئۇلار ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي شىمال چېگرىسىدىكى كەڭ رەھبەرلەر ۋە خەلقنىڭ بىزگە بولغان قەتئىي ئىشەنچىنى، سەمىمىي ئۈمىدىنى ئىلىپ كەلگەن، بىز باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ، شۇ يەردىكى ئامما ۋە رەھبەرلەرنىڭ ئۈمىدىنى ھەرگىز يەردە قويماسلىقىمىز كېرەك. بىزنىڭ باھارگۈلنىڭ كېسىلىنى داۋالاپ ساقايتىدىغان مەسئۇلىيىتىمىز ۋە مەجبۇرىيىتىمىز بار. بۇ چېگرا خەلقىغە قىلىنغان كونكرېت يارىدەم. ئۆلۈمگە ئامال، ئاغرىقىغا سەۋەب قىلىپ، ئىنقىلابىي ئىنسانپەرۋەرلىكنى جارى قىلدۇرۇش بىز تىببىي خادىملارنىڭ ئاساسىي مەقسىتىمىز، بىز جەزمەن بىر نىيەتتە ھەمكارلىشىپ، يېقىندىن ماسلىشىپ، ئۆزىمىزنىڭ يۈكسەك تىببىي تېخنىكىمىز ئارقىلىق باھارگۈلنىڭ كېسىلىنى تۈپ يىلتىزىدىن قۇرۇتۇشىمىز كېرەك. ئاخىردا ئوپېراتسىيىنىڭ ئۈتۈقلۇق بولۇشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمەن.

5

ئوپېراتسىيە قىلىنغاندىن كېيىن باھار گۈلنىڭ سالامەتلىكى

ناھايىتى تېزلا ئەسلىگە كەلدى. جاراھىتىمۇ ئاساسەن ساقايدى، ئۆسمە گۆش ئېلىۋېتىلگەندىن كېيىن قايتا كۆكىلەپمۇ چىقمىدى، دوختۇرلار ھەر كۈنى جاراھەت ئېغىزىنى ئالايىتەن ئورنىتىلغان كىچىك نەيچە ئارقىلىق ئىنچكىلىك بىلەن كۆزىتىپ تۇردى، كېسەللىك پۈتۈنلەي تىزگىنلەنگەندى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ئوپېراتسىيە ئىنتايىن مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققان، باھارگۈلنىڭ كەيپىياتىمۇ كۈندىن-كۈنگە ياخشى بولۇپ كەتتى. گەپ-سۆزلەرنىمۇ ئىلگىرىكىدىن خېلى ئېنىق دېيەلەيدىغان، ئاۋازىمۇ جاراڭلىق چىقىدىغان بولدى. ئەمدىلىكتە سەلمىگۈلنىڭ چىرايىدىمۇ كۈلكە ئالامىتى جىلۋە قىلىشقا باشلىدى. بەزى چاغلاردا غىڭشىپ ناخشا ئېيتىپمۇ قويۇاتتى. ئۇنىڭ گەجگىسىنى بېسىپ تۇرغان ئېغىر يۈك ئېلىپ تاشلانغاندەك ئىدى. 8-ئاينىڭ 20-كۈنى ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن سەلمىگۈل كېسەلخانىدا بىرنەرسە يېزىۋاتاتتى، باھارگۈل بولسا شۇ كېسەلخانىدىكى خەنزۇ ھەمراھىدىن خەنزۇچە ئۆگىنىۋاتاتتى، ئىلگىرى ئۆگىنىۋالغان سۆزلىرىنى پىششىقلاۋاتاتتى. "ياخشىمۇسىز؟" "رەھمەت"، "سالامەتلىكىم ياخشى" دېگەنگە ئوخشاش سۆزلەرنى مەشىق قىلىۋاتاتتى. شۇ ئەسنادا يولداش لاۋ جاڭ تۈيۈقسىز ئىككى مېھماننى كېسەلخانىغا باشلاپ كىرىپ كەلدى. باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسى بېشىنى كۆتۈرۈپ تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى، كۇلۇمسىرىگەن ھالدا مېھمانلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، تىنچلىق-ئامانلىق سورىدى. ھەمدە چالا ئۆگىنىلىۋالغان خەنزۇچە سۆزلەر بىلەن "مۇئاۋىن رەئىسىمىز ۋاڭ لېچۈەنمۇ سىلى، ئوبدان تۇردىلىمۇ؟ قاچان كەلدىلە؟ يۇقىرى ئۆتىسىلە!" دېيىشتى. مېھمانلار ئولتۇرۇشقاندىن كېيىن،

لاۋجاڭ تونۇشتۇرۇپ كېلىپ: "مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۈەن سىلەرگە تونۇشلۇق، ماۋۇ كىشى ھۆكۈمەت ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى شىيەن فامىلىلىك كىشى بولىدۇ. ئۇلار شەندۇڭغا خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن كەلگەنىكەن، بۇگۈن سىلەرنى ئالايىتەن يوقلاپ كەپتۇ، بۇ ھۆكۈمەتنىڭ سىلەرگە بولغان غەمخورلۇقى" دېدى. سەلىمگۈل كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ ھايجانلانغان ھالدا: "رەھبەرلىرىمىزگە رەھمەت، شۇنچە يىراق جايغىمۇ بىزنى يوقلىغىلى كېلىشىڭلا، قانداق مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشۈمنى بىلەلمەي قىلىۋاتىمەن" دېدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئۈيغۇرلارنىڭ ئادىتى بويىچە ئوڭ قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ ئېگىلىپ سالام بەردى. ئاندىن ئۆز ئورنىغا كېلىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى: "باھارگۈل ئوپېراتسىيە قىلىنغاندىن كېيىن تېزلا ئەسلىگە كەلدى، گەپ قىلالايدىغان بولدى، قارىماسلىقىڭلار، جاراھىتىمۇ ئوبدان بولۇپ قالدى، ئۆسمىسمۇ كۆكلەپ چىقمىدى. بىرقانچە كۈندىن كېيىن پېشقەدەم پروفېسسور چەت ئەلدىن قايتىپ كەلسە، يەنە بىر تەكشۈرۈپ كۆرۈپ نەيچىنى ئېلىۋېتىدۇ، ئاندىن تامامەن ساقىيىپ كېتىدۇ. پات ئارىدا دوختۇرخانىدىن چىقىپ كېتىمىز. بۇ يەردىكى رەھبەرلەر، دوختۇرلار ۋە سېستىرالار بىزگە بەك كۆڭۈل بۆلدى، بىزگە خۇددى ئۆزلىرىنىڭ يېقىن تۇغقانلىرىدەك مۇئامىلە قىلدى. بىزمۇ ئۆز ئۆيىمىزدىكىدەك ئوبدان تۇردۇق. بەلكى ئۆز ئۆيىمىزدىكىدىنمۇ ياخشى تۇردۇق..." سەلىمگۈلنىڭ سۆزلىرىنى ئۈيغۇرچىنى بىلمىدىغان ئىشخانا مۇدىرى شىيەن فامىلىلىك كىشىلا چۈشىنەلەيتى، ئۇ، بۇ سۆزلەرنى مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۈەنگە تەرجىمە قىلىپ بەرگەندىن كېيىن، مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۈەن مۇنداق دېدى: "ئوپېراتسىيىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققىنى

ياخشى بوپتۇ، باھارگۈل ئازابتىن قۇتۇلۇپتۇ، سىلەر خۇشال بوپسىلەر، بىزمۇ خۇشال بولدۇق، ھەممەيلەن خۇشال بولدى، سىلەر بۇ يەردە يەنە بىرمەزگىل خاتىرجەم تۇرۇڭلار، ئالدىرىماڭلار، باھار گۈلنىڭ كېسىلى سەللىمازا ساقايغاندا دوختۇرخانىدىن چىقىڭلار. بىرقانچە كۈندىن كېيىن سىلەرنى يوقلىغلى يەنە ماشىنا ئەۋەتىمىز." مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۇەن يەنە مۇنداق دېدى: "دوختۇرلارنىڭ ئېيتقىنىچە ــ باھارگۈلنى يەنە بىرمەزگىل كۆزىتىپ داۋالاشقا توغرا كېلىدىكەن. ئەگەر ئوپېراتسىيەدىن كېيىنكى 40 كۈنگىچە ئۆسمە يەنە كۆكلىمىسە، ئۇنىڭ يىلتىزى قالمىغانلىقىنى بىلدۇرىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن باھارگۈلنىڭ كېسىلى سەللىمازا ساقىيىدىكەن، ئۇ چاغدا سىلەرمۇ جەنەن شەھرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىۋېتىپ ئاندىن شىنجاڭغا قايتىپ كەتسىڭلەر بولىدۇ. ئاڭلىسام، بۇ يەرنىڭ تاماقلىرىغا ئادەتلەنمەيمىز قاپسىلەر، غىزالىنىشقا جۈرئەت قىلالمايدىكەنسىلەر، بەلكىم تەمى ياقماي قالغاندۇ، باشقا ئىشتىن قورقماڭلار، ھەممىسى مۇسۇلمانچە تاماق، سىلەر دوختۇرلار بىلەن ئوبدان ماسلىشىپ بەرسەڭلەر بولىدۇ. ئوپېراتسىيە قىلىنغاندىن كېيىن باھارگۈلنىڭ تېنى ئاجىزلايدۇ، ئۇنىڭ تاماقنى ئوبدانراق يېگۈنى تۈزۈك. شىنجاڭدىكى رەھبەرلەر سىلەرگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلۈۋاتىدۇ، ماڭا ئۇلارنىڭ سالامنى سىلەرگە يەتكۈزۈپ قويۇشۇمنى تاپىلىغانىدى..." سەللىمگۈل ھاياجانلانغان ھالدا ئۇنىڭ قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ ئېگىلىپ سالام قىلدى ۋە: "رەھمەت، رەھمەت" دېدى. باھارگۈل بولسا خەنزۇلارنىڭ ئادىتى بويىچە ئىككى ئالقىنىنى جۈپلەپ مەيدىسىگە قويۇپ: "بالىنىڭ مەبۇتىقا سالام قىلىشى"نى بەجا كەلتۈرگەندەك ھالەتتە خەنزۇچە: رەھمەت، رەھمەت" دېدى. مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۇەن

قاتارلىقلار ھەقىقىي ھەم باللارچە ھەربىرىكەتلەرنى كۆرۈپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۈەن: "باھارگۈل، سىز خەنزۇچىنى چاپسان ئۆگىنىۋاپسىز، ھەقىقەتەن ئەقىللىق قىز ئىكەنسىز" دېدى. كېسەلخانىدىكى باشقا كېسەللەر ۋە ئۇلارغا ھەمراھ بولۇۋاتقان سېستىرالارمۇ: "خاتىرجەم بولۇڭسىلا، رەھبەلەر، ئۇلار بۇ يەردە ناھايىتى ئوبدان تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇلارغا ھەممىمىز كۆڭۈل بۆلىمىز ۋە ياردەم قىلىمىز" دېيىشتى. مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۈەن بېشىنى لىڭشتىپ كۈلۈمسىرىگىنىچە، ئۇلارغا خاتىرجەم ھالدا داۋالىنىشنى قايتا-قايتا تاپىلاپ قويۇپ، خوشلىشىپ كېتىپ قالدى.

9-ئاينىڭ 3-كۈنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسىنىڭ رەھبەرلىرى مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ لېچۈەننىڭ يولىورۇقىغا ئاساسەن، بىر خۇيزۇ قىز، بىر ئۇيغۇر قىزنى ئېلىپ جەنەنگە باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسىنى ئالايىتەن يوقلىغىلى كەلدى. ئۇلار كۆپچىلىكىنىڭ چوڭقۇر مېھىر-مۇھەببىتىنىلا ئېلىپ كەلمەستىن، يەنە ئۇيغۇرلار ياخشى كۆرىدىغان يېمەكلىكلەردىن مايلىق توقاچ، قاراچاي، ھەسەل، كورلا نەشپۈتى، قوغۇن ۋە زىرە سېلىپ پىشۇرغان قازان كاۋىپى قاتارلىق نەرسىلەرنىمۇ ئېلىپ كەلگەنىدى. باھارگۈل بىلەن ئۇنىڭ ئانىسى خۇشال بولۇپ گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى ۋە: "بىز يەنە يۇرتىمىزنىڭ تاتامىغا ئېغىز تەگدۇق، ئەجەبمۇ خۇمادىن چىقتۇق." دېيىشتى. بولۇپمۇ يوقلىغىلى كەلگەنلەرنىڭ ئۇلار بىلەن بىۋاستە ئۇيغۇرچە پاراڭلىشالىشى ئانا-بالىنى شۇنداق خۇشال قىلىۋەتتىكى، ئۇلار توختىماي رەھمەت ئېيتىشتى. سەلمىگۈل ئۆزلىرىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى ۋە باھارگۈلنىڭ داۋالىنىش ئەھۋالىنى تەپسىلىي تونۇشتۇ-

رۇپ ئۆتتى ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋاللىرىنى شىنجاڭ رەھبەرلىرىگە دوكلات قىلىپ قويۇشنى قايتا-قايتا ئۆتۈندى. رەھبەرلەرنىڭ ئۆزلىرىگە غەمخورلۇق قىلغانلىقىغا مىننەتدارلىق بىلدۈردى. سەلىمگۈل يەنە مۇنداق دېدى: "پروفېسسور ۋاڭ دوختۇرنىڭ تېخنىكىسى كارامەت ئۇستۇنىكەن. ئۇ باھارگۈلنىڭ كېسىلىنىڭ يىلتىزىنى بىر قېتىمدىلا تۈگەتتى. بۈلۈمدىكى جاڭ مۇدىر باھارگۈلگە ئۆزى دېئاگنوز قويۇپ تۇردى، دورا بەردى، سېستىرالار باشلىقى ۋە باشقا سېستىرالار-كېچە-كۈندۈز دېمەستىن باھارگۈلگە قارىغاندىن باشقا، يەنە بىزنىڭ كىيىم-كېچەكلىرىمىزنى يۇيۇپ بەردى، تاماقلىرىمىزنى ئەكېلىپ بەردى، قايناقسۇ ئەكېلىپ بەردى، ئۇلار بىزگە ئۆزلىرىنىڭ ئاچا-سىڭىللىرىغا ئوخشاشلا مۇئامىلە قىلدى. بۇ يەردە يەنە شۇي خەييەن دەيدىغان بىر قىز بار ئىكەن، ئۇ ئەسلى شەندۇڭ سىفەن داشۆسى بىئولوگىيە فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئىكەن. ئۇنىڭ ھەدىسى مۇشۇ يەردە تىببىي خادىم بولۇپ ئىشلىگەنلىكىتىن، ئۇ باھارگۈل بىلەن ئوبدان چىقىشىپ دوست بولۇپ قالدى. ئۇ قىز دەرستىن چۈشكەن ھامان باھارگۈل بىلەن بىللە ئويناندى، باھارگۈلنىڭ چاچلىرىنى تاراپ قويدى. كېيىملىرىنى يۇيۇپ بەردى. دەرس تەكرارلىۋېلىشىغا ۋە خەنزۇچە ئۆگىنىشىگە ياردەملەشتى، ئۇنىڭغا ئانا بولغۇچى مەندىنمۇ ئوبدانراق غەمخورلۇق قىلىپ قاردى. ئاخىلسام جەنەنىڭ بۇلاق شەھىرى دەيدىغان يەنە بىر نامى بار ئىكەن، شەھەردە نۇرغۇن كىچىك بۇلاقلار بار ئىكەن، بۇ بۇلاقلار قوشۇلۇپ دامىڭخۇ دېگەن كۆلنى ھاسىل قىلىدىكەن، بۇ كۆلنىڭ سۈيى يەنە شياۋچىڭخې دېگەن دەريانى قۇيۇلدىكەن، بۇ دەريانىڭ سۈيى شۇنداق سۈزۈك ۋە تاتلىق كېلىدىكەن. گۈزەل جايدىن ئاق كۆڭۈل ئادەم چىقىدۇ،

دەيدىغان گەپ بار، بۇ يەرنىڭ ئادەملىرىمۇ مۇشۇ يەرنىڭ بۇلاقلىرىغا ئوخشاش ناھايىتى ئېسىل ئىكەن، ناھايىتى مېھماندوست ئىكەن، دوستلۇقنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىكەن، مەرد كىشىلىكەن. شۇلارنىڭ ھالىمىزدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىشى ئارقىسىدا بىز بۇ يەردە ئىككى ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت تۇرغان بولساقمۇ زېرىكمىدۇق ۋە ياتسىراپ قالمىدۇق. ئىللىقلىق ۋە سەمىمىيلىك ھېس قىلدۇق. بۇ يەرنىڭ رەھبەرلىرى، تىببىي خادىملىرى، شەندۇڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەت ۋە پۈتكۈل جەنەتلىك قېرىنداشلارغا مىننەتدارلىقىمىزنى يەتكۈزۈپ قويسىڭلار ئىكەن!" يوقلىغىلى كەلگەنلەر باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسى بىلەن ناھايىتى جىق پاراڭلاشتى، ئۇلارغا خاتىرجەم داۋالىنىشنى، ئالدىراپ كەتمەسلىكنى تاپىلىدى ھەمدە مۇنداق دېدى: "دوختۇر-خانا سىلەرگە مۇسۇلمانچە تاماق ئېتىپ بېرىش ئۈچۈن، قازان-قوموش، قاچا-قۇچىلارنىڭ ھەممىسىنى يېڭىدىن ئاپتۇ. تاماقنى ئېغىزىڭلارغا تېتىغۇدەك ئېتىش ئۈچۈن، ئاشپەز ئۇستام ئىلگىرى شىنجاڭدا ئىشلىگەن بەزى ئادەملەرنىمۇ زىيارەت قىلىپ، ئۇيغۇرچە تاماق ئېتىش تېخنىكىسىنى ئالايىتەن ئۆگىنىپتۇ. سىلەر تاماقنى خاتىرجەم يەۋېرىڭلار، بۇ يەردە قوي گۆشى ئاز، ئەمما كالا گۆشى كۆپ، كالا گۆشىنىمۇ بولسا كۆپرەك يەڭلار، دېڭىز مەھسۇلاتلىرىغىمۇ ئېغىز تېگىپ قويۇڭلار، بېلىقنى يەيسىلەرغۇ، دېڭىزدا ياشايدىغان بېلىقتىن باشقا جانلىقلارمۇ ھالال، ئۇنى يېسە سالامەتلىكىنىڭ پاتراق ئەسلىگە كېلىشىگە پايدىلىق. ئۆزەڭلار كۆردۇڭلار، بىز بىللە كەلگەن ئۇيغۇر قىزمۇ، خوتۇنۇ قىزمۇ دېڭىز مەھسۇلاتلىرى تامىقنى يېدى، ھېچ ۋەقەسى يوق، ھەممىسى مۇسۇلمانچە تاماققا كىرىدۇ، بۇنىڭدىن خاتىرجەم بولۇڭلار، يۈرەكلىك ھالدا يەۋېرىڭلار،

بۇ يېمەكلىكلەر «قۇرئان كەرىم»دە ھالال دېيىلگەن، گەپ ئۇنى يەپ ئادەتلىنىشكە باغلىق.» ئۇلار يەنە مۇنداق دېدى: "پۇلنى خەجلەشكە توغرا كەلگەندە خەجلەۋېرىڭلار، داۋالىنىش راسخوتىنى ھۆكۈمەت مۇڭاپىق ھەل قىلىپ بېرىدۇ..." باشقارمىدىكى يولداشلار پارچە-پۈرات خىراجەت ئۈچۈن ئۇلارنىڭ ئالدىغا يەنە 100 يۈەن پۇل قويۇپ قويدى ھەمدە ئۇلارغا تەسەللى بېرىپ: "باھارگۈل دوختۇر خانىدىن چىقىدىغان چاغدا سىلەرنى ئېلىپ كېتىشكە باشقارمىدىن ئادەم ئەۋەتىمىز، خاتىرجەم داۋالىنىڭلار..." دېدى.

ئۇلارنى يوقلاش ۋاقتى ئانچە ئۇزۇن بولمىغان بولسىمۇ، لېكىن يوقلىغۇچىلار ئىچىدە ئۇيغۇر ۋە خۇيزۇ قىز بولغاچقا، ئۇيغۇرچە پاراڭلىشىش ئىمكانىيىتى تۇغۇلۇپ، ئۇنىڭ ئۇنۇمى ناھايىتى ئوبدان بولدى، خوشلىشىش ۋاقتىدا باھارگۈل بىلەن ئۇنىڭ ئانىسى يوقلىغىلى كەلگەنلەرنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: "جەنەندە سىلەرنى كۆرۈپ، بىز خۇددى مارالبېشىغا قايتىپ بېرىپ ئۆزىمىزنىڭ پېشقەدەم شۇجىسىنى كۆرگەندەك، يۈرتداشلىرىمىز بىلەن كۆرۈشكەندەك بولدۇق. بۇ قېتىم جەنەنگە داۋالىنىشقا كېلىشىمىز بىز ئۈچۈن ئۇنتۇلغۇسىز ئىش بولدى. بەختلىك خاتىرە بولۇپ قالدى. بىز پارتىيىنىڭ مېھىر-شەپقىتىنى، رەھبەرلەرنىڭ بىزگە قىلغان غەمخورلۇقىنى، خەنزۇ قېرىنداشلارنىڭ بىزگە بولغان دوستلۇق مۇھەببىتىنى ئۆمۈرۋايەت ئېسىمىزدىن چىقارمايمىز. سىلەر خاتىرجەم بولۇپ قايتىپ كېتىۋېرىڭلار، پات ئارىدا بېيجىڭدا سىلەر بىلەن يۈز كۆرۈشىمىز!" يوقلىغىلى كەلگەنلەر چاقچاق تەرىقىسىدە: "بىزمۇ شۇ كۈننىڭ بالدۇرراق كېلىشىنى تۆت كۆزىمىز بىلەن كۈتىۋىمىز، بېيجىڭدا سەلىمگۈلنىڭ ساز چېلىپ، باھارگۈلنىڭ ئۈسسۇل

ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ بېرىشگە ئىنتىزارمىز!" دېيىشتى.

6

9 ـ ئاينىڭ 22 ـ كۈنى تاۋۇز چاغنى بولۇپ، شۇ كۈنى ئاخشىمى ئايىتۇقاچ① يەپ، ئايدىڭدا ھۆزۈرلىنىشى خەنزۇلارنىڭ ئادىتى ئىدى، شىنجاڭلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر ئاشۇ كۈنى ئاخشىمى ھەممەيلەننىڭ تاۋۇز يەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ، "تاۋۇز چاغنى" دەپ ئاتايدىغان بولغان. شەندۇڭ تىببىي داشۋىسى دوختۇرخانىسىدىكى يولداشلار شۇ كۈنى باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسى شەرىپىگە ئالاھىدە كۆڭۈل ئېچىش كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ بەردى. دوختۇرخانىدىكىلەر ئالما، گازىر، كەمپۈت قاتارلىقلارنى ئېلىپ كەلدى، سېستىرالار سەلمىگۈلـ نىڭ چېچىنى بۇدىرە قىلىدۇردى ۋە باھارگۈلنى تازا قاملاشتۇرۇپ ياسىنىدۇردى. لى شۇجى قاتارلىق دوختۇرخانا رەھبەرلىرى، قۇلاق، بۇرۇن، ئېغىز كېسەللىكلىرى بۆلۈمىنىڭ مۇدىرلىرى، كۆتۈش باشـ قارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى يولداش لاۋجاڭ قاتارلىقلار ۋە سېستىرا ـ لاردىن بولۇپ 50 نەچچە كىشى بىر يەرگە جەم بولۇپ تاۋۇز چاغنىنى تەبرىكلىدى. دوختۇرخانىدىكى بىر سېستىرا «يىمىڭ تېغىغا مەدھىيە» نامىلىق شەندۇڭ خەلق ناخشىسىنى زوق ـ شوخ بىلەن ئېيتتى، بۇ ناخشىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق:

---

① ئايتۇقاچ ـ ئىچگە چىلان، پۇرچاق قىيمىسى قاتارلىقلار سېلىنىپ پىشۇرۇلىدىغان بىر خىل تاتلىق يېمەكلىك، شەكلى تولىغان ئايغا ئوخشاش يۇمىلاق بولغانلىغى ئۈچۈن شۇنداق دەپ ئاتالغان.

يىمىڭ تېغىنى هەممە ماختايدۇ،
گۈزەل تاغ ئۈستى چوغدەك چاقنايدۇ.
ئەتراپى يېشىل، سۈلىرى سۈزۈك،
كەڭ ياپلىقىدا مالىلار ئوتلايدۇ.
ئوخشايدۇ پۈرچاق، قىزىل قونىقى،
ئاشلىقى خامان ـ ساڭا پاتمايدۇ.
پارتىيە بىزنى باشلايدۇ ئالغا،
يىمىڭ خەلقىنىڭ دىلى يايرايدۇ.

باھارگۈلىنىڭ دوستى شۇي خەيىنەمۇ شىنجاڭ خەلق ناخشىسىدىن ئىككىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇنىڭ بىرى «بالىلار شاد يايرايدۇ» دېگەن ناخشا، يەنە بىرى «شىنجاڭ ياخشى جاي» دېگەن ناخشا بولۇپ، بۇ ناخشىلار كۆپچىلىكىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئۇ جۈشۈن ھېسسىيات بىلەن تۆۋەندىكى ناخشىنى ئېيتتى:

ۋەتىنىم گۈزەل گۈلباغ،
رەڭمۇرەڭ گۈل ئېچىلدى.
ھەممىزنىڭ كۆڭلى شاد،
قۇياش نۇرى چېچىلدى.

جېنىم ئاچا يېقىن كەل،
سەنمۇ قاچما جان ئۇكام.
قول تۇتۇشۇپ ئوينايلى،
ناخشا ئېيتىپ شاد ـ خۇرام.

يولداش لاۋجاڭ يەنە بىرسى بىلەن شەندۇڭ تىكىلتاكىنى ئېيتىپ، ھەممەيلەننى كۈلدۈرۈۋەتتى. سەلمىگۈلمۇ تولۇپ تاشقان قىزغىنلىق

بىلەن گىتارغا تەڭكەش قىلىپ بىرقانىچە ئۇيغۇرچە ناخشا ئېيتىپ بەردى، ئۇ ئېيتقان «كۆيلىگىن ھەي گۈزەل قىز» دېگەن ناخشىنىڭ مەزمۇنى مۇنداق:

شوخ قۇرغۇيۇم ـ لاچىنىم،
سەن نېمىشقا ئۇچمايسەن؟
يوقمۇ پولات قانىتىڭ
نېچۈن كۆكنى قۇچمايسەن!

مېنىڭ قىران قۇرغۇيۇم،
كۆكتە ئەيلىگىن جەۋلان.
قانات بىرەر پارتىيە
بىرەر پۈتمەس كۈچ ـ دەرمان.

كۆيلىمەيسەن نېمىشقا؛
قىزىم سەن چېچەن، شوخقۇ!
ئۇنچىدەك سۆزۈڭ يوقمۇ؟
ئالتۇندەك ئۇنۇڭ يوقمۇ؟

ساھىبجامال گۈل قىزىم،
ناخشا ياڭرات كۈنۈتۈن.
پارتىيە بىرەر ئۇنچە سۆز،
پارتىيە بىرەر ئالتۇن ئۈن.

كۆكتە ئۇچ، ئىقبال يارات،
سوتسىيالىزم ئۈچۈن كۈچ قات.

هەر چاغ كۆيله ۋەتەننى،
پارتيەم ساڭا قانات.

باھارگۈل سەلىمگۈلنىڭ ناخشا ـ سازىغا تەڭكەش قىلىپ لەرزان ئۈسسۈلغا چۈشتى، ئۇ بارماقلىرىنى قارسىلدىتىپ، پىرقىراپ ئۈسسۈل ئوينىغانىدا، يوپكىسى پورەكلەپ ئېچىلغان لەيلىقازاق گۈلىدەك يېيىلدى، بۇنى كۆرۈپ ھەممەيلەن قىزغىن چاۋاك چېلىپ ئالقىشلاشتى، ئادەمنى ھاياجانغا سالىدىغان قويۇق مىللىي تۇسكە ئىگە ئۇيغۇر ئۈسسۈلى كۆپچىلىككە ئاجايىپ يېڭى تۇيۇلۇپ، ھەممەيلەننى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى. گەرچە ئۇلار ناخشىنىڭ مەزمۇنىنى چۈشەنمىگەن بولسىمۇ، لېكىن يېقىملىق ئاھاڭ ئارقىلىق ئۇيغۇر خەلقىنىڭ يۇرەك سادالىرىنى چۈشىنەلىدى، باھارگۈلنىڭ لەرزان ئۈسسۈلى ئارقىلىق ئۇنىڭ بەختيار تۇرمۇشقا ۋە كەلگۈسىگە بولغان ئىنتىلىشىنى ھېس قىلالىدى.

10 ـ ئايىنىڭ 2 ـ كۈنى باھار گۈلىنىڭ 14 ياشقا تولغان كۈنى ئىدى. شۇ كۈنى ئاخشىمى دوختۇرخانا پارتكومىنىڭ شۇجىسى لى جىنباڭ، دوختۇرخانىنىڭ ئۈچ باشلىقى، مۇدىر لۈەن شىيۇڭ، سېستىرالار باشلىقى جۇڭ شيۇرۇڭ قاتارلىق 20 نەچچە كىشى بىر يەرگە جەم بولۇپ باھارگۈلنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلىدى. ئاشخانىدىكىلەر ئۈنىڭغا ئالايىتەن جۇۋاۋا تۇغدىرى، بىرمۇنچە تۇخۇم پىشۇردى، ھەر خىل قورۇمسىلار قورۇدى، لى شۇجى باھارگۈلنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەپ تورت تەقدىم قىلدى، مۇدىر جاڭ جىڭمىن، سېستىرالار باشلىقى جۇڭ شيۇرۇڭلار باھارگۈلگە يېڭى كەش، يەنە بىر سېستىرالار باشلىقى بىر گۈلىلۈك يوپكا تەقدىم قىلدى، بىرمۇنچە دوختۇرلار ئىككى ـ ئۈچ يۈەندىن پۇل تەقدىم قىلىپ، باھارگۈلنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلىدى. شىنجاڭ

ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسى باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسىنى ئەكىلىش ئۈچۈن ئالاھىدە ئەۋەتكەن مالىيە بۆلۈمىنىڭ باشلىقى نېپ مومايمۇ باھارگۈلگە دېگىز قۇلۇلىدىن ياسالغان مارجان سوۋغا قىلىدى، كۆپچىلىك بىردەك «تۇغۇلغان كۈنىگىز ئۆتسۇن شاد - خۇرام» دېگەن ناخشىنى ئېيتقانىدا، باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئائىسى قاتتىق ھاياجان- لىنىپ كۆزلىرىگە ئىختيارسىز ئىسسىق ياش ئالدى. بۇ قېتىم باھار گۈلنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەش پائالىيىتى گەرچە ئۆزىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ماكانى مارالبېشى ناھىيىسىدە ئەمەس، بەلكى ئۆز يۇرتىدىن نەچچە مىڭ كىلومېتر يىراقلىقتىكى جەنۇبدە ئۇتكۈزۈل- گەن، شىرەگە ئۆز يۇرتىنىڭ نېمەتلىرىدىن قىزىرىپ پىشقان مايلىق توقاچ، ئادەمنىڭ ئاغزىغا سىغىرىق سۇ كەلتۈرىدىغان تونۇر كاۋېپى، سامسا، تەملىك قوي گۆشى شورپىسى، ئۇستىگە قوي گۆشى بېسىل- غان، يېمىش ئارىلاشتۇرۇلغان مەززىلىك پولۇ، تەمى تاتلىق - چۇچۇك كەلگەن گۈلە، پوستى نېپىز ئۆزى ئەتلىك، شىرنىلىك، ئېغىزغا سالا - سالماي ئېرىپ تۇرىدىغان نەشپۈت، بىسە، ئانار، گىلاس، ئالما قاتارلىق مېۋە - چېۋىلەر تىزىلمىغان بولسىمۇ، لېكىن تەبرىكلەش كەيپىياتىنىڭ قىزغىن بولۇشى، مېھمانلارنىڭ چوڭقۇر دوستلۇق مۇھەببىتى ئىلگىرى ئۆز يۇرتىدا ئۆتكۈزۈلگەن ھەرقانداق تەبرىكلەش- لەردىن ئېشىپ كەتتى. باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئائىسى ئۇچۇن ئېيتقانىدا، بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقاندىن بۇيانقى تۇنجى قېتىملىق ئىش ئىدى. سۆكا بۇ ئۇلاردا ئۆمۈرۋايەت ئېسىدىن كۆتۈرۈلمەيدە- غان كۈچلۈك تەسىرات قالدۇردى.

دوختۇرخانىدىن چىقىش ئالدىدا ئۇلار يولداش لاۋجاڭنىڭ

باشلامچىلىقىدا قەدىمدىن تارتىپ داڭقى بار، شائىرلار "تۆت ئەترا-پى نىلۇپەرلىك، تالزارلىق، كۆلگە يانداش تاغلىق شەھەر گۈلزارلىق" دەك تەسۋىرلىگەن گۈزەل شەھەر — جەنەننى ئېكسكۇر-سىيە قىلدى. ئۇلار دا مىك كۆلى، باۋتۇ بۇلقى، چىيەنفۇشەن تېغى، خېيخۇ بۇلقى قاتارلىق مەشھۇر جايلارنى كۆردى. نيې مۇماى باھار گۈل بىلەن ئۇنىك ئانسىنى باشلاپ ئىنتايىن داغدۇغىلىق ۋە قىزغىن كەيپىيات ئىچىدە شەندۇك تىببىي داشۇسى دوختۇرخانىسى رەھبەر-لىكىگە شىنجاك ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىك مىننەتدارلىق بىلدۇرۇش يۈزىسىدىن ئەۋەتكەن لەۋھەسىنى تەقدىم قىلدى، لەۋھەگە: "مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا شان ـ شەرەپ كەلتۈردۈڭ-لار، ئۆلۈمگە ئامال ـ ئاغرىقتا سەۋەب قىلىپ دوستلۇقنى كۆچەيتكىلار" دېگەن خەتلەر يېزىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا باھارگۈل ۋە ئۇنىك ئانسىنىك، شىنجاك رەھبەرلىرى ۋە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەل-قىنىك شەندۇك ئۆلكىسىنىك رەھبەرلىرىگە، شەندۇك تىببىي داشۇسى دوختۇرخانىسىغا ھەم شەندۇڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىغە بولغان مىننەتدارلىقى ئىپادىلەنگەن ئىدى. 10 ـ ئايىنىك 12 ـ كۈنى باھار گۈل ۋە ئۇنىك ئانسى 85 كۈن داۋالانغان جىنەندىن، ئەتىگەندىن كەچكىچە خۇددى بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك يېقىن ئۆتكەن تىببىي خادىملاردىن، ئۆزىگە يېڭى ھايات بەخش ئەتكەن دوختۇرخانىدىن ئايرىلىپ، بېيجىڭغا يولغا چىقىش ئالدىدا تىببىي خادىملار بىلەن كۆزى قىيمىغان ھالدا بىر ـ بىرلەپ خوشلاشتى، باھارگۈل ئۆزىنىك ئەڭ يېقىن ئۆتكەن دوستى شۇي خەييەن بىلەن قۇچاقلىشىپ، كۆز يېشى قىلىپ خوشلاشتى. دوختۇرخانىدىكى 50 نەچچە يولداش دەرۋازا ئالدىغا چىقىپ ئۇلارنى ئۇزىتىپ قويدى. ئانا ـ بالىنىك كۆزىدىن

ئىسسىق ياش توختىماي تامچىلايتتى. ئۇلار ئېسەدىگەن ھالدا: "رەھمەت، رەھمەت" دەيتتى. ئاخىردا باھارگۈلى ۋە ئۇنىڭ ئانىسى ئاۋازىنى يوقىرى كۆتۈرۈپ سەممىي ھېسسىياتىنى ئىپادىلىدى: "بىزنىڭ قەلبىمىز مەڭگۈ تۇتاش! سىلەرنىڭمۇ شىنجاڭغا بېرىپ، ئۇ يەردىكى ئاچا-سىڭىللار بىلەن ئەھۋاللىشىپ كېلىشىڭلارنى قارشى ئالىمىز. سىلەرنى لەغمەن، پولۇ، ساماسا قاتارلىق ئېسىل نازۇنېمەتلەر بىلەن قىزغىن كۈتۈۋالىمىز، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە بولغان مېھىر-شەپقىتىڭلارغا جاۋاب قايتۇرىمىز!"

ئاپتوموبىل ئاستا-ئاستا قوزغالدى. كۆپچىلىك قوللىرىنى پۇلاڭلىتىشتى: "ئاق يول بولسۇن" "خەير خوش!" دېگەنگە ئوخشاش يۇرەك سادالىرى خېلى ئۇزاقىچە ياڭراپ تۇردى. خەير خوش، بۇلاق شەھىرى: خەير خوش، شەندۇڭ تىببىي داشۆسى دوختۇرخانىسى!

خاتىمە

باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسى پايتەخت بېيجىڭغا كېلىپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ بېيجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش بېجىرىش باشقارمىسىدىكى ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلەر-نىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى. ئۇلار قەدىناس دوستلىرى نۇرلانگۈل، لىن تاۋ، ئارزۇگۈل ۋە يېڭى دوستلىرى تۇرغۇن، مۇقەددەس قاتارلىقلارنىڭ ھەمراھلىقىدا تىيەنئەنمېنىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى، ماۋجۇشىنىڭ دىدارىنى تاۋاپ قىلدى، يېخېيۈەن

هايۋاناتلار باغچىسى قاتارلىق باغچىلارنى تاماشا قىلدى ھەمدە كۆپلىگەن خاتىرە سۈرەتكە چۈشتى. ئىش بېجىرىش باشقارمىسى ئۇلارغا ئۇرۇمچىنىڭ پويىز بېلىتىنى ئېلىپ بەردى، سەپەرگە ئاتاپ ئۇزۇق ـ تۈلۈك غەملەپ بەردى. يولدا توكۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن يۈك پويايكا ـ يۈك ئىشتان ۋە شاپا قاتارلىقلارنىمۇ ئېلىپ بەردى ھەمدە ئۇلارنىڭ پارچە ـ پۇرات خراجىتى ئۈچۈن پۇل بەردى.

خەير خوش سەلىمگۈل! خەير خوش باھارگۈل! تۆت پەسىلنىڭ ھەممىسىدە پورەكلەپ ئېچىلىڭ، باھارگۈل! يېڭى ئاۋازغا ئېرىشكەن بۇلبۇلدەك ئىشقى ـ زوقىڭىز بىلەن ساياڭ، باھار گۈل!

ئۇرۇمچى جەنۇبىي ۋوگزال سۇپىسىدا برقانچە ئون كىشى باھار گۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسىنى قىزغىن قارشى ئالدى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ پارتىيە ـ ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى باھارگۈل ۋە ئۇنىڭ ئانىسىنى سەممىي قوبۇل قىلدى، باھارگۈلنىڭ كېسەللىك ئۈستىدىن غالىب كېلىپ، سەللىمازا ساقىيىپ قايتىپ كەلگەنلىكىنى تەبرىكلىدى...

ئاقساقاللار يېزىسىدىكى قېرىنداشلار ناغرا ـ دۇمباق، سۇناي، داپ، ساپايە چېلىپ، ئۇلارنى ناخشا ـ ئۇسسۇل بىلەن كۈتۈۋېلىشتى، ناخشا ئېيتتى!

ئوخشايسەن ۋەتىنىم دەريا ـ دېڭىزغا،
سەن مېنى چوڭ قىلغان مېھرىبان ئانام.
قوينۇڭدا بىلمىگەك ئۇزىمەن ئەركىن،
بەختىلىك تۇرمۇشۇم قىلىدۇ داۋام.

ئوخشايسەن ۋەتنىم قىزىل قۇياشقا،
سەن مېنىڭ شادلقىم، سۆيۈملۈك ئانام.
بۇلبۇلمەن، شەپقىتىڭ—نۇرۇڭدا ئۆسكەن،
ئۇرغۇيدۇ قەلبىمدىن تۇگىمەس ناخشام.

1991 ـ يىل 11 ـ ئاي، بېيجىڭ.

بوران - چاپقۇن ئېغىزىدىكى باشلامچى

تۇرپان ئويمانلىقى تىلغا ئېلىنسىلا، ئۇنىڭ دۇنيا بويىچە مەشھۇر ئويمانلىق ئىكەنلىكىنى ھەممەيلەن بىلىدۇ، تومۇزدا تېمپېراتۇرىسى 47.5 گرادۇسقا چىقىدىغان، يەر ئۈستى تېمپېراتۇرىسى 70 گرادۇستىن ئاشىدىغان بۇ ئويمانلىقنىڭ "ئوت ماكانى" دېگەن نامى بار. ئۇنىڭ ئەۋزەل تەبىئىي شارائىتى شېكىر ماددىسىنىڭ يېتىلىشىگە پايدىلىق، شۇڭا، تۇرپانىنىڭ ئۈزۈمى، قوغۇن - تاۋۇزى، مېۋە - چېۋىسى ھەسىلدەك تاتلىق، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا داڭلىق. تارىخىي خاتىرىلەرگە ئاساسلانغاندا، تۇرپان 2000 يىلدىن ئارتۇق ئۈزۈمچىلىك تارىخىغا ئىگە بولۇپ، جۈملىگو ئۈزۈمچىلىكىنىڭ مەنبەلىرىدىن بىرى. ھازىر تۇرپان شەھىرىنىڭ تاۋار ئۈزۈمى پۈتۈن شىنجاڭ-دىكى تاۋار ئۈزۈمىنىڭ 90 پىرسەنتىنى تەشكىل قىلىدى، تۇرپان دۆلىتىمىزنىڭ بىرىنچى ئۈزۈمچىلىك شەھىرى بولۇپ قالدى. سىز ئەگەر تۇرپاننىڭ ياپيېشىل ئۈزۈم باغچىدىن ھاسىل بولغان يېشىل تۈنېلىغا كىرىپ، قۇياش نۇرىنىڭ تال-يوپۇرماقلار ئارىسىدىن ئۆتۈپ، باراڭدا ئېگىز ئېسىلىپ تۇرغان ساپ - ساپ يېشىل، قىزىل، سارغۇچ، بېغىرىڭ ئۈزۈملەرگە ئۈزمەي چۈشۈپ، ئۈنچە - مارجانىدەك چاقناپ تۇرغانلىقىنى كۆرگىنىڭىزدە، جەننەتكە كىرىپ قالدىمۇ نېمە دەپ قالىسىز. شۇڭا بىرمۈنچە سەييياھلار مۇشۇنداق جەننەت كەبى ماكانغا كەلگەندە، ئۇنىڭ ئۈستىگە كىشمىش، ئاق سايۇى، قىزىل سايۇى،

بىجاقى، ئاق قاشقىر قاتارلىق ئون نەچچە خىل ئۇزۇمىنى يەپ تەمىنى تېتىغاندا، كۆپىنچە خۇشاللىقىدىن كېتىشىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ، كېتىش يادىغا كەلگەندىمۇ، كۆزلىرىدە ياش ئەگىپ، ئىختىيارسىز تارتىشىپ، كەتكۈسى كەلمەي قالىدۇ. يېقىندا گېنولوگىيىلىك چارلاش خادىملىرى تۇرپانىدا زاپاس نېفىت مىقدارى ئىنتايىن كۆپ بولغان چوڭ نېفىتلىكىنى يەنە بىرنى تاپتى، نەچچە مىڭ يىل غەپلەتتە ياتقان چۆل-باياۋاندا، بۇرغىلاش ماشىنىلىرى قەد كۆتۈرۈپ، ماتورلار گۈركىرەپ، ئاپتوموبىللار موكىدەك ئۆتۈشۈپ، ناخشىلار ياڭراپ قاتىلاشچىلىق ۋە شاد-خۇراملىق بىلەن تولغان قۇرۇلۇش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى.... تۇرپان كەلگۈسىدىكى شىنجاڭ نېفىت سانائىتىنىڭ يەنە بىر ئىستىقبالىلىق ماكانى، شۇنداقلا ئېلىمىز نېفىت سانائىتىنىڭ يەنە بىر ستراتېگىيىلىك بازىسى بولۇپ قالىدى. لېكىن، تۇرپان ئويمانلىقىدا ئۇچ شەھەر-ناھىيە بارلىقىنى، مەشھۇر تۇرپان شەھىرىدىن باشقا، يەنە ئىككى ناھىيە—پىچان ۋە توقسۇن ناھىيىلىرىنىڭ بارلىقىنى بىرمۇنچە كىشىلەر بىلمەيدۇ. بۇ ئىككى ناھىيە ئاھالىسىنىڭ زور كۆپچىلىكىمۇ ئۇيغۇر، ھاۋا كىلىماتى ۋە تۇرمۇش شارائىتى تۇپەيلىدىن ئۇلار ئومۇمەن ئورۇقراق، تېمەن ۋە قارامتۇل كېلىدۇ. ئەمگەكچان، باتۇر، سەزگۈر ۋە تىرىشچان بولغان بۇ كىشىلەرنىڭ شۇنداق بىر مەجەزىمۇ بارکى، ئۇلار قارىماققا توڭىدەك قىلغىنى بىلەن، ئەمەلدە قىزغىن. ئۇلار سىرتىنى كەلگەن ناتونۇش ئادەملەرگە كۆپ گەپ قىلمايدۇ، لېكىن دائىم بېرىش-كېلىش قىلىپ ئارىلىشىدىغان ئادەملەرگە بولسا ناھايىتى قىزغىن مۇئامىلە قىلىدۇ، چاقچاقلىشىپ ئوت چىقىرىۋېتىدۇ. مۇشۇ ئۇچ شەھەر-ناھىيىدىكى كونا تونۇشلار، ئەل-ئاغىنىلەر بىر يەرگە جەم بولۇپ قالسا، كۆلكە-چاقچاق ئۇزۇلمەيدۇ،

پارلاق بېسىقمايدۇ. ئۇلار بىر يەرگە جەم بولغاندا، تۇرپانلىقلارنى "قۇرۇقچى" دەيدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ تۇرپانلىقلار قۇرۇق گەپ سېتىشقا سەل ئامراق، ئېتى ئۇلۇغ، سۇپرىسى قۇرۇق دېگىنى. چۈنكى، ئۇيغۇر تىلىدىكى "ھۆل ئەمەس" دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان "قۇرۇق" بىلەن "يوق" دېگەن مەنىنى بىلدۈرىدىغان "قۇرۇق" ئاھاڭداش سۆز، ئۇنىڭ ئۈستىگە تۇرپان ھەرقانداق نەرسە ئاپتاپتا ئاسانلا قۇرۇپ كېتىدىغان جاي. شۇڭا، كىشىلەر "قۇرۇق" دېگەن سۆزنى تۇرپانلىقلارغا "قۇرۇق گەپ سېتىشقا سەل ئامراق"، "سۇپرىسى قۇرۇق" دەپ دارتىملاش ئۈچۈن ئىشلىتىدۇ. كىشىلەر پىچانلىقلارنى "سارالچى" دەيدۇ، چۈنكى پىچانلىقلار ياۋاش كېلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۆڭلىدىكىنى تازا ئوبدان ئىزھار قىلالمايدۇ، شۇڭا، كىشىلەر ئولارنى ھاكاۋاتتى دەيدۇ. كىشىلەر توقسۇنلۇقلارنى "بورانچى" دەيدۇ، چۈنكى توقسۇندا دېمىسمۇ بوران بەك چىقىدۇ، يەنە بىر تەرەپتىن، توقسۇنلۇقلار ئىشنى شامالدەك تېز قىلىدۇ، شۇڭا كىشىلەر شۇنداق دەيدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ ئۇچ جاينىڭ ئادەملىرى كىمنىڭ "لەقىمى" يامان، بىر بەسلىشىپ باقايلى دەپ، مۇسابىقە ئۆتكۈزۈپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، تۇنجى مۇسابىقە ئورنى تۇرپانغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ. توقسۇن ۋە پىچانىنىڭ مۇسابىقىلىرى تۇرپانغا بىللە كېلىپتۇ، ئىسسىق دەستىدىن ئۇلارنىڭ جېنى ئاز قاپتۇ، پۈتۈن بەدىنىنى تەر بېسىپ كېتىپتۇ، نەپەس ئالغۇچىلىكلا ھالى قاپتۇ- يۇ، مۇسابىقىغە چۈشكۈدەك مادارى قالماپتۇ. ئۇلار ئىچكەن سۇ ئاغ- زىدىن كىرە-كىرمەيلا تەرگە ئايلىنىپ بەدەن سىرتىغا ئېتىلىپ چىقىشقا باشلاپتۇ، ئاندىن مونچاق- مونچاق تەرلەر يىغىلىپ تۆۋەنگە ئېقىپتۇ. چۈنكى بۇ جاي «غەربكە سايامەت»تە تىلغا ئېلىنغان "800 چاقىرىم-

لىق يالقۇنتاغ" ئورۇنلاشقان جاي تۇرسا، سىرتتىن كەلگەنلەر بۇنداق "ئىسىق ئازابى"غا قانداقمۇ پايلىيالسۇن؟ پىچانلىقلارنىڭ قارامىلىق قىلىشقا، "سارامىلىق" كارامىتىنى كۆرسىتىشكە يەتكۈدەك كۆچى قالماپتۇ. دەرۋەقە، توقسۇنىنىڭ "بورانچى"لىرىمۇ بۇ جايدا بوران چىقىرالماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئارقا-ئارقىدىن مات بولۇپتۇ. پەقەت مۇسابىقىغە قاتناشقان يەرلىك كىشىلەرلا خۇددى ئىسىق تەسىر قىلمىغاندەك تۇرۇپتۇ، ئادەتتىكى چاغلاردىكىدەك ئەركىن پاراڭ سېلىشىپتۇ، ئۆزىنىڭ كارامىتىنى تازا بىر كۆرسىتىپتۇ. ئىككىنچى مۇسابىقە ئورنى پىچانغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ. مۇسابىقىغە قاتنىشىش ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلگەنلەر پىچانلىقلار "سارامىلىق"لىقى تۈتۈپ بىرەر ئىش تېرىپ قويمىسۇن دەپ، ئىش قىلغاندىمۇ، گەپ قىلغاندىمۇ ئىنتايىن ئېھتىيات قىلىپتۇ. لېكىن، پىچانلىق ساھىبخانلار ھە دەپ كارامىتىنى كۆرسىتىپ، قىزغىنلىقنى چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇلار ئولتۇرمىغانلارنى سۆرەپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ، تاماق يېمەي تۇرغانلارغا ئاغزىغا تېقىپ يېگۈزۈپتۇ، ھاراق ئىچمەي تۇرۇۋالغانلارنىڭ ئاغزىغا قۇيۇپتۇ، ھەتتا مېھمانلارنى خۇش قىلىمىز دەپ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ ناخشا ئېيتىپتۇ. قىسقىسى، ئۇلار مېھمانلارنى ئۆزىنىڭ قىزغىنلىقى بىلەن تەسىرلەندۈرۈپ، قانداق كۈتسەن دېسە شۇنداق كۈتۈپتۇ. ساھىبخان شۇنداق تەكەللۇپ قىلىپ تۇرغان ئەھۋالدا، مېھمانلارغا بويسۇنۇشتىن باشقا ئامال قالماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تۇرپانلىقلار بىلەن توقسۇنلۇقلار مات بولۇپتۇ. ئۈچىنچى مۇسابىقە ئورنى توقسۇنغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ، پىچانلىقلار بىلەن تۇرپانلىقلارنىڭ بۇ يەرگە كەلگەن ۋاقتى شامال چىقىدىغان پەسلىگە توغرا كېلىپ قاپتۇ، ئويلىمىغان يەردە مۇسابىقىنى قارا بوران قارشى ئاپتۇ، بوران

شۇنداق قاتتىق چىقىپتۇكى، يەر - جاھانىنى قاراڭغۇلۇق بېسىپ، شېغىل - تاشلار ئۇچۇپ، ئالەم - مالەم بوپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇ يەرنىڭ بورىنى بىر كېچە چىقسا، ئاپتوموبىلنىڭ سىرىنى چۇشۇرۇپ، ئۇنى كۆمۈش رەڭگە ئايلاندۇرۇۋېتىدىكەن، يول ياقىسىدىكى ستولبىلارنىڭ ئالدى تەرىپىنى ئاقارتىپ، ئارقا تەرىپىنى قارايتىپ قويىدىكەن. توقسۇندا بوراننىڭ بەك چىقىدىغانلىقىنى تەسۋىرلەيدىغان مۇنداق بىر قوشاق بار:

ئاسان قېرار دەرىخىنىڭ ياتسى (دەرەخنىڭ شامال سوققان تەرىپىنىڭ پوستى سويۇلۇپ چۇشىدۇ)،

كوچا - يولدا ئۇچار ئەخلەت - چاۋاسى (ئەخلەتنى شامال ئۇچۇرۇپ كېتىدۇ)،

ئادەمنىڭ بىر مۇرىسى چوقچايغان (بوراندىن دالدىلىنىشتىن شەكىللىنىدۇ)،

بۇرۇتلىرى بىر تەرەپكە قىيسايغان (شامالدا سىڭايان بولۇپ قالىدۇ)،

ئۇچۇپ يۈرەر ھەر تەرەپكە قۇم - تېشى (بوران سۇرۇتتى تېز بولغاچقا، قۇم - تاشلارنى ئۇچۇرۇپ كېتىدۇ)،

تېپىلدۇ پەس ئويمانىدىن چارۋىسى (قوي - كالىلارنى بوران دالىدىن ئوي - جىلغىغا ئۇچۇرۇپ ئاپىرىدۇ)

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، مۇسابىقە بولغان كۈنى بوران پېچانلىق "سارائچى"نى ئۇچۇرۇپ جىلغىغا تاشلىغان ئىمىش، شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ جىلغىدىن قايتىپ كەلمىگەن ئىمىش. تۇرپانلىقلار بوران دەستىدىن بېشىنى چاپىنىنىڭ ياقىسىغا تىقىۋېلىپ، بېشىنى ئىككىنچى كۆتۈرەلمەپتۇ ۋە "قۇرۇقچى"لىقنى قىلالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن،

مۇسابىقىغا چۈشكەنلەر ئۇنداق بەسلىشىپ، بۇنداق بەسلىشىپ، ئاخىر توقسۇنلۇق "بورانچى"نى بىرىنچىلىككە كۆرسىتىپتۇ ھەم ئۇنىڭغا چەمپىيونلۇق تەقدىرنامىسى بېرىپتۇ. دەرۋەقە، رېۋايەت دېگەن بەرىبىر رېۋايەت، پاكىت دېگەن بەرىبىر پاكىت. توقسۇننىڭ بورنى رېۋايەتتە تەسۋىرلەنگىنىدەك ۋە چاقچاق ـ شاكىخودا ئېيتىلغىنىدەك ياماق بولمىغىنى بىلەن، ھەر ھالدا بوش ئەمەس. چۈنكى جۈكچار ئويمانلىقىدىن چىققان شامال تەكرىتاغنى بويلاپ ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى جىرغىلاڭ ئەتراپىغا بارىدۇ، ئاندىن تەكرىتاغنىڭ ئارىسىدىن ئۆتۈپ، داۋانچىڭغا كېلىپ، تېرەك ئۆستەڭ (بەيباكخې) جىلغىسىدىن جەنۇب بىلەن شىمالنىڭ قاتناش يولى بولغان تار سايدىن چىقىپ كېتىدۇ ـ دە، توپتوغرا توقسۇن ناھىيىسىنىڭ شەھەر ئىچىگە كېلىدۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا. توقسۇن" دېگەن سۆزنىڭ "بوران توختىسۇن" دېگەن مەنىسى ۋە "توقلۇق" دېگەن مەنىسى بار ئىكەن. مەيلى نېمە دېيىلىشىدىن قەتئىينەزەر، توقسۇن ناھىيىسى شامال ئېغىزىغا جايلاشقان، ئۇنىڭ ئۇستىگە شامال پەسلىدە بوران بەك چىقىدىغان جاي، بۇ ئىنكار قىلغىلى بولمايدىغان پاكىت.

توقسۇن ناھىيىسى ــ دېھقانچىلىق ناھىيىسى، ئۇ يەردىن بۇغداي، پاختا، ئاق قوناق، ئۇزۇم، قوغۇن قاتارلىقلار كۆپ چىقىدۇ. ئۇ يەردە يەر ئاستى كان بايلىقىمۇ ناھايىتى مول، چوڭ تۈز كېنى، تاشپاختا كېنى، بېتونىت كېنى، كۆمۈر كېنى قاتارلىق كانلار بار. لەنجۇ ـ شىنجاڭ تۆمۈريولى توقسۇننىڭ زېمىنىدىن كېسىپ ئۆتىدۇ، ئۇ يەنە كېلىپ شىمالىي شىنجاڭ بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭ ئوتتۇرىسىدىكى تاشيولنىڭ مۇھىم تۈگۈنى.

توقسۇن ناھىيىسى ئەسلىدە بىرقەدەر قالاق ناھىيە ئىدى، ئازاد-

لقتين كېيىن، بولۇپمۇ ئىسلاهات ئېلىپ بېرىلغان ، ئىشك ئېچىۋېتىلگەندىن بۇ يان مىللىي ئىنتىپاقلىق، سىياسىي تەنچىلىق ئىشقا ئاشقانلىقى، ئۇنىڭ ئۇستىگە هەر يىلى كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىش، شامالدىن مۇداپىئە كۆرۈپ قۇمنى توراقلاشتۇرۇش ئىشى ئېلىپ بېرىلىپ تۇرغانلىقى، هەر يىلى سۇ قۇرۇلۇشى تۈتۈلۈپ، سۇ مەنبەسى كېڭەيتىلىپ تۇرغانلىقى، هەر يىلى ئۇرۇق سورتى ياخشىلىنىپ، ئىلمىي ئۇسۇلدا تېرىقچىلىق قىلىنغانلىقى، هەر يىلى ئىقتىسادىي قۇرۇلما ياخشىلىنىپ، تەرەققىيات يۇنىلىشى ۋە سۈرئىتىگە دىققەت قىلىنىپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشى يىلدىن - يىلغا راۋاج تاپتى، سانائەتنىڭ خەلق ئىگىلىكىدە ئىگىلىگەن نىسبىتى يىلدىن - يىلغا ئېشىپ باردى، شەهەر - يېزا قۇرۇلۇشىدا يىلدىن - يىلغا كۆرۈنەرلىك تەرەققىياتلار بولدى، خەلق تۇرمۇشى يىلدىن - يىلغا ياخشىلىنىپ باردى. هازىر ناهىيە بويىچە هەممە يەردە ئىگىلىك گۈللەپ - ياشناش، خەلق خۇشال - خۇرام ياشاش مەنزىرىسى بارلىققا كەلدى. نېمە ئۈچۈن شۇنداق مەنزىرە بارلىققا كەلدى؟ كۆپچىلىك بۇ هەقتە مۇنداق دەپ ئوبدان ئېيتقان: "گەپ ئەسلىدىكى ماددىي ئاساسىمىزنىڭ ئاجىز - كۆچلۈكلۈكىدە، يۇقىرى بەرگەن پۇلنىڭ ئاز - كۆپلۈكىدە ئەمەس، بىرىنچىدىن، پارتىيە سىياسىتىنىڭ ئوبدان بولغانلىقىدا، ئىككىنچىدىن، ئالىمنىڭ ياخشى رەهبەر بولغانلىقىدا".

كۆپچىلىك تىلغا ئالغان ئالىمنىڭ تولۇق ئىسمى ئالىم قادىر، 40 نەچچە ياش، ئۇيغۇر، يەرلىك، كىچىكىدىنلا تىرىشچان، بىلىم ئېلىشقا هېرىسمەن، ئۆتكۈر ئىدى، مەسىلىنى جايىدا بايقىۋالالايتتى، كىشىلەرگە توغرا مۇئامىلە قىلاتتى، ئىشنى ئادىل قىلاتتى. ئۇ خەنزۇ تىلىنى سۈرەتكە سۆزلىيەلەيتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە سۆز

دېگەنىي قاتۇرۇۋېتەتتى، بەزىدە تېخى قەدىمكى خەنزۇ تىلىدىن ئەقىل كەلتۈرەتتى، قەدىمكى خەنزۇ شېئىرىنى دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇيتتى. قىسقىسى، ئۇ مەلۇماتلىق، قابىلىيەتلىك ۋە جاسارەتلىك ئىدى. يەرلىك ئاممىنىڭ بىرمۇنچىسى: "بەزى رەھبەرلەر ئادەمنى ھەيۋىسى بىلەن باسىدۇ، ھوقۇقى بىلەن باشقۇرىدۇ، كۈچ بىلەن بويسۇندۇرىدۇ، لېكىن ئالىم شۇجى ئادەمگە قائىدە بىلەن ئەسەھەت بېرىدۇ، ئادەمنى سەممىيلىكى تەسىرلەندۈرىدۇ، ئادەمگە ئۆز ھەرىكىتى بىلەن باشلامچىلىق قىلىدۇ" دەيدۇ. بۇ سۆز ھەم ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن، ھەم ئەقلغە مۇۋاپىق. قەدىمكى كىشىلەر: "شەخسىي غەرەزسىز قورقماس ئادەمنىڭ ئۈشى ۋۇجۇتقا چىقماي قالمايدۇ" دېگەن. ئادەم شەخسىي غەرەزدىن خالىي بولغاندىلا، ئىشنى ئادىل قىلالايدۇ، ئۆزىنى پاك تۇتالايدۇ، ھېچنېمىدىن قورقمايدىغان بولىدۇ، ھەم كەڭ ئاممىنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپ، ھەيۋەتلىك قوشۇن ئۈيۈشتۇرۇپ، ھەممە قىينىچىلىقىنى يېڭەلەيدۇ، ھەممە نىشانغا يېتەلەيدۇ. ئەمدى بىز بىرنەچچە مىسال كەلتۈرۈپ، ئالىم شۇجىنىڭ بوران - چاپقۇن ئىغىزىدا قانداق شۇجى بولغانلىقىغا قاراپ باقايلى:

ئالايلۇق، توقسۇننىڭ غەربىي شىمالىي تەرىپىدە بىر تۈز كۆلى بار، ئۇنىڭ كۆلىمى ناھايىتى چوڭ، تۈز كۆلىنىڭ ئەتراپىدا چېقىپ قالغان كرىستال تۈزنىڭ قېلىنلىقى بىرنەچچە مېتر كېلىدۇ، يوشۇرۇن-نۇپ ياتقان تۈز مىقدارى ئىنتايىن كۆپ. مانا نەچچە يۈز يىلدىن بېرى تۈز كۆلى خۇددى ئاق لىباس ئارتىۋالغان پەرىشتىدەك شۇ جايدا غەپلەتتە جىمجىت يېتىپ كەلدى. تۈز كۆلىنىڭ بىر ئەگىشىتەر ئىكەنلىكىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ، گەپ قانداق قىلىپ ئۆلۈك ئەگىشىتەرنى تىرىك ئەگىشىتەرگە ئايلاندۇرۇش، ئاندىن ئۇنى

سوتسیالیستیك قۇرۇلۇش ئۇچۇن خىزمەت قىلىدۇرۇشتا. تۇز كۆلـ
لىكمۇ باشقا كان بايلىقلىغا ئوخشاش توقسۇنلىك گۆھەر ماكانى ئىكەنـ
لىكى ئالىم شۇجىغا ئايان ئىدى. مۇشۇ بايـلىق قېزىلسا، توقسۇنلىك
مالىيە كىرىمى كۆپلەپ ئاشاتتى، پۇتۇن ناھىيىنىك ئىقتىسادىي تەرەقـ
قىياتى كۆچلۈك تۇرتكىگە ئىگە بولاتتى ۋە ئالغا سۈرۈلەتتى، بۇنداق
ئوبدان ئىشقا تۇتۇش قىلـماي بولامـدۇ؟ بۇنىڭغا كىتىدىغان شۇنچە
كۆپ مەبلەغنى قانداق ھەل قىلـىش كېرەك؟ ئالىم شۇجى بۇ مەسـ
لىنى ناھىيە رەھبەرلىك بەنزىسىنىك يىغىنىنى چاقىرىپ، كۆپچىلىكـنى
ھەرىكەتلەندۇرۇپ، قاتلامـمۇقاتلام مۇھاكىمىگە قويۇپ، كۆپچىلىكتىن
مەسلىھەت سورىدى ۋە پىكىر ئالدى، ئاخـىردا، ئۇنىڭ تەشەببۇسى
بىلەن، پۇتۇن ناھىيىدىكىلەرنىڭ ئىككى ئايـلىق ئىش ھەققىنى چىقىم
قىلىپ تۇرۇپ، زاۋۇت قۇرۇپ، تۇز كېنىنى ئېچىش توغرىسىدا قارار
چىقىرىلدى. ئالىم شۇجى: "ئىشنى ئادەم قىلـىدۇ، ھەممە بىر نىيەتكە
كەلسە، چـوقۇم ۋۇجۇتقا چىقارغـىلى بولىدۇ. ھازىر دۆلەتـنىڭ پۇل
سەرپ قىلىدىغان ئىشلىرى ناھايىتى كۆپ، بىز دۆلەتتىن پۇل تىلىسەك
بولمايدۇ، يەنە ساقلاپ تۇرىۋەرسەكـمۇ بولمايـدۇ، ساقلاپ تۇرۇش،
يۆلىنىۋېلىش، تـىلەش بىز كوممۇنىستـلارنىڭ ئىستـىلى ئەمەس، بىز
ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ، جاپاغا چىداپ ئىشلەپ ئىگىلىك تىكلەپ، يول
ئېچىپ ئىلگىرىلىشىمىز لازىم" دەيدۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئالىم شۇجى كۆچىلىككە رەھبەرلىك قىلىپ ئىشقا
تۇتۇش قـىلـدى. ئۇلار زاۋۇت ئورنى تالـلـدى، زاۋۇت بـىناسى
سالدى، ئۇسكۇنە سېتىۋالدى، خادىملارنى سەپلىدى.... ئالىم شۇجى
قاتارلىق كىشىلەر ئارام ئېلىش كۈنلىرىدە، ھېيـت ـ بايراملاردا دەم
ئالماي، كېچە ـ كـۈندۈز دېـمەي ئىشلـدى. ئىككى ئايدىن كېـيىن،

زاۋۇت بىنالىرى ئاخىر قەد كۆتۈردى، ماشىنىلار قۇراشتۇرۇلۇپ بولدى، ئىشلەپچىقىرىش باشلىنايدەپ قالدى. لېكىن پۈتۈن ناھىيىدىكى ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە ئىش ھەققى بېرىدىغان ۋاقىتمۇ كېلىپ قالدى. ئىش ھەقىنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟ ئۇلارنىڭ قورساق مەسىلىسىنى قانداق ھەل قىلىش كېرەك؟ ئالىم شۇجىسىنىڭ گېپىدىن تاماق ئۆتمىدى، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى، بېشى قاتتى: "مەن بىر ناھىيىنىڭ شۇجىسى، پۇقرالارنىڭ خىزمەتكارى، بۇرۇن پۇقرالار بىزدەكلەرنى پاسىبان دەپ ئاتايتتى، ھازىر پۇقرالارنىڭ قورساق مەسىلىسى گەپ بولۇپ قالىغانىدا، ئەمەل تۇتقان مەن نېمە قىلىشىم كېرەك؟" ئۇ جېنىمدىن كەچسەمۇ بۇ مەسىلىنى ھەل قىلماي قويمايمەن دېگەن نىيەتكە كەلدى، ئۇ ئۆي ـ جاي، ئۆي جاھازلىرىنى سېتىپ، ئۆزىنىڭ ھەممە ئىش ھەققىنى چىقىرىپ، ئۇنى قەرز ئۆسۈمنىڭ كاپالەت سوممىسى قىلماقچى بولدى ۋە پۈتۈن ناھىيىنىڭ ئىش ھەققىنە كېتىدىغان پۇلنى قەرز ئېلىش ئۈچۈن تەرەپ ـ تەرەپكە چاپتى، ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىدىن كېچىپ، كۆپچىلىكنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلەيدىغان، ئۆزىنىڭ ھەممە نېمىسىدىن كېچىپ، ئامما ئۈچۈن ئەمەلىي ئىش قىلىپ، كېيىنكى ئەۋلادلارغا بەخت يارىتىدىغان ـــ سادىقلىق روھى ئاپتونوم رايونلۇق مالىيە نازارىتىدىكى "بايلىق ئىلاھلىرى"نى تەسىرلەندۈردى، ئۇلار پۇل قەرز بېرىشكە قوشۇلدى، شۇنىڭ بىلەن كېچىكتۈرۈپ بولمايدىغان ئىنتايىن جىددىي مەسىلە ھەل بولدى. ئاندىن ئۇ يەنە كېچىلەپ توقسۇن ناھىيىسىگە قايتىپ كەلدى، شۇنىڭ بىلەن ھەم ئىش ھەققى ۋاقتىدا بېرىلدى، ھەم ئىشلەپچىقىرىش مەبلىغى ھەل بولدى، تۈز زاۋۇتىمىز دەرھال ئىش باشلاپ، ئىشلەپچىقىرىشقا

كىرىشتى، ئېيتىشلارغا قارىغانىدا، تۆز زاۋۇتى ئىشلەپچىقىرىشقا كىرىش-كەندىن كېيىن، ئۇنىڭ شۇ يىللىق كىرىمى 14 مىليون يۈەندىن ئاشقان، 1 مىليون يۈەن پايدا - باج يارىتىلغان، ئېلىنغان قەرز قايتۇرۇلۇپ بولغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە تەكرار ئىشلەپچىقىرىش كېڭەيتىلگەن، ئىشچى - خىزمەتچىلەرنىڭ ۋە پۈتۈن ناھىيە خەلقىنىڭ تۆرمۇشى ياخشىلانغان.

يەنە بىر مىسال ئالايلى، 1989 - يىلى دۆلەت توقسۇن ناھىيىسىگە ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ كونىراپ كەتكەن چىپ ماشىنىسى ئورنىغا "سانتانا" ماركىلىق پىكاپ ئېلىش ئۈچۈن 200 مىڭ يۈەن بېرىدۇ، دەرۋەقە، سانتانا پىكاپىدا ئولتۇرۇش بېيجىڭ چىپ ماشىنىسىدا ئولتۇرۇشتىن راھەتلىك، ئۇنىڭ ئۈستىگە سانتانانىڭ كۆرۈنۈشى جېنىنىڭكىدىن كۆپ چىرايلىق، بۇنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ. مۇشۇ ئىككى خىل ماشىنا — بىرىگى پىكاپ بىلەن كونا چىپتىن بىرىنى تالاش ئالىم شۇجىنىڭ ئالدىغا قويۇلغانىدا، ئۇ قىلچە ئىككىلەنمەي بېيجىڭ چىپ ماشىنىسىنى تالىلايدۇ. ئۇ نېمىنىڭ راھەت ئىكەنلىكىنى بىلمەمدۇ؟ بىلىدۇ، نېمىنىڭ پەيزى ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالايدۇ، بەلكى تازا ئاڭقىرالايدۇ، لېكىن ئۇ "ئاۋۇال خەلقنىڭ دەردىنى ئويلاش، ئاندىن ئۆزىنىڭ بەختىنى ئويلاش"نى، بىر ئېغىز سۆز بىلەن ئېيتقانىدا "خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش"نى ئۆزىگە دەستۇر قىلغان. ئۇ: "200 مىڭ يۈەن خەجلەپ بىر سانتانا ئالساق، بىرنەچچە ئادەمگىلا قولايلىق تۇغدۇرغان بولىمىز، مۇشۇ 200 مىڭ يۈەن پۇلنى كوچا ياساشقا سەرپ قىلساق، يۈز نەچچە مىڭ ئادەمگە قولايلىق تۇغدۇرۇپ بېرىمىز" دەيدۇ.

ئالىم شۇجى ناھىيىلىك پارتكوم يىغىنىدا: "توقسۇن ناھىيىسىنىڭ

يولى 1978 ـ يىلدىن ئىلگىرىلا تارىخىم قىستاڭ ئىدى، پىيادىلەر يولى بىلەن ماشىنا ـ ھارۋا يولىمۇ ئايرىلمىغانىدى، يول پات ـ پات توسۇلۇپ قالاتتى، ئادەمنى بېسىپ ئۆلتۈرۈپ قويۇشقا ئوخشاش چوڭ قاتناش ھادىسىلىرىمۇ يۈز بەرگەنىدى. شۇ چاغدىكى ناھىيىلىك پارتكوم رەھبەرلىك بەنزىسى بۇنداق ئەھۋالنى ئۆزگەرتىش نىيتىگە كەلگەن، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ باشچىلىقىدا، پۈتۈن ناھىيىدىكى ئورگان كادىرلىرى ۋە ئامما كەڭ ھەرىكەتكە كېلىپ، يولنى كېڭەيتىپ، قاتناش جەھەتتىكى قىستاڭچىلىق مەسىلىسىنى ھەل قىلغان، تاۋار ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، كېڭەيتىلگەن يول ھازىرقى ئىقتىسادىي تەرەققىياتىنىڭ ئېھتىياجىنى يەنە قاندۇرالمىغاي قالدى. يولنى يەنە كېڭەيتىش بىلەنلا قالماي، پىيادىلەر يولى ياساشمۇ زۆرۈر بولۇپ قالدى. بىز سانىتانادا ئولتۇرمايلى، ئامما كەڭ يولدا ماڭسۇن! شەھەر زامانىۋىلاشسۇن!" دەيدۇ. ئالىم شۇجىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن، ناھىيىلىك پارتكوم سانىتانا ئالدىغان پۇلنى سەرپ قىلىپ ھەم يەنە بىرئاز پۇل ئاجرىتىپ يول ياساش قارارىغا كەلدى، شۇنىڭ بىلەن پىيادىلەر يولى ياسالدى، ماشىنا ـ ھارۋا يولىمۇ كېڭەيتىلدى. شەھەرنىڭكەك لايىھىلەنگەن تۆپتۈز ۋە كەڭ ئاسفالت يول ناھىيە بازىرىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ناھىيە بازىرىنىڭ سىرتىغا سۈزۈلۈغاندا، ئامما: "بۇ خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان يول، سوتسىيالىزم يولى، شانلىق يول" دەيدۇ.

يەنە بىر ئىشنى مىسال كەلتۈرەيلى، بىرنەچچە يىلنىڭ ئالدىدا، توقسۇن ناھىيىلىك پارتكوم ئورگىنى قوربان ھېيت رەمۇناسىۋىتى بىلەن بارلىق ئىشچى ـ خىزمەتچىلەرگە قۇربانلىق قوي سېتىپ بېرىدۇ، ئالىم شۇجىمۇ ئىشچى ـ خىزمەتچىلەر قاتارىدا بىر پاخىلان سېتىۋالىدۇ،

كېيىن ئايالى سىرتقا خىزمەتكە كېتىپ قالغاچقا، پاخلانىنى ئۆلتۈرمەي، ئازراق گۆش سېتىۋېلىپ ھېيتىنى ئۆتكۈزىدۇ. ھېيتتىن كېيىن، بىرنەچچە يىل بېقىپ بالامنىڭ تويىنى قىلغاندا ئۆلتۈرەي دەپ، پاخلانىنى يېزىغا ئاپىرىپ بىر پادىچىغا باقتۇرىدۇ، ئىككىنچى يىلى پادىچىنىڭ ئۆيىگە تۇغقىنى كېلىدۇ، ئۇ مۇشۇ پاخلانىنى ئۆلتۈرۈپ مېھمىنىنى ئۈزىتىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئورنىغا بىر چىش قويىنى سەپلەپ داۋاملىق باقىدۇ. بۇ ئەھۋالنى پادىچى ئالىم شۇجىغا دېمەيدۇ. ئالىم پادىچىغا يەنىلا باقتۇرۇش ھەققىغە ھېساب قىلىپ، ھەر يىلى بىرنەچچە تاختا چاي ئاپىرىپ بېرىدۇ. تۆت يىلدىن كېيىن، ئالىم بالىسىنىڭ تويىنى قىلدىغان چاغدا، پادىچىغا گەپ ئېيتىپ بېرىپ قويىنى ئەكىلىپ بېرىشنى تاپىلايدۇ. ئويلىمىغان يەردە، بىرنەچچە يىلدىن بېرى، چىش قوي توختىماي قۇزىلاپ، بىرى بەش بولىدۇ، پادىچى بەش قويىنى ھەيدەپ ئالىم شۇجىنىڭ ئۆيىگە كېلىدۇ. پادىچى: "ئالىم شۇجى، ئەپۇ قىلىسىڭىز! سىز بېقىشقا بەرگەن قوي ئوبدان بوردالغانىدى، ئىككىنچى يىلى ئۆيگە مېھمان كېلىپ قېلىپ، سىزگە دەپ قويۇشقا ئۇلىگۈرمەي قويىڭىزنى ئۆلتۈرۈپ مېھمان كۈتتۈم، ناماقۇلىلۇقۇمنى بىلدۇرۇش ئۈچۈن، قويىڭىزنىڭ ئورنىغا بىر چىش قويىنى سەپلەپ باقتىم، ماۋۇ تۆت قوي ئاشۇ چىش قويىنىڭ قوزىسى. بۇگۈن ئۆيىڭىزدە توي بوپتۇ، شۇڭا بەش قويىنى ھەيدەپ كەلدىم" دەيدۇ. ئالىم بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاتتىق تەسىرلىنىدۇ ۋە بۇ پادىچىنىڭ سادىق ـ سەمىمىيلىكىگە ۋە ئاق كۆڭلىگە رەھمەت ئېيتىدۇ، لېكىن پادىچىنىڭ ھىممىتىنى چىرايلىق چۈشەندۈرۈپ رەت قىلىدۇ. ئۇ: "مەن سىزگە بىرلا پاخلانىنى باقتۇردۇم، بۇ پاخلان بىرنەچچە يىلدىن بېرى يوغىناپتۇ، سەمرىپتۇ، بۇ سىزنىڭ

ئەجرىڭىز. مەن سىزگە ئوبدان رەھىمەت ئېيتىدىغان يەردە. باشقا قوي مېنىڭ ئەمەس، سىزنىڭ، قوينىڭ ئاينىشى سىزنىڭ جاپالىق ئەمگىكىڭىزنىڭ نەتىجىسى، سىز ئەكىتىپ ئۆزىڭىز بىر تەرەپ قىلىڭ!" دەيدۇ. ئالىم شۇ كۈنى پادىچىنى ئۆيىدە مېھمان قىلىپ، ئۇنىڭغا قايتا چۈشەندۈرۈپ، قوينى ئۆيگە ئەكىتىشكە ئۇنىدەيدۇ. پادىچى كۆزىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ، بۇيرۇقنى بەجا كەلتۈرۈپ، قوينى ئائىلاج ھەيدەپ كېتىشكە مەجبۇر بولىدۇ. خوشلىشىش ۋاقتىدا، ئۇ توختىماي: "ئالىم، سىز راستلا ئالىم ئىكەنسىز، كومپارتىيە ھەقىقەتەن ياخشى ئىكەن، سىزنى خۇدايىم ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي..." دەيدۇ.

يەنە بىر مىسال كەلتۈرەي! 1988 - يىلى ئەتىيازدا بۇغدايىنى بىرىنچى قېتىم سۇغرىش مەۋسۇمى كەلگەندە، توتەي يېزىسىدا قۇرغاقچىلىق بولۇپ تۆۋەندىكى بىر ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىگە سۇ بارمايدۇ، ئۇ يەردىكى دېھقانلار بېشى قېتىپ تىت - تىت بولۇپ كېتىدۇ. ئالىم شۇجى بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، شۇ ئەترەتكە بېرىپ ئەھۋال ئۇقۇشۇپ، قۇرغاقچىلىقنىڭ ھەقىقەتەن ئېغىرلىقىنى ھېس قىلىدۇ، تۇنجى سۇيى بېرىلمىسە، بۇغداي قۇرغاقچىلىق دەستىدىن نابۇت بولاتتى، سۇغرىش ۋاقتى كېچىكسە قالسا، بۇغداي مەھسۇلاتىنىڭ تەڭدىن تولىسى كېمەيىپ كېتەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يەردىكى دېھقانلار ئەنخۇي ئۇلكىسىنىڭ خەيئەن ناھىيەسىدىن چىگرا رايونىغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن كەلگەنلەر ئىدى، شۇڭا، ئۇلار تېخىمۇ قىينىلاتتى. شۇ چاغدا، ئالىم شۇجىمۇ تىت - تىت بولۇپ كېتىدۇ - دە، يېزىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە ئۈستۈن تەرەپتىكى بىرنەچچە ئەترەتنىڭ مەسئۇللىرىنى يىغىپ مۇھاكىمىگە ئۈيۈشتۈرىدۇ

هەمدە، ئۇستۇن تەرەپتىكى ئەترەتلەرنى كومموئنستىك، كوللېكتىپچە-لىق روھنى جارى قىلدۇرۇپ، تۆۋەن تەرەپتىكى مۇشۇ خەنزۇلار ئەترىتىگە ئازراق سۇ بېرىشكە كۆندۈرىدۇ. ئۇ: "يولداشلار! بىرنەچچە يىلدىن بېرى، توقسۇندا ئىشلەپچىقىرىش راۋاجلاندى، تۇرمۇش ياخشىلاندى، بۇ — سىياسەتنىڭ كۈچى، سوتسىيالىزمنىڭ ئەۋزەللىكى، شۇنداقلا پۈتۈن ناھىيىدىكى ھەر مىللەت خەلقنىڭ ئورتاق تىرىشچانلىقنىڭ نەتىجىسى، بۇنىڭغا سۈچىلىق، تەمىنات-سودا، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرى، ئىلىم-پەن تەتقىقاتى، قاتناش قاتارلىق ساھەلەر ماسلىشىپ بەردى، ياردەم بەردى، بولمىسا، بۇ نەتىجىلەر قولغا كەلمەيتتى. سوتسىيالىزمنىڭ ئەۋزەللىكى "بىر تەرەپ قىينىچىلىقتا قالسا، ھەممە تەرەپ ياردەم بېرىش"تىمۇ ئىپادىلىنىدۇ. ھازىر توتەي يېزىسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى بۇغداينىڭ تۇنجى سۈيىنى بېرەلمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ ئەترەت خەنزۇلار ئەترىتى، ئۇلار قىينىچىلىقتا قالغاندا، بىز كارىمىز بولماي قاراپ تۇرساق بولامدۇ؟ ئۇلارنى قىينىچىلىقتىن قۇتقۇزمىساق بولامدۇ؟ بولمايدۇ! بىز تېخمۇ ياردەم بېرىشىمىز، ئۇلارنى قىينىچىلىقتىن قۇتقۇزۇشىمىز كېرەك! مەن كۆپچىلىكىنىڭ كوممۇنىستىك خىسلەتىنى جارى قىلدۇرۇشىمىز ئۈمىد قىلىمەن، سىلەر ئازراق سۇ بەرسەڭلەر، ئۇلارنىڭ بۇغدايىنى تۇنجى قېتىم سۇغرىش مەسلىسى ھەل بولىدۇ! 'تاما-تاما، كۆل تولار' دېگەن تەمسىل بار، بۇ 'ئاز-ئازدىن يىغىلسا، كۆپ بولار' دېگەن سۆز، ھەربىر ئەترەت ئازراقتىن سۇ بەرسە، بىر كۆب مېتىردىن ئارتۇق سۇ يىغىلىدۇ (بىر تاشلىق سۇ بىر كۆب مېتر كېلىدۇ)، بۇغداي بۇ سۇ بىلەن بىر كىچە-كۈندۈز سۇغرىلسا، ئۇلارنىڭ ئېھتىياجى قاندۇرىدۇ، تۇنجى قېتىملىق

سۇغىرىش مەسىلىسى ھەل بولىدۇ، ئۇستۇن تەرەپتىكى ئەترەتلەرگىمۇ چوڭ تەسىر يەتمەيدۇ. بۇنىڭ بىلەن ناھىيە بويىچە بۇغدايدىن تەڭ مول ھوسۇل ئالغىلى بولىدۇ" دەيدۇ. ئالىم شۇجىنىڭ خىزمەت ئىشلىشى ۋە ئۇستۇن تەرەپتىكى ئەترەتلەرنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىشى ئارقىسىدا، سۇ مەسىلىسى ھەل بولىدۇ. ئىككىنچى كۈنى سەھەردە، بۇ ئەترەتكە سۇ ئېقىپ كەلگەندە، قېرى-ياش، ئەر-ئايال دېھقانلارنىڭ ھەممىسى شادلىققا چۆمۈپ، كۈلۈشكەن پېتى بۇغدايلىققا تەڭ ئېتىلىپ بارىدۇ-دە، بۇغدايىنى سۇغارغاچ مەدھىيە ناخشىسى ئوقۇيدۇ. ئۇلار خۇشاللىق بىلەن: "بۇگۈنكى بۇ سۇ سوتسىيالىزمنىڭ ئەۋزەللىكىدىن كەلگەن سۇ، بۇيۇك مىللىي ئىتتىپاقلىقتىن كەلگەن سۇ، پارتىيىنىڭ ياخشى كادىرى ئالمىنىڭ رەھبەرلىكىدىن كەلگەن سۇ..." دەيدۇ.

يۇقىرىقى مسالىلار ئارقىلىق، پۇتۇن ناھىيىدىكى ئامما ئالدىدا بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىستىقبال، تېخىمۇ پارلاق ئەتە نامايان بولدى، پارتىيىنىڭ ئۆزى باشلامچىلىق قىلىپ ئۇلىگە بولىدىغان، خەلق ئاممىسى بىلەن جاپانى تەڭ تارتىدىغان، خەلقنىڭ پاراۋانلىقى ئۈچۈن خەلقنىڭ خىزمەتكارى بولۇشنى راۋا كۆرىدىغان مۇنەۋۋەر كادىرىنىڭ ئوبرازى — قۇرۇق، ئابستراكت، ئويدۇرما ئەمەس، جانلىق، تەسىرلىك، چىن-ھەقىقىي ئوبرازى، كۆزگە كۆرۈنىدىغان، قولغا ئۇرۇنىدىغان ئوبرازى نامايان بولىدى، شۇڭا، كۆپچىلىك: ئالىم ياخشى! ئالىم يارايدۇ! ئالىم ھەقىقەتەنمۇ ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ياخشى باشلامچىسى! دېيىشىدۇ.

1991-يىل 11-ئاي، بېيجىڭ.

ئىشنىڭ يولى توغرىسىدىكى ھېكمەتلىك سۆزلەر

"كىرگىن چوڭلار قىلغان گەپكە، كىرمىسەڭ قالىسەن دەردكە" دېگەن سۆز بار، بۇ سۆزنىڭ داۋالىسى يوق ئەمەس. دەرۋەقە، چوڭلار بىلەن چوڭلار ئوخشاش بولمايدۇ، سۆز بىلەن سۆزمۇ ناھايىتى كۆپ پەرقلىنىدۇ. كۆڭلى تۆز، پىكرى ئۆتكۈر، كۆزىتىش ئىقتىدارى كۈچلۈك، ئىجتىمائىي كەچۈرمىشى مول بولغان چوڭلارنىڭ سۆزى بىلەن كۆپ تەربىيە كۆرمىگەن قارا قورساق، چاكنا، بىكارچى چوڭلارنىڭ سۆزى بىر - بىرىدىن ناھايىتى كۆپ پەرقلىنىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئادەم خىلى بىلەن، مال تۈرى بىلەن ئايرىلىدۇ، بۇنىڭدا سىنىپ مەسلىسىمۇ بار. تۈرلۈك سىنىپلارنىڭ مەيدانى، كۆز قارىشى ۋە ئۇسۇلى تۈرلۈكچە بولىدۇ. بىر سىنىپتىكىلەر، بىر تىپتىكىلەرنىڭمۇ پەرقى بولىدۇ. لېكىن، زەنجۈبىلنىڭ قېرىسى ئاچچىق، ئاچچىقسۇنىڭ كونىسى تەملىك، قوغۇننىڭ پىشقىنى تاتلىق، ئادەمنىڭ تۆز كەلگىنى ياخشى دېگەن سۆزلەرمۇ بار. مەيلى قانداق بولسۇن، چوڭلارنىڭ گېپىنى ھەر جەھەتتىن كۆپرەك ئاڭلىغان تۈرۈك، بولۇپمۇ چوڭلارنىڭ ئاقىلانە سۆزلىرىنى ئاڭلىساق، ئۇزۇنمىرگە ھامان كۆپ پايدا تېگىدۇ. كىچىكىدىن ئىنقىلابقا قاتناشقان، يېزىدا، چارۋىچىلىق رايونىدىلا ئەمەس، ئورگان - ئىدارىلەردىمۇ، بىر جايدىلا ئەمەس، كۆپ جايلار - دىمۇ، قىسقا ۋاقىتلا ئەمەس، ئۇزاق ۋاقىت، نەچچە ئون يىل ئىشلەگەن، نۇرغۇن جايلاردىكى تاغ - دەريالارنىڭ ھەممىسگە دېگۈدەك ئايىغى يەتكەن، كىشىلىك دۇنياسىدىكى كۆرمىگۈزگىرىشنى

كۆرگەن، نۇرغۇن ئىسسىق ـ سوغۇقنى بېشىدىن كەچۈرگەن، نۇرغۇن ئەگرى ـ توقاي يوللارنى بېسىپ ئۆتكەن، جاپا چەككەن، چىنىققان ۋە سىناقتىن ئۆتكەن، مېھر ـ شەپقەت، بەخت ـ سائادەت ۋە شاد ـ خۇراملىقتىنمۇ بەھرىمەن بولغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە كىشىلىك تۇرمۇش يولىدا برمۇنچە پايدىلىق خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن چوڭلارنى ئالساق، ئۇلار ئەدەبىلا مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىقىپ، جەمئىيەتكە قەدەم قويغان كىچىكلەر مەسلىھەت سورىسا، ھەم خۇشاللىق، ھەم ئەستايىدىللىق بىلەن، ھەم سەمىمىيلىك، ھەم سوغۇققانلىق بىلەن، ئادەم بولۇش ـ ياشاش توغرىسىدا ئۆزىنىڭ يۈرەك قېنى بەدىلىگە يەكۈنلىگەن مۇناسىۋەتنى بەش تەجرىبىنى ھەم ئوچۇق، ھەم مەنىلىك قىلىپ سۆزلەپ بېرىدۇ. بۇ سۆزلەر قىسقا بولغىنى بىلەن، مەنىسى چوڭقۇر بولۇپ، تازا باش قاتۇرۇپ، ئويلىنىپ باقىدىغان بولساق، شۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسى چوڭقۇر، پەلسەپە قائىدىلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان، ئاقىلانە سۆزلەر ئىكەنلىكىنى بايقىۋالالايمىز:

1. بىلىم ئىزدەش

مال ـ دۇنيا تەركىدۇر سېنىڭدىن ھامان،
بىلىملا يار بولۇر ساڭا ھەر زامان.
ھاياتىمۇ ـ ماماتىمۇ تەقدىر ئىلكىدە،
شەرەپ ۋە نومۇسقا ئىگىدۇر ئىنسان.

بۇنىڭ ئاساسىي مەنىسى شۇكى، دۇنيادا، پۈل ۋە مۇلۇك ۋاقتىلىق

نەرسە، ئۇ مەڭگۈ ئەسقاتمايدۇ، سورۇلۇپ ـ چېچىلىپ تۇگەيدۇ. دۇنيادا ئادەمگە مەڭگۈ باقۇۋەندە بولىدىغان پۇل ۋە مۇلۇك يوق. لېكىن، ئۆگىنىۋالغان بىلىم پۈتۈنلەي بىلىم ئىگىسىنىڭ ئىلكىدە بولىدۇ، ئۇنى ھەرقانداق ئادەم ئېلىۋالالمايدۇ، تارتىۋالالمايدۇ. بىلىم ئادەمگە تاكى ئۆمۈر سەپىرى ئاياغلاشقىچە ھەر ۋاقىت يار بولىدۇ، سەممىي خىزمەت قىلىدۇ، ئادەمنىڭ ھايات ياشىشى ياكى ئۆلۈشى تەبىئەت قانۇنىيىتى بويىچە بولىدۇ. دەرۋەقە، ئادەم كۆتۈلمىگەن ئوگۇشسىزلىقتا، بالا ـ قازاغىمۇ ئۇچرايدۇ. تۇغۇلۇش، قېرىش، كېسەل بولۇش، ئۆلۈش زامانىنىڭ، ماكانىنىڭ، ئىنسانىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدىغانلىقىغا قارىماي، تەبىئەتنىڭ ئىنسانىيەت يېڭىلىمەيدىغان تەرەققىيات قانۇنىيىتىدۇر، شۇڭا، كىشىلەر زورمۇزور ئۇنى ئۆزگەرتەلمەن دەپ يۈرمىسىمۇ بولىدۇ. لېكىن، بىر ئادەمنىڭ ئۆز ھاياتىنى پاكلىق ياكى ئىپلاسلىق بىلەن، شەرەپ ياكى نومۇسسىزلىق بىلەن ئۆتكۈزۈشىنى شۇ ئادەمنىڭ ئۆزى بەلگىلەيدۇ. يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، "خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن ئۆلۈش تەيشەن تېغىدىنمۇ قەدىرلىك بولىدۇ، فاشىستلار ئۈچۈن غالچىلىق قىلىپ ئۆلۈش، ئېكسپلاتاتسىيە قىلىدىغان ۋە ئېزىدىغانلار ئۈچۈن ئۆلۈش ھاڭغىرت پېيىدىنمۇ قەدىرسىز بولىدۇ". ئۆلۈم شۇنداق بولىدۇ، ھاياتمۇ شۇنداق بولىدۇ.

2. باتۇرلۇق بىلەن غەلىبىگە ئىنتىلىش

ئېگىز تاغ ـ تىك داۋان توسالماس يولنى،
نى چوڭقۇر دەريانىڭ باردۇر كېچىكى.

كۆرمەك يول ئازابى تارتسمۇ كشى،
يېتىدۇ مەنزىلگە ئاخىر بىركۈنى.

بۇنىڭ مەنىسى شۇكى، دۇنيادا ئادەم يېگەلمەيدىغان قىينچىلىق يوق، يۈقىرى ئۆرلەشكە نىيەت قىلغان كىشى چوقۇم يۈقىرى پەللىگە يېتەلەيدۇ. "قىيىن ئىش يوق ئالەمدە، ئەجىر قىلغان ئادەمگە"! يۈيگۈك تەكرىنى تەسىرلەندۈرەلىگەن، قەتئىي نىيەتكە كېلىپ، بىر ئىشقا تۆتۈش قىلساق، بىزمۇ چوقۇم مۆجىزە يارىتالايمىز. باشقىچە ئېيتقاندا، دۇنيادا ھەرقانداق شەيئىنىڭ تەرەققىياتى ئوڭۇشلۇق بولۇپ كەتمەيدۇ، نەتىجىمۇ ئاساندىن چۈشمەيدۇ. "ئۇجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش" دەپ قاراپ تۇرغان كىشى پەيتنى ئۆتكۈزۈۋېتىش، بەھۈدە ئاۋارە بولۇشتىن باشقا ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيدۇ، ئىستىقبال تاپالمايدۇ. غەيرەتكە كېلىپ، قەتئىي نىيەت باغلاپ، تۇرلۇك قىيىنچىلىقنى يېڭىپ، ئەمەلىيەتنى ئۇزلۇكسىز باشتىن كەچۈرۈپ، ئەمەلىيەت داۋامىدا تەجرىبە - ساۋاقلارنى يەكۈنلەپ تۇرغان كىشىلا تېخىمۇ ئوبدان ئېلىشىپ - چېلىشىدۇ - دە، غەلبە قىلىدۇ، دېمەك، سەۋەب قىلساڭ سېۋەتتە سۇ توختايدۇ، ئەجىر قىلساڭ ئىشىڭ ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. كۆرمەك جاپا - مۇشەققەتنى باشتىن كەچۈرسەڭ، ۋاقىتى - سائىتى كەلگەندە، مۇۋەپپەقىيەت ساڭا قۇچاق ئاچىدۇ. "قەتئىي نىيەت باغلىسا كىشى، ۋۇجۇدقا چىقىدۇ ئاخىرى ئىشى" دېگەن شۇ.

3. مەڭگۈلۈك تەدبىر

نەپلىك ۋە نەپسىز دەپ تاللىما ئىشنى،
ھەر دەم تۇت توغرا يول، شارائىتقا باق،
تېنىمەي كېزەرسەن يەرۇجاھانىنى،
ياقساڭ زىل تەدبىردىن ئەقلىڭگە چىراق.

بۇنىڭ مەنىسى شۇكى، ئادەم بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە، ئالدى بىلەن ئۆزىنى ئويلىماي، ھە دېگەندىلا ئۆزىنىڭ ئورۇن - مەرتىۋىسى، نام - ئاتىقى، پايدا - مەنپەئىتى بىلەن ھېسابلاشماي، شۇنداقلا ئوبيېكتىپ شەيئىگە ۋە كىشىلەر ئارا مۇناسىۋەتكە ئۆزىنىڭ تەسەۋۋۇرى، ھەۋىسى ۋە مىجەزىگە قاراپ مۇئامىلە قىلماي، تۇرلۇك ۋاقىت، مۇھىت، شەيئى، ئوبيېكتقا قاراپ پەرقلىق مۇئامىلە قىلىشى لازىم. بۇ، ئالدى بىلەن بىرەر غايە، مەقسەت ۋە نىشانغا ئىگە بولۇش ۋە شۇلار ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان ئۇسۇل - چارىنى تېپىش كېرەك، دېگەن سۆز. دېمەك، پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇش، دۇشمەن بىلەن ئۆزىنى ئېنىق ئايرىش، ھەق بىلەن ناھەقنى پەرق ئېتىش، دۇشمەنگە قاتتىق قول بولۇش، ئۆز ئادەملىرىمىزگە مۇلايىم - سىلىق مۇئامىلە قىلىش، چوڭ تەرەپنى كۆزدە تۇتۇش، كىچىك تەرەپتىن قول سىلىش، چوڭ ئىشتا ئەستايىدىل بولۇش، كىچىك ئىشلاردا بەك زىغىر لاپ كەتمەسلىك لازىم. چوڭ - كىچىك جەمى ئىشقا تەڭ ئېسىلۇالماسلىق، يېپىدىن بىگىنسىغىچە ھېسابلىشىپ كېتىدىغان، ھەممىنى ھېسابلىشىپ ئولتۇرىدىغان ئىشنى تېخىمۇ قىلماسلىق،

ھەرقانداق ۋاقىتتا، ئۇلۇغ كومموئنستىك غايىنى ئەملگە ئاشۇرۇشتىن ئىبارەت ئوق مەركىزىنى دەۋرىي قىلىش كېرەك. دۆلەتكە، خەلققە، جەمئىيەتكە پايدىلىق بولغانلىكى ئىشنى قەتئىي قىلىش، ئوبدان قىلىش، پايدىسىز، زىيانلىق بولغانلىكى ئىشنى قىلىشتىن قەتئىي ساقلىنىش، ئۇنى قەتئىي توسۇش، ئۇنىڭغا قەتئىي قارشى تۇرۇش لازىم. دېمەك، توغرا نىيەتلىك نەسىھەت ۋە تەنقىدنى بەجاناندىل قوبۇل قىلىش، ياماق ئىش - ياماق ئادەملەردىن قاتتىق يىرگىنىش كېرەك. شۇنداق قىلساڭ، ئاندىن كۆڭلۈڭگە پۈككەن ئۆمۈرلۈك غايە ۋە ئىستىكىڭنى ئوڭۇشلۇقراق ئەملگە ئاشۇرالايسەن، ئاندىن "تېنىمەي كېزەرسەن يەرۇجاھانىنى".

4. ئەينەك

ئېگىزدە كۆرەرسەن يىراق مەنزىلنى،
بىلەرسەن ھەر ئىشنى يورۇق بولسا دىل.
ئىشنى كۆزىتىپ ئىنسانىنى، چۈشەن،
نەتىجە ياراتساڭ ئەل بولۇر قايىل.

بۇنىڭ مەنىسى شۇكى، ھەرقانداق ۋاقىتتا سەل ئېگىزدە تۇرۇش، سەل يىراقنى كۆرۈش كېرەك. ھازىرقى مەنپەئەتنىلا كۆرۈپ، كەلگۈسى مەنپەئەتنى كۆرمەسلىك، شەيئىنىڭ ئۆزىنىلا كۆرۈپ، ماھىيىتىنى كۆرمەسلىك ياراملايدۇ. ھەرقانداق ۋاقىتتا، ھەرقانداق جايدا ئامما ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈش، تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش، ئەھۋالنى بىلىپ تۇرۇش، شەكىللۇازلىق، ساختىپەزلىك يولىنى

تۇتماي، ھەقىقەتنى ئەھمىيەتتىن ئىزدەش كېرەك. بىر ئادەمنى كۆزىتىشنە، يالغۇز ئۇنىڭ تەقى-تۇرقىغا قاراش، گەپ، سۆزىنى ئاڭلاش كۇپايە قىلمايدۇ، تېخىمۇ مۇھىمى ئۇنىڭ ھەرىكىتىدە كۆز-سەتكىنىگە، ئەھمىيەت قىلغانغا قاراش كېرەك. چۈنكى، ئەھمىيەت ھەقىقەتنى سىنايدىغان بىردىنبىر ئۆلچەم. باشلىق بولغان، مەلۇم بىر تارماقنىڭ ئىشىنى باشقۇرۇۋاتقان كىشى ئادەم ئىشلىتىش مەسىلىسى-نىمۇ ئويدان ھەل قىلىشى لازىم. ھەرقانداق ۋاقىتتا تەرەپبازلىق، مەزھەپچىلىك قىلماسلىق، بىقىن-يېراق دەپ ئايرىماسلىق كېرەك. "ئەمەل تۇتسا بىركىشى، ئەرشكە چىقار كۆچۈكسى" دەيدىغان گەپ بار، بۇنداق يول تۇتقان بىلەن بولمايدۇ. ھەممىگە بىر كۆزدە قاراش، ياخشىلارنىلا ئىشقا قويۇش لازىم. قانداق كىشىلەر ياخشىلار جۇملىسىگە كىرىدۇ؟ ئىدىيىدە ياخشى، خىزمەتتە ياخشى، ئۆگىنىشتە ياخشى، تەن-سالامەتلىكى ياخشى بولغانلار، دېمەك، مەلۇماتلىق، قابىلىيەتلىك، جاسارەتلىك بولغانلار، نەتىجىلىك ئىشلەيدىغانلار، ھەم ئەخلاقلىق، ھەم ئىختىساسلىق بولغانلار، ئاساسلىقى ئەخلاقلىق بولغانلار ياخشىلار جۇملىسىگە كىرىدۇ. ئەنە شۇنداق كىشىلەرلا توغرا ئەرسىلەرنى مەركەزلەشتۈرۈپ، ئىنتىپاقلىشىشقا بولىدىغان بارلىق كىشىلەر بىلەن ئىنتىپاقلىشىپ، كۆپچىلىكنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇپ، قۇدرەتلىك كۈچ ھاسىل قىلىپ، ئۇلۇغۋار ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالايدۇ.

5. مۇھەببەت بۇلىقى

زىمىستان كۆرمىگەن بۇلبۇل باھارنىڭ قەدىرىگە يەتمەس،
ئېچىر-توقلۇق دەردىنى ھېچكىم ئىشچى-دېھقاندەك بىلمەس.

ئاتا ـ ئانا نېچۈن شۇنداق كۆيەر پەرزەنتىگە شۇنچە؟
چوڭ بولسا قىلىپ ئەجىر توتار دەپ ئەل ـ يۇرتىغا ئۆنچە!

بۇنىڭ ئاساسىي مەنىسى شۇكى، قەھرىتان سوغۇقنى باشتىن كەچۈرگەندىلا، باھارنىڭ ئىللىقنى بىلگىلى بولىدۇ. بۇلبۇل قىشتا تۆگۈلۈپ ياتمىسا، ئىللىق باھار كۈنلىرىدە ئەركىن قانات قېقىپ، ياپيېشىل شاخلار ئارا سەكرەپ ـ ئويناپ، يېقىملىق سايرىيالامدۇ؟ دېھقانلار تومۇزدا كۆيۈپ ـ پىشىپ، جان پىدالىق بىلەن تېرىقچىلىق قىلمىسا، كۈزدە مول ھوسۇل ئالغىلى بولامدۇ؟ شائىر ئۆز ھېسسىياتىنى بىلدۈرۈش ۋە كىشىلەرگە تەربىيە بېرىش ئۈچۈن "يېگەن ئوبدان بىلدۇ ئاش ـ تاتامىنىڭ تەمىنى، ۋە لېكىن بىلمەس ھەركىم بەلكى ئۇنىڭ دەردىنى" دېگەن شېئىرىنى يېزىپ قالدۇرالامدۇ؟ ئەگەر ئىشچىلار گۈركىرەپ تۇرغان ماشىنا يېنىدا غەيرەت بىلەن مەشغۇلات قىلمايدىغان، ھەتتا موكىدەك توختىماي ئۇ يان، بۇ يان چېپىپ ئىشلىمەيدىغان بولسا، جامائەتنىڭ ئېھتىياجىنى سانائەت بويۇملىرى بىلەن ئۆزمەي قاندۇرۇش مۇمكىنمۇ؟ بىر ئۇلۇش ئەمگەكنىڭ بىر ئۇلۇش ھوسۇل چىقىدۇ. چاپالىق ئەمگەك سىڭدۈرگەنلىكى كىشى ئەمگەك مېۋىسىنىڭ قەدىرىگە ھەممىدىن بەك يېتىدۇ. كېيىم ـ كېچەك، يېمەكلىك ۋە لازىمەتلىكنىڭ مىڭ تەسلىكتە قولغا كەلگەنلىكىنى كۆن بويى ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بىرىنچى سېپىدە ئىلىشقان ئىشچى ـ دېھقانلارلا ھەممىدىن بەك بىلىدۇ. ئاتا ـ ئانا بولغان كىشى دۇنياغا ئاپىرىدە بولغان بالىسىنى ناھايىتى كۆپ جاپا تارتىپ تەربىيەلەپ ئادەم قىلىدۇ ھەمدە بالىلىرىغا پۈتۈن يۈرەك قېنىنى سەمىمىي ئۈمىد باغلايدۇ ۋە گۈزەل ئىستىقبال تىلەيدۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئۆزىنىڭ بالىلىرىغا كۆيۈنمەي قالامدۇ؟ دۆلەت ئىچۈن ئېيتقاندا

تېخىمۇ شۇنداق. بۇرۇن شۇنداق ئىدى، ھازىرمۇ شۇنداق. گەپ مۇھەببەتتە، بالىنىڭ مۇھىملىقىنى بىلگەن، قەدىرىگە يەتكەن چاغدىلا، ئۇنىڭغا چىن ـ ھەقىقىي كۆيۈنۈش، ھامىي بولۇش، ئۇنى كامال تاپقۇزۇش مۇمكىن. شۇڭا، لېنىن "ئۆتمۈشنى ئونتۇش ئاسىيلىقتىن دېرەك بېرىدۇ" دېگەن. بۇ سۆز ئەلھەق راست. "ئىگىلىك تىكلەش قېنىن، ئىگىلىكنى ساقلاپ قېلىش تېخىمۇ قېيىن". مىڭلىغان ـ تۈمەنلىگەن قۇربانلار ۋە ئىنقىلابىي ئەجدادلار قارلىق تاغلاردىن ئېشىپ، سازلىقتىن ئۆتۈپ، 25 مىڭ يوللۇق ئۇزۇن سەپەرنى بېسىپ، سان ـ ساناقسىز جەڭلەردە ئوت ئېچىدە قېلىپ، قان كېچىپ ئۇرۇش قىلىپ، خەلقنىڭ قىزىل ھاكىمىيىتىنى قوردى. ئۇلار بۈگۈنكى بەختنىڭ، تىنچلىقنىڭ، گۈزەل زامانىنىڭ مىڭ تەسلىكتە بارلىققا كەلگەنلىكىنى ئوبدان بىلىدۇ. ۋەھالەنكى، دۆلەتنى گۈللەندۈرۈش، مىللەتنى رونىق تاپقۇزۇش، خەلقنى بەختلىك، خاتىرجەم ياشاش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىش ئۈچۈن، غۇربەتچىلىكتە ئىرادىسىدىن يانمايدىغان، بايلىق ـ مەرتىۋە ئالدىدا يولدىن ئازمايدىغان، زوراۋانلىق ئالدىدا تىز پۈكمەيدىغان ـ پوپوزىدىن قورقمايدىغان، ئېگىلمەي ـ پۈكۈلمەي، قەيسەرلىك بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىدىغان ئىگىلىك تىكلەش روھى تېخىمۇ زۆرۈر. ئەپسۇسكى، "شۇنچە كۆركەم ۋە گۈزەل كەچكى قۇياش شەپەقى، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق بولۇپ قاپتۇ گۈگۈم ۋاقتى". گۈگۈم ۋاقتىمۇ كۈندۈزگە تەۋە، ئۇمۇ ئىنتايىن قىممەتلىك. ھازىر تېخىمۇ زۆرۈر بولۇپ قالغىنى زامانىمىز ـ دىكى ياشلار ۋە ئوتتۇرا ياشلىقلارنى ئۆتمۈشتىكى قانلىق تارىخنى ئۇنتۇمايدىغان قىلىش. شۇنداق قىلغاندىلا، بۈگۈنكى كۈننىڭ قەدرـ رىگە يەتكىلى بولىدۇ، شۇنداقلا تېخىمۇ يۈكسەك ئىستىقبالغا ئىنتىـ

لىپ، كومموزىستىك ئۇلۇغۋار غايىنى ئەستە مەڭگۈ چىڭ تۇتۇپ، ئەجدادلارنىڭ ئەمەلىيەتچىل، ئىنقىلابىي روھىنى داۋاملاشتۇرۇپ ۋە جارى قىلدۇرۇپ، پارتىيە كۆرسەتكەن يۆنىلىشنى بويلاپ، باتۇرلۇق بىلەن ئىلىشىپ مەڭگۈ ئالغا باسقىلى بولىدۇ.

يۇقىرىدىكى سۆزلەرنى ئوبدان ئويلاپ كۆرسەك، ئۇنىڭ چوڭقۇر مەزمۇنىنى ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقى مەلۇم بولىدۇ. بولۇپمۇ بەزى ياشلار ئۇچۇن ئېيتقاندا، كىشىلىك تۇرمۇش جەريانىدا، جۇغلاش، سىلىش، تەقدىم قىلىش، ئىزدىنىش، هاسىلات ئىلىش ئۇچۇن قانداق قىلىش، هەم ئۆمۇر سەپىرىنى مەزمۇت قەدەم بىلەن ئىياغلاشتۇرۇش، يەنە كىلىپ ئۇلۇغ بولىدىغان ئەينەككە، چۆمۇلىدىغان سۆزۈك سۇغا، داۋا بولىدىغان شىپالىق دورىغا، هەيدەكچىلىك قىلىدىغان قامچىغا، هەمەدەم بولىدىغان ۋە ئىزدىنىشكە ياردەم بېرىدىغان هاسىغا ئىگە بولۇش ئۇچۇن قانداش قىلىش كېرەك دېگەن جەهەتتە، ئۇ مەلۇم رول ئويناپدۇ، لېكىن تەجرىبە بەرىبىر باشقىلارنىڭ، هەربىر ئادەم ئۇچۇن ئېيتقاندا، ئىزدىنىش، خۇلاسىلاش، ئۆزۇش ۋە كامال تېپىشتا ئۆزگە تايىنىشقا توغرا كىلىدۇ. باشقىلار چاپاپ بەرگەن ناننىڭ تەملىك، مەززىلىك بولۇشى ناتايىن، ئۆزىمىز تېتىپ كۆرسەك، ئاندىن ئۇنىڭ تەمنى هەقىقىي تېتىيالايمىز. دېمەك، هەقىقىي بىلىم ئەمەلىيەتتىن كىلىدۇ، باشقىلارنىڭ تەجرىبىسىنى ئەينەك قىلىشقىلا، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىشقىلا بولىدۇ، پەقەت ئۆزىمىزنىڭ تەجرىبىسىلا ئۆزىمىزگە هەقىقىي مەنسۇپتۇر. دەرۋەقە، باشقىلارنىڭ تەجرىبىسىمۇ تازا ئەسقاتىدۇ، ئۇنى داۋاملاشتۇرۇپ ۋە كېڭەيتىپ، پەللىمۇپەللە يۇقىرى كۆتۇرۇپ مۇكەممەللەشتۇرۇشكە توغرا كىلىدۇ. سىلەرچە قانداق، ياش دوستلار؟

1989 ـ يىل 6 ـ ئاي، بېيجىڭ.

قەدىمىي قارىغاي

قارىغاي ــ ھەمىشە ياپىيىشىل تۇرىدىغان، سوغۇققا چىداملىق دەرەخ، ئۇنىڭ پوستى كۆپىنچە تەڭگسىمان، يوپۇرمىقى يىڭنىسىمان كېلىدۇ، ئاق چېچەكدىن ھاسىل بولغان تۇخۇرچىكى ئارقىلىق كۆپىيىپ تۇرىدۇ، غولى زىچ، مايلىق ھەم چىداملىق بولغاچقا، ئۇنىڭدىن تەييارلانغان ماتېرىياللارنىڭ قىممىتى ناھايىتى يۇقىرى بولىدۇ. كىشىلەر ئادەتتە ئۇنى يۇكسەك خىسلەت ــ پاك ۋىجدان بىلەن ئىشلەيدىغان، ــ 'مەزمۇت ــ زەبەردەس تۇرىدىغان، مەڭگۈ بوشاشمايدىغان ئالىيجاناب پەزىلەت ۋە ئۇلۇغۋار روھقا تەمسىل قىلىدۇ ھەم ئۇنىڭ بىلەن شۇنداق پەزىلەت ۋە شۇنداق روھنى سۈرەتلەيدۇ. ئۇنىڭ بەزىلىرى يېشىل قارىغاي، بەزىلىرى قىزىل قارىغاي، بەزىلىرى سولماس قارىغاي دەپ ئاتىلىدۇ، ۋاھاكازا. ئەگەر ئۇنى قەدىمىي قارىغاي دەپ ئاتساق، يۇقىرىقى ئۇچ خىل نامنىڭ ئۇچىلىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ. چۈنكى، قەدىمىي قارىغاي دەپ ئاتالغانلىكى قارىغاي ئاز بولغاندا يۇز نەچچە يىللىق، كۆپ بولغاندا نەچچە مىڭ يىللىق قارىغاي بولىدۇ. ۋاقىتى قىسقا ياكى بۈگۈنكى زامانداكىلىرىنى قەدىمىي قارىغاي دېگىلى بولمايدۇ، بۇ ناھايىتى ئەقەللىي بىر ساۋات. قارىغاي ئۆز نۆۋىتىدە يەنە يىل بويى ياپىيىشىل تۇرىدىغان، ياشلىق باھارىنى ئەبەدىي ساقلايدىغان دەرەخ، يەنە كېلىپ ئۇ ئۆسكەنسېرى، ئۆمرى ئۇزارغانسېرى

ياشرىپ باردىغان، غولى يوغىنغانسېرى مايلىشىپ، چىڭىپ باردىغان، سوغۇققا بەرداشلىق بېرىش. ئاپەتكە تاقابىل تۇرۇش، ئىقتىدارى كۈچەيىپ باردىغان دەرەخ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ مۇكەمەل ئۆز - ئۆزىدىن گۈللەپ ئىقتىدارىغا ئىگە بولغاچقا ناھايىتى كۈچلۈك ياشاش ئىقتىدارىغىمۇ ئىگە. ئۇ تەبىئىي ۋە سۈنئىي ئاپەتلەرگە دۇچ كەلمىسلا، ئەبەدىي قېرىمايى، مەڭگۈ ياشىناپ تۇرىدۇ.

ئايرىم قارىغايلار نۇسخا، ئەۋرىشكە، زىننەت ئۈلگىسى ۋە سىمۋول سۈپىتىدە شەھەرلەردە ساقلىنىدۇ ياكى ئۆستۈرۈلىدۇ، ئاز ساندىكىلىرى بوراندىن، قۇمدىن مۇداپىئە كۆرگۈچى، مۇھىتنى گۈزەللەشتۈرگۈچى ۋە كۆكەرتكۈچى سۈپىتىدە يېزا قىشلاقلاردا ئۆستۈرۈلىدۇ، كۆپ سانلىقى تەبىئىي ماتېرىيال قارىغايلىرى كەڭ تاغلىق رايونلاردا ئۆزلۈكىدىن ئۆسىدۇ. شەھەرلەردىكى قارىغايلار كۆندە ئايغى ئۆزۈلمەي كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغان سايياھەتچىلەرنىڭ بەزىلىرىنىڭ مەدھىيىسگە، بەزىلىرىنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولۇپ تۇرىدۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇلار بەرىبىر كىشىنىڭ كۆزلىرىنى ئالىچەكمەن قىلىپ، زوقىنى قوزغاپ تۇرىدىغان چاقناق، رەڭگارەڭ تاۋارلارغا يەتمەيدۇ، تىياتىرخانىلاردىكى ماھارىتى قالتىس ئارتىس - ناخشا - چىلاردەك قىزغىن، گۈلدۇراس ئالقىشلار ۋە تەنتەنىلەرگىمۇ ئېرىشەلمەيدۇ، پەقەت سەيلىچىلەرنىڭ قەلبىدە ئاز - تولا سەمىمىي خۇشاللىق ۋە مۇھەببەت قوزغايدۇ، خالاس. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ دۇنيانىڭ بوران - چاپقۇن، ئىسسىق - سوغۇقلىرىنى باشتىن كەچۈرۈپ، ھەممىدىن سۈكۈنات ئىچىدە خاتىرە قالدۇرۇپ ۋە زوق ئېلىپ باردۇ.

يېزا ـ قىشلاقلاردا بەزى پېشقەدەم دېھقانلار تومۇز كۈنلىرى قارىغاي تۈۋىدە ئارام ئېلىپ غىزالىنىدۇ. بەزى چارۋىچىلار قوي ـ كالىلىرىنى ھەيدەپ كېلىپ ئۇنىڭ تۈۋىدە سايىدايدۇ، بوراندىن ئۆزىنى دالدىغا ئالىدۇ. ئۇ يەردىكى قارىغايلار كىشىلەرنىڭ ئىشلەپ ـ چىقىرىشى ۋە تۇرمۇشى ئۈچۈن ئۆز كۈچىنى تۆھپە قىلىدۇ ۋە پايدا يەتكۈزىدۇ، كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ پاپيېشىللىقى ـ گۈزەللىكى، مۇھىتقا زىننەت بەخش ئېتىدىغانلىقى بىلەنلا ئەمەس، يەنە ئاپتاپنى توسۇپ، شامالغا دالدا بولۇپ، سالقىنلىق بېرىدىغانلىقى بىلەن مەنپەئەت يەتكۈزۈپ تۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇرىدۇ. شۇ تۈپەيلىدىن ئۇنىڭغا ساپ مۇھەببەت باغلىغان كىشىلەر ئۇنى مەدھىيىلەيدۇ، ياد ئېتىدۇ، قەدىرلەيدۇ. قارىغاي بولسا كىشىلەرنىڭ سىياسىي، مەدەنىيەت، مائارىپ، پەن ـ تېخنىكا ساھەلىرىدە پەللىۋىپەللە ئۆرلەپ، ئەۋلادمۇئەۋلاد تەرەققىي تېپىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، خاتىرجەملىك ۋە خۇشاللىق ھېس قىلىدۇ. شۇڭا ئۇ كىشىلەرنى داۋاملىق قوغداپ باردۇ ھەمدە شۇ تەرەققىياتلارنىڭ ھەمىسىگە جىمجىت دىققەت قىلىپ، نەزەر سېلىپ، چىندىن تەشنا بولۇپ تۇرىدۇ ھەمدە ئۇلارنى ئەينەن خاتىرىگە ئېلىپ بارىدۇ. تاغلىق رايوندىكى قارىغايلار شەھەرلەردىكى قارىغايلاردىن كۆپ پەرقلىنىدۇ، ئۇلار يىل بويى تاغ ئارىسىدا، قارغا ياندىكى ياشايدۇ، ھەمىشە يىرتقۇچ ھايۋانلار، قار ـ شۇرغانلار بىلەن دادىل ـ مۇئامىلە قىلىدۇكى، ئادەمزات دېگەننى زادى كۆرمەيدۇ ياكى كەمدىن كەم كۆرىدۇ، نۇرلۇق قۇياش نۇرىدىن ئۆزى بەھرىمەن بولىدۇ، قار ـ شۇرغان بىلەن ئۆزى ئېلىشىدۇ، بۇلۇت ـ يامغۇرغا ئۆزى تاقابىل تۇرىدۇ، جىمجىتلىق ۋە غېرىبلىق دەردىنى ئۆزى تارتىدۇ. ئاسماندىن لەپىلدەپ چۈشۈۋاتقان

قار، پەرۋاز قىلىپ ئەگىپ يۇرگەن تاغ بۇركۈتلىرى، ئورمانلىقتا چۇرقىرىشىپ، سايرىشىپ تۇرغان قۇشلار، سەكرىشىپ ـ ئېلىشىپ تۇرغان ھايۋانلارنى كۆرۈپ تۇرغاندىن باشقا، ئومۇمەن ئۆزى ياشاپ، ئۆزى غايىب بولۇپ تۇرىدۇ. ھېچكىم ئۇلارنى يوقلاپ بارمايدۇ، ئۇلارغا ئوزۇقلۇق يەتكۈزۈپ بەرمەيدۇ، ياكى ئۇلارغا باركاللا ئېيتىپ، مەدھىيە ئوقۇمايدۇ. دەرۋەقە، شائىرلار ئۇلار ھەققىدە، "قانچە ياتسا قار ئاستىدا شۇنچە بەك ياشناپ تۇرار..." دېگەندەك نۇرغۇن ئېسىل مىسرالارنى يازغان، لېكىن ئۇلار بۇلارنى بىۋاستە ئاڭلىيالمايدۇ، بۇلاردىن بىۋاستە بەھرە ئالالمايدۇ، ئۆز مىجەزى بويىچە بۇلارنى ئاڭلاشنىمۇ خالىمايدۇ. پەقەت ھاجەت چۈشكەندە، مانا مەن دەپ كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىقىپ تۆھپە قوشۇش ئۈچۈن، ئۆزى ئۆسۈپ يېتىلىپ، ئۆزى تاۋلىنىپ پىشىپ، ئۆزى كۆپەيىپ، ئۆزى كامال تېپىپ، ئۆزىنى دۆلەت ۋە جەمئىيەت ئۈچۈن يارامللىق ماتېرىيال قىلىپ چىقىشنىلا بىلىدۇ. قەدىمدىن: "چىن ئىنسان ئۆزىنى كۆرسەتمەس، ئۆزىنى كۆرسەتكەن چىن ئىنسان ئەمەس" دەيدىغان گەپ بار، قارىغايمۇ شۇنداق. بۇ ئۈنىڭ گۈزەل پەزىلىتى، شۇنداقلا تۇرمۇشنىڭ ئېھتىياجى.

ئۇزاق زامانلاردىن كېيىن، قارىغايلار ئۆسۈپ يېتىلىپ تەييار بولغان ھامان، كىشىلەر ئۇلارغا يېقىنلىشىشقا باشلايدۇ ـ دە، ئۇلارنىڭ پىيىگە چوشىدۇ، ھەرە ـ پالتىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ كېلىپ، ئۇلارنى ھە ـ ھۇ بىلەن كېسىپ يىقىتىپ، ھەربىلەپ پارچىلاپ، يۆتكەپ ئەكىتىپ، ئۆزى ئۆسكەن ماكانىدىن ئايرىپ، زاۋۇتقا ئېلىپ كىرىپ، تاختاي تىلىپ، تۈرلۈك جابدۇقلارنى ياسايدۇ، ئاندىن ئۇلارنى ئائىلىلەرنىڭ ئىشلىتىشىگە يەتكۈزۈپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ مۇلازىمەت-

چىلىك رولىنى جارى قىلدۇرىدۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇلار ھېچقانداق تامادا بولماي، ئۆز-ئۆزىدىن يېتىلىپ، ئاخىردا ئۆزىنىڭ بارلىقىنى خالىس تەقدىم قىلىدۇ. شۇڭا ئۇلار بىر شېئىردا مۇنداق مەدھىيىلىنىدۇ:

ماكان تۇتقان تاغ ئىچىنى باراقسان ياشناپ،
قار-شۇرغان ئاستىدا ئۇ نەچچە يۈز يىللاپ.
يېتىلگەنده كېسىلمىشكه بولىدۇ رازى،
ئىنسانلارنىڭ بەختى ئۇچۇن ئۆزىنى ئاتاپ.

كىشىلەر ئارىسىدىكى تالانت ئىگىلىرىنى ئالساق، ئۇلاردىمۇ شۇنداق ئەھۋال بار. ھەممىسى مەشھۇر شەخسلەر بولۇپ، كۆپ تۆھپە يارىتقان، لېكىن ئۇلارنىڭ ئاز سانىدىكىلىرى ھەشىمەتلىك چوڭ شەھەرلەردە ياشايدۇ، قالتىس نام قازىنىپ، كۆزگە كۆرۈنگەن. بىر قىسمى يېزا، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا ياشايدۇ، ئۇلارنىڭ نامى ئالدىنقىلاردىن كېيىن تۇرىدۇ، كۆپ سانلىقى ئامما ئارىسىدا ياشايدۇ. ئۇلار نام-نىشان چىقارماي تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەپ تۆھپە يارىتىدۇ. نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ؟ چۈنكى ئۇلارنىڭ ئارىلىشىش دائىرىسى ئوخشاشمايدۇ، ئالاقە يولى ۋە تېخنىكىسىمۇ ئوخشاشمايدۇ، ئېھتىياجمۇ ئوخشاشمايدۇ. لېكىن ئومۇمىي جەھەتتىن ئالغاندا، ئىشچىلار ۋە دېھقانلار ئارىسىدا تالانت ئىگىلىرى ناھايىتى جىق، ئۇلارنىڭ ئەقىل-پاراسەت ۋە كۈچ-قۇۋۋىتى خېلى مول، ئۇلارنىڭ تۆھپىسى ناھايىتى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ، ھەل قىلغۇچ ئورۇندا تۇرىدۇ چۈنكى ئەمەلىيەت بولمىسا، ھەقىقىي بىلىم بولمايدۇ، تەرەققىياتمۇ بولمايدۇ، ھالبۇكى ئەڭ بىۋاسىتە ئەمەلىيەتچىلەر ئىشچى-دېھقانلار ئاممىسىدۇر. ئىنقلابتا شۇنداق، ئىقتىسادتا شۇنداق،

پەن - تېخنىكىدا شۇنداق، پۈتكۈل جەمئىيەت تەرەققىياتىدىمۇ شۇنداق.

دېمەك، ھەلق، پەقەت خەلقلا تۆپ رول ئوينىغۇچى، ھەممىنى ھەل قىلغۇچى، ھۆرمەتكە ئەڭ سازاۋەر بولغۇچىدۇر:

• نامسزلار ئەمەستۇر نامغا نالايىق،
مۇشەررەپ بولالمغان لايىق ماكانغا.
ۋەكىللىدۇر ئۇلارغا نامى چىققانلار،
شان - شەرەپ مەنسۇپتۇر نامسز پالۋانغا.

1992 - يىل 1 - ئاي، بېيجىڭ.

رەسىم سىزىش

رەسىم سىزىش دېگەندىن كۆزە ئوبراز يارىتىش دېگەن تۈزۈك، چۈنكى بۇ، ئوبرازنى رەسىم ئارقىلىق ئىپادىلەش بولماستىن، بەلكى بىزنىڭ بىلەن ئىپادىلەش دېگەنلىكتۇر. ئادەمنىڭ ياخشى-يامانلىقنى ماھىيەت جەھەتتىن پەرق ئېتىشتە مەيدان، نۇقتىئىنەزەر ۋە ئۇسۇل مەسىلىسى بار. مەيدانى ئوخشاش بولمىغان ئادەمنىڭ نۇقتىئىنەزىرى ئوخشاش بولمايدۇ، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئۇسۇلىدىمۇ پەرق بولىدۇ. مەيدانى ئوخشاش بولغان ئادەملەرنىڭمۇ ئۇسۇلى ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ چىقارغان يەكۈنىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. گەپنىڭ قانداق ئېيتىلىشىدىن قەتئىينەزەر، بىر ئادەمنىڭ ياخشى ئادەم ياكى يامان ئادەملىكىنى، قانچىلىك ياخشى، قانچىلىك يامانلىقىنى قانداق ئارتۇقچىلىقلىرى، قانداق يېتەرسىزلىكلىرى بارلىقىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ، ئۇنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرىنى قانداق جارى قىلدۇرۇپ، يېتەرسىزلىكلىرىنى قانداق تۈگىتىش، ئۇنىڭ ئىجابىي رولىنى قانداق جارى قىلدۇرۇپ، سەلبىي رولىنى قانداق چەكلەش ئىنتايىن مۇرەككەپ بىر ئىش. بىرەر ئادەمنى چۈشىنىشتە ئۇنىڭ سۆزىگىلا ئەمەس، ھەرىكىتىگىمۇ قاراش كېرەك، نازۇك ئىشلاردا روھىغا قاراش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، ئاندىن ئۇنى ئوبېيېكتىپ ھالدا ئومۇمىيۈزلۈك تونۇپ يەتكىلى بولىدۇ، تونۇپ يەتكەندىلا، ئاندىن ئۇنى جايىدا ئىشلەتكىلى بولىدۇ، ئۇنىڭ ئىجابىي

رولنى جارى قىلدۇرغىلى بولىدۇ.

ھەممىزگە مەلۇمكى، تەتقىقات خادىملىرى جىسىم - ماددىلارنى دۇربۇن ۋە مىكروسكوپ ئارقىلىق يىراقتىن ۋە ياكى چوڭايتىش ۋاستىسى بىلەن يېقىندىن ئىنچىكە ھالدا ئېنىق كۆزىتىدۇ، ئاندىن ئۇنىڭ قانۇنىيىتىنى ئىگىلەپ، ئىلىم - پەن تەرەققىياتىدا تەتبىق قىلىدۇ؛ تىببىي خادىملار كېسەل ئەھۋالىنى ھەر خىل ئەسۋابلار بىلەن تەكشۈرۈپ دىئاگنوز قويىدۇ، ئاندىن كېسەلگە قاراپ دورا بېرىپ، كېسەلنى داۋالاپ ئادەمنى قۇتقۇزىدۇ. كۇندىلىك تۇرمۇش-تىمۇ ھەممە كىشى ئەينەكىكە قارايدۇ، يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ، باش - كۆزلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ يۈرىدۇ، رەتلىك ۋە پاكىز بولۇشنى ئۈيلايدۇ. ئەگەر بىر ئادەمنىڭ يېتەرسىزلىك ۋە خاتالىقى بولسا، ئۇنىڭ نەتىجىلىرىنى جارى قىلدۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، يېتەرسىزلىكلىرىنى تۈگىتىشكە، خاتالىقنى تۈزىتىشكە، ئۆزىنى تېخىمۇ مۇكەممەللەشتۈرۈپ، تېخىمۇ ئوبدان ئادەم بولۇشى ئۈچۈن قىزغىن يارىدەم بېرىشىمىز كېرەك، بۇنىڭدىمۇ يەنە مۇكەممەل ئادەم بولۇش ئەينەكىگە قاراشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا ئۆزىنىمۇ، باشقىلارنىمۇ بىلىپ، ئارتۇقچىلىقنى جارى قىلدۇرۇپ، يېتەرسىزلىكنى تۈگەتكىلى بولىدۇ.

يەنە بىر تەرەپتىن ئالغاندا، كىشىلەر بىلەن ئارىلاشقاندىمۇ ئوبدانلىرىنى تاللاپ ئارىلىشىش كېرەك، "قازانغا يولۇقساڭ قارىسى يۇقار، يامانغا يولۇقساڭ يالىسى" دېگەن گەپ بارغۇ! ئۇنداق قىلمىغاندا ئالدىنىپ قېلىپ، چوڭ زىيان تارتىدىغان ئىش كېلىپ چىقىدۇ!

تۆۋەندە بىرقانچە ئوبرازنى تونۇشتۇرۇپ ئۆتەكچى، ئۇنىڭغا

ئۆزىمىزنىمۇ، ئۆزگىلەرنىمۇ سېلىشتۇرۇپ كۆرەيلى. ئۆزىمىز بىلەن سېلىشتۇرغاندا، شۇنداق نۇقسان بولسا ئۇنى تۈزىتىمىز، بولمسا ئۇنىڭدىن ساقلىنىمىز كېرەك، ئۆزگىلەر بىلەن سېلىشتۇرغاندا، ئۇنىڭدا شۇنداق نۇقسان بولسا يارىدەم بېرىشىمىز، بولمسا ئۇنىڭدىن ئورتاق ساقلىنىشىمىز كېرەك. بۇ يەردە پەقەت كىشىلەر ئارىسىدا كۆپىرەك ئۇچراپ تۇرىدىغان بىرقانچە خىل ئوبرازنىلا مىسال كەلتۈردۇم، بۇنىڭدىن مەقسەت قۇم چېچىپ مەرۋايىت ئىلىشتىنلا ئىبارەت، خالاس.

1. ئادوۋ①

كۆك ئۆرۈلۈپ، يەر چۆكسىمۇ ئۇخلايدۇ،
ھېچبىر ھۇنەر، تېخنىكىنى ئۇقمايدۇ.
مۇناسىۋەت يولى بىلەن تۆردە ئۇ،
يەپ، ئىچىدۇ كۈنۈتۈنلەپ ئۇينايدۇ.

2. قارىغۇلارچە ئەگەشكۈچى

گېزىت ـ ژۇرنال، كىتابلارنى كۆرمەيدۇ،
ئىش يولىنى، قائىدىنى بىلمەيدۇ.
تەكلىپ قىلىپ قويساڭ ئۇنى غىزاغا،
ھەر ئىشىگىنى ئامال قىلىپ ئەپلەيدۇ.

① ئادوۋ ــ ئۇچ پادىشاھلىق دەۋرىدىكى شۇ پادىشاھلىقنىڭ كېيىنكى پادىشاھى، نانقېپى، دۆت، ماماقەت، ئەخمەقلەرنىڭ تېپى.

3. شەخسىيەتچى

بىر يىگىننى يوقاتسىمۇ ئىزدەيدۇ،
خەق يىقلسا يۆلەپ قويماي دېمەيدۇ.
بىرتىيىننى ئارتۇق ئېلىش قەستىدە،
دوزاخنىمۇ ئۇچ يىل ۋەيران ئەيلەيدۇ.

4. بىغەرەز

ئىشلەش بىلەن چىشلەشكە بار خۇمارى،
ئۆزگىلەرنىڭ ئىش بىلەن يوق كارى.
ھەق ـ ناھەقنى ئىچىدىلا ئېيتەر پەرق،
چۈشىدىلا چېكىلىدۇ دىل تارى.

5. سۈيىقەستچى

يوشۇرۇن يا ئوچۇق پەيتنى پايلايدۇ،
گاھ بۇلايدۇ، ئوغرىلايدۇ، ئالدايدۇ.
بىلمەس ئىنساپ، ۋىجدان، خىسلەت دېگەننى،
جەسەتلەرنى دەسسەپ كۆككە تاخلايدۇ.

6. ئىككى يۈزلىمچى

بولسۇن مەيلى جىن ـ ئالۋاستى، جادۇگەر،
ئېمىتىپلا قويسا ئۇنى "ئانام"دەر.
ئادەتتە ئۇ پاختا ئاتار زەي سالماي،
مۇھىم پەيتتە ئېغىزىغا موم چىشلەر.

7. گۆدەك

ياخشى ـ يامان، ھەق ـ ناھەقنى بىلمەيدۇ،
ئېگىز قالپاق كىيىپ خۇشلۇق كۆزلەيدۇ.
سىرتى شېكەر زەھەرنىمۇ ھاپ ئېتەر،
ئەمما ئاچچىق، شىپا دورا يېمەيدۇ.

8. تىرىشقاق

كۆپنى بىلەر، قىلماس يەنە قانائەت،
ئۇرغۇپ تۇرار ۋۇجۇددىدا جاسارەت.
ھەممە ئىشتا ئادىل، قەلبى ئەينەكتۇر،
ھەممىگە تەڭ، قىزغىن ھەمدە پاك نىيەت.

9. قابىل

بىلمىگە ئىشتىياق باغلىغان،
ھەق ـ ناھەق چېكىنى ئايرىغان.
ھەر نە خەۋپ ئالدىدا ھودۇقماس.
تەدبىرى جايىدا، ئاقىلان.

10. كامىل

يەرۇئاسمان بىلىمىگە ماھىر ئىرۇر،
ئاقۇقارا ئاڭا تۇگەل زاھىر ئىرۇر.
ئۆمۈرۋايەت تىرمىشىدۇ ئىجتىھاتتا،
بۇ ئالەمنى ئوڭشىماققا قادىر ئىرۇر.

1991 ـ يىل 5 ـ ئاي، بېيجىڭ.

بەش گو ئەپەندىنىڭ قىسقىچە تەرجىمھالى

(بەش مەسەل)

ھېكايىنىڭ خېتىگە قاراپ مەنسىنى بىلگىلى بولىدۇ، ئۇنىڭدا ئۆتكەن ئىشلار سۆزلىنىدۇ. مەسەلنىڭ بولسا چىنلىقنىڭ خاتىرىسى ۋە تەسۋىرى بولۇشى ناتايىن، ئۇنىڭ بەزىلىرى ئويدۇرما ياكى ھەقىقىي مەنىنىڭ يۇكلىمىسى، يەنى مەزمۇننىڭ باشقىچە ئېيتىلىشى ئەگەر مەسەل كىشىلەرگە ئىلھام، تەلىم بېرەلىسە ۋە ئاخىرقى ھېسابتا مەنپەئەت يەتكۈزەلسە، ئۇ چاغدا بۇ "قەدىمكىنى بۈگۈن ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرغانلىق"، نەرسىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرغانلىق بولىدۇ.

دۇڭگو ئەپەندى

دۇڭگو ئەپەندىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسىنىڭ نېمىلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ. لېكىن ئۇ شەھەرنىڭ شەرقىدە تۇرغاچقا، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىر ياخشىچاق ئادەم بولغاچقا، ھەممەيلەن ئۇنى دۇڭگو① ئەپەندى

① شەرقتىكى گو ئەپەندى دېگەن مەنىدە.

دەپ ئاتىشىدىكەن. نېمە ئۇچۇن ئۇنى ياخشىچاق دەيمىز؟ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇ: شەيئىگە مۇئامىلە قىلغاندا، ھاياتلىقلا بولىدىكەن، ئۇنى سۆيۈش، ئاسراش كېرەك. خاتالىق ھەتتا جىنايەت ئۆتكۈزگەن تەقدىردىمۇ، قانات ئاستىغا ئېلىش كېرەك، دېگەننى تەشەببۇس قىلىدىكەن. بىر جانىنى قۇتقۇزغانلىق خەيرلىك ئىشتىن بىرنى قىلغانلىق بولىدۇ، بىر خاتالىقنى ياپقانلىق، بىر پەزىلەتنى كۆپەيتكەنلىك بولىدۇ. ياخشىلىقمۇ، يامانلىقمۇ پىشانىگە پۈتۈلگەن بولىدۇ، كۆرگۈلۈكنى ئاخىرەتتە كۆرىدۇ، شۇڭا تەلەپنى بەك قاتتىق قويۇش ھاجەتسىز دەيدىكەن ۋەھاكازا. دۆڭگو ئەپەندى كىتابلا بولسا، توغرا ـ خاتاسىنى، ياخشى ـ يامىنىنى ئايرىماي ئوقۇۋېرىدىكەن. شۇڭا ئۇ ھەق ـ ناھەقنى، ياخشى ـ يامانىنى ئايرىمايدىغان ھاماقەتكە ئايلىنىپ قالغانىكەن.

ئالايلۇق، بىر قېتىم دۆڭگو ئەپەندى ئېشكىنى مىنىپ سىرتقا چىقىپتۇ، ماڭا ـ ماڭا بىر يەرگە كەلگەندە، كۆڭلىگە توساتتىن: ئېشەكمۇ بىر جانغۇ، مەن ئۇنى مىنىلىگەن يەردە، ئۇ نېمىشقا مېنى مىنىلەيدىكەن؟ دېگەن ئوي كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ ئېشەكنىلا مىنىپ كەلگەن سەۋەبلىكىنى يۈيۈش ئۈچۈن، ئېشەكنىڭ ئالدىغا كېلىپ يېتىپتۇ ـ دە: "ئىلگىرى ھەمىشە سېنى مىنىپ كەپتىمەن، كەچۈرگىن! ئەمدى ئەتراپتا ئادەم يوق پۈرسەتتە سەنمۇ مېنى مىنۋالغىن! بۇ مېنىڭ ساڭا قايتۇرغىنىم بولۇپ قالسۇن!" دەپتۇ. بىراق ئېشەك ئۇنىڭ گېپىنى چۈشىنەلمەپتۇ ھەم بۇ ئىش ئېشەككە غەلىتە، باشقىچە تۈيۈلۈپتۇ، شۇڭا ئۇ ئەپەندىنى پۇراپ ـ پۇراپ قويۇپ يېقىنچىلىق بىلدۈرۈپتۇ. لېكىن دۆڭگو ئەپەندى ئورنىدىن قوپماي يېتىۋېرىپتۇ. كېيىن ئېھتىمال ئېشەك تۈيىقى

قىچىشقان، ياكى ئەپەندىنى يولىنى توسماي قويۇپ كېتىشكە دەۋەت قىلماقچى بولغان بولسا كېرەك، ئەپەندىنىڭ ئۇستىگە ئالدى پۈتىنى ئاپتۇ، ئەپەندى ئاغرىق دەستىدىن قاتتىق بىر ۋاقىراپ ئاندىن قويۇپ كېتىپتۇ. لېكىن ئۇ يەنىلا: "ئۇنىڭ كۆڭلى راستلا ياخشى ئىكەن جۇمۇ، قايتۇرغان ياخشىلىقمىمۇ قوبۇل قىلمىدى، ئۇنىڭ خىلىتى نېمىدېگەن ئېسىل ـ ھە!" دەپتۇ.

يەنە بىر قېتىم، دۆڭگو ئەپەندى سىرتقا چىقىپ، لىق كىتاب قاچىلانغان تاغار ئارتىلغان ئېشىكىنى يېتىلەپ كېتىۋاتقاندا، توساتتىن ئالدىغا بىر بۆرە ئالمان ـ تالمان يۈگۈرۈپ كەپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغا: "جېنىم ئەپەندىم، مېنى قۇتقۇزۇڭ! ئارقامدىن بىر ئوۋچى قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ، ئۇ كاللا كېسەر جالىلات، مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. مەن ئەپەندىنىڭ مېھمان ـ شەپقەتىنى ئاساس قىلىدىغان بەك بەلەن، بەك ئاق كۆڭۈل ئادەملىكىڭنى بىلىمەن. مۇشۇ قېتىم مېنى قۇتقۇزۇپ قالسىڭىز، كېيىن سىزگە ئاتا ـ ئانامغا ساداقەت كۆرسەتكەندەك ساداقەت كۆرسىتەتتىم ..." دەپ يالۋۇرۇپتۇ. بۆرىنىڭ بىچارە ھالىنى كۆرگەن ھەم ئۇنىڭ ئۇستى ـ ئۇستىلەپ بەرگەن ۋەدىسىنى ئاڭلىغان ئەپەندى ئۇنىڭ تەلىپىگە ماقۇل بوپتۇ. دەرھال تاغاردىكى كىتابلارنى تۆكۈپ، بۆرىنى تاغارغا كىرگۈزۈپ، تاغارنىڭ ئاغزىنى بوغۇپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ يېنىدا كىتاب كۆرگەن بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. بۆرىنى قوغلاپ كەلگەن ئوۋچى ئەپەندىدىن: "بۆرە كۆردىلىمۇ؟" دەپ سورىغاندا، ئەپەندى قولى بىلەن ئالدى تەرەپنى شۇنداقلا كۆرسىتىپ قويۇپ: "ئاۋۇ تەرەپكە قېچىپ كەتتى" دەپ ئىشارەت قىپتۇ. ئوۋچى دەرھال ئەپەندى كۆرسەتكەن تەرەپكە قاراپ قوغلاپ كېتىپتۇ. ئوۋچى كەتكەندىن كېيىن ئەپەندى بۆرىنى

"چاپسان قاچ!" دەپ قويۇۋېتىپتۇ. بۇرە قاچماقتا يوق، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئەپەندىگە مىدىر-مىدىر قىلماي مىختەك قادىلىپ تۇرۇپتۇ. ئەپەندى بۆرە مېنىك قىلغان شاپائىتىمگە رەھمەت ئېيتىپ-ۋاتىدۇ دەپ بىلىپ، دەرھال: "تۇزۇت قىلما، رەھمەت ئېيتىشىك هاجەتسىز، چاپسان ماڭ!" دەپتۇ. بۇرە: "ئاچلىق دەستىدىن ماڭالمايۋاتىمەن. سىزنىك مەن يېگۈدەك تۇزۇك بىر نېمىڭىزمۇ يوق ئىكەن، كونىلارنىك 'قۇتقۇزساڭ تولۇق قۇتقۇز، دەيدىغان گېپى بار' جېنىمنى قۇتقۇزۇپ قالدىڭىز، ئەمدى مېنى بىر قېتىم ئاچلىقتىنمۇ قۇتقۇزۇپ قويۇڭ! سىزنى يەپ بىر تويۇۋالسام قانداق؟" دەپتۇ.

ئەپەندى بۇ گەپتىن قاتتىق چۆچۈپ كېتىپتۇ. كۆڭلىدە "بۆرە ئەجەبمۇ ۋىجدانسىز ئىكەن، ئۇنى قۇتقۇزۇپ قويسام، ياخشىلىققا يامانلىق قىلىپ، مېنى يېمەكچى بولۇۋاتىدۇغۇ! توختا، ئۇنىڭغا ئىشنىك يولىنى چۈشەندۈرۈپ باقاي" دەپ ئويلاپتۇ ۋە: "مەن سېنى قۇتقۇزۇپ قالدىم، مەن سېنىك شەپقەتچىڭغۇ! سەن نېمىدەپ مېنى يېمەكچى بولىسەن؟ سەندە ۋىجدان دېگەن يوقمۇ؟ سەن راستلا غەرەز ئۈقمامسەن؟" دەپتۇ. بۆرە جاۋاب بېرىپ: "مەن ئۇنى هەممىدىن بەك ئۇقمەن. مەن چارۋىچىنىك قويىنى يېگەن، چارۋىچى قويىنىك ئەنتىنى ئېلىش ئۈچۈن ئوۋچىغا مېنى ئۆلتۈرگۈزمەكچى بولدى. سەن بولساڭ قويىنىك جېنىغا زامىن بولغۇچىنى قۇتقۇزۇپ قالدىڭ، بۇ قىلغىنىك دۇرۇسمۇ؟ هەممەيلەن 'يامانغا چاپان ياپقان يامانىدىن بەتتەر يامان' دېيىشىدۇ. دېمەك، سەن مەندىن بەتتەر يامانسەن، ئۇقتۇڭمۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن دېگەن ئادەم يەيدىغان بۆرە، يەنە كېلىپ قورسىقىم ئاچ، گەجەبا ئالدىمدا تۇرغان سېنى يېمەي،

نەمۇنەلەرگە چېپ ببرىپ باشقا بىراۋنى تېپىپ يەيتتىمۇ؟ شۇڭا سېنى يەيمەن، بۇ، بىرىنچىدىن، مېنىڭ تەبىئىتىم، لاۋزىنىڭ 'تەبىئىي قائىدە' دېگىنىگە ئۈيغۇن كېلىدۇ. ئىككىنچىدىن، سېنىڭ جان قۇتقۇزۇپ ساۋاپلىق قىلىش پرىنسىپىڭغىمۇ ئۈيغۇن كېلىدۇ، سېنىڭ ئاجايىپ **مېھر** ـ شەپقەتلىك ئادەم بولۇشۇڭغا ياردەم بەرسەم تېخىمۇ **ياخشى ئەمەسمۇ؟** ئۇنىڭ ئۈستىگە سەندەك بىر كىتاب خالتىسىنى بۇ دۇنيادا قالدۇرغانىنىڭ نېمە پايدىسى بار؟ ئېھتىمال مەندىنمۇ يامان يىرتقۇچلارنى قوتقۇزۇپ يۈرۈشۈڭ مۇمكىن، شۇڭا سېنى يەۋەتكىنىم تۈزۈك...!" دەپتۇ. بۇنداق بولمىغۇر گەپنى ئاڭلىغان ئەپەندى غەزەپتىن تىترەپ گەپ قىلالمايلا قاپتۇ ۋە بۇ ۋەھشي بۆرىنى قوتقۇزۇپ قالغىنىغا پۇشايمان يەپتۇ. بىراق، ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۇنى راستلا نەس بېسىپتۇ، شۇنداقتىمۇ جېنىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ ئامالىنى ئىزدەپتۇ. ئۇ: "مەن قېرىپ قالدىم، گۆشۈمنىڭ تايىنى يوق، مەندە قۇرۇق ئۈستىخانىلا بار، راستلا بىرنېمە يېگىڭ بولسا، مۇشۇ ئېشكىمنى يېگىن..." دەپتۇ. ئېشەك ئەپەندىنىڭ ئۆزىنى بۆرىگە يەم قىلىپ بەرمەكچى بولغىنىنى ئاڭلاپ بەدەر قېچىپتۇ. بۆرە ئەپەندىگە: "ئېشەك گۆشى ئادەمنىڭكىدەك تاتلىق ئەمەس، كىتاب خالتىسىنىڭ گۆشى ئالاھىدە تاتلىق بولىدۇ، بۇگۈن سېنى يېگىنىم يېگەن" دەپتۇ ـ دە، ئەپەندىگە ئېتىلىپتۇ. دەل شۇ پەيتىتە ئوتىغۇچ كۆتۈرگەن بىر دېھقان كېلىپ قاپتۇ. دۈگدۈ ئەپەندى دەرھال دېھقاننىڭ كەينىگە ئۆتۈۋېلىپ، ماڭا ئىگە بولۇپ، بۇ بۆرىگە غەرەز ئۇقتۇرۇپ قويىسىز دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. ئەپەندى بۆرىنى قانداق قىلىپ تاغارغا سولاپ قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنى سۆزلەۋاتقاندا، بۆرە دەرھال سۆز قىستۇرۇپ: "ئۇنىڭ دېگىنى توغرا

ئەمەس! ئۇ مېنى قۇتقۇزۇپ قالماقچى ئەمەس، ئەمەلىيەتتە تۇنجۇقـ تۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتـمەكچى بولدى...» دەپتۇ. دېھقان: «ھەر ئىككىلىڭـ لارنىڭ سـۆزى توغرا ئەمەس، يالـغان بولۇشى مۇمكـىن. دەپ بېـقىڭـلارچۇ، مۇشۇنـچىلىـك تاغارغا بۇرە قانـداق پاتـىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە تاغارنىڭ ئاغزىنى بوغۇۋەتكەنـدىن كېيىـن بۇرە تۇنجۇقۇپ ئۆلـمەي قالامـدۇ؟...» دەپـتۇ. ئەپەنـدى بىلەن بۇرە: «راسـت، ئىشەنمـىسـىڭىز سىزگە كۆرسـتىپ باقايـلى...» دەپ تەڭـلا جاۋاب بېرىـپتۇ. دېھـقان: «ئۇنـداقـتا خوپ! مەن ئاۋۋال كۆرۈپ باقاي، ئاندىن ھۆكۈم قـىلاي. لېـكىن كىم يالـغان ئېيتـتىن بولۇپ چىقسا، بىرلـىشـىپ شۇنىڭ جاجىـسـىنى بېرىـمىز!» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئەپەندى بۇرىنى تاغارغا كىرگۈزۈپتۇ، ئانـدىن دېھقانـنىڭ ياردەمىدە تاغارنىڭ ئاغزىنى چىڭ بوغۇپـتۇ. شۇ چاغـدا ئەپەنـدىمۇ، بۇرىمۇ: «مانا مۇشۇنداق قىلىپ قۇتقۇزغان، ئەمدى ئۆزىڭىز ئايرىـپ قويغايـسىز» دەپـتۇ. دېھـقان: «بىلـدىـم، ئەمـدى مەن ئاخىرقى يەكۈننى چـىقراي» دەپـتۇ ـ دە، ئوتـخۇچ بىلەن بۇرىـنىڭ بېشىغا ئۆلگۈچە ئۇرۇپتۇ. ئاندىن: «ھۇ جىنايىتى چېكىدىن ئاشقان قاراقچى، قانچە ـ قانچـىلـىغان جانغا زامـىن بولۇپ، قانـچە ـ قانـچىلىغان كىشـىلەرنى كۆلپەتكە سالمىدىڭ! بۈگۈن ئاخىر ئىنتـىقامـىمـنى ئالـدىم» دەپتۇ. دېمىنى ئېلىۋېـلىپ ئارقـىسىغا بۇرۇلۇپ دۈگگو ئەپەنـدىـگە مۇنـداق دەپتۇ: «سىز بىر كۈندە شۇنچىۋالا جىق كىتاب ئوقۇيسىز، ھەممىسى ئەسقاتمايدىغان كىتاب! سىز ئادەم بىلەن ھايۋانـنى، ياخشى بىلەن يامانـنى، ھەق بىلەن ناھەقنى ئايرىـيالـمايـدىغان كـىتاب خالـتىسى بولۇپ قاپسىز، بۈگۈنكى كۈندە بۈرىگە يەم بولغـىلى تاس قاپسىز، بۇ نېمـىدىگەن ئېچىنىشـلىق ئەھۋال ـ ھە! سىزنىڭ ئەسقاتىدىغان،

ھەقىقەت سۆزلەنگەن ياخشى كىتابلارنى، ئىلىم-پەن كىتابلىرىنى كۆپرەك ئوقۇشىڭىزنى، شۇنىڭ بىلەن بىللە ھەقىقىي ئىنسانلاردىن ئۆگىنىشىڭىزنى، ئالدى بىلەن ئادەم بىلەن ھايۋانىي، دۇشمەن بىلەن ئۆزنى پەرق ئېتىدىغان، ئاندىن ھەق بىلەن ناھەقنى، توغرا بىلەن ئەگرىنى ئېنىق ئايرىيدىغان بولۇشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن. يەنە ئاز-تولا ھۇنەر ۋە دېھقانچىلىق تېخنىكىسىنى ئۆگىنىپ، پۈقرالارنىڭ تۇرمۇشى بىلەن تونۇشۇڭ. شۇندىلا ھەقىقىي ئادەم سىياقىغا كىرىسىز، ھەقىقىي ئادەم بولىسىز. بۇ قېتىمقى ئىش: 'بۆرىگە مېھىر-شەپقەت قىلىش، دۇشمەنگە دوستلۇق بىلدۈرۈش، خەلققە زىيان يەتكۈزگەنلىك، ئۆزگە زىيان يەتكۈزگەنلىك بولىدۇ...' دەپ ساۋاق بېرىدۇ، ئۇقتىڭىزمۇ؟!"

نەنگو ئەپەندى

نەنگو ئەپەندىنىڭ كىملىكى، قايسى زامانلاردا ياشىغانلىقى ۋە ئېنىق يۇرتى مەلۇم ئەمەس. پەقەت جەنۇب تەرەپتە تۇرغانلىقى ھەم ئۆزىنى ئەپەندى دەپ ھېسابلايدىغانلىقى ئۈچۈنلا نەنگو ئەپەندى① دەپ ئاتىلىپ قالغان! ئېيتىشلاردىن قارىغاندا، ئەپەندىنىڭ ئائىلىسى دەسلەپتە ناھايىتى دۆلەتمەن ئائىلىلەردىن ئىكەن، گەرچە ھېسابسىز پۇل-بىساتى، نۇرغۇن-نۇرغۇن يەرلىرى، قوتان-قوتان قوي-كاللىرى، توپ-توپ ئات-قېچىرلىرى، نەچچە-نەچچىلەپ ئۆي-قورۇلىرى، دۆۋە-دۆۋە ئالتۇن-كۈمۈشلىرى، توپ-توپ قۇللىرى...

① جەنۇبتىكى گو ئەپەندى دېگەن مەنىدە.

بولمىسۇ، يەنىلا ئىنتايىن باي، تۇرمۇشى كەيپ - ساپا ئىچىدە ئۆتىدىكەن، ئېسىل نازۇنېمەتلەرنى يەيدىكەن، تاۋار - دۇردۇنلارنى كىيىدىكەن، نەغمە - ناۋالارنى ئاڭلايدىكەن، چاڭچىلە - تىياتىرلارنى كۆرىدىكەن، باغ - بازارلارنى ئارىلايدىكەن، قارتا - ماجاڭلارنى ئويناپ يۈرىدىكەن، ئېسىل مەي - شارابلارنى ئىچىدىكەن... ئۇنىڭ كۈنى ئەنە شۇنداق يەپ - ئىچىش، ئويۇن - تاماشا بىلەن بىكار ئۆتىدىكەن. بىراق ئۇنىڭ ساختىپەزلىك بىلەن ئۆزىنى پەدەزلەپ كۆرسىتىدىغان ئەسكى ئىللىتى بار ئىكەن. گەرچە ئۇ بىرەر كىتاب ئوقۇپ، ئىككىلىك خەت يېزىپ باقمىغان بولسىمۇ، ئۆزىنى ھامان بىر چوڭ ئۆلما يەنى ھازىرقى ئالىي زىيالىي سىياقىدا كۆرسىتىشكە ئامراق ئىكەن، بارغانلا يەردە ئۆزىنى ماختاپ، ھە دېسىلا كۆكىزى مۇنداق دېدىلەر، مېڭىزى ئۇنداق دېدىلەر، قەدىمكىلەر بۇنى دېدىلەر، ئەۋلىيالار ئۇنى دېدىلەر دەپ جۆيلۈيدىكەن. بىراق ھېچنېمىنى ئېنىق دېيەلمەي، ئوچۇق يېشەلمەي، ھەمىشە ئۇنىڭ دوپپىسىنى بۇنىڭغا كىيگۈزۈپ، ئالجىپ يۈرىدىكەن. بۇنىڭ سەۋەبى شۇ ئىكەنكى، ئۇنىڭ يېنىدىن ئايرىلمايدىغان، نەگە بارسا شۇ يەرگە بېرىپ، تەلىم بېرىپ تۇرىدىغان بىر ئەپەندىسى يەنى ئاممىباب تىل بىلەن ئېيتقاندا "قاقباش مەسلىھەتچى"سى بار ئىكەن. ئەپەندىسى ئۇنىڭ قۇلقىغا پىچىرلاپ ئاگاھلاندۇرۇپ، ئىشارەت بېرىپ تۇرسىمۇ، ئۇ بىر بىلىمسىز، نادان بولغاچقا، ئۆگەتكەنىنى ھامان ئېسىدە تۇتالمايدۇ، چۈشىنەلمەيدۇ، ئىشلىتەلمەيدۇ، ھەمىشە ئۇسال بولۇپ قالىدىكەن. ھەمراھىنىڭ تىرىشچانلىقى گويا كالىغا غىجەك چېلىپ بەرگەندەك قىلچە ئۇنۇم بەرمەيدىكەن. نەگو ئەپەندى بەزىدە ئۆزىنى قەلەمگە قابىل، يېزىقچىلىققا ماھىر ئەدىب - ئالىم كۆرسىتىپ، ماختاپ ئۇچۇرۇش، ئۆز

تەسرىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن، جامائەت ئالدىدا ھېچ تەپ تارتماستىن: "يېقىندا كىشىنى ئىنتايىن مەمنۇن قىلىدىغان شۇنداق قاملاشقان، شۇنداق چوڭقۇر بىر ماقالە، بىر شېئىر يېزىپ چىقتىم، ھازىر ئۇنى پالانچى ئەپەندى ياكى پۈستانچى مولالام سىلەرگە ئوقۇپ بېرىدۇ، مەزمۇنى قىلغاسىلە" دەپ جاكارلايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن داڭا-دۇمباق چېلىپ، تۇغ-ئەلەم پۈلاڭلىتىپ-نەرە تارتىپ، چاپان كۆتۈرۈپ، مەدھىيە ياڭرىتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ ھە-ھۇلىرى قىزغىن ئالقىش ۋە مۇزىكا سادالىرى ئىچىدە قاپقارا چاچلىق، ئالتۇن چىشلىق، غەلىتە كىيىملىك، تۇلۇمدەك سېمىز بىر ئەرباب ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئاللىقاچان باشقىلارغا يازدۇرۇپ قويغان ماقالە، شېئىرلارنى بېشىنى بىر ئۇ يان، بىر بۇ يان چاپلاپ تۇرۇپ، قاملاشتۇرۇپ ئوقۇيدىكەن، ئاندىن ئۆزى باشلاپ چاۋاك چېلىپ، كەيپىيات پەيدا قىلىپ، ھەممە دەپ كۆپتۇرۇپ، ماختاپ ئۆچۈرىدىكەن. ئەپەندى بولسا قىزارماي-تاتارماي، ھېچبىر خىجىل بولماي، شۇنداق بولۇشى كېرەك دەپ ھېسابلاپ، مەدھىيىنى قوبۇل قىلىدىكەن، ھەتتا ئۆزىنى ئۆزى ماختاپ ئۆزى زوقلىنىپ كېتىدىكەن.

كەنتتىكىلەر ئۇنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرۈپ، تازىمۇ كۈلكىلىك ھېس قىلىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئۈچۈن، بىرىنچى مىراسىغا "كۆڭزى-مېڭزى ئىككىلىسى سۆز بابىدا بەك دانا"، ئىككىنچى مىراسىغا "بوش كەلمەس ھەم بۇنىڭدا كونىلار ۋە ئەۋلىيا" دەپ مەسنەۋى يېزىپتۇ، ئۇنىڭغا ماسلاشتۇرۇپ "مەنلا ئۇنىڭدىن مۇستەسنا" دەپ يېزىپتۇ. بىراۋ ئۇنى سۆرەتلەپ مۇنداق بىر ھەجۋىي شېئىر يېزىپتۇ: "توختىماستىن ئاتار پونى تاغار-تاغار، ئوغۇرلايدۇ ئۆلمىلار سۆزلىرىنى. ئۇ ھەرقانچە ماختانسىمۇ كېتەر بىكار، ئازماس ھېچكىم ھوشيار تۇتۇپ

ئۆزىنى!" ئاردىدىن خېلى يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، بۇ يەرگە بىر ئەمەلدار جەمەتى كۆچۈپ كەپتۇ ۋە نەنگو ئەپەندىنىڭ مال ـ بىساتىغا قاتتىق يۇمشاق، ۋاستىلەر بىلەن بارا ـ بارا چاڭ سېلىشقا باشلاپتۇ، ئۇنىڭ ئوستىگە ئەپەندى ئۆزىمۇ ھە دەپ بەتخەجلىك قىلىۋېرىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن نەنگو ئائىلىسىنىڭ بايلىقىمۇ ئاستا ـ ئاستا باشقا خوجايىنىنىڭ قولىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرسەڭ، چىقىدىغانلار ئازىيىپ، دەرەخ يىقىلسا مايمۇن توزۇپتۇ دېگەندەك ئىش بوپتۇ، ئاخىردا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىدىن ئايرىلىپ خانىۋەيران بولۇپ، تىكەندەك يالغۇز قاپتۇ. ئۇ ياشاي دېسە ياشاشنىڭ، ئۆلەي دېسە ئۆلۈشنىڭ يولىنى بىلمەي، ھېچ ئامال قىلالماپتۇ ـ دە، كوچىمۇكوچا يۇرۇپ تىلەمچىلىك قىلىش يولىغا مېڭىشقا مەجبۇر بوپتۇ. كەنتتىكىلەردىن ئۆتىمۇشتە ئۇنىڭ بوزەك قىلىشىغا ئۇچرىغانلار ئۇنى ئۆچ كۆرۈپ، ئۇچرىغانلا يەردە قوغلاپتۇ، يېيىشكە ھېچنېمە بەرمەپتۇ! بەزىلەر ئۇنىڭ بىچارە ھالىنى كۆرۈپ ئاز ـ تولا بىرنېمە بەرگۈسى كەپتۇيۇ، ئۆزىمۇ تويغۇدەك بىرنېمە يېيەلمەيۋاتقان ئەھۋالدا كۆپ بىرەلمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئەپەندى ئاچۇزارلىق دەستىدىن ھەقسىزەتەن كۈن كەچۈرەلمەي سەرسان ـ سەرگەردان بولۇپ يۈرۈپتۇ. كېيىن بىر بۇتخانىغا بېرىپ راھىب بولۇشنى تەلەپ قىلىپتۇ. ئۇنىڭ راستلا بىچارە ھالىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى كۆرگەن باش راھىب ئۇنىڭغا مېھىر ـ شەپقەت بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلىپ، ئوت ياقارلىققا قويۇپتۇ. ئۇ كۈندە تاغقا چىقىپ ئوتۇن كەسكەندىن باشقا، ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلارنى قىلىپتۇ، باشتا بىر بولسا قولىنى تىلدۇرۇۋېلىپ، بىر بولسا پۇتىنى كېسىۋېلىپ، باشقىلار بىر سائەتتە قىلغان ئىشنى بىر كۈندە قىلىپ يۈرۈپتۇ. قەدىمدىن: "پىشقاندا

ماهىر بولۇر" دەيدىغان گەپ بار، ئەپەندى كۇنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئىشنى جىق قىلدىغان بوپتۇ، ئىشقىمۇ ماهىر بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە قورسقىغا توق - توق يەپ رەسمىي ئادەم سياقىغا كىرىپ قاپتۇ. بىرنەچچە يىلدىن كېيىن باش راهىب ئۇنىڭ ئىش تۇرۇنى ئۆزگەرتىپ، ئۇنى تاشقىرىقى هويلىنىڭ تازلىقىنى قىلىشقا قويۇپتۇ ۋە كۇندە هويلا - ئارامنى سۈپۈرگەندىن باشقا، يەنە ئاشخانىغا سۇ توشۇشنى بۇيرۇپتۇ. ئۆتمۈشته ئۇ قورساق توينۇزۇش بىلەنلا بولۇپ هېچ ئىشقا كۆڭۈل بەرمىگەن، شان - شەۋكەت ۋە بايلىقتىن بەھرىمەن بولۇشنىلا بىلىپ، باشقىلارنىڭ ئۆلەر - تىرىلىشى بىلەن كارى بولمىغان، هەتتا ئىنسانىي قائىدە - يوسۇنلارنى پىسەنتىگە ئالماي، باشقىلارغا زىيانكەشلىك قىلىپ كەلگەن بولسا، ئەمدىلىكته مۇشۇنداق ئۆزگىرىش ئارقىسىدا، بولۇپمۇ بۇتخانىدىكى تۆۋەن قاتلامغا خاس تۇرمۇشنى باشتىن كەچۈرۈش ئارقىسىدا، ئاز - تولا ئويغىنىپ توۋا - ئىستىغپار ئېيتىپ، ئاستا - ئاستا خەير - ساخاۋەت يوللىرىنى ئۆگىنىشكە، خەير - ساخاۋەت قىلىشقا، كىشىلەرنى خەير - ساخاۋەتكە ئۇندەشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆچرىغانلىكى ئادەمگە ئالقىنىنى جۈپلەپ تازىم قىلىدىغان، ئامىتابانى يېنىشلاپ دەيدىغان، ئېنىق ناهەق ئىشلارنى كۆرگەنده يەنە: "هەق بولسۇن، هەق بولسۇن! بولسا گۇناه بولۇر، گۇناه بولۇر!" دەيدىغان بوپتۇ. بىراق ئۇ هامان تەبىئىي ئاجىز، كېيىنمۇ پىشمىغان ئادەم بولغاچقا، ياخشى بىلەن يامانىنىڭ، هەق بىلەن ناهەقنىڭ چېكىنى تازا ئايرىپ كېتەلمەي، كۆپ هالىردا يەنىلا خاتا گەپ، بولمىغۇر ئىش قىلىپ قويۇپ، خەقنىڭ ئەيىبلىشىگە ئۇچراپ يۈرۈپتۇ.

مەلۇم بىر يىلى قىش كۇنلىرىنىڭ بىرىده، ئەپەندى يولدا

كېتىۋېتىپ، توڭلاپ قېتىپ قالغىنچە سونايلىنىپ ياتقان بىر زەھەر-لىك يىلانىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ بۇنىڭ نېمىلىكىنى بىلەلمىگەچكە، قولىغا ئېلىپ بىرھازاغىچە قاراپتۇيۇ، يەنىلا ئاڭقىرالماپتۇ، شۇنداقتىمۇ ئۇ، بۇ ھەم ئىنچىكە ھەم ئۇزۇن نەرسىنىڭ كۆزى، ئاغزى بارلىقىنى بايقاپ قالغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇنى بىر جانۋار ئىكەن دەپ ھۆكۈم قىلىپتۇ. كۆڭلىدە: "مەن ئۆمرۈمىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا رەھىمسىز يول توتۇپ، نۇرغۇن بولمىغۇر ئىشلارنى قىلىپ، ئاخىرى ھەممە ئادەمنىڭ غەزىپىنى قوزغاپ، كوچىمۇكوچا يۈرۈپ تىلەمچىلىك قىلىشتا ۋە چېچىمنى چۈشۈرۈۋېتىپ راھىب بولۇشقا مەجبۇر بولغانىدىم. ئەمدى بۇددا مۇرىتى بولۇپ قالدىم، يامان يولدىن يېنىپ، توغرا يولغا مېڭىپ، خەير-ساخاۋەت بابىدا بىر ياخشى ئىش قىلىپ، مۇشۇ جاننى قۇتقۇزۇپ، ساۋاپ ئالايچۇ!" دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن توڭلاپ قېتىپ قالغان زەھەرلىك يىلاننى قوينىغا سېلىپ ئىسسىتىپتۇ ۋە خۇشاللىقىدىن: "مەن يېڭى ھايات باشلىدىم، ياخشى ئىش قىلىشنى بىلىپ قالدىم!" دەپتۇ. كىم بىلسۇن، ئۇ قىلىچىنى تاشلاپ، ئەسكىلىكتىن قول ئۈزۈپ، خىزمەت كۆرسىتىپ گۇناھىنى ساقىت قىلىپ، ئەۋلىيا بولىدىغان بولدۇم دەپ ئويلاپ تۇرغانىدا، يىلان ئويغىنىپ ئۇنى قاتتىق چېقىۋاپتۇ. ئۇ ۋايجانلىغىنچە يىلانىنى يەرگە ئېتىۋېتىپتۇ. ئاغرىق دەستىدىن چىلىق-چىلىق تەرگە چۆمۈپ، نەپەس ئالالماي قاپتۇ. يىلان گويا ئۇنىڭ بىلەن مۇشتلاشقاندەك قىلىپ كەينىگە بىر قاراپ قويۇپتۇ-دە، تولغىنىپ-سوزۇلۇپ چاتقال ئارىسىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئەپەندى ئاغرىق ئازابىدا دۇملاپ ناله قىلىۋاتقانىدا بىر شاگىرتدىشى يېتىپ كەپتۇ ۋە:"نېمە بولدۇڭ؟ قەيىرىڭ ئاغرىۋاتىدۇ؟" دەپ سوراپتۇ.

ئەپەندى ئاران ـ ئاران نەپەس ئېلىپ: "ئۆزى ئۇزۇن، ئىنچىكە كەلگەن، بۇرۇنى ۋە كۆزى بار بىرنېمە توكلاپ ئۆلەي دەپ قاپتىكەن، ئىچىم ئاغرىپ، بىر ياخشىلىق قىلىپ قويماي دەپ، قوينۇمغا سېلىپ ئىسسىتىپ تىرىلدۇرۇپ قويسام، ياخشىلىققا يامانلىق قىلىپ چېقىۋالدى، ئۇچمىغا چىققان ئەسكى نېمىكەن ئۇ!..." دەپتۇ. ئۇ ماغدۇرىدىن كەتكەچكە ئەمدى سۆزلىيەلمەي قاپتۇ. شۇ چاغدا ئىشىنىك تېگىنى بىلگەن شاگىرتدىشى، ئۇنىڭ كىيىمىنى يېشىپ، جاراھىتىنى كۆرۈپ، يىلان چېقىۋالغانلىقىنى جەزملەشتۈرۈپتۇ. بىراق زەھەر تارقاپ يۈرەككە بېرىپ قالغاچقا قۇتۇلدۇرۇش مۇمكىن بولماپتۇ. شاگىرتدىشى ئۇنىڭغا: "دۇنيادا ئۇچ زەھەرلىك نەرسە بار، بىرى يىلان، بىرى سېرىق ئېشەك، بىرى سەكسەنپۇت. ئەڭ يامىنى يىلان، ئۇنىڭدىن قالسا سېرىق ئېشەك بىلەن سەكسەنپۇت، ھەي ئۇكام، ھەي ئۇكام! سېنى زەھەرلىك يىلان چېقىۋاپتۇ، زەھەر پۈتۈن بەدىنىڭگە تارقىلىپ كېتىپتۇ، قۇتقۇزۇشقا ئامال يوق. بىراق، شۇنى بىلىپ قويغىنكى: زەھەرلىك يىلانغا ياخشىلىق قىلغانلىق بىر ئاق كۆڭۈل جانغا زىيانكەشلىك قىلغانلىق بىلەن باراۋەر. كىشىلەر ئارىسىدىمۇ شۇنداق. سەن باي ۋاقتىڭدا پۇقرالارنىڭ دەردىنى بىلمەي ھەمىشە ئۇلارنى بوزەك قىلاتتىڭ، شۇ چاغلاردا ئۆزەڭنىڭ كۈنلەرنىڭ بىرىدە پۇقرا بولۇپ دەردكە قېلىشىڭنى ئويلىمىغان بولغىيدىڭ؟! ئەمدى پۇقرا بولۇپ دەردكە قالغىنىڭدا، ئۆزەڭنىڭ بىلىمسىز نادانلىقىڭدىن مۇشۇنداق بالا ـ قازاغا ئۇچراپ قېلىشىڭنىمۇ كۆز ئالدىڭغا كەلتۈرۈپ باقمىغان بولغىيدىڭ! ساڭا ياخشىلىققا ئۇنىدەش ناخشىسىدىن بىرنى تەقدىم قىلاي، رازى بولۇپ كۆز يۇمغىن!

قاتە قات تاغ ئىچرە تۇرار بۇتخانا،
چىقار ئۇندىن ئامىتابا دەپ سادا.
جاھاندا تەرىقەت ئىككى ئەمەس بىر،
پۇقرالار كېلىدۇ ھەقىقىي دانا.
ئەمەلدار بولسا پاك بولماق كېرەك،
قىلمىغاي ئاچكۆزلۈك ھەم كەيپ ـ ساپا.
ئىنسان بولسا دىلى تۇز بولماق كېرەك،
كەلتۇرمىگەي خەققە زەررە بالا ـ قازا.
بۇ جاھاندا جاپا تارتىش ـ راھەت كۆرۈش،
باغلىق ئاز ـ كۆپ ئەجىر قىلغان ـ تىرىشقانغا،
بىلىمسىزلىك ئاقماس پەقەت ھېچ ئىشى،
پەم ـ پاراسەت ئازلىق قىلماس ئىنسانغا.
گەر كىشىگە قىلماق بولساك ياخشىلىق،
ئالدى بىلەن ئەدەب بەرگىن يامانغا.
ئېنىق ئايرى ياخشى بىلەن يامانىنى،
تاشلىمىغىن ھەممىنى بىر قازانغا.
تارتىمىغىن ئۇكىجان، كېتىۋەرگىن خاتىرجەم،
ياشىساڭمۇ قالار ئىدىك يەنە بالاغا.
ئەستە تۇتقىن، ئۇنتۇمىغىن ھەر دائىم،
ئالقىش مەنسۇپ ھامان خەلق ـ پۇقراغا.

شىگو ئەپەندى①

شىگو ئەپەندىنىڭمۇ ياشىغان زامانى ۋە جايى ئېنىق ئەمەس، ئۇنى

① غەربتىكى گو ئەپەندى دېگەن مەنىدە.

تەكشۈرۈپ دەللىللەشكە شارائىتىمۇ، ئامالىمۇ يوق. ئۇنىڭ ئاساسىي هاياتىي پائالىيەتلىرى، خاراكتېرى ۋە ئاخىرقى ئاقىۋىتىمۇ تۈرلۈك رىۋايەتلەر ئاساسىدا توپلانغان. ئېيتىشلاردىن قارىغاندا، غەرب تەرەپىتكى مەلۇم بىر جايدا ئۆتكەن، ئېگىز ـ ئورۇق، قاش ـ كۆزلىرى جايدا، ھەربىكىتى چاقىقان، قامىتى كېلىشكەن، گەپ ـ سۆزلىرى لەتاپەتلىك ئادەم ئىكەن. بۇ ئۇنىڭ ئوقۇغانلىقى، يېزىقچىلىقتىن خەۋىرى بارلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا ئۇ نۇرغۇن مەشھۇر جايلار ۋە ھەشەمەتلىك ـ ئاۋات شەھەرلەرنى كېزىپ چىققان بولسا كېرەك، بەش تاغقا ئوخشاش مەشھۇر تاغلارنىڭ ۋە كاتتا بازارلارنىڭ ئەھۋالىنى پىششىق بىلىدىكەن، ھەمىشە: "شەرق-تىكى تەيشەن تېغى بەك ھەيۋەتلىك، جەنۇبتىكى خېڭشەن تېغى بەك تىپتىنچ، غەربتىكى خۇاشەن تېغى بەك خەتەرلىك، شىمالدىكى خېڭ-شەن بەك گۈزەل، ئوتتۇرىدىكى سۇڭشەن تېغى بەك ئاۋات" دېگەننى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىكەن. يەنە: "مەين ئاقتاچ چاڭجىياڭ سۇيى ئۆتىمەك ئاسان كېمە بىلەن، ئوخشايدۇ ئۇ ئاي سەيلىسى ماكانى شىخۇ كۆلىگە؛ ئاقار خۇاڭخې دولقۇن ياساپ ھەيۋەت بىلەن نەرە تارتىپ، شۇڭا ئوخشار بەئەينى بىر پىلىسرات كۆۋرۈكىگە" دەيدىكەن. يەنە: "ياڭجۇ ئۆزى ئەجەبىمۇ بىر بەلەن ماكان، ساڭ ـ ساڭلىرى ھېسابسىز ئاشلىقتا تولغان. رەستىلەردە تۈرۈپ كەتكەن ئېسىل تائام ھەم كاۋاپ، ئاشپۇزۇلدا سودىگەرلەر قىلۇر بەزمە ئىچىپ شاراب". "گەنجۇ ـ سۇجۇ بەكمۇ نامرات ھەم قاقاس، يەرلىرىدىن تويغۇدەك جىق ئاش چىقماس. ئەمەلدارلارنىڭ كىيىملىرى زەپمۇ پۇزۇر، پۇقرا-لارنىڭ ئۇستىبېشى جۇلدۇر ـ جۇلدۇر!"، "ئوتتۇرا سىچۈەن بايلىقتا ھەيران قىلار جاھاننى، توخۇ ـ ئۆردەك ـ بېلىق گۆشى، شارابلىرى

يايرىتار جانىي. تۇرۇپ كەتكەن ئۇنچە ـ يافۇت، تاۋار ـ دۇردۇن ھەر ياندا. تاپالايسەن ھەممىنى پۇلۇڭ بولسا ھەميانداً" ۋەھاكازا دەيدـ كەن. شگو ئەپەندى بەزىدە ئاغىنىلىرى بىلەن پاراڭغا چۈشكەندە، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىرنەچچە قەدەھ شاراب ئىچكەندە، روھى كۆتۈرۈـ لۈپ، جانلىنىپ ھە دەپ گەپچىلىك قىلىدىكەن، يەنە "ئەجنەبىيچە گەپ"لەردىن بىرنەچچە ئېغىز قىلىۋېتىپ ھەممىنى كۈلدۈرۈۋېتىدىكەن. ئۇ ئۆزىنى قەدىمىدىن ھازىرغىچە، جۇڭگودىن چەت ئەللەرگىچە، ئاستىرونومىيىدىن تارتىپ جۇغرافىيىگىچە ھەممىنى بىلىدىغان، ھەر ساھە ـ ھەر كەسپىنىڭ، 18 خىل چاماشچىلىق سەنئىتىنىڭ ھەممىسىدىن خەۋەردار، جاھاندا بىرىنچى "ماھارەت ئىگىسى" دەپ ئاتايدىكەن. يەرلىك نۇرغۇن دۆلەتمەن كىشىلەر ئۇنى "كاتتا لۇغەت" يەنى ھازىرقى زامانىدىكى "قامۇس"، "شىنخۇا لۇغىتى" قاتارىدا كۆرۈپ، ھەرقانداق قىيىن مەسىلىگە جاۋاب بېرەلمىدىغان، ھەممىگە قادىر دانىشمەنگە ئوخشىتىدىكەن. كۆپچىلىك بىرەر قىيىن ئىشقا دۇچ كەلگەندە، ھامان ئۇنىڭدىن يولىورۇق سوراپ تەلىم ئالىدىكەن. ئەپەندى خۇشى تۇتۇپ قېلىپ، ئۆزى زۆرۈر تاپقان پەيتلەردە يەنە بىرنەچچە ئېغىز چىرايـ لىق گەپ قىلىپ، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە ۋە ئالقىشقا سازاۋەر بولىدـ كەن. ھالبۇكى، نامراتلار ھېچقاچان ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ قويمايدـ كەن. چۈنكى ئۇ نامراتلارنى بولۇپمۇ سەھرالىق نامراتلارنى ياراتـ مايدىكەن، ئۇلار ئىزدەپ كەلسىمۇ كۆرۈشمەيدىكەن، سوۋغا بەرسىمۇ ئۇنىمايدىكەن، كۆرۈشۈپ قالسىمۇ ئەخمەق قىلىپ، ئامالسىز ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدىكەن ـ دە، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ كېتىپ قالىدىكەن. يەنە بىر تەرەپتىن، سەممىي نامراتلار ئۇنى، ھە دەپ گەپ ساتقىنى بىلەن، ساتقان گېپىنىڭ تولىسى

ئەسقاتمايدۇ، ساتقان گېپىدىن ئۆزىنى ماختاپ ئۇچۇرغانىدىن باشقا، ئەينەك قىلغۇدەك ھېچنېمە چىقمايدۇ دەپ بىلىپ، گېپىگە ئىشىنىپمۇ كەتمەيدىكەن. تېخىمۇ ياماق يېرى شۇ ئىكەنكى، ئۇ ھەمىشە كاتتا ئەمەلدارلار، چوڭ مۇشتۇمزورلار بىلەن كەلدى-بارادى قىلىپ، يېقىن ئۆتىدىكەن، ھەمىشە شۇلارنىڭ تەرىپىدە سۆزلەپ، ئىشىنى قىلدۇرىكەن. شۇڭا پۇقرالار ئەپەندىنىڭ نامى ئۇلۇغ بولغان بىلەن پەزىلىتى ناچار دەپ قارايدىكەن. تاغقا چىقىپ بۇتقا ئىلتىجا قىلىشقا رازى ئىكەنكى، ئۇنىڭ ئالدىغا بارمايدىكەن. ھەقىقىي بىلىمدار كىشىلەر ياكى ئىشتا ئادىل يول تۇتىدىغان مەردلەر ئۇنى تېخىمۇ كەمسىتىدىكەن، پەس كۆرىدىكەن، ئۇنىڭدىن يىرگىنىدىكەن، ئۇنىڭ بىلەن ھەرگىز بارادى-كەلدى قىلمايدىكەن. يەنە بەزى ئىقتىدارلىق كىشىلەر بىر ئامال قىلىپ ئۇنىڭ ئەدىبىنى بېرىدىكەن.

بىر قېتىم يىراقتىن خۇ فامىلىلىك بىر ئۆلىما كەپتۇ، ئۇ شىگو ئەپەندىنىڭ ھەيۋىسىنى چۈشۈرۈپ، ئابرويىنى تۆكۈۋېتىش ئۈچۈن، ئەتەي ئۇنى تاۋاپ قىلماقچى بوپتۇ. ئۆلىما ئاۋۋال ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلىپ، بىراۋدىن خەت كىرگۈزۈپتۇ. خەتتە مۇنداق دەپ يېزىپتۇ:

"شىگو ئەپەندى، ياخشىمسىز. مەن ئەلنىڭ ھەممە يېرىنى ئارىلاپ چىققان چوڭ ئۆلىما بولىمەن، جايلاردىكى مەشھۇر ھوقۇقدارلار، مۆتىۋەرلەر، يازغۇچىلار، شائىرلارنىڭ ئاغزىدىن سىز توغرۇلۇق نۇرغۇن گەپ-سۆزلەرنى ئاڭلاپ، سىزگە ئىنتايىن قايىل بولغانلىقىمدىن، سىز بىلەن بىر كۆرۈشۈشنى سەمىمىي ئارزۇ قىلدىم. مەن سىزنى ھەقىقەتەن ئالەمدىكى بىرىنچى نادىر، مەشھۇر زات دەپ بىلىمەن. بىراق خەق سىزنى شۇنداق ئەقىللىق، ئىقتىدارلىق، بىلىم-

لمك، تەبرلىك، مەرد، پاك. ۋىجدانلىق دېسمۇ، بۇنىڭ راستلىقىغا تازا ئىشىنىپ كەتمەيدىكەن، شۇڭا مېنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ ئەھۋالىيەتىشتۇرۇپ بېقىشىمنى تەلەپ قىلدى. راست شۇنداق بولۇپ چىقسا ئۇلار ئەل ئىچىدە سىزگە مەدھىيەئوقۇپ، سوۋغا-سالاملار يوللىغۇسى ھەمدە ئەسەر-نەزمىلەر يېزىپ، سىز ئۈچۈن نەرسىمهال يېزىپ-خاتىرە مۇنارى تىكلىگۈسى ۋەھاكازا!."

شىگو ئەپەندى خەتنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدىن ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇ. ھايا جانلانغانلىقىدىن كېچىلەپ ئۇخلىيالماپتۇ، كۆڭلىدە: "خۇدا ئۆزەڭ مەدەت بەرگەيسەن! ئامىتىم كەلدى، بۇ نام چىقىرىپ مەنسەپكە ئۆرلەيدىغان ئوبدان پەيت. بۇ قېتىم كەلگەن مېھمانىنى داغدۇغىلىق مۇراسىم بىلەن تازا ئوبدان كۈتۈۋېلىپ، ئۆزەمنىڭ بايى ھەم مەردلىكىنى نامايان قىلىپ، كۆپرەك سوۋغا تەقدىم قىلسام، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇقۇمۇشلۇق كىشىلەرگە بولغان ھۆرمىتىمنى كۆرسىتىپ، ئۆزاق يەرگىچە ئۆزىتىپ بېرىشقا ئادەم تەيىنلىسەم، 'ئۇلۇغۋار پىلانىم' بىرىيولىلار ۋۇجۇتقا چىقامدۇ؟! ئۇنداقتا شۆھرىتىم-نامىم جاھانغا تارىلىپ، بىردىنبىر ھۆرمەتكە سازاۋەر ئادەم بولۇپ قالمامدىمەن؟ يەنە كېلىپ كەلگۈسىدە پادىشاھ جەمەتى بىلەن ئالاقە ئورنىتىۋالسام چوڭ ئەمەلدارمۇ بولۇپ قالمامدىمەن؟!" دەپ ئويلاپتۇ. ئويلىغانسېرى ھۆزۈرلىنىپ، ئويلىغانسېرى لەززەتلىنىپ، ئويلىغانسېرى جانلىنىپ، تاڭ ئاتقىستىلا ئادەم چاقىرىپ مال سويۇپ، زىياپەت تەييارلاشقا بۇيرۇپتۇ، يېزا مۇتەۋەللىرىنى ھەمداستىخان بولۇشقا ئالاھىدە تەكلىپ قىلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئالتۇن، كۈمۈش ۋە باشقا قىممەتلىك سوۋغىلارنى تەييارلاپتۇ. مېھمانىنى توپتوغرا ئۈچ كۈن كۈتۈۋاپتۇ، ئۇنىڭغا نۇرغۇن ئالتۇن، كۈمۈش، ئۇنچە-مەرۋايىت-

لارنى سوۋغا قىلغانىدىن باشقا، ھايلاردىكى مۇتىۋەرلەرگە بىرمۇبىر خەت يېزىپ، كۆپ سوۋغا يوللاپتۇ ۋە مېھماندىن ئۆزىنىڭ كۆڭلىنى يەتكۈزۈپ قويۇشنى سوراپتۇ ھەمدە ئۆلما بىلەن لىق سوۋغات بىسلەغان ھارۇنىنى ئەچچە يۈز چاقىرىم يەرگىچە ئۇزىتىپ بېرىپتۇ. ئۆلما كەتكەندىن كېيىن، ئۇزىدىن خەت ۋە سوۋغات ئالغان كىشىلەردىن خەۋەر ۋە سالام كېلىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپتۇ. كۆڭلىگە: "بىر ئادەمنىڭ بىر جۈملە ياخشى گېپى مىڭ جۈملىگە بارابەرغۇ! بىر ئادەم بىر سەر ئالتۇن تەقدىم قىلسا، شۇ ئادەمنىڭ قىممىتى مىڭ سەر كۆتۈرۈلىدۇغۇ! ئەمدى راسا نام چىقىرىپ، تازا باي بولىدىغان بولدۇم!" دېگەن خىياللار كەپتۇ. ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن، يۇرتقا قايتقان بىر سودىگەر ئۇنىڭغا بىر پارچە خەت ۋە قۇلۇپلاپ پېچەتلەنگەن ھەم ئېغىر ھەم يوغان تۆت ساندۇق ئالغاچ كەپتۇ. كونەۋېرتقا چوڭ قىلىپ، "شىگو ئەپەندىگە تېگىدۇ" دېگەن خەت، ئۇنىڭ ئاستىغا كىچىك قىلىپ، "ئەل-ئاغىنىگىزنى يىغىپ، خەتنى باشقا ئادەمگە جاماٸەت ئالدىدا ئوقۇتۇپ، ساندۇقنى ئاچقۇزىڭىز، قوشلاپ دۇنياغا ئىگە بولىسىز" دەپ يېزىلغانىكەن. شىگو ئەپەندى خەتنى ئېلىپ بەكمۇ خۇشال بوپتۇ، خەتنى ئوتتۇرا ھۇجرىسىدىكى ئاتا-بوۋىسىنىڭ تەزىيە تاختىسى قويۇلغان ئۇستەلگە قويۇپتۇ، ساندۇقلارنى ئۇستەل ئالدىغا قويۇپتۇ، ئاندىن شاك بىلەن، تەقۋادارلىق بىلەن بىرنەچچە تازىم قىلىپتۇ. ئەتىسى جاكارلايدىغان مۇھىم ئىش بار دەپ، زىيارەت تەييارلاپ، نۇرغۇن مەشھۇر زات-ئەتراپلىق مېھمانلارنى تەكلىپ قىلىپتۇ. بۇ خەۋەر پۈتۈن يېزىنى زىلزىلگە كەلتۈرۈپتۇ، چەتئەلدىنمۇ نېمە ئىشلىقىنى كۆرۈپ باقماق بولۇپ جىق ئادەم كەپتۇ. سورۇن ھەقىقەتەن ناھايىتى قىزىپتۇ، زالدا مېھمانلار

تىقما ـ تىقماق ئولتۇرۇشۇپتۇ، هويلىمۇ ئادەمگە لىق تولۇپتۇ. قەدەھ ئۇچ قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن شاراب ئىچىش ئەۋجىگە كۆتۈرۈلۈپتۇ، شۇ چاغدا شىگو ئەپەندى هېلىقى تۆت ساندۇقنى خىزمەتكارلارغا كۆتۈرتۈپ، هويلىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويغۇزۇپتۇ، ئاندىن خەتنى جاما ـ ئەت ئالدىدا ئوقۇش ئۇچۇن خوجىدارغا بېرىپتۇ. خوجىدار ئېگىز ئۇستەل ئۇستىدە گېدىيىپ تۇرغىنىچە خەتنى ئېچىپتۇ ـ دە، "ئاسماندىكى قاغىنىڭ ئاغزىدىكى گۆشنى كۆرۈپ" دېگەن جۇملىنى ئوقۇپلا، ئوقۇشنى داۋاملاشتۇرالماي قاپتۇ، ئەت ـ ئەت بولغانلىقتىن بېشىدىن پۇر ـ پۇر تەر چىقىپ، پۇت ـ قوللىرى كالۋالىشىپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قاپتۇ. شىگو ئەپەندى خوجىدارنى ئىلماپ يېزىلغان خەتنى ئوقۇيالماي قالىدى دەپ بىلىپ، ناھايىتى ئابرويلۇق بىر ئۆلىمانى ئوقۇپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىپتۇ. كۆڭلىدە، بۇ ئۆلىما ئادەتتە ماڭا قايىل ئەمەس ئىدى، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۇنى بىر تەرلىتىپ ئەدەبلىۋالاي دەپ ئويلاپتۇ. ئۆلىما تەكلىپنى رەت قىلماي، خەتنى ئېلىپلا ئۇنىلۇك ئوقۇشقا باشلاپتۇ:

تۆلكە قاغا ئاغزىدىكى لوق گۆشنى كۆرۈپ،
باسالماپتۇ ئۆزىنى هېچ، نەپسى تاقىلداپ.
ئاۋازىڭ بەك يېقىملىقكەن قاغجان دېسە،
خۇشال بولۇپ راست سايراپتۇ قاغا قاقىلداپ.
گۆش چۈشۈپتۇ شۇ ئان مەككار تۆلكە ئاغزىغا،
"ئەخمەق" دەپتۇ هەم جۆنەپتۇ تۆلكە ئۆيىگە.
شۆهرەتپەرەس چۈشەر دامغا ئەنە شۇنداق،
ئېيتىڭ شىگو، قالماسزمۇ ئەمدى كۆلكىگە.

خەت يازغۇچى چوڭ ئۆلىما: تۆلكە جادۇگەر

ئۆلىما خەتنى ئوقۇپ بولۇپ، ساندۇقنى ئاچقۇزغانىكەن، ئىچىدىن غىچلا تاش چىقىپتۇ، ئۇ ئېچىنغان قىياپەتتە: "ئۆمۈر بويى ئەقىللىق ئۆتكەن شىگو ئەپەندى نېمىدەپ مۇشۇنداق ھاماقەتلىك قىلىپ، تۆلكە جادۇگەرنىڭ دامىغا چۈشۈپ كەتتىكىنە، ئۇنىڭ نۇرغۇن ئالتۇن-كۈمۈشىنى ئالداپ ئېلىۋالغىنىغۇ بىر نۆرى، بۇگۈنكى كۈندە ئەپەندىنى يامىشاقا ئېلىپ كېلىشتۇرۇپ تاشلىغىنىچۇ تېخى، مۇشۇ چوڭ سورۇندىكىلەرنىڭ ھەممىسى بىلىپ كەتتى، ئەمدى بىرى ئونغا، ئونى يۈزگە تارتىدۇ، پۈتۈن ئەل بىلىپ كېتىدۇ، شىگو ئەپەندى قانداقمۇ يۈزىنى كۆتۈرۈپ يۈرەر؟!" دەپتۇ، خالايىق ئاڭلاپ پۈرىدە تارقاپ كېتىپتۇ، ھەممىلا ئادەم غۇلغۇلا قىلىشىپتۇ. شىگو ئەپەندى ئاچچىقىدا ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئائىلىسىدىكىلەر ئۇنى كۆتۈرۈپ ئۆيىگە ئەكىرىپ، قۇتقۇزۇش ئۇچۇن تېۋىپ چاقىرتىپتۇ...

رىۋايەت قىلىنىشىچە، شىگو ئەپەندى شۇنىڭدىن كېيىن ساقسز بولۇپ، گاھ ئاغرىپ، گاھ ساقىيىپ يۈرۈپتۇ، جىمغۇر، كەم سۆز بولۇپ قاپتۇ، ئىككىنچى لاپ ئۇرمايدىغان بوپتۇ. ئو ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قېلىپ، بۇ ئالەمدىن ئايرىلىش ئالدىدا ئوغلىغا ھاياتىدىكى ئەڭ ئاخىرقى مۇنۇ گېپىنى يازدۇرۇپ كېتىپتۇ: "تەكەببۇر يولدىن ئازار، ئۇنىڭ تەقدىرى شۇل؛ كەمتەر ئەقىل تاپار، ئىشىدا بېسىپ چىڭ ئول." بۇنى ھازىرقى گەپ بىلەن يەشسە، "تەكەببۇرلۇق كىشىنى ئارقىدا قالدۇرار، كەمتەرلىك كىشىنى ئالغا باستۇرار" دېگەن بولىدۇ.

بېيگو ئەندى①

بۇ ئەپەندىنىڭ ئىسمىنىڭ كېلىش مەنبەسى ھەققىدە ھەر خىل گەپلەر، بەزىلەر ئۇنىڭ ئۆيى شەھەرنىڭ شىمالىدا بولغاچقا شۇنداق ئاتىلىپ قالغان دېيىشىدەكەن؛ بەزىلەر، ئۇ دۆمبىسىگە قازان يۆدۈۋالغاندەك دۆمچىيىپ ماڭغاچقا، خەق ئۇنىڭغا قازان يۆدۈۋالغان 锅背 — بېيگو ئەپەندى دەپ لەقەم قويۇپ قويغان، كۆنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بېيگو② (北郭 — شىمالدىكى گو) ئەپەندى دەپ ئاتىلىپ قالغان دېيىشىدەكەن. بەزىلەر يەنە ئەپەندىنى شىمالدىن كۆچۈپ كەلگەن... دېيىشىدەكەن. ھېچكىم ئۇنىڭ قەيەردىن كەلگەنلىكىنى تەكشۈرۈپ كۆرمىگەن بولسىمۇ، لېكىن ھەممەيلەن ئۇنى كىچىكىدىن ئۆگىنىشكە ھېرىسمەن، مۇزىكا، شاھمات، خەتتاتلىق، راسساملىق دېگەنلەردە كامال تاپقان دەپ تەرىپلىشىدەكەن. ئۇ تۆت كىتاب، بەش دەستۇرنى سۈدەك يادقا بىلىدەكەن، گەپنى قاتۇرۇپ سۆزلەپ، شېئىر ـ نەزمىنى كېلىشتۇرۇپ توقۇيدەكەن. بەزىدە ئات مىنىپ ئوقيا ئاتىدەكەن، چامباشچىلىق قىلىپ قويىدەكەن. دەرۋەقە، چامباشچىلىق ماھارىتى جەھەتتە تېخى پىشمىغان، چولتا بولۇپ، پەقەت ئانچە ـ مۇنچە ھەيۋە كۆرسىتىپ، دورامچىلىق قىلىپلا قويمايدىكەن ئۇ يول ـ ۋاس يىللىق بولغاچقا، يولۋاسنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدىكەن. ئۆيىنىڭ ھەممە يېرى ئاجايىپ ـ غارايىپ يولۋاس رەسىملىرى بىلەن تول ـ

① شىمالدىكى گو ئەپەندى دېگەن مەنىدە.

② خەنزۇچىدا "قازان يۆدۈش" دېگەن سۆز بىلەن "شىمالدىكى گو" دېگەن سۆز ئاھاڭداش بولۇپ، ئىككىلىسى ئوخشاشلا "بېيگو" دېيىلىدۇ.

غانىكەن. ئۇنىڭ كىيگەن كىيىملىرى ۋە ئورۇندۇقىنىڭ كۆرپىچىسىدىن تارتىپ كارىۋات ـ يوتقانلىرىغىچە يولۋاسنىڭ سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن ئىكەن، جۇرنىسىغا تىزىلغان نەرسىلەردىكى، تامغا ئېسىلغان رەسىم-لەردىكى يولۋاسلار ئادەمنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرىدىكەن، چوڭ يولۋاس، ئونتۇرانچىي يولۋاس، كىچىك يولۋاس، ساما يولۋىسى، يەر يولۋىسى، ئادەمسىمان يولۋاس، ئالتۇن يولۋاس، ياغاچ يولۋاس، سۇ يولۋىسى، ئوت يولۋىسى، توپا يولۋىسى، تاغقا چىقىۋاتقان يول-ۋاس، تاغدىن چۈشۈۋاتقان يولۋاس، ئايغا بېقىۋاتقان يولۋاس، ئاس-مانغا قاراۋاتقان يولۋاس، مۆكۈنۈپ قاراۋاتقان يولۋاس ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش يولۋاسلار ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئورۇن ئالغان بولۇپ، كىشىنىڭ كۆز ئالدىدا بەئەينى يولۋاس دۇنياسىنى نامايان قىلىپ تۇرىدىكەن. كىشىنىڭ دىققىتىنى ھەممىدىن بەك تارتىدىغىنى شۈكى، ئۇ يەردىكى يولۋاسلار تۇرلۇك رەڭ، تۇرلۇك شەكىلدە، تۇرلۇك ئورۇن، تۇرلۇك نىيەتتە بولسىمۇ، چىراي ـ تۇرقى ئۆپىمۇئوخشاش، ھەممىسى يېقىم-لىققىنا كەلگەن كۆلكە چىراي يولۋاسلار ئىكەن. شۇڭا بېيگو ئەپەندى ئالاھىدە ئىزاھ بېرىپ مۇنداق دەيدىكەن: "يولۋاسمۇ ئادەمگە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ ياخشىسىمۇ، يامىنىمۇ بولىدۇ. بىراق يامىنى تەسىرلەندۈرگىلى بولىدۇ، سەن ئۇنىڭغا ياخشى مۇئامىلىدە بولساڭ، ئۇمۇ ساڭا ياخشى مۇئامىلىدە بولىدۇ. ئەلۋەتتە مەن ياخشىسىنى، ياۋۇشىنى ياقتۇرىمەن، يامىنىنى، ۋەھشىيسىنى ياقتۇرمايمەن. لېكىن يامىنىمۇ، ۋەھشىيسىمۇ قورقۇنچلۇق ئەمەس. ئۇنى ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ. شۇڭا ئۆيۈمگە خىرىس قىلىپ تۇرغان ۋەھشي يولۋاسلار-نىڭ رەسمىنى ئاسماي، ياۋاش، مۇلايىم، ياخشى يولۋاسلارنىڭ رەسمىنى ئاستىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە، يولۋاس ـ خەيرىيەت سىمۋولى،

ئۇ ناھايىتى باتۇر بولغاچقا، قەھرىمانلىق، جاسارەتنى نامايان قىلىدۇ، ئۇنىڭ رەسمى ئېسىپ قويۇلسا، بىدئەت ۋە ئاپەت يېقىن كېلەلمەيدۇ." ئەپەندى ئائىلىسىنىڭ سىرىنى بىلمەيدىغان كىشى شۇنچە جىق يولۋاس رەسمىنى كۆرۈپلا يولۋاسلىق تاغ ئىچىگە، يولۋاس ئۆۋۈسىغا كىرىپ قالغاندەك بولۇپ قاتتىق قورقۇپ كېتىدىكەن. نورمال ئادەم قورققىدەك قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كېتىشى، يۈرەك كېسىلى بار ئادەم ھوشىنى يوقىتىپ قويۇشى ھەتتا ئۆلۈپ كېتىشى مۇمكىن ئىكەن. دەرۋەقە، ئەھۋالنى بىلىدىغان، روھىي تەييارلىقى بار ياكى كۆزىنى كۆرگەن ئادەم قورقماسلىقى، پەرۋايىغا ئالماسلىقى مۇمكىن. قانداقلا بولمىسۇن، بېيگو ئەپەندىنىڭ تالانتلىق، جىگەرلىك ئادەم دېگەن ئاتىقى گويا ھەيران قالدۇرارلىق يېڭى خەۋەردەك ناھايىتى تېز، يەنە كېلىپ بارغانسېرى كەڭ تارقىلىپتۇ، تارقالغانسېرى ئەل-يۇرتنى شۇنچە ھەيران قالدۇرۇپتۇ. كېيىنكى كۈنلەردە ھەتتا بېيگو ئەپەندى يولۋاسقا ئامراق ئىكەن، ئۆيىدە نۇرغۇن يولۋاس باقىدىكەن، ھەتتا ياتاقخانىسىدىمۇ بىرنەچچە يولۋاس تۇرىدىكەن دېگەن گەپ تارقىلىپ-تۇ، كېيىن گەپ ئۇنىڭىدىنمۇ ئېشىپ: "بېيگو ئەپەندى ئۇخلىغاندا يولۋاس يېنىدا يېتىپ ئۇنى قوغدايدىكەن..." دېگەن سۆز-چۆچەك-لەرمۇ تارقىلىپتۇ. ئاتاق چىققانىكەن، راست-يالغىنىنى كۆرۈپ بېقىش ئۈچۈن زىيارەتچى كەلمەي قالمايدۇ. ئېيتىشلاردىن قارىغاندا، بەزى-لەر بىرەر قېتىم زىيارەت قىلىپ بېقىپ ئىكىكىنچى كەلمەپتۇ؛ بەزىلەر دائىم كېلىپ-كېتىپ يۈرۈپېتىۋىيۇ، قاتتىق خورسىنىپتۇ؛ بەزىلەر خۇشال كېلىپ، مەيۈس قايتىشىپتۇ ۋە: "ئۆتمۈشتە ئەجدىھاغا ئامراق يېگۈنى دېگەن كىشى ئۆتكەنىكەن، ئەمدى يولۋاسقا ئامراق بېيگو دېگەن كىشى پەيدا بوپتۇ!" دېيىشىپتۇ، بەزىلەر كەسكىن تۇردە:

"يولۇاسنىڭ ياخشى كۆرگۈدەك نەرى بار، ھەم يأۇۋز، ھەم ۋەھشىي نەرسە تۇرسا! جانغا زامىن بولىدىغان زىياندىاش تۇرسا! پەقەت ئاپتاپ كۆرمەيدىغان، يەرنى دەسسىمەيدىغان، قولىدا كەتـمەن تۇرمايدىغان، كۇن بويى قورساق توقلاپ، بىكار يۇرىدىغان ئادەملا شۇنداق قىلىدۇ! ئىشەنمىسەڭ، ئۇ جىمڭ يولۇاس بىلەن بىرىش ـ كېلىش قىلىپ باقسۇن ـ چۇ قېنى، ئۇنىڭ قورقۇپ ئۆلمىگىنىنى، يولۇاسقا يەم بولمىغىنىنى كۆرەي!" دېيىشىپتۇ. قىسقىسى، ھەممە ئادەم بەس ـ بەستە غۇلغۇلا قىلىشىپتۇ.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە، بېيگو ئەپەندى يولۇاس ھەققىدە بىر نەزمە يېزىپـتۇ، ئۆز ـ ئۆزىـدىن تولىـمۇ مەمـنۇن بولغان ھالـدا باغچىسىدا كېتىۋېتىپ ئۇنى دېكلاماتسىيە قىلىپتۇ:

كۆكتە ھەيۋەت ئەجدىھا پاناھ بولۇر خاقانغا،
يەردە يولۇاس ھۆكۈمرەپ تىنچلىق بېرەر جاھانغا.
قەلەم بىلەن ئەلەمدە يوقتۇر مېنىڭ تەڭدىشىم،
سوغار شەرق شامىلى قاراپ ئۇدۇل تامانغا.

شۇ چاغدا بۇنى ئاڭلىغان بىر كىشى باغچە سىرتىدىن مۇنداق شېئىر يېزىلغان بىر باغاق تاشلاپتۇ:

نەپسى يامان بىريولى يۇتۇۋېتەر ئاسمانىنى،
قورقۇنچاقلار مۆكۈشكە ئىزدەر پىنھان ماكانىنى.
ئامراق بولساڭ يولۇاسقا سەن راستتىنلا چىن دىلىدىن،
نە بارمايسەن تاغ ئىچرە ئىزدەپ يولۇاس پالۋانىنى؟!

بېيگو ئەپەندى بۇنى كۆرۈپ، مۇنداق شېئىر توقۇپتۇ:

يول ئالمەن، بارىمەن تاغقا ئاخىر بىركۇنى،
يولۇاس بىلەن ئويناىمەن، مۇرادىمغا يېتىمەن.

ئۆز كۆزىده بۇ هالنى كۆرسه پۈتكۈل خالايىق،
تازىم قىلىپ كېلىشلەر، دىلمنى شاد ئېتىمەن.

ئەتسىلا "ھېيگو ئەپەندى يولۇاسنى يوقلاپ تاغقا باردىدىكەن! يولۇاس بىلەن ئاغىنە بولىدىكەن! ئەپەندىنىڭ يولۇاسقا ئامراقلىقىغا، يولۇاسنىڭمۇ ئەپەندىگە ئامراقلىقىغا ئىشەنمەيدىغانلار كۆرگەندىن كېيىن ئەپەندى ئالدىدا تىزلىنىپ توۋا قىلىپ، ئەپۇ سوراڭلار!" دېگەن خەۋەر تارقىلىپىتۇ. بۇ كىشىلەرگە ھەقىقەتەن بىر ئالاھىدە خەۋەر بولۇپ تۈيۈلۈپتۇ، نۇرغۇن ئادەم راست - يالغانلىقىنى كۆرۈپ باقماق بويىتۇيۇ، يولۇاسنىڭ زەخمىتىگە ئۇچراپ قېلىشتىن قورقۇپ بىرىشقا پېتىنالماپتۇ. بەزى ئۆچىلار جەم بولۇشۇپ، مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، تاغدىكى كىشىلەرگە زىيان - زەخمەت يەتكۈزۈپ كېلىۋاتقان يولۇاسنى ئۆلتۈرمەيلىمۇ؟ ئەپەندى بىرەر پىشكەللىككە ئۇچرىسىمۇ قوغداپ قالارمىز، دېگەن ئويغا كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن توپ - بەشتىن بىر بولۇپ، خەنجەر، پالتا، ئوقيا، نەيزە، كالتەك-لەرنى ئېلىپ تەرەپ - تەرەپتىن كېلىشىپتۇ. بىراق ئۇلارنى ھېيگو ئەپەندى قوپاللىق بىلەن توسۇپتۇ. ئۇ: "ئۇنداق قىلماڭلار، يولۇاس سىلەرگە چېقىلمىسا، ئۆلتۈرۈپ نېمە قىلىسىلەر؟! ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن يولۇاس بىلەن ئاغىنە بولغىلى بارىدىغان تۇرسام، ھەممىڭلار قاتتىلىق قورالنى ئېلىۋالساڭلار، بۇ ئاغىنىدارچىلىق بولامدۇ، بۇنداق قىلساڭلار ئىشىمنى بۇزىسىلەر. قەدىمكىلەر: 'يولۇاس ئادەمگە زەخمە يەتكۈزمەيدۇ، ئادەم ئۆزىگە ئۆزى زەخمە يەتكۈزىدۇ' دېگەن ئەمەسمۇ!" دەپتۇ ۋە قولىنى پۇلاڭلىتىپ: "قايتىپ كېتىڭلار؟ ئۆزۈم يالغۇز بارىمەن، نەچچە كۈندىن كېيىن ئالدىڭلارغا بىر يولۇاس ئاغىنە باشلاپ كېلىپ، سىلەرگە كۆرسىتىمەن!" دەپتۇ. خالايىق بۇ گەپنى ئاڭلاپ،

هەم خاپا بوپتۇ، هەم مازاق قىلىپتۇ، ئۇنىڭ ياخشى - يامانىنى بىلمەيدىغانلىقىغا خاپا بوپتۇ، ئۆتۈپ كەتكەن هاماقەتلىكىنى مازاق قىلىپتۇ. هەممەيلەن: "بوپتۇلا، بارمىساق بارمايلى، بۇ قېرى شۇ يەردە جان بەرسۇن!" دېيىشىپتۇ. بەزىلەر: "يىراقتىن كۆزىتىپ تۇرۇپ، ئەھۋالغا قاراپ ئىش تۇتايلى! مۇبادا بىرەر پىشكەللىك تۇغۇلۇپ قالغۇدەك بولسا، بۇ هاماقەتنى قۇتقۇزۇۋالارمىز!" دېيىشىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، نۇرغۇن ئۇۋچى تاغ ئارقىسىغا ئۆتۈپ ئوت - چۆپ ئارىسىدا مۆكۈنۈپ يېتىپ، بىر تەرەپتىن ئەھۋال كۆزىتىتۇ، بىر تەرەپتىن بېيگو ئەپەندىنى قوغداپ تۇرۇپتۇ. شۇ كۈنى بېيگو ئەپەندى نان - توقاچ ۋە يولۋاسقا بېرىش ئۈچۈن سويغان قوزىنى ئېلىپ ئۆزى يالغۇز تاغقا كەپتۇ ۋە تەرەپ - تەرەپتىن يولۋاس ئىزدەپتۇ. كۈن پاتاي دەپ قالغان مەزگىلدە يولۋاسنىڭ هۆۋلىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپتۇ - دە، ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قاراپ بىر بېسىپ - ئىككى بېسىپ يول ئاپتۇ ۋە كېتىۋېتىپ: "يولۋاس ئاغىنە، بۇ ياقتا كەل، ساڭا قوزا گۆشى ئەكەلدىم! مەن يولۋاسقا ئامراق، سەن بىلەن ئاغىنە بولاي دەيمەن..." دەپتۇ. ئىككى يولۋاس بېيگو ئەپەندىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، بىرىنىڭ كەيىندىن بىرى يېتىپ كەپتۇ، بېيگو ئەپەندى ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ. بېيگو ئەپەندىنىڭ هەرىكىتىنى كۆرگەن يولۋاسلار قورقۇپ ئارقىغا داجىپتۇ، كۆڭلىدە: "بۇ ئادەم باشقا ئادەمگە ئوخشىمايدىكەن، ئەجەب بىزدىن قورقمايدۇغۇ؟ ئۇ زادى قانداق ئادەمدۇ؟" دەپ ئويلاپتۇ. ئويلاپ بىر قارارغا كېلەلمەي تۇرغاندا، بېيگو ئەپەندى ئۇلۇغ قوزىنى يولۋاسلارنىڭ ئالدىغا پوككىدە تاشلاپ ۋە مۇلايىملىق بىلەن: "يەڭلار، بۇنى سىلەرگە ئالايىتەن ئەكەلدىم، بۇگۈن تونۇش - قېنىمىز بولسۇن، ئوبدان تونۇشۇپ كەتكەندىن كېيىن، سىلەرنى

ئۆيۈمده مېهمان قىلمەن تېخى...” دەپتۇ. يولۇاسلار بىر قوزىغا، بىر ئادەمگە قاراپ: ”ھوي! بۈگۈن راست تېپىشپتۇق جۇمۇ“ دەپ، قوزىنىڭ يېنىغا كېلىپ پۇراپ بېقىپتۇ، قارسا ئۆلۈك، ئۇنىڭ ئۈستىگە سېسسىپ پۇراپ قالغان قوزا ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئاغزلىرىنى يوغان ئېچىپ قاتتىق ھۆركىرىگىنىچە بېيگو ئېپەندىگە ئېتىلىپتۇ. يولۇاسنىڭ بۇندىق قىلارىنى زادىلا ئويلىمىغان بېيگو ئېپەندىنىڭ كۆزى قاراڭغۇلۇشۇپتۇ، ئەس-ھوشىنى يوقتىتىپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قاپتۇ. ئۇ يولۇاسنىڭ ئادەم يېمەيدىغانلىقىنىڭ يالغانلىقىنى ئەمدى بىلىپتۇ، بىراق ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۇ قاتتىق خەۋپ ئىچىدە قاپتۇ! ئاسمانغا باقسا ئاسماندىن، يەرگە باقسا يەردىن مەدەت چىقمىسا، يالغۇز بىر ئادەم ئىككى يولۇاستا قانداقمۇ تاقابىل كېلەلىسۇن؟ ”36 تەدبىردىن، كېتىش ئەلا ھەممىدىن“ دېگەندەك، قېچىش كېرەك! بىراق ئۇ، ئىككى پۇتلۇق ئادەم تۇرسا قانداقمۇ تۆت پۇتلۇق يولۇاستىن قېچىپ قۇتۇلالىسۇن؟ قېچىپ قۇتۇلۇپ بولغۇچە ئۇستىخانلىرىمۇ قالماس، ئۇنىڭدىن كۆرە يېقىن ئەتراپقا مۆكۈنۈۋالغىنىم تۈزۈك، دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئارقىغا قاراپ بەدەر قېچىپتۇ. ھېچقانچە قاچا-قاچمايلا بىر دەرەخكە ئۇسۇۋاپتۇ، جان ئاغرىقىغىمۇ قارىماي چاققانلىق بىلەن دەرەخكە چىقىۋاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ ھېرىپ ھالدىن كېتىپ، ياردەمسىز يېگانە قىلىپ، ئۆلۈم گىردابىغا بېرىپ قالغانلىقىنى، دېمەك، ”قۇتۇلغۇسىز بالا-قازا“غا دۇچ كەلگەنلىكىنى ھېس قىلىپتۇ.

جاھانىنى بارا-بارا قاراڭغۇلۇق بېسىپتۇ، دەرەختىكى بېيگو ئېپەندى ھەم قايغۇ، ھەم قورقۇش، ھەم سوغۇق، ھەم ئاچلىق ئازابىدا قاپتۇ. كۆڭلىدە: ”دەرەخ ئۈستىدە يولۋاس يەپ كېتەلمە-

گەندىمۇ، توڭلاپ، ياكى ئاچلىقتىن ئۆلىدىغان بولدۇم" دەپ ئويلاپتۇ. پەسكە قارىسا، ئىككى يولۇاسنىڭ بىرى ئۇ ياقتا، بىرى بۇ ياقتا گاھ ھۆركىرەپ خىرىس قىلىپ، گاھ دەرەختىكە ئېتىلىپ، گاھ قۇيرۇقىنى بىلەن دەرەختىنى ئۇرۇپ تۇرغۇدەك. بېيگو ئەپەندى قورقمىدىن ئىشتىنىغا چىقىرىۋېتىپتۇ، ئادەم سىياقىدىن كېتىپتۇ، شۇندا ئۇ ھوشىنى تېپىپ: "يولۋاس باققان ئۆزىنى ھالاك قىلۇر" دەپتۇ.

يىراقتا كۆزىتىپ تۇرغان ئوۋچىلار يولۋاسنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئوقيالىرىنى بەتلەپ، پالتا، پىچاقلىرىنى كۆتۈرۈپ، مەشئەل ياندۇرۇپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن قورشاپ كەپتۇ. يولۋاسلارنى كۆرۈپ، ئوقيالىرىدىن تەڭلا ئوق ئۇزۇشۇپ، ئىككى يولۋاسنى ھەش ـ پەش دېگۈچە ئېتىپ ئۆلتۈرۈپتۇ، ئاندىن ھەممەيلەن ئېتىلىپ كېلىپ، ئۇلارغا بىرنەچچىدىن نەيزە ئۇرغاندىن كېيىن، بېيگونى دەرەختىن چۈشۈرۈپتۇ. بېيگو ئەپەندى دەرەختىن چۈشكەندىن كېيىن كۆزىنىمۇ ئاچالماي، ئاغزىمۇ گەپكە كەلمەي قاپتۇ، ئوۋچىلار سۇ ئىچكۈزگەندىن كېيىن، ئاندىن ئاغزى گەپكە كېلىپ: "مەن چۈش كۆرۈۋاتمەنمۇ! مەن ھازىر جىنمۇ، ئادەممۇ؟ مېنى يولۋاس يەپ كەتتىمۇ؟ روھىم سىلەرنى كۆرۈۋاتىدىغۇ دەيمەن!" دەپتۇ. ئوۋچىلار ئۇنىڭغا ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپ مەشئەل يورۇقىدا ئوقيا بىلەن ئولتۇرۇلگەن يولۋاسلارنى كۆرسىتىپتۇ، ئاندىن ئۇ ئاستا ـ ئاستا ئېسىگە كېلىپ، كۆزلىرىدىن تارام ـ تارام ياش تۆكۈپ تۇرۇپ: ئوۋچىلارغا "يولۋاسنىڭ ئادەم يەيدىغانلىقىنى، ئۇنى ئەيۇاشقا كەلتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى بۇگۈن بىلدىم. جاھانىدىكى ئادەملەرنىڭ ياخشىسىمۇ، يامىنىمۇ بولىدۇ، سىلەر ياخشى ئادەملەر، مېنىڭ شەپقەتچىم دەپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ پۇشايمان قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قىلغان

تازىمىنى قوبۇل قىلغايسىلەر" دەپ يۈكۈنۈيتۇ. شۇ چاغدا ئۇۋچىلاردىن بىرى ئۇنى يۆلەپ: "رەزىل نەرسە مەڭگۈ رەزىل بولىدۇ، ئادەمخور يىرتقۇچنىڭ تەبىئىتى ئۆزگەرمەيدۇ، ھەرقانداق ئىش قىلغاندا سۈبيېكتىپ خىيالنى ئاساس قىلماي، ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، ئوبيېكتىپ قانۇنىيەت بويىچە ئىش كۆرۈش كېرەك، بولمىسا ھەرقانچە چوڭ كارامىتىڭىز، ھەرقانچە ياخشى ئارزۇيىڭىز بولسىمۇ كارغا كەلمەيدۇ، ئالدام خالتىغا چۈشۈپ، چوڭ زىيان تارتىسىز. بۈگۈن بەختكە يارىشا كۆپچىلىك سىزنى خەۋپتىن قۇتقۇزۇپ قالدى، بۇ ساۋاقنى ھەرگىز ئۇنتۇمايسىز" دەپتۇ. ببيگو ئەپەندى يېنىشلاپ ـ يېنىشلاپ: "خوپ! خوپ!" دەپتۇ ۋە كۆپچەلىكنىڭ شەپقىتىگە ھەشقاللا ئېيتىپتۇ.

جۇڭگو ئەپەندى①

چاچلىرى ئاپئاق ئاقارغان، دەلدۇگۈنۈپ ماڭىدىغان جۇڭگو ئەپەندى 80 دىن ئاشقان ئادەم. ئۇ كىچىكىدىن نەزىلەرنى قىزىقىپ ئوقۇيدىكەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە تىرىشىپ ئۆگىنىدىغان، ئىجتىھات بىلەن ئىزدىنىدىغان بولغاچقا، ئىلمىدە تاكامۇللاشقانىكەن، بولۇپمۇ كۆڭزى ـ مېڭزى يولىنى پۇختا ئىگىلىگەنىكەن، بۇ ساھەدە بىلمەيدىغىنى يوق ئىكەن، ھەتتا كۆڭزى ـ مېڭزىنىڭ سۆزلىرىنى سۈدەك يادقا بىلىدىكەن. يەنە كېلىپ ئۇ ئاسترونومىيە، جۇغراپىيە، ھەر ساھە، ھەر كەسىپ، ھەتتا ئۇچ دىن، توققۇز مەزھەپ دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى

① ئوتتۇرا يەرلىك گو ئەپەندى دېگەن مەنىدە.

تەقىق قىلغانىكەن. ئۇنى مول بىلىملىك، ئەقىلغە توشقان، كۆز قاراشلىرى ئۆزگىچە، تاكامۇللاشقان ئۆلىما دېيىشكە بولىدىكەن، ئۇ شۇ خاسىيەتلىرى بىلەن ئەل-يۇرتتا ھۆرمەتكە سازاۋەر ئادەم ئىكەن. ئۇ ئۇزاق ۋاقىت ئوقۇتۇش ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىپ، نام-شۆھرەت قازىنىپ، تۆھپە ياراتقانىكەن، شۇڭا يۇرتداشلىرى ئۇنى كاتتا دانىشمەن دەپ ھۆرمەتلەيدىكەن، ھەتتا باي-ئېسىلزادىلەرمۇ ئۇنىڭغا قايىل ئىكەن. كۆپ يىللاردىن بۇيان، ئەپەندىنىڭ مۇبارەك نامىنى ئاغلاپ جاي-جايلاردىن نۇرغۇن ياشلار كېلىپ ئۇنىڭدىن تەلىم ئاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ھەممە يەرگە تارقىلىپتۇ، ئۇنىڭ كۆڭۈل قويۇپ تەلىم بېرىشى ئارقىسىدا، ئەنئەنىۋى ئىدىيە بىلەن سۇغىرىلىپ، پىشىپ چىققاندىن كېيىن، ئەل ئوچۇن تۆھپە يارىتقانلار ھەقىقەتەن ئاز ئەمەس ئىكەن. لېكىن ئۇنىڭ تەلىمىنىڭ ئەكسىچە يول توتۇپ، ۋىجدانىنى يوقىتىپ ھە دەپ ئەسكى ئىش قىلىپ خەقنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ قالغان، سېسىق نام قالدۇرغانلارمۇ بار ئىكەن. قانداق بولسا بولسۇن، جۆڭگو ئەپەندىنىڭ بىلىمى، پەزىلىتى ۋە ھارماي-تالماي ئادەم تەربىيىلەش روھى ھەممەيلەنگە ئايان ئىكەن ۋە ھەممەيلەننىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر ئىكەن. دېمەك، جۆڭگو ئەپەندىنىڭ نام-شۆھرىتى پوتۇن جۇڭخۇا ئىلگە تارالغان، چەت ئەللەرگە تونۇلغانىكەن.

مەلۇم بىر يىلى قەمەرىيە 12-ئاينىڭ 8-كۈنى بىرنەچچە مەشھۇر زات جۆڭگو ئەپەندىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بوپتۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى جۆڭگو ئەپەندىنىڭ ئەينى يىللاردىكى شاگىرتلىرىدىن ئىكەن. ئۇلار بىر يەرگە جەم بولۇپ، خۇشال-خۇراملىق ئىچىدە بەھۇزۇر پاراڭلىشىپ، ئۆزلىرىنىڭ بىلگەن ئەھۋاللىرى، كۆز قاراشلىرى ۋە

نۇقتىسىنەزەرلىرىنى بايان قىلىشىتۇ. گەپ ئەبجەش كۆچمىنىڭ كېلىش مەنبەسىدىن باشلىنىپتۇ. بىرى دەپتۇ: دېھقان يىل بويى بىر قېتىمۇ قورسىقى توپغۇدەك غىزا يېيەلمەيدۇ، غىزاسىزلىقتىن يېرىمى كۆكتات، يېرىمى كېپەك، ئەتىيازلىق تېرىلغۇدىن تارتىپ كۈزلۈك يىغىمغا قەدەر، ئەتىگەن قوپۇپ، كەچ يېتىپ، يىل بويى يامغۇر ـ بورانلارغا قارىماي، پۈتۈن ئايتاپتا ھېسابسىز تەر تۆكۈپ، جاپالىق ئىشلەيدۇ، شۇنداق قىلىپمۇ كۈزلۈك ھوسۇل ئالغاندا، تۇزۇككىنە بىر ۋاخ گۈرۈچ غىزاسى يېيەلمەي، تۇرلۇك قارا ئاشلىقلارنى قېتىش ـ قوماچ قىلىپ بىر ۋاخ ئەبجەش غىزا يەيدۇ، بۇمۇ بىر يىللىق جاپا بەدىلىگە كەلگەن بولىدۇ، يىل ئاخىرىغا كەلگەندە بىر ۋاخ قورۇمىسى يوق گۈرۈچ غىزاسى يەپ، ئەقەللىي ياخشى ئارزۇلىرىنى ئىپادىلەيدۇ ۋە شۇ يول بىلەن مول ھوسۇلنى تەبرىكلەيدۇ. شۇڭا شىمال تەرەپلەردە: "قەھەرىيە 12 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى چوشقىسى بارلار چوشقا سويار، چوشقىسى يوقلار بالىسىنى ئۇرار" دەيدىغان گەپ پەيدا بولغان. كۈنلەرنىڭ ئۇزۇشى بىلەن شۇنداق قىلىش ئادەتكە ئايلىنىپ قالغان. بىرى دەپتۇ: شىمالدىن قوناق، جەنۇبتىن گۈرۈچ، شەرقتىن بەيشۇ، غەربتىن پۇرچاق چىقىدۇ. بىر ئائىلىدىكىلەر ئادەتتە تەرەپ ـ تەرەپتە ئۆز ئىشى بىلەن ئالدىراش بولىدۇ، يىل ئاخىرىدا ئۆزلىرى تۇرغان جايلارنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتلىرىنى ئېلىپ يۇرتىغا قايتىدۇ ۋە بۇ ئالاھىدە مەھسۇلاتلارنى بىر قىلىپ بىر ۋاخ "جەم بولۇش غىزاسى" يەيدۇ. بۇ 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنىدىكى تەبرىكلەشكە مۇناسىپ ئەنئەنىۋى تاۋۇز چاغىنىدا ئايتۇقاچ يېگەنگە ئوخشاش ئەھمىيەتكە ئىگە. بىرى دەپتۇ: قەدىمكى زامانىدا بىر بوۋاي بىلەن مومايىنىڭ تۆت ئوغلى بار ئىكەن، ئۇلار ھەمىشە ياقا يۇرتلاردا سودىگەرچىلىك

قىلىدىكەن، ھەر يىلى 12 ـ ئايدا بىرىنچىدىن، ئاتا ـ ئانىسىغا بولغان ساداقىتىنى ئىپادىلەش، ئىككىنچىدىن، قېرىنداشلىق مۇھەببەتنى ئىپادىلەش، ئۈچىنچىدىن، يۇرتىغا بولغان سېغىنىشىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن يۇرتىغا قايتىپ جەم بولىدىكەن. بىراق، بىر يىلى ئۇرۇش بولۇپ كېتىپ، قاتناش توسۇلۇپ قالغانلىقى، قاراقچىلار ئەدەب كەتكەنلىكى ئۈچۈن، تۆت ئوغۇلدىن بىرسىلا مىڭبىر جاپالار بىلەن ئۆزاق يول بېسىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ، قالغان ئۈچى قايتىپ كېلەلمەپتۇ. ھەر يىلى ئۆز قەرىلىدە قايتىپ كېلىدىغان تۆت ئوغۇلدىن بىرىلا قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن بوۋاي بىلەن مومای يىراقتىكى ئۇچ ئوغلىدىن كېچە ـ كۈندۈز ئەنسىرەپتۇ، غەم ـ قايغۇدىن چىرايلىرى سارغىيىپتۇ. بۇ ھالىنى كۆرۈپ قايتىپ كەلگەن ئوغۇلنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ئىچى ئاغرىپتۇ، ئاتا ـ ئانىسىنى ئوغۇللىرى بىلەن جەم بولالمىغانلىقتىن كەلگەن ئازاب ۋە غەم ـ قايغۇدىن خالاس قىلىش ئۈچۈن، قالغان ئۈچ ئىنىم سودا ئىشلىرى ئالدىراش بولغانلىقتىن كېلەلمىدى، سەلەرگە بولغان ساداقىتىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن سەلەرگە شۇ جايىنىڭ يەرلىك مەھسۇلاتىدىن بۇغداي، گۈرۈچ، پۇرچاق، كاشتان ئەۋەتتى دېگەن گەپنى توقۇپ چىقىپتۇ ۋە بۇغداي، گۈرۈچ، پۇرچاق، كاشتانلارنى بىر قېلىپ كۆچە قاينىتىپتۇ. كېيىن بۇ ئادەت ئەنئەنە سۈپىتىدە داۋاملىشىپ كەپتۇ. بىرى دەپتۇ: "دۇنيادا ئەڭ تەس بولغىنى گالۋاڭلىق، ئەڭ قىممەتلىكى "ئەستايىدىللىق". ئەستايىدىل بولۇش ئۈچۈن مېڭىنى ئىشقا سېلىشقا، ۋىجدانىدىن قاينىاپ تۇرۇشقا، پىكىر قىلىشقا، ئىشلەشكە توغرا كېلىدۇ، ئۇنداقتا ئىش كۆپمۇ كېتىدۇ. بۇگۈنكى دۇنيادا ئەستايىدىل بولمای، گالۋاڭراق بولغان ياخشى. قان ـ تەر سىڭدۈرۈشكە توغرا كەلگەن ۋە

شۇنداق قىلىشنى ئويلاپ يەتكەن تەقدىردىمۇ، تولا ئاۋارە بولماي خاموشلۇق بىلەن كۈن ئۆتكۈزگەن ياخشى". مېھمانلار ئىچىدە بىرەيلەن ئوردىدا ئەمەلدار ئىكەن، ئۇ مۇنداق دەپتۇ: "ئوردىدىكى ئەمەلدار ـ تۆرىلەر يىل بويى توخۇ، ئۆردەك، بېلىق گۆشى، ئېسىل گۈرۈچ، ئاق ئۈن ئېشى يەپ، ئۇلاردىن چىقىپ قالىدۇ، ئۇمرىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا، بىر ئوي بىردىنلا كاللىسىغا كېلىپ، يۈرتىنىڭ ئالاھىدە مەھسۇلاتىدىن تەييارلانغان يۈرتىنى سېغىنىش بېمىكى، يىگۈسى كېلىپ قالىدۇ. بۇ خۇددى 'كۆكە باقسام كۆرۈنەدۇر نۇرلۇق تولۇن ئاي، يەرگە باقسام قوزغىلادۇر يۈرتقا مۇھەببەت' 'تەخسىلەردە كەلتۈرۈلسە خىلمۇخىل تائام، قاينار شۇنىدا ئەجەب بەلەن كۆڭۈللۈك سۆھبەت، دېگەندەك بىر ئىش. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇلارنىڭ بۇنداق قارا ئاشلىق يېيىشى، ئۆزلىرىنىڭ ئەسلىنى يۈرتىنى ئۇنتۇپ قالمىغانلىقىنى پۇقرالارغا كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن بولۇپ، ئۇنىڭ ئەمەلىيەتتە بىرخىل شەكىل". توساتتىن بىر شاگىرت: "مەن خىلمۇخىل شارابلارنى ئىچىپ كۆرگەن، پەقەت يۈرتىمىزنىڭلا پەيزى گۈپۈلدەپ پۇراپ تۇرىدۇ. سۇرزۇكلۇكىدىن ئادەمنىڭ سىماسى كۆرۈنىدۇ. بىر قەدەھ كۆتۈرۈۋەتسە، كىشىدە شېرىن زوق قوزغايدۇ" دەپتۇ. يەنە بىرەيلەن: "شىمال تەرەپ سوغۇق بولغاچقا، ئۇ يەردىكىلەر كۆچلۈك ھاراقنى ئىچىشكە ئامراق؛ جەنۇب تەرەپ ئىسسىق بولغاچقا، ئۇ يەردىكىلەر كۆچسىز ھاراق ئىچىشكە ئامراق، ھەر كىشىنىڭ ھەۋىسى باشقا ـ باشقا بولىدۇ، ھاراقنىڭ گرادۇسى، رەڭگىنى ياقتۇرۇش ـ ياقتۇرماسلىقتىكى ئۆلچەمى ئوخشاش بولمايدۇ، تەلىپمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. ئالايلۇق، ئەدىبلەر شېرىن مەينى ياخشى كۆرىدۇ، سەركەردىلەر ئاق ھاراقنى ياخشى كۆرىدۇ، چوڭ

ئەمەلدارلار خۇش بۇي هاراقنى ياخشى كۆرىدۇ، خانىملار قىزىل هاراقنى ياخشى كۆرىدۇ، بۇلارنىڭ ئۆزىگە چۈشلۇق داۋلىسى ۋە سەۋەبى بار. لى بەي ھەمىشە ئاسمان سۈيىنى (شىمال هارىقىنى كۆرسىتىدۇ) ماختايدىكەن، دۇغۇ هاراق ئۈچۈن (ئەل غېمىدە) ياش تۆكىدىكەن، بۇلار ئوخشاشمغان ئەھۋال ۋە ھېسسياتنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ" دەپتۇ. يەنە بىرەيلەن ئۇنىڭغا ئۇلاپ: "بولۇپتىمىز بۇندا جەم ئىچەيلى ھەست بولغۇچە، دوستلۇقنى دەپ زادىلا بوش قويمايلى قەدەھنى. جاھاندىكى ئىشلارنىڭ يەتمەك تەستۇر تېگىگە، كىمۇ قادىر ئايرىشقا ھەق بىلەن ھەم ناھەقنى" دەپتۇ. شۇ گەپتىن كېيىن ھەممەيلەن قەدەھ كۆتۈرۈشۈپتۇ، ئاندىن جۇڭگو ئەپەندىگە: "ئەپەندىم، بىر قەدەھ ئىچۈڭ، كېينكى ئىشلىرىمىز توغرىسىدا تەلىملىرى بولسا بەرگەيلا!" دەپتۇ. جۇڭگو ئەپەندى قەدەھنى قولىغا ئېلىپ گۈپپىدە ئىچۈۋېتىپ، گەپ قىلماپتۇ، ئارقىدىن يەنە كەينى-كەينىدىن ئىككى قەدەھ ئىچۈۋەتكەندىن كېيىن، ئاندىن ئاستا ئېغىز ئېچىپتۇ: "بەلەن گەپ بولدى، ئىپتىقىنىڭلار دۈرۈس. جاھاندىكى ئىشلار مۇرەككەپ، ھەر دەقىقىدە بىر ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. ھەق-ناھەقنى ئايرىماق ھەقىقەتەن بەكمۇ تەس. مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىغىلار كېلىپ قالغان بولسا سۆزلەپ باقسامۇ باقاي. ئىشقىلىپ، 80 ياشقىچە ياشىغانلار قەدىمدىن كۆپ بولغان ئەمەس، بۇنىڭدىن كېيىن دىدار كۆرۈشۈشمىزگە نېسىپ بولامدۇ-بولمامدۇ، كىم بىلىۋۇن؟! ئەمىسە، قۇلاق سېلىڭلار، مەن دەپ باقاي: "بۇ دۇنيادىكى شەيئىلەر رەڭگارەڭ، مۇرەككەپ بولىدۇ. جاھانىنى ئىدارە قىلىش، ئەلنى باشقۇرۇش ناھايىتى تەس ئىش. بەزى هوقۇقدارلار هوقۇق بىلەن ئىش كۆرىدۇ، پۇلى بارلار پۇل بىلەن ئىش كۆرىدۇ، كۆچى بارلار

كۆچ بىلەن ئىش كۆرىدۇ، بىراق بۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئۇزاققا بارمايدۇ. چۈنكى دۆلەتنىڭ ئەھۋالى ئۇنىڭغا يول قويمايدۇ، خەلقنىڭ رايى ئۇنىڭغا باقمايدۇ، شۇڭا ئۇزاققا داۋام قىلمىقى ناھايىتى تەس. پەقەت ھەق يول (يەنى ئەلنى ئىدارە قىلىشنىڭ يولى)لا ئەلنى گۈللەندۈرۈپ، خەلقنى بەيىتىشنىڭ ئاساسىدۇر، ھالبۇكى، بۇ يول زامان ۋە ماكانغا لايىق، قائىدە ۋە مەنپەئەتكە ئۇيغۇن، خەلقنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان بولۇشى كېرەك. 'ھەق يول' تۈتۈلسا، دۇنيا خەلققە مەنسۇپ بولسا، كىشىلەر دىلجەم بولسا، ئەل قۇدرەت تاپار' دېگەن تەمسىل بار" سورۇن ئەھلى بۇ گەپنى ئاڭلاپ بارىكاللا ئېيتىپتۇ. جۇڭگو ئەپەندى سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ: "بۇ يولنى ئادەم ئىشقا ئاشۇرىدۇ. ھالبۇكى بۇ ئادەملەر مېنىڭچە ھوقۇقى، پۇلى، كۈچى يوق جاپاكەشلەر بولۇشى كېرەك. بىراق، بۇلار ئىچىدە بەزىلەر ئاغرىقچان، ھەق يول تۈتۈشقا ئامالسىز؛ بەزىلەر ھاراقخۇمار، ھاراققا بېرىلىپ ئىش بۇزىدۇ، بىرەر ئىشنى باشقا چىقىرالمايدۇ؛ بەزىلەر بىكار تەلەت، مېڭە ئىشلىتىشتىن، كۈچ چىقىرىشتىن، جاپا چېكىشتىن قورقىدۇ، ھامان ئىش قانچە ئاز بولسا شۇنچە ياخشى، تۇرمۇش قانچە راھەت بولسا شۇنچە ياخشى، بەدەلسىز نەرسە قانچە كۆپ بولسا شۇنچە ياخشى دەپ قارايدۇ، مانا بۇ ھۆرۈنلارنىڭ جاھاندارچىلىق پەلسەپىسى. ھەممە ئادەم ئەۋلىيا-ئەنبىيالارنى ياخشى دەيدۇ، ئۆزىنىڭ گۈزەل ئۆي-زىمىنىنى قىيالمايدۇ؛ ھەممە ئادەم ئەۋلىيا-ئەنبىيالارنى ياخشى دەيدۇ، بىكار تەلەتلىك تۇرمۇشنى قىيالمايدۇ؛ ھەممە ئادەم ئەۋلىيا-ئەنبىيالارنى ياخشى دەيدۇ، جاپالىق مېھنەتكە چىدىمايدۇ. راست ئەمەسمۇ؟ يەنە بىر خىل جاننى ئاياش كېسىلى دەيدىغان كېسەل بار، بۇ كېسەلگە دۇچار

بولغانلار ياخشى ئاتاقتا ئۆلگەندىن سۆرۈلۈپ ياشىغان تۇزۇك دەپ قارايدۇ، جېنىنى ساقلاپ قالغىلى بولسىلا ھەممىدىن كېچىدۇ، كىشىلەر ھەمىشە ئېيتىدىغان جان بېقىش يەلسەپىسى دېگەن ئەنە شۇ. ھەق يول تۇتۇش ئۈچۈن توغرا نىيەتلىك نەسىھەتلەرگە قۇلاق سېلىش، يامان ئىش ـ يامان ئادەمدىن نەپرەتلىنىش كېرەك. نەسىھەتلەرگە قۇلاق سالغاندا، پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇپ، ھەق ـ ناھەقنى ئېنىق ئايرىپ، ياخشىسىنى تەشەببۇس قىلىش، قولىدىن ۋە كەڭ جارى قىلدۇرۇش كېرەك، بۇنىڭ ئۈچۈن ئەجىر سىڭدۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. يامان ئىش ـ يامان ئادەمگە نەپرەتلىنىش، قارشى تۇرۇش، قەبىھ كۆچىلەرنى يوقىتىش كېرەك، لېكىن قەبىھە كۆچىلەر غالجىرلىق بىلەن قايتۇرما ھۇجۇمغا ئۆتۈشى، ئىنتىقام ئېلىشى ھەتتا سېنى بالاغا تىقىپ، جېنىڭغا زامىن بولۇشى مۇمكىن. بۇنداق قايتۇرما ھۇجۇم ۋە ئىنتىقاملىك بەزىلىرى ئاشكارا، بەزىلىرى يوشۇرۇن، بەزىلىرى ھەتتا نىقابلانغان بولىدۇ؛ ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى سېزىۋالغىلى بولىدۇ، بەزىلىرىنى سېزىۋالغىلى بولمايدۇ؛ يەنە بەزىلىرى دورا تابلىتكىلىرىدەك ئاۋۋال تاتلىق، كېيىن ئاچچىق بولىدۇ، يەنى شېكەر يالتىلىغان زەمبىرەك ئوقىغا ئوخشايدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا، كۆپ ھاللاردا نۇرغۇن كىشىلەر ھەققانىيەت تۇيغۇسىغا ئىگە بولسىمۇ، ئەقلى روشەن، كۆزى يورۇق بولسىمۇ، ھەق بىلەن ناھەق، توز بىلەن ئەگرىنى بىلسىمۇ، بەزىدە بىرەر ئىش تەۋرىتىپ، ھەققانىيەتنى يۆلەپ، قاباھەتنى توسۇپ، خىزمەت كۆرسىتىپ تۆھپە يارىتىشنى ئويلىسىمۇ، لېكىن ھوقۇق، پۇل، كۆچىنىڭ سېھرىي كۈچىنى، دەھشەتلىك ۋاستە ۋە ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، تىترەپ كېتىپ، رايىدىن يېنىپ، جاسارىتىنى يوقىتىپ قويىدۇ. بەزىلەر تېخى بۇنىڭغا،

بۇ ئىمكانىيەت قالدۇرغانلىق، كىيىنكىلەرنىڭ خىزمەت كۆرسىتىپ تۆھپە يارىتىشىغا پۇرسەت قالدۇرغانلىق دەپ چىرايلىق نام بېرىدۇ، بۇ ھەقىقەتەن كۆلكىلىك گەپ! بۇنىمۇ كىشىلەر ھەمىشە ئېيتىدىغان 'نەپسىدىن كېچىمەن دەپ كېچەلمەيتۇ' دېگەنىدەك ئىش دېيىشكە بولىدۇ. دېمەك، خالىس بولغاندىلا ئۇمۇمىيەتچىل بولغىلى بولىدۇ؛ ئۇمۇمىيەتچىل بولغاندىلا قورقماس بولغىلى بولىدۇ؛ 'قىيما-چىما قىلىنىشتىن قورقمىغاندىلا، خانىنى ئاتتىن چۈشۈرگىلى بولىدۇ'، ئۆلۈمدىن قورقمىغان يەردە يەنە نېمىدىن قورقۇلۇق؟! 'شەخسىيەتسىز، قورقماس بولغاندا، ھەتتانىيەتنى يولغا قويغىلى بولىدۇ'، ئادەم بولۇشنىڭ ئېپىي ئەنە شۇ". سورۇنىدىكى دوست-يارەن، شاگىرتلارنىڭ ھەممىسى ئەپەندىمنىڭ گېپى قالتىس توغرا بولدى دەپ كەينى-كەينىدىن تەستىقلىشىپتۇ. جۈگۈ ئەپەندى كۆپچىلىك بىلەن بىللە قەدەھ كۆتۈرگەندىن كېيىن قىزىقارلىق قىلىپ مۇنداق دەپتۇ: "ھايۋاننىڭ ياخشىسىمۇ، يامىنمۇ بولىدۇ، ئۆسۈملۈكنىڭ زەھەرلەيدىغىنىمۇ، قۇرۇتلەندۇرىدىغىنىمۇ بولىدۇ، ئادەمنىڭ تۈزۈكىمۇ، بۇزۇقىمۇ بولىدۇ، بۇ — بىرىنچى چوڭ داۋۇلى؛ بىلىمنىڭ چوڭقۇرىمۇ، تېيىزىمۇ، چوڭىمۇ، كىچىكىمۇ، ھەقىقىيسىمۇ، ساختىسىمۇ بولىدۇ، بۇ — ئىككىنچى چوڭ داۋۇلى؛ جەمئىيەت ئادەملەرنىڭ جەمئىيىتى، جەمئىيەت ئادەمنى ئۆزگەرتەلەيدۇ، ئادەمنۇ جەمئىيەتنى ئۆزگەرتەلەيدۇ، لېكىن جەمئىيەتنى ئالغا سۈرىدىغىنى ئادەم، دېمەك، قانداق ئادەم بولسا شۇنداق جەمئىيەتنى يارانقىلى بولىدۇ، بۇ ئۈچىنچى چوڭ داۋۇلى؛ دۇنيادىكى ئىجتىمائىي بايلىق يارىتالىغانلىكى، جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرەلىگەنلىكى ئادەم، تۆھپىسىنىڭ چوڭ-كىچىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر،

پايدىلىق ئادەمدۇر، ئەكسىچە بولغىنى زىيانلىق ئادەمدۇر. بۇمۇ بىر چوڭ داۋلى. قىسقىسى، چىڭ ئىرادە، توغرا نىشان، ئەمەلىي چارە بولسىلا، نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۈيۈشتۇرۇپ بىرلىكتە كۈرەش قىلسىلا، دۇنيانى ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ، ھەقانىيەتنى ئىشقا ئاشۇرغىلى، قاباھەتنى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلىغىلى بولىدۇ. ئۆمۈرلۈك تەجرىبىلىرىمنىڭ يەكۈنى ئەنە شۇ. ھەرقايسىڭلار مەندىن: سىز نېمىشقا بۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىدىڭىز؟ دەپ سورىشىڭلار مۇمكىن. سىلەرگە سەمىمىيەت بىلەن ئېيتايكى، بىرىنچىدىن، ئويغىنىشتا كېچىكىپ قالدىم، قېرىغاندا ئاندىن بىلىپ يەتتىم. ئىككىنچىدىن، بىر تال مەشئەل يېمە بولالمايدۇ، ئادەم ئاز بولسا كۈچ ئاز بولىدۇ، تاما ـ تاما كۆل تولىدۇ. ئىشقا تېخىمۇ كۆپ ئادەم قول سالغاندا ئاندىن مۇۋەپپەقىيەت يارىتقىلى بولىدۇ". جۇڭگو ئەپەندى قورۇما كۆتۈرۈپ كەلگەن ئايالنى كۆرۈپ چىرايىدىن كۈلكە ياغدۇرۇپتۇ، تۇرۇپلا گەپنى بۇراپ، يۈمۈرلۇق قىلىپ مۇنداق دەپتۇ: "يەنە بىرى، قۇشناچىڭلار، مېنىڭ كەمچىرىم، ئۆمۈر بويى مىس ـ مىسلىق قىلىپ، بىرەر چاتاقتا قېلىشمىدىن قورقۇپ، ئىشمىنى ھەمىشە ئارقىغا تارتىپ كەلدى. ئائىلىدە ئايال خوجايىن ناھايىتى مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ، ئۆمۈرلۈك جۈرىسىنىڭ قوللىشىغا ئىگە بولۇشنىڭ رولى ۋە كارايىتى چوڭ. ئۇ مېنىڭ مول بىلىملىك، پىكىر ـ پاراسەتلىك ۋە تەدبىرلىك بولۇپ چىقىشىمغا، ساغلام ياشاپ ئۈزۈن ئۆمۈر كۆرۈشۈمگە، تۇرمۇش لەززىتىدىن بەھرىمەن بولۇشۇمغا ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى، شۇغىنىسى بىرلا تەرەپ. يەنە كېلىپ ھالقىلىق بىر تەرەپ كەم قالدى: ئىشىم ۋۇجۇدقا چىقماي، قىلغان ئەجرىم بىكار كەتتى. بەزىلەرنى سەتەڭلەر ئۆتكىلىدىن ئۆتەلمىگەن قەھرىمان

دېسەك، مېنى خوتۇن ئۆتكىلىدىن ئۆتەلمىگەن قەھرىمان دېيىشكە بولىدۇ. سىلەر ياشلارنىڭ بۇ مەسىلىدە يېڭىلىق يارىتىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن". بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىسپتۇ. ئەپەندى يەنە: "بىر كىمە چۆكۈپ كەتسە باشقىسى كېتىۋېرىدۇ، بىر دەرەخ قۇرۇپ كەتسە قالغىنى كۆكلەۋېرىدۇ. چاڭجياڭ سۈيى توختىماي دولقۇنلاپ ئاقىدۇ، كېيىنكىلەر ئالدىنقىلارنى بېسىپ چۈشىدۇ. ئۈمىد سىلەردە..." دەپتۇ.

1992 ـ يىل 2 ـ ئاي، بېيجىڭ.

مەكگۇ ئۆچمەس شانلىق ئوبراز

يولداش ژاك ژۇبينىك هاياتى ــ ئىنقلابىي زىيالىيلارنىڭ ئىشچى ـ دېھقانلار بىلەن بىرلىشىش يولىدىكى هايات. ئەمەلىيەت جەريانىدا جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقماي، بۆسۈپ ئوتۇشكە جۈرئەت قىلغان، غەلىبىدىن غەلىبىگە قاراپ ماڭغان هايات؛ قىلچىمۇ ئۆز مەنپەئىتىنى كۆزلىمەي، باشقىلارنىڭ مەنپەئىتىنىلا كۆزلىگەن، جان ـ دىل بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلغان هايات؛ خەلق بىلەن جاپا ـ مۇشەققەتـ تىمۇ، هۇزۇر ـ هالاۋەتتىمۇ بىللە بولغان، خەلق بىلەن تەقدىرداش بولغان، تەبىئەتىنى، جەمئىيەتىنى ئۆزگەرتىش ۋە پارتىيىنىڭ ئىشـ لىرى يولىدا تەقدىم قىلىنغان هايات. ئۇ ئۆزىنىڭ سۆز ـ هەرىكىتى، بارلىق زېھنىي قۇۋۋىتى ۋە هاياتىنى بىلەن بىر كومپۇنىزم جەڭچىسـ ىنىڭ شانلىق كۈرەش تارىخىنى يېزىپ چىقىپ، پارتىيە بايرىقىنى تىخمۇ نۇرلاندۇردى. ئۇنىڭ باسقان ئىزى ۋە نەتىجىلىرى خوتەن خەلقىنىڭ قەلبىدە مەڭگۇ ئۆچمەس ئابىدە بولۇپ قالدى.

1. قەيەر ئېھتىياجلىق بولسا شۇ يەرگە بېرىش، قەيەر جاپا ـ مۇشەققەتلىك بولسا شۇ يەردە ئولتۇراقلىشىش

1951 ـ يىلى يولداش ژاك ژۇبي غەربىي شىمال شۆيۈەنىنىڭ ئېتىز ـ ئېرىق سۇ قۇرۇلۇش فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن

شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەت قىلىدى. دەسلەپتە ئۇ شىخەنزە ھەربىيلەر بولۇ يەر ئۆزلەشتۇرۇش دېھقانچىلىق مەيدانىغا تەقسىم قىلىنىپ، سۇ قۇرۇلۇش تېخنىكا خادىمى بولغانىدى. ئۇ چاغدا شىنجاڭ يېڭى ئازاد بولغان، تۇرمۇش شارائىتى بىرقەدەر ناچار، ھەرقايسى جەھەتلەردىكى شارائىت جاپالىق بولۇپ، بىكىتۈەندىكى كەڭ كومانىدىر - جەڭچىلەر ئادەمزاتنىڭ ئايىغى باسمىغان چۆل - جەزىرىلەردە، ئۆزلىرىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىق، سالا - سالا ئېتىزلارنى ئاچتى، نۇرغۇن ئېرىق - ئۆستەڭلەرنى چاپتى، قاتار - قاتار كۆچەتزارلىقلارنى بەرپا قىلىپ، تۆت ئەتراپقا تۈتۈشۈپ گىرەلىشىپ كەتكەن يوللارنى ياسىدى، نۇرغۇن زىرائەت، كېۋەز تېرىپ، مول ھوسۇل ئېلىپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ يۈكىنى يېنىكلىتىشكە تۆھپە قوشتى، شۇنىڭ بىلەن بىرۋاقىتتا يەنە جۇڭگو خەلقىنىڭ تەبىئەتنى ئۆزگەرتىش جەھەتتىكى كۈچ - قۇدرىتىنى ۋە گۈزەل كەلگۈسىگە بولغان ئىنتىلىشىنى ئىپادىلىدى. بۇ يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى جەڭچىلەر ئارىسىدا بۇرگەن كۇنىلەردە، كەڭ كومانىدىر - جەڭچىلەرنىڭ جاپا - مۇشەققەتتىن، ھېرىش - چارچاشتىن، قۇربان بېرىشتىن قورقمايدىغان ئىنقىلابىي قەھرىمانلىق روھى ۋە ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرىدىغان، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىدىغان چىداملىق روھى ئۇنىڭغا چوڭقۇر تەسىر قىلىدى، ئۇنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى ۋە ئۇنىڭغا زور ئىلھام بەردى. ئۇنىڭ تېخىمۇ ئىجتىھات بىلەن ئىشلەپ، ئۆزىنىڭ مەكتەپتە ئۆگەنگەن بىلىملىرىنى ئىشلەپچىقىرىش ئەمەلىيىتىگە تەتبىقلاپ، ئىشلەپچىقىرىش ئەمەلىيىتى جەريانىدا يەنمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇشىغا تۈرتكە بولدى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئۇنى ناھايىتى ياخشى چېنىقىش، يۇقىرى ئۆرلەش پۇرسىتىگە ئىگە

قىلىپ، ھەم قىزىللاشقان ھەم ئىختىساسلاشقان زىيالىيلاردىن بولۇپ چىقىشى ئۇچۇن مۇستەھكەم ئاساس يارىتىپ بەردى. 1956 ـ يىلى. ئۇ شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىگە ئەزا بولۇپ كىرىپ، ئۇلۇغ كوممۇنىزم ئىشلىرىنىڭ شەرەپلىك جەڭچىسىگە ئايلاندى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ كىشىلىك ئۇرمۇشنىڭ يېڭى مۇساپىسىگە قەدەم قويدى.

1958 ـ يىلى خوتەن دەريا ئېقىنلىرىنى چارلاش ئەترىتى قۇرۇلدى. ئۇ يەتتە يىل ياشىغان، كۆرەش قىلغان شەھەرنى بىلەن خوشلىشىپ، نۇرغۇن يوللارنى بېسىپ، شىنجاڭنىڭ ئەڭ قۇرغاق يېرى دەپ ئاتالغان خوتەنگە كەلدى. ئۇ بۇ زېمىنغا قەدەم قويغاندىن تارتىپ تاكى ئۆمۈر مۇساپىسىدىكى ئاخىرقى قەدىمىنى بېسىپ تۇغەتكۈچە، ئۆزى ھەققىي سۆيگەن ۋە قىزغىن مۇھەببەت باغلىغان بۇ تۇپراقىتىن زادىلا ئايرىلمىدى. نەچچە ئون يىل ئىچىدە ئۇ خوتەنىنىڭ تاغۇدەريالىرىنى ئايلىنىپ چىقتى، ئۇ ئۆز بىلىمىگە تايىنىپ بۇ تۇپراقتا نۇرغۇن سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇش پىلانلىرىنى لايىھەلىدى، يۈرەك قېنى بىلەن نۇرغۇن ئىلىم ـ پەن مېۋىلىرى ۋە ياراملىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈپ چىقتى. ئۇ ئۆمرىنىڭ گۈزەل چاغلىرى ۋە قىممەتلىك ھاياتىنى مۇشۇ تۇپراقتا تەقدىم قىلدى، مۇشۇ يەردە يىلتىز تارتتى، چېچەكلىدى ۋە مېۋە بەردى.

شىنجاڭنىڭ بەر شەكلى ئومۇمەن ئۇچ چوڭ تاغ تىزمىسى ۋە ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئىككى چوڭ ئويمانلىقنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. ئۇچ چوڭ تاغ تىزمىسى ــ شىمالدىكى ئالتاي تاغ تىزمىسى ئوتتۇرا قىسىمدىكى خانتەڭرى تاغ تىزمىسى ۋە جەنۇبىي قىسمدىكى كوئىنلۇن تاغ تىزمىسىنى كۆرسىتىدۇ. ئىككى ئويمانلىق ــ شىمالدىكى

جۇڭغار ئويمانلىقى بىلەن جەنۇبتىكى تارىم ئويمانلىقىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بۇ تاغلارنى ئالتۇن تاغلار، ئويمانلىقلارنى گۈھەر ئويمانلىقلار دېيىشكە بولىدۇ. تاغلاردا پۈتىمەس-تۈگىمەس كان بايلىقلىرى، ئويمانلىقلاردا ئېلىپ تۈگەتكۈسىز نېفىت بايلىقى بار. نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان بۇ خەزىنىنىڭ دەرۋازىسى كىشىلەرگە ئېچىلمايى، ھەر خىل بايلىقلار بۇ دەرۋازا ئىچىدە، كىشىلەرنىڭ ئېچىشىنى كۈتۈپ جىممىدە يېتىپ كەلدى. خوتەن تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ شىمالغا، كوئىنلۇن تاغ تىزمىسىنىڭ جەنۇبىغا جايلاشقان بولۇپ، بىر تەرىپى بىپايان قۇملۇق، بىر تەرىپى ئېگىز ۋە تىك كەتكەن تاغ، خوتەن گويا بىر تىزىق مەرۋايىتەتەك، ئۇزۇنلۇقى نەچچە مىڭ كىلومېتر، كەڭلىكى نەچچە يۈز كىلومېتر كېلىدىغان تار ھەم ئۇزۇن بەلباغقا جايلاشقان. ھەيۋەتلىك كوئىنلۇن تېغى شەرقىتىن غەربىكىچە سوزۇلۇپ ياتىدۇ، ئاسمان-پەلەك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان تاغ چوققىلىرى، سۇ پارلىرىغا تويۇنغان ئاق بۇلۇتلارنىڭ تەكلىماكانغا كېلىشىنى توسۇپ تۇرىدۇ ياكى ناھايىتى تەستە ئۆتكۈزىدۇ. بىراق چەكسىز كەتكەن تەكلىماكان چوڭ قۇملۇقىنىڭ ئۇستىدىكى ئاسمان زۇمرەتتەك سۈزۈك. ياماقچىلىك بۇلۇتمۇ كۆرۈنمەيدۇ. خوتەندە قار ۋە يامغۇر ناھايىتى ئاز ياغىدۇ، گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەش، چاقماق چېقىش دېگەنلەر تېخىمۇ ئاز. ئەگەر يامغۇر ياغىدۇ دېيىلسە، خوتەندە كۆپرەك ياغىدىغىنى "قۇم يامغۇرى" بولۇپ، بوران چىققاندا سېرىق قۇم ئاسمانىنى قاپلاپ، ئۈچۈشقا باشلايدۇ، بۇلۇت قۇياش بۇزىنى توسۇۋالىدۇ، شامالنىڭ توختىشىغا ئەگىشىپ قۇم يەرگە چۈشىدۇ. قۇرۇق قۇم ئوتتەك قىزىغان، كۆزنى چاقنىغان قۇياش نۇرىدا مەرۋايىتەتەك يالتىرايدۇ. غەيرىي تەبىئىي شارائىت، كىشىلەرنىڭ

غەيرىي تەبىئىي تۇرمۇش ئادەتلىرىنى يېتىلدۇرگەن. قىزىغارلىقى، بەزى جايلاردىكى ئامما كىر يۇغان چاغدا، ئالدى بىلەن كىيىمنى سوغا چىلاپ، ئاندىن قۇمغا مىلەيدۇ، ئاندىن كېيىن كۈچەپ بىر سىلكىسىلا كىيمدىكى كىر قۇملارنىڭ تۆكۈلۈشىگە ئەگىشىپ يوقاپ كېتىدۇ ـ دە، پاك ـ پاكىز كىيىملەر كۆز ئالدىڭىزدا پەيدا بولىدۇ، سۇ، پۇل ۋە كۈچ ئىقتىساد بولۇپ قالىدۇ. بۇ يەردىكى ئادەم ۋە ھايۋانلار ئىچىدىغان سۇ، ئېتىزلارنى سۇغىرىدىغان سۇ ئاساسەن كوئىنلۇن تېغىدىكى قار ـ مۇزلار ئېرىپ پەيدا بولغان سۇ، سۇ ـ ھاياتلىق بىلتىزى، سۇ بولمىسا ئىنسانلارمۇ مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ.

ۋاڭ ۋېينىڭ تەكشۈرۈپ ھېسابلىشىدىن قارىغاندا، خوتەن ۋىلايىتىدە چوڭ ـ كىچىك دەريا ـ ئېقىنلاردىن 36 سى بار ئىكەن، يەر ئۈستى سۇ مىقدارى 730 ملىيون كۇب مېتىرغا، بۇلاق سۇيى 120 ملىيون كۇب مېتىرغا يېتىدىكەن، سۇ مىقدارىدىن قارىغاندا سۇ مەنبەسى ئاز ئەمەس ئىكەن، لېكىن پەسىل ۋە رايونلارنىڭ جايلىشىش جەھەتتىكى تەكشىسىزلىكى ئۈنىڭ ئۈستىگە سۇ ئىنشائات مۇئەسسەسىلىرىنىڭ ئاز ھەم قالاقلىقى تۈپەيلىدىن، كۆپلىگەن دەريا سۇلىرى يەرگە سىڭىپ كېتىدىكەن ياكى پارغا ئايلىنىپ كېتىدىكەن، ئېتىزلارنى سۇغىرىشقا ھەقىقىي ئىشلىتىلىدىغىنى پەقەت ئون نەچچە پىرسەنتكىلا يېتىدىكەن، پايدىلىنىش ئۈنۈمى ئىنتايىن تۆۋەن ئىكەن. سۇ چىقىرىش مۇئەسسەسىلىرى كەمچىل بولغانلىقتىن يەر ئاستىدىكى مول بۇلاق سۇيىنى مەنبەسىدىن پايدىلىنىشقا ئامال يوق ئىكەن. شۇڭا خوتەن ۋىلايىتىنىڭ قۇرغاقچىلىق ئەھۋالى ناھايىتى ئېغىر ئىكەن. بۇنداق ئەھۋال تۆۋەندىكى قوشاق ئارقىلىق

ئىپادىلەنگەن:

خوتەندە سۇ تۇرۇپ ئىشلىتەلمەيمىز،
زىرائەت قۇرۇيدۇ، ئالالمايمىز ئاش.
يەل بويى ئىشلەپمۇ كېچەيۈكۈندۈز،
قورساقنى باقالماي قاتار ئەزىز باش.

يولداش ۋاڭ ۋېي خوتەنگە يېڭى كەلگەندە مۇنداق ئەھۋالنى كۆرگەنىدى: تاغ كەلكۈنى كەلگەن چاغدا، كەلكۈن سۈيى تۆت ئەتراپقا يامراپ، كۆپ قىسمى چۆل-جەزىرە، قۇملۇقلارغا سىڭىپ، بىكاردىن-بىكارغا زايا بولۇپ كېتەتتى. جايلاردىكى ئاھالا كەلكۈن سۈيىدىن پايدىلىنىپ ئېتىزنى سۇغىرىش ئۈچۈن، ياغاچ قوزۇق قېقىپ، ئوت-چۆپ باغلاملىرى بىلەن سۇنى توسۇپ، ئۇستىدىن تاش، قۇملارنى باستۇرۇش قاتارلىق ئۇسۇللار بىلەن توسما ياسايتتى، نەچچە يۈز مىڭ ئەمگەك كۈچى ياساپ چىقىلغان توسما كەلكۈن شاۋقۇن سېلىپ كېلىشى بىلەنلا، ئىز-دېرەكسىز يوقاپ كېتەتتى. قەدىمكى زامانداا، ئىچكىرىدىكى خەنزۇلار رايونىدا "دەريا ئىلاھىغا خوتۇن ئېلىپ بېرىش" پاجىئەسى يۈز بېرىپ، نۇرغۇن ئائىلىلەرنىڭ چىرايلىق قىزلىرى ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان دەريا غا تىرىكلا تاشلانغا-نىكەن. ئازادلىقتىن بۇرۇن، خوتەندىمۇ مۇشۇنىڭغا ئوخشاش پاجىئە-لەر يۈز بەرگەن. مەسىلەن، "توختى" ئىسىملىك ياشلار تىرىكلا توغانغا بېسىلغان ياكى كەلكۈنگە تاشلانغان. بۇ ئارقىلىق كىشىلەر كەلكۈن سۈيىنىڭ ئازلاپ، توغانىنىڭ ئامان قېلىشىنى خۇدادىن تىلىگەن. بۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلغان ياشلار ئۆز ھاياتىدىن ئايرىلغان

بولغيدى ـ هه! يولداش ژاڭ ژېي كىشىلەرنىڭ سۈغا بولغان قاتتىق تەلىپى ۋە ئۇسۇلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى هەم ئۆز قۇلىقى بىلەن ئاڭلىدى. ئۇ: "جاپا ـ مۇشەققەتتىن، توسالغۇلاردىن، قۇربان بېرىشتىن قورقماي، بارلىق قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، پۈتۈن ئۆمرۈم- دىكى كۈچ ـ قۇۋۋىتىمنى سەرپ قىلىپ، سۇ ئىنشائات مەسىلىسىنى هەل قىلىپ، بۇ يەرنىڭ قىياپىتىنى ئۆزگەرتىمەن" دېگەن قەتئىي ئىرادىگە كەلدى.

2. يېڭى كۆرەش مۇساپىسى

بىر ئىشنى قىلىشتا شۇ ئىشنىڭ پۈتۈن جەريانىنى چۈشىنىپ، ئەھۋال ئىگىلىگەندىلا، ئاندىن مەسىلىنى هەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدىگەن هالدا هەل قىلغىلى بولىدۇ. كېسەل داۋالاشتا كېسەللىك ئەھۋالىنى بىلمۇېلىپ ئاندىن دورا بېرىش كېرەك. سۇ ئىنشائات قۇرۇلۇشى ئۈلپ بېرىشتىمۇ ئەمەلىي تەكشۈرۈش ئارقىلىق سۇ مەنبەسى، يەر شەكلى، گېئولوگىيىسى قاتارلىق ئاساسىي ماتېرىياللارنى ئىگىلىگەن- دىلا، هەمدە سۇ قۇرۇلۇش قانۇنىيىتىگە ئاساسەن سىناپ باقىقاندىلا ئاندىن ئۇنى ئوڭۇشلۇق ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ. يولداش ژاڭ ژېي ماركسىزم ـ لېنىنىزم، ماۋ زېدوڭ ئىدىيىسىنى ئەستايىدىل، قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ، تېگىـ تەكتىنى چۈشىنەلىگەن. ئۇ يولداش ماۋ زېدوڭنىڭ "سۇ قۇرۇلۇشى ـ يېزا ئىگىلىكىنىڭ جان تومۇرى" دېگەن تەلىمىنى ئېسىدە چىڭ ساقلاپ، قەتئىي تەۋرەنمەي سۇ قۇرۇلۇشىغا تۈتۈش قىلىپ، ئىككى پۈتىغا تايىنىپ، پۈتۈن ۋىلايەت- تىكى 36 دەريا ئېقىنىنى ئەمەلىي تەكشۈردى، بولۇپمۇ يىلىق ئېقىم

مقداری 14 ملیون کۇب مېتردىن ئاشىدىغان 24 ئاساسىي دەريا ئېقىنى ھەم ئوتتۇرا، تۆۋەن ئېقىملارنى بىرقەدەر تەڭشەلمي تەكشۈرۈپ، دەسلەپكى قەدەمدىكى رەتلەش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى. مەسلەن، 1964 - يىل، ۋاڭ ۋېي بىر قىسىم سۇ قۇرۇلۇش خادىملىرىنى باشلاپ "ھالاكەت دېگىزى"نى كېسىپ ئوتۇپ، ئادەم ئايىغى يەتمىگەن تەكلىماكان قۇملۇقىنىڭ ئوچكى قىسمىغا كىرىپ، خوتەندىكى دەريالارنىڭ تۆۋەنكى ئېقىمىنىڭ ئەھۋالىنى تەكشۈردى. ئۇلار قۇم - بوراننىغا تاقابىل تۇرۇپ، تۆگە يېتىلەپ، جاپالىق يول يۈرۈپ، ئاي - دالىدا يېتىپ - قوپۇپ، ئۈدا 12 كۈن جاپالىق كۈرەش قىلىپ ۋەزىيىتنى غەلىبىلىك ئورۇنلاپ قايتىپ كەلدى. يەنە بىر مىسال، 1967 - يىلى يولداش ۋاڭ ۋېي 50 ياشقا كىرگەنىدى. يۈرۈكۈقاش دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىنىڭ ئەھۋالىنى ئېنىقلاش، كۆڭۈلدىكىدەك سۇ ئامبىرىغا يەر تاللاش ئۈچۈن ئائىلىسىدىكىلەر ۋە ئەتراپىدىكى يولداشلارنىڭ توسۇشىغا قارىماي، مۇز ۋە قار بىلەن قاپلانغان چوققىغا چىقىشتەك خەتەرلىك - جاپالىق جەڭگە ئاتلاندى. ئۇلار باشتا ماشىنا بىلەن ماڭدى، ماشىنا ماڭالمای قالغاندىن كېيىن ئېشەكىكە مىنىپ ماڭدى، ئېشەكمۇ ماڭالمای قالغاندا "ئېگىزلىك كېسىسى" دەپ ئاتالغان قوتازغا مىنىپ ماڭدى. دېگىز يۈزىدىن 4 مىڭ 800 مېتر ئېگىزلىككە كەلگەندە قوتازمۇ ماڭالمای قالدى، 30 نەچچە ياشلىق بىرنەچچە يولداشمۇ يېتىپ قالدى، ۋاڭ ۋېيمۇ ئۆزىنىڭ نەپەس ئېلىشى قېينىلاپ، يول يۈرىشىنىڭ تەسكە توختاۋاتقانلىقىنى، يۈزىنىڭ ئىششىپ، لەۋلىرىنىڭ كۆكىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، لېكىن خوتەننىڭ تاغۇدەريالىرىنى تىزگىنلەشتەك ئۇلۇغۋار ئىش ئۈنىڭغا ئىلھام بەردى، ئۇ ئۆز زىممىسىدىكى يۈكىنىڭ ئېغىرلى-

قىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى، قالغان بىرنەچچە يولداشنى باشلاپ مۇزلۇقنىڭ يىمىرىلىشىگە، تاشلارنىڭ دومىلاپ چۈشۈشىگە، ھايات‌لىقنىڭ خەۋپىگە ئۇچرىشىغا قارىماي، ئۆزى تىكلىگەن مىخلىق ئايىغىنى كىيىپ، دېڭىز يۈزىدىن 5000 مېتر ئېگىزلىكتىكى چوققىغا چىقتى، ئاندىن تىك ياردىن دەريا قېنىغا چۈشۈپ، ئاخىر يۇرۇڭقاش دەريا‌سىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىنىڭ ئەھۋالىنى ئېگىلەپ، يۇرۇڭقاش دەريا‌سىنى تىزگىنلەشنىڭ بىرىنچى قول ماتېرىيالغا ئىگە بولدى.

3. قېيىن ئىش يوق ئالەمدە، كۆڭۈل قويغان ئادەمگە

ئىلىم ـ پەننىڭ چېكى يوق، ئالىم ئوبيېكتىپ شەيئىلەردىن ئۆزىنى چەتكە ئالماسلىقى، ئوبيېكتىپ شەيئىلەرگە توغرا قاراشقا جۈرئەت قىلىشى، ھەر خىل ئامالسىزلار بىلەن ئۇنىڭ ئوبيېكتىپ قانۇنىيىتىنى ئېنىق بىلىپ، سىرلىرىنى ئېچىشىنىڭ ئاچقۇچىنى تېپىشى كېرەك. پەقەت ئەمەلىيەت جەريانىدا داۋاملىق قايتا ئىزدەنگەن، دەلىللىگەندىلا، ئاندىن ئىلمىي ئۇسۇل تاپقىلى ۋە ئىلمىي ھۆكۈم چىقارغىلى بولىدۇ. ۋاڭ ۋېي ھەم ئەمەلىيلىكە، ھەم ئىلمىيلىققا ئەھمىيەت بېرەتتى. ئۇ خوتەنىڭ تاغۇدەريالىرىنى تىزگىنلەشنىڭ ئەڭ ياخشى لايىھىسىنى تېپىپ چىقىش، قېيىن شارائىتتىكى خوتەن خەلقىنى ئاز پۇل خەجلەپ، كۆپ ئىشلارنى قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشتۇرۇش ئۈچۈن، ئاممىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ۋە ھەر مىللەت تېخنىكا خادىملىرىغا تايىنىپ، ئاجايىپ مۆجىزىلەرنى ياراتتى.

1966 ـ يىلى قۇرغاقچىلىقنىڭ ئازابىنى يەتكۈچە تارتقان گۇما خەلقى گۇما دەريا‌سىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدىكى كوئىنلۇن تېغى باغرىغا

یاپچان سۇ ئامبىرىنى ياسماقچى بولدى. قۇرۇلۇش تېخنىكا خادىم-لىرى شۇ يەرلىك ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ "قۇم ئېقىتىپ، چۆكتۈرمە بىلەن ئېتىز بەرپا قىلىش" قائىدىسىگە ئاساسەن پۇل، كۈچ ۋە ۋاقىتنى تېجەپ قالغىلى بولىدىغان "قۇم ئېقىتىپ، چۆكتۈرمە بىلەن توغان ياساش" لايىھىسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. باشتا نۇرغۇن كىشىلەر بۇنىڭغا باشقىچە قاراشتا بولدى. سۇ سىغىمچانلىقى 15 مىليون كۇب مېتر بولغان تاغلىق رايوندىكى بۇ سۇ ئامبىرى گويا لىق سۇ توشقۇ-زۇلۇپ، گۈمىنىڭ چوققىسىغا ئېسىپ قويۇلغان "چوڭ بىر داس"قا ئوخشايتتى، سۇ يىغىلغاندىن كېيىن ناۋادا توغاندىن چاتاق چىقسا، بۇ مەسئۇلىيەتنى كىم ئۆز ئۈستىگە ئالالايدۇ؟ بۇ چاغدا كىشىلەرنىڭ دىققەت-ئېتىبارى ئەينى چاغدىكى ۋىلايەتلىك سۇ ئېلېكتر ئىدارە-سىنىڭ باشلىقى ۋاڭ ۋېيغا مەركەزلەشتى. ئۇ سالماقلىق بىلەن: "خوتەن خەلقى كەتمەن چېپىپ، لوم بىلەن قېزىپ، تاغار يۇدۇپ، زەمبىل كۆتۈرۈپ، ئېشەكسىكە ئارتىپ دېگەندەك، نەچچە ئون مىڭ كۇپ مېتردىن ئارتۇق توپا-تاشلارنى يۆتكەپ، بىرنەچچە سۇ ئامبىرى ياسىدى ۋە نۇرغۇن ئېرىق-ئۆستەڭ چاپتى. ئۇلار پارتىيىمىز تەشەببۇس قىلغان ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش روھىنى ئەمەلدە كۆرسەتكۈچىلەر، ئۇلار ھۆرمەتكە سازاۋەر، قەدىر-لەشكە ئەرزىيدىغان ياخشى خەلق. دەل مۇشۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، بىزنىڭ ھەممىلا يەردە خەلق ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپرەك ئويلى-شىمىزغا توغرا كېلىدۇ. بۇ پۇقرالار ئاز پۇل خەجلەيدىغان، ئەمگەك كۈچى ئاز كېتىدىغان، ئۇنۇمى تېز، ياخشى ئۈسۈل، ھېنىكچە مۇشۇن-داق قىلساق بولىدۇ" دەيدۇ. ئەسلىدە، ئەزەلدىن تەكشۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىپ، تەدبىر بىكىتىشتە ئېھتىياتچان بولۇپ كەلگەن ۋاڭ

ۋېي سۇ ئامبىرى قۇرۇلۇشى ئىش كۆنتەرتىپىگە كىرگۈزۈلگەندىن كېيىنلا قۇم بارخانلىرىغا يامىشىپ، جامىغا-يارلاردىن ئۆتۈپ، سۇ ئامبىرىنىڭ ئەتراپىدىكى يەر شەكلى، يەر تۈزۈلۈشى ۋە قۇمنىڭ چۆكتۈرمە ئەھۋالىنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەكشۈرۈپ ئېنىقلاپ بولغان، يەنە ئالايىتەن ئادەم تەكلىپ قىلىپ، ياپچانىڭ قۇم چۆكتۈرمىلىرىنى سىرتقا ئاپىرىپ ئىلمىي تەجرىبە ئېلىپ بارغانىدى، شۇڭا ئۇنىڭ تەدبىرىنىڭ ئىلمىي ئاساسى بار ئىدى.

ئۇچ يىلدىن كېيىن، ئادەتتىكىدىن 20 ھەسسە تېز بۇرغەت بىلەن پۈتتۈرۈلگەن ياپچان سۇ ئامبىرى توغىنى كىشىلەر ئالدىدا ھەيۋەتلىك تاغدەك قەد كۆتۈردى. كەلكۈن سۈيىنى قاچىلىغىلى، يەر سۈغارغىلى، توك چىقارغىلى بولىدىغان بۇ سۇ ئامبىرى ھازىرغىچە گويا گۈما بوستانلىقىغا نەقىشلەنگەن نۇرلۇق مەۋزايىتەتەك كۆزنى چاقنىتىپ، جۇلالىنىپ تۇرماقتا. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇ ئىنچىكىلەپ تەكشۈرۈش، ئەتراپلىق ئويلىنىش ئارقىلىق، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئوتتۇرىغا قويغان "ياخشى سالا ئېتىز، ياخشى ئېرىق-ئۆستەڭ، ياخشى ئورمان، ياخشى يول، ياخشى تۇرالغۇ جاي بەرپا قىلىش" تەسەۋۋۇرىغا ئاساسەن، سۇ قۇرۇلۇش مەسلىسىنى يەنمۇ مۇۋاپىقلاشتۇرۇش، ئىلمىيلاشتۇرۇش، قېلىپلاشتۇرۇش ئۈچۈن سۇ باشلاش بىلەن سۇ ساقلاشنى، سۇ باشلاش بىلەن سىڭىپ كېتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىشنى، سۇغىرىش مۇئەسسەسلىرىنى ياخشىلاش بىلەن يەرنى تەكشىلەشتۇرۇشنى بىرلەشتۇرۇش قاتارلىق "ئۈچنى بىرلەشتۇرۇش" تىن ئىبارەت سۈنى تېزگىنلەش فاكتورىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، يۇقىرى ۋە تۆۋەنىدىكىلەرنىڭ بىردەك قوللىشىغا ھەمدە ناھايىتى ياخشى ئىقتىسادىي ئۈنۈمگە ئېرىشتى.

4. ئومۇم ئۇچۇن ئۆزىنى ئۇنتۇش، ئۆزىگە چاك قوندۇرماسلىق

مەملىكتىمىزدە قەدىمكى زاماندا دايۇينىڭ سۇنى تىزگىنلىگەنلىكى ھەققىدىكى رىۋايەت بار. رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، ياۋ، شۇن دەۋردە خۇاڭخې ئېقىپ ئۆتكەن يەرلەردە كەلكۇن يامراپ كەتكەنكەن، دايۇينىڭ دادىسى سۇنى توسۇپ دەريانى تىزگىنلەش ئۇسۇلىنى قوللىنىپتۇ، دەريانى قانچە توسقانسېرى شۇنچە چاتاق تۇغۇلۇپتۇ، ئاخىر ئۇ يۇشەنگە مۇرگۇن قىلىنىپ، شۇ يەردە ئۆلۈپ كەتكەنكەن. دايۇي دادىسىنىڭ سۇنى تىزگىنلەشتىكى مەغلۇبىيىتىدىن ساۋاق ئېلىپ، ھەممە جايلارغا بېرىپ ئەمەلىي تەكشۈرۈپ ۋە ۋە ئۆلچەپ، دەريا قېنىنى راۋانلاشتۇرۇشنى ئاساس قىلغان ئۇسۇلنى قوللىنىپ، ئاخىر كەلكۇننى تىزگىنلىگەنكەن. دايۇي سۇنى تىزگىنلەش جەريانىدىكى 13 يىل ئىچىدە ئۆچ قېتىم ئۆز ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىدىن ئۆتۈپتۇيۇ، ئەمما ئۆيىگە كىرمەپتۇ. پۈتۈن ئەس-يادى سۇنى تىزگىنلەش بىلەن بەند بوپتۇ، ئايالى ئوغلى چىنى تۇغۇپتۇ، "چى ئىگىلەپ بىغلاپتۇ"، يۇينىڭ ئۇنى بەزلەيدىغان، ئەركىلىتىدىغانغا ۋاقتى چىقماپتۇ. كېچە-كۈندۈز كەلكۇن بىلەن ئېلىشىپ، ئاخىر كەلكۇننى بويسۇندۇرۇپ، كۆپچىلىكىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بوپتۇ، كىشىلەر ئۇنى ھۆرمەتلەپ دايۇي — ئۇلۇغ يۇي دەپ ئاتاپتۇ. شۇڭا دايۇي توغرىسىدىكى رىۋايەت تا ھازىرغىچە داۋاملىشىپ كەلمەكتە.

يولداش ۋاك ۋېي ئىشكى ئالدىدىن ئۆچ قېتىم ئۆتۈپ، ئۆيىگە

كىرمەيلا قالماي، بەلكى ئۇزۇن ۋاقىت ئۆيدىكىلەرنىڭ ھالىدىنمۇ خەۋەر ئالالمىدى. ئۇنىڭ يەكشەنبىسى، ھېيت ـ بايرام كۈنلىرى يوق بولۇپ، نۇرغۇن ۋاقىتنى سىرتلاردا خىزمەت بىلەن ئۆتكۈزدى. كەچتە ئىشخانىسىدا ماتېرىيال رەتلىمەي قالسا، مەسلىلەرنى نەزەرىيە جەھەتتىن دەللىلىدى، ئىشخانىنى ئۆزىنىڭ ئۆيىي قىلدى. ئۇ سىرتتا خىزمەت قىلغاندىن باشقا ۋاقىتلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئىشخانىدا ئۆتكۈزدى. مۇشۇنداق قىلىپ، يولداش ۋاڭ ۋېي ھەر مىللەت كادىرلىرى، ئامما بىلەن بىرلىكتە كەينىـكەيندىن 58 سۇ ئامبىرىنى ياساپ چىقتى. خوتەن ئۇلايىتىدىكى 36 دەريا ـ ئېقىنىنى ئەمەلىي تەكشۈردى ھەمدە تىزگىنلەش پىلانىنى تۈزۈپ چىقتى، ئۇ دائىم: "مېنىڭ ئالدىراپ يۈرۈشۈم سۇ ئىنشائات ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈپ، كۆپرەك ئاشلىق ئېلىش. بۇ مىڭلىغان ئائىلىلەرنىڭ قورساق توينۇغۇزۇشى، ياخشىراق كۈن ئۆتكۈزۈشىگە مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىش" دەيتتى. ئۇچ بالىسى دۇنياغا كۆز ئاچقاندا بىر قېتىمۇ يېنىپ ئۇلارنى يېقىپ باقمىدى، ئىككىنچى قىزى تۇغۇلغاندا، يېرىم ئايدىن كېيىن ئاندىن ئۆيىگە باردى. ئۇ پاك ـ دىيانەتلىك بولۇپ، ئۆزىگە قىلچە چاڭ قوندۇرمايتتى. بىر قېتىم، ئۇ بىر كەنتكە تەكشۈرۈشكە باردى، يۈرتداشلار ۋاڭ ۋېيىنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، تونۇر كاۋىپى قىلىپ ئۇنى كۈتۈۋالماقچى بولدى، قوينىنىڭ پۈتى ئەمدىلا چۈشەلگەندە يولداش ۋاڭ ۋېي بىلىپ قالدى ـ دە، دەرھال كىلىپ ئۇلارنى توسۇۋالدى ۋە چۈشەلىگەن قوينى يەشكۈزۈۋەتتى، يۈرتداشلار ۋاڭ ۋېيغا بولغان مىننەتدارلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن، قوي سويمىساق بولمايدۇ، دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى. ۋاڭ ۋېي جىددىي تۇردە: "سىلەر چوقۇم قوي سويماقچى بولساڭلار، مەن ھازىرلا كېتىمەن!" دېدى.

كۆچىلىك ۋاڭ ۋەيىنىك خاپا بولغانلىقىنى كۆرۈپ، نائىلاج قويىنى چۈشەكتىن بوشاتتى. كېيىن ئۇ كەنتته بىرنەچچه قاچا ئۈزۈپ تاشلاپ ئەتكەن سۈيۇقئاش ئىچتى، ئازراق قۇرۇق نان يېدى. قايتاشدا يۈرتداشلارغا: "سىلەر تېخى بېيىپ كېتەلمىدىڭلار، پەقەت هەممەمز جاپا ـ مۇشەققەتتىمۇ، هۆزۈر ـ هالاۋەتتىمۇ بىرگە بولساقلا، ئاندىن ئىشلىرىمىزدا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايمىز" دېدى. ئۇ نۇرغۇن جايلارغا بارغانىدى، هەر قېتىم بىر يەرگە بارغانىدا، شۇ يەردىكى ئامما ئۇنى توختۇ بوغۇزلاپ، قوي سويۇپ مېهمان قىلماقچى بولاتتى، لېكىن ئۇ بىردەك رەت قىلاتتى هەمدە ئۇلاردىن: "ئۆيىڭىزده قانچه قوي، قانچه توخۇ بار؟" دەپ سورايتتى. ئۇي ئىگىسى ئېيتىپ بەرگەندىن كېيىن، ئۇ كۆلۈمسىرەپ، بېشىنى چايقاپ: "بەك ئازكەن، قوي، توخۇلىرىڭلار ئاۋۇپ 20 ـ 30 غا يەتكەنده ئاندىن كېلىپ يەي" دەيتتى. ئۇ هامان مۇشۇنداق ئەپچىل چاره بىلەن ئوبدان مېهمان قىلماقچى بولغان هەربىر ئائىلىنىڭ تەكلىپىنى چىرايلىقچه رەت قىلاتتى.

ئۇ پەيزىۋات ئېلىكتر ئىستانسىسى قۇرۇلۇشىدا ئىشلەۋاتقاندا، سۇ قۇرۇلۇش ئىدارىسى ئۇنىڭغا كامانداروپكا هېسابىدا قوشۇمچه يارده‌م پۇلى بېرىدۇ، ئۇ ئالمايدۇ. "مەن قۇرۇلۇشنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى، ئىش مەيدانىدا ئىشلەۋاتقان ئادەم، كامانداروپكىغا چىققىنىم يوق، قوشۇمچه يارده‌م پۇلى ئالسام بولمايدۇ" دەيدۇ. كېيىن سۇ قۇرۇلۇش ئىدارىسىدىكى بىر يولداش پۇلنى ئوغرىلىقچه ئۇنىڭ ئايالىغا تاپشۇرۇپ بېرىدۇ، ۋاڭ ۋەيي بۇنى بىلگەندىن كېيىن ئايالىنى قاتتىق ئەلەمپ، پۇلنى قايتۇرۇۋېتىدۇ. ئۇ: "كومپارتىيه ئەزالىرى شەخسىي مەنپەئىتىنى پارتىيه ۋە خەلقنىڭ مەنپەئىتىگه بويسۇنـ

دۇرۇشى كېرەك، شەخسىي مەنپەئىتىنى زىنسرلاپ ھېسابلايدىغان ئادەم كومپارتىيە ئەزاسى بولالمايدۇ" دەيدۇ.

5. كومپارتىيە ئەزاسىنىڭ ئۇلۇغۋار پىلانى

ئۇلۇغ ئاتا ــ قاراقاش دەرياسىنىڭ مىڭلىغان تاغ ـ جىلغىلارنى كېسىپ ئۆتۈپ خوتەن بوستانلىقىغا كىرىدىغان ئېغىزى. 60 ـ يىلنىڭ دەسلەپكى مەزگىللىرىدا بىر قىسىم سۇ قۇرۇلۇش خادىملىرى بۇ يەردە تاغ سۇ ئامبىرى ياساپ، باھار ۋە يازدىكى سۇ مىقدارىنى تەڭشەپ ـ تىزگىنلەپ، بوستانلىققا تۆت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە سۈغىرىشقا كېرەكلىك سۇ يەتكۈزۈپ بېرىشنى ئوتتۇرىغا قويغانىدى، ئەينى چاغدا شەرت ـ شارائىت تېخى پىشىپ يېتىلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئىش باشلانمىغانىدى.

1984 ـ يىل 12 ـ ئايدا، دۆلىتىمىز قۇرۇلغانىدىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئېچىلغان، خوتەننىڭ ئىگىلىكىنى گۈللەندۈرۈش توغرىسىدىكى سۆھبەت يىغىنىدا، ۋاڭ ۋېي تېخى مۆكەممەللىشىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، كەلگۈسى ئىستىقبالىنى كىشىنى جەلپ قىلىدىغان چۈشتەك گۈزەل، ئۇلۇغۋار بىر سخېمىنى، يەنى قاراقاش دەرياسىنىڭ يۇقىرى ئېقىمىدا تاغ سۇ ئامبىرى ياساش، دەريا ئېقىمىنى بويلىتىپ پەلەمپەيسىمان ئېلېكتر ئىستانسىسى قۇرۇش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويىدى. بۇنداق قىلغاندا ئەتىيازدا يەر سۇغارغىلى، يازدا كەلكۈن كەلگەندە سۇنى ئازايتقىلى، كۆچلۈك ۋە ئەرزان توك ئېقىمنى بوستانلىققا يەتكۈزۈپ، قۇدۇق قېزىپ سۇ چەقارغىلى، تېرىلغۇ يەرنى كېڭەيتكىلى، سانائەتنى راۋاجلاندۇرۇپ، كان بايلىقلىرىنى ئاچقىلى، ئېشىپ قالغان دەريا

سۈيمنى تۆۋەن ئېقىمىدىكى "يېشىل كاردور"غا باشلاپ، قۇملۇقتا قۇم ـ بورانغا تاقابىل تۇرىدىغان يېشىل بەلباغ بەرپا قىلغىلى بولاتتى...

1990 ـ يىلى سۈ ـ ئېلېكتر ئىشلىرى مىنىستىرلىكىنىڭ باش ئىنژېنېرى خې جىن خوتەنگە كېلىپ ئۇلۇغ ئاتا سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىنى تەكشۈردى. شۇ چاغدا ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولغان ۋاڭ ۋېي ئاغرىقتا بەرداشلىق بېرىپ، ماتېرىيال تەييارلاپ خې جىننىڭ تەكشۈ ـ رۈشىگە ماسلاشتى، كېيىن يەنە ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇرۇمچىگە كېلىپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىگە دوكلات قىلدى. ئۇ رەھبەرلىككە ۋە يولداشلارغا مۇنداق دېدى: "مەن ئاللىقاچان 69 تىن ئېشىپ قالدىم، بەلكىم ئۇلۇغ ئاتا سۇ ئىنشائاتىنى قۇرۇلۇشى بۇ ئۆمرۈمدە قاتناشقان ئاخىرقى قۇرۇلۇش بولۇپ قېلىشى مۇمكىن، مەن چوقۇم بارلىق كۈچۈم بىلەن ئۇنى ياخشى قۇرۇپ چىقىمەن".

1991 ـ يىلى يېڭى يىلدا، ئۇرۇمچىدىن خوتەن خەلقى ئۇزۇنىدىن بۇيان ئىنتىزار بولۇپ كېلىۋاتقان ئۇلۇغ ئاتا سۇ ئىنشائاتى ئوگۇن قۇرۇلۇشىنىڭ ئاپتونوم رايونىنىڭ 8 ـ بەش يىللىق پىلانىغا كىرگۈزۈل ـ گەنلىكى ھەققىدىكى خۇش خەۋەر يېتىپ كەلدى. ۋاڭ ۋېي ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇ ئاخىرقى كۈچىنى يىغىپ، قۇرۇلۇش ئالدىدىكى تەييارلىق خىزمىتىگە كىرىشكەن چاغدا، ئويلىمىغان يەردىن رەھىمسىز كېسەل ئۇنى يەقتتى.

ۋاڭ ۋېي ئۇرۇمچىدىكى دوختۇرخانىغا يۆتكەپ كېلىندى. ئۇرۇم ـ چىدىكى دوختۇرخانىدا ياتقان چاغلىرىدىمۇ ۋاڭ ۋېينىڭ يۇرىكى يەنىلا خوتەنىنىڭ تاغ ـ دەريالىرىغا تەلپۈنىدى، پۈتۈن ئەس ـ يادى ئۇلۇغ ئاتا سۇ ئىنشائاتىنى ئوگۇن قۇرۇلۇشى بىلەن بولىدى. يېرىم

كېچىده، جەمجىت ياتاقتا ئۇنىڭ ئىڭرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، سېستىرا دەرھال ئۇ ياتقان كارىۋات يېنىغا بېرىپ ئۇنى ئويغاتتى. ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇرغان ئوغلى ۋاڭ خۇڭيې: "دادام چۈشىدىمۇ ئۇلۇغ ئاتا سۆ، ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى دەپ توۋلاۋاتىدۇ، بېقىنقى بىر - ئىككى يىلدىن بۇيان ئۇ دائىم شۇنداق دەپ جۆيلۈيدىغان بولۇپ قالغانىدى" دېدى.

بىركۈنى، كېسىلى ئېغىرلىشىپ قالغان ۋاڭ ۋېي ئايالىغا ئۆزىنى يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇشنى ئېيتتى، ئاندىن ئۆزىگە قارىۋاتقان ئوغۇل - قىزلىرىنى ۋە مەمۇرىي مەھكىمىدىكى يولداشلارنى كارىۋىتى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇلارغا:

— مېنىڭ سىلەرگە ئېيتىدىغان يەنە بىرنەچچە ئېغىز سۆزۈم بار، بۇنى پارتىيە تەشكىلىگە يەتكۈزۈپ قويۇڭلار، — دېدى. ئاندىن كېيىن ئۇ ئاجىز ئەمما قەتئىي ئاۋازدا توۋەندىكى شېئىرنى دېكلاماتسىيە قىلدى:

دۇنيادا ئەزەلدىن ئۆلمىگەن كىم بار،
پىداكار بولماقلىق ھەممىدىن قىممەت.
كوشىلۇن تېغىنى كەزدىم 40 يىل،
ئىناقلىق، بەخت سۆيى ئىزدەپ مەن پەقەت.

1991 - يىل 4 - ئايىنىڭ 27 - كۈنى چۈشتە، ئاخىرقى نەپىسى قالغان يولداش ۋاڭ ۋېي خوتەنگە — ئىككىنچى يۈرتىغا بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتى بىلەن ئۇرۇمچىدىن ئايروپىلان بىلەن خوتەنگە قايتتى، ئۇ ئايروپىلان دېرىزىسىدىن ئۆزىنىڭ يۈرىكىنى كېچە - كۈندۈز مەھلىيا قىلغان خوتەنگە چوڭقۇر مۇھەببەت بىلەن نەزەر تاشلىدى، ئۆزىنىڭ

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇھەممەت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ھەمرا ھاسىل

جۇڭگۇ

ئۇيغۇر ئۇچقۇنلىرى

نەشىر قىلغۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى
ۋە تارقاتقۇچى
ساتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى: مىللەتلەر باسما زاۋۇتى
1992-يىل 11-ئايدا نەشر قىلىندى
1992-يىل 11-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 4.00 يۈەن

（京）新登字154号

长河星火

（维吾尔文）

朱英武 著

民族出版社出版发行 各地新华书店经销

民族印刷厂印刷

开本：850×1168毫米 1/32 印张：10 7/8

1992年11月第1版

1992年11月北京第1次印刷

印数：0001—4,000册

ISBN 7—105—01649—3/I·359

民 文（维 60） 定价：4.00元

封面设计：古 月

ISBN 7——105——01649——3/I·359
民　文（维 60）　　定价：4.00元